Mehmet Rasim MUTLU

O'NDAN O'NA

TASAVVUF SOHBETLERİ

SUNUŞ

Belirli konuların tasavvuf gözüyle izahı niteliğini taşıyan bu yazılar daha önce Yeni Asır ve Sabah gazetelerinde ve M. Mutlu adı altında sohbetler halinde yayınlanmışlardı. Bu kitapta o yazıların gözden geçirilmiş ve bazı ilâveler yapılmış metinlerini bulacaksınız.

Tasavvuf sohbetlerindeki 'hal'in, 'kal' (yani söz) haline dönüşmüş, teferruatla örtülmüş sonsuz hürriyetinin, kalıplar içinde tehdit edilmiş şekline rağmen yazıları okuyanların giderek artan talepleri, sohbetlerimize katılmaları ve bize yaptıkları müracaatler, bu yazıların toplu halde isteyenlere sunulması gereğini ortaya çıkardı.

Şüphesiz, tasavvuf sohbetlerinde daima olduğu gibi, anlatmaya çalıştıklarımız asıl okuyanların her birinin kendi bakış açısı içinde muhteviyatının ifadesini bulacaktır.

Öz'ün teferruatla örtülmesi, teferruat perdesiyle saklanması hikmetinin, öze gitme, özü arama aşkını kamçılayacağı düşüncesindeyiz.

'Her şey insan için, insan Allah için yaratıldı' hikmetinin emrine uymak, insana hizmetin ibadet zevkini bu yolla da tatmak ve tattırmak gayreti yazıların kitap haline gelmesini gerçekleştirdi.

Tasavvuf sohbetlerinin yalnız sözlerle değil, hikmetlerin karşılıklı muhabbet sıcaklığı ile oluşturduğu vecd havasını teneffüs edenler, o alevin, sohbet yazıya döküldüğünde ancak bir kül sıcaklığına indiğini bilirler. Ama, Allahın izniyle, bu yazılardan muhabbet ateşine özlem duymaya başlıyanlar da olacaktır, ümidindeyiz. "Her tarafı kaplayan Allahın rahmetinden ümit kesmeyiniz!" mealindeki âyet-i kerimenin mânâsı ve Allahın selâmı hepimizin üzerine olsun.

MEHMET RASİM MUTLU

Bu kitabın hazırlanmasındaki talebi ve emeği aşkla paylaşan dostlarımıza ve yayına hazırlayan FELEK YAYIN SANAYİ LTD. ŞTİ. yetkilisi sayın ORHAN ATASOY'a ve FUAT ORKAN'a hayırlar diliyorum.

KONUYA GİRİŞ

Küçük bir gözlem, insanlık tarihinde ufacık bir gezinti şu gerçeği ortaya çıkarmaya yeter: Gerek kişilerin ve gerekse toplumların büyük çalkantılara düştükleri dönemlerde Allah'ı düşünmek, dertler oranında artmakta ve hatta coşmaktadır. Allah'ı ve eserlerini yorumlayan büyük isimler, hep bu dönemlere rastlar. Az ve öz konuşmak gerektiğinden, tek örnekle sözümüzü kanıtlayalım: Türk Tasavvufu'nun en görkemli çağı, Anadolu'nun Moğol istilasıyla harabeye döndüğü döneme ve çevresine tesadüf eder: Mevlânâ, Yunus, Hacı Bektaş, Nasreddin Hoca ve daha niceleri hep bu dönemlerde açan güllerdir!

Nedir tasavvuf? İnsanlar neden dar günlerinde tasavvufa sarılırlar:

Bilimsel tanımları bir kenara bırakalım ve gönül sesiyle tasavvufu tarif edelim: Tasavvuf, kısaca, Allah alışverişidir, ilâhi alışveriştir!

Alışveriş sözcüğü iki taraflı bir ilişkiyi anlatır. Oysa hep bilinir ki, tasavvufta ana kural **"Tek oluş„**tur. Öyleyse niçin **"Alışveriş?„** İnsan kâh kendi küçük kişiliğinin arayışıyla, kâh Allah coşkusu ve Allah sarhoşluğundan mest olarak ilahi düşünceye dalar da, ondan. Başka şekilde söylersek, **"İnsana şah damarından daha yakınım„** diyen Allah, insanın bireysel olarak kendini düşünüşünden zevk alır. (Zevk de onun, aşk da onun, meşk de onundur!)

Tasavvufun temel öğelerinden biri, şu: **"Allah, bilinmek istediği için bu âlemi yarattı!„** Ve, kendisine âşık gözlerden bakarak kendini seyretti. Çevremizdeki doğanın renk cümbüşüne bakın, olayların acısı ve tatlısıyla peşpeşe dalgalar gibi üzerimize gelişini seyredin: Bu coşkulu dinamizm, size! Sizin için var! Kendini size beğendirmek için!

Doğanın ikram ettiği çeşit çeşit meyva, değişik renklerde, değişik şekil ve tatlardadır. Ama bütün bu sunuştan maksat, birkaç miligram vitamin, bir iki damla kan gücü edinmemizi sağlamaktır. Yani, bunca teferruat, nokta kadar bir öz içindir. Çevremizde, âlemde birbirini kovalayan olaylar ve kavrayışımıza sunulan milyarlar ve milyarlarca madde, yani eşya, işte o özü, o vitamini, o ilahi düşünceyi benliğimize sindirmeyi amaçlar. Eşya ile alışverişimiz, madde ve maddenin hareketinden doğan olaylarla ilişkimiz yüzeysel kalırsa, yazık: Meyvanın özünü alamıyor, yalnız küspesini geveliyoruz demektir!

İKİ YOL

Beled suresinin 8.ciden 18.ciye kadarki âyetleri şu anlamda türkçeleştirilebilir: **"Biz insana iki göz, lisanı için iki dudak vermedik mi? Biz ona iki yüksek yolu gösterdik. İşte o sarp yokuşu geçemedi. Sarp yokuş nedir, bilir misin? O, kul azat etmek, yahut açlık gününde hısımlardan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmak, sonra da iman edip birbirine sabır, sebat ve merhametle tavsiyelerde bulunanlardan olmak. İşte, sağ tarafa geçecek olan böyleleridir."**

Yüce Kur'an, pek çok âyetinde rastlandığı üzere burada da, üstü kapalı uyarıda bulunuyor. **İki yüce yolu hatırlatıyor, ama birinden hiç söz etmeyip, ikincisini, yani ahlâki değerlere sahip olma yolunu açıklıyor. Hatırlatılmakla yetinilip izah edilmeyen yol, ehline mahsus! Tıpkı, ya-sin, elif-lâm-mim ve diğer rumuzlu âyetler gibi...**

Sarp yol sözüyle simgelenen ve kısaca ahlâk kelimesiyle özetleyebileceğimiz değerler üzerinde duralım:

Kur'an, eğer bir çağa mahsus bir kitap olsaydı, o çağın şartlarına göre yorumlanır ve başka başka izahlar aranmazdı. Ama meselâ âyetteki 'kul azat etmek' günümüz açısından da şüphesiz geçerli. Çünkü Kur'an günümüz insanına da her harfi ile hitap ediyor. Öyleyse günümüzde kölelik, kulluk ne ola?

Sosyal adalet kavramı çağımızın değer yargılarına yön vermede. O açıdan eğilelim:

Sanayi tesislerinde yüzbinlerce Âdem ağır şartlar altında hizmet vermiyor mu? Aile birliğinden devlet yapısına kadar çeşitli kurumlarda yer yer esir gibi hor kullanılan insanlar, iktidar sahiplerinin ezdiği tebaa? İşte azad edilecek, yani hür ve medeni şartlar içinde yaşamaları sağlanacak kullar...

Ya 'hısımlardan bir yetim' ile, 'sürünen yoksul' ile neler hatırlatılıyor: Önce, tevhid ehli için 'hısım' sözünün anlamı açık: Tüm insanlar. İnsanların hepsine kardeş gözüyle bakmayan, İslâma aykırı düşer. (Yüce Peygamberimiz Veda hutbesinde bütün insanların kardeş olduğuna dikkati çekmedi mi?)

Öyleyse âyet, tüm insanlardan aç olanları doyurmayı, yetimleri (yani dayanağı olmayan, elinden tutanı bulunmayanları) ve yoksulları korumayı emrediyor.

Bu açlar, bu yalnız ve çaresizler, sadece mide açları değil. Özellikle günümüz insanının ruhsal ihtiyaçları, inanç ihtiyaçları çok

fazla. Çünkü refahtaki artış, imkânlardaki bolluk, aile hayatındaki gevşeme, kişiyi başına buyruk kılmakta. Kendi bildiğine inanan yığınlarla insan, çağımızın moda deyimiyle, bunalımdan bunalıma sürükleniyor. İşte, âyetin sözünü ettiği 'yerde sürünen yoksul'lar!

Bunları doyurmak, yani inanç boşluklarını gidermek âyette sözü edilen 'sarp yokuş'un zorluklarındandır. Bunlar, korunacak kardeşlerimizdir. Horlanacak, vurulacak, dışlanacak yabancılar değil.

İslâm, 'sağ tarafa geçecek' deyimiyle huzura, cennete, ancak bu yüksek toplumsal ahâk bilincinde olanların kavuşacağını gözler önüne seriyor. Âyetlerle!

Beled suresinde sarp yokuşun kolay aşılamıyacağı anlatılıyor. Çünkü yukarıdaki âyetleri geniş kapsamlı bir sosyal adalet dayanışması diye anlıyabilecekler çok ama çok azınlıkta.

Surede sözü edilen diğer yol için bir cümlelik bir yorumla yetinelim:

O yol, harabat sahiplerinin yüce yoludur!

ÂDEMDE BİRLEŞME

Vücudumuzdaki her hücrenin hem teker teker kendi hayatları vardır. hem de bu bağımsız görünümlü hayatların birlikte etkileştiği bir sistem. insan vücudunu ve böylece insan hayatını doğurur. Vücudumuzu oluşturan hücreler büyük bir bütüne, yani vücudumuza hizmet ederler. Bu bilmeksizin sürdürülen işlevler, kesinlikle bir sistemin emrindedirler. Sistem misali için bir otomobili ele alalım: Motor içinde yanan benzin, pistonları iter. Pistonlar, hangi amaca çalıştıklarını bilmeden, silindir içinde gider gelirler. Bu gidiş geliş, gene hangi amaca hizmet ettiği ancak genel sistemi tanıyınca anlaşılacak şekilde, dişlileri döndürür. Dişliler, kendi başlarına ne için döküklerini bilmezler ama, bir hareketi tekerleklere aktarırlar, tekerlekleri çevirirler. Tekerlekler, nereye gittiklerini bilmeden otomobili hareket ettirirler. Yönlendirme inorganik direksiyonu tutan organik eldedir. Elle başlıyan organik sistem de mânâ sistemine tâbîdir.

Vücudumuz da, bu etkileşim gibi bir etkileşim kompleksiyle hayatını sürdürür. Hücrelerimiz, organlarımız, sinirlerle taşınan uyarıları, beyine götürür. Beyin de, otonun direksiyonu gibi, vücudu değişik yönlere sürer. Her birimiz, kendi küçük bağımsız görünümümüz içinde, otomobilin parçaları gibi davranırız. Kimin nerede ne iş göreceği, vücut otomobilinizin hangi yöne ne için sürüldüğüne bağlıdır. İşte misali: Güneşteki patlamalar ile farkedilen bir genel eğilim, kavgaları, harpleri gündeme getirir. Harpler, milyonlarca insanı, teker teker herbirimizin kestiremediği hedeflere sürer, sürer...

Vücutlarımıza hükmeden daha üstün sisteme ister doğa deyin, isterse ilâhi güç adını takın... İsmi değiştirebilirsiniz ama, esası değiştiremezsiniz. O sistem, tasavvuf ölçüleri içinde, bütün âlemi kendisinde tevhid eden Âdem sistemidir. Kısaca, Âdemdir.Ve Âdem Allah'ın sonsuz görünüm imkanlarından biridir!

Âdemdeki tevhid yani birleşme, özetlersek, hem bütün görünenlerin bir arada, birbirlerine bağımlı sistemini, hem de görünenle görünmeyenin iç içe ve bir arada var oluşunu ifade eder.

Doğadaki her zerrenin insan için var olduğunu daha önce anlatmıştık. Yıldız sistemlerinden, dünyamızın güneşine, ayına, denizine, toprağına, bitkisine, hayvanına, hastalık ve şifa sebeplerine kadar her şey, insanın hizmetindedir. (Yerde gökte ne varsa, hepsi Allah'ın emrindedir mânâsındaki ayetler ile, **"Bu Âlemi senin için yarattım,,** kudsi hadisini beraberce düşünürsek, ve âlem kendisi için yaradılmış bulunan Muhammed Mustafa'nın da Âdemin özü esası olduğunu hatırlarsak, birazcık bir tasavvuf aşkı, bizi şu şaşmaz sonuca ulaştırır:

Var oluş, Âdemde tevhid olur. Âdemde gözükür.

TASAVVUF VE İNSAN SEVGİSİ

Bütün tasavvuf eserlerinde, kitapların kitabı Kur'andan kaynaklanan bir Âdem övgüsüne rastlanır.

İşte kesin delil, işte bir ayet: **"Biz Âdemi kendi usturlubumuzda yarattık."Varlık âleminde Âdemden daha ağır yük omuzlayan da yoktur: Akıl ve nefis de onda, gönül de... Zarar da onda, kâr da...Başka ve öz bir ifadeyle, Cehennem de onda, Cennet de!**

Bütün din kitaplarında meleklerin Allah'a yakınlığından söz edilir. Melekler ki, nefisleri yoktur, yemeyi içmeyi, karşı cinsle sevişmeyi, çoğalmayı, aşkı bilmezler! Yani hırsı tanımazlar. Allah o meleklere, Âdeme secde etmelerini emretti. Niçin secde? Çünkü secde bağlılığın, emrinde olmanın ifadesidir. (Melek Âdeme secde eder, Âdem de, **"Secde et, yaklaş!„** ayetinin emriyle, Allah'a!.. Tasavvuf adamı, şu içiçeliğin coşkusundadır!)

Âdemi kendi usturlubunda yaratan, ona melekleri secde ettiren, ona şah damarından daha yakın olduğunu müjdeliyen, yere göğe sığmazken inananın gönlüne sığan Allah, iki Cihan Serveri Mustafa'ya, **"Bu âlemi senin için yarattım„** buyurdu...Ve, ve, İki Cihan Serveri de hemcinslerine dönüp dedi ki: **"Ben de sizin gibi insanım!„**

Tasavvuf, hele İslâm tasavvufu, coşkuyla Âdeme sarılmasın da ne yapsın? Hümanizmin, yani insan sevgisinin elbet fersah fersah üzerinde... Delili, isbatı da işte eserleri: İşte Mevlânâ, işte Yunus, işte sıra sıra diğerleri.

Demiştik ki, İslam tasavvufunda ana ilke tevhit'tir. Yani, tüm insanları tek Âdemde görüp kucaklamak şarttır. Bu kucaklamada, ne çirkini, ne inanmayanı, ne yalancısı, ne kâfiri, ne düzenbazı ayırdedilmez! Tasavvuf kemâline, ideal olgunluğa giden yolda ayırım yoktur, çünkü tasavvuf adamı bilir ki, Allah, tüm âlemin Rabbidir. **"Rabbülâlemin„**dir. Ve tek Yaradan'dır, Halik'tir, Musavvir'dir, yani Âdemin her halini tasvir eden O'dur. Tek Halik'in yarattığında ise, hatâ yoktur, yanlış yoktur: İşte **"La abese„** ayeti!

Peki ya cihat, diye sorana da İslam tasavvufçusu Peygamberinin hadisiyle cevap verir: Asıl cihat, senin nefsinle olan savaşındır. Bu savaş, peygamberlikten de zordur. Bu nedenle, zaferi de o ölçüde üstün ve değerli olur.

Cihat, nefisledir, sözünün gerçekliğine, bir başka açıdan bakınca, bütün insanlık tarihi de delildir: Nefisleri çoğul halinde düşünün: İşte, tarih boyunca savaşan ordular! Nefisle cihat!..

BAĞIŞLA YA RESULALLAH!

Günümüzün dîne dayalı bazı devlet düzenlerinde, Hazret-i Peygamberi eleştirenlere idam cezası veren kanunlar var.

Hepimiz hislerimizle hareket ederiz. Beşeriz. Peygamberimize dil uzatılması, ceddimize küfredilmesinden ağır gelir. Şüphesiz. Dayanamayız. Ama, kem söze mukabil ölüm cezası?..

Acaba, insanlığın gururu, varoluşun sebebi Yüce Peygamberimiz tâ bindörtyüz sene önceki künyesi, kimliği ve cismaniyetiyle öyle bir kanunu onaylar mıydı?

O Peygamber ki, kendisine taşlarla hücum edenlerin idrak eksikliklerine ağlamıştı, bağışlanmaları için dua etmişti.

— O Peygamber ki, attığı okla öldürdüğü hasmı karşısında acı çekmişti de, 'o oku sen atmadın, ben attım' mânasındaki ayet inmişti.

Kendisine 'ne çirkinsin' diye sataşana 'öyleyim' cevabını vermekle yetinmiş, neden sonra has dostuna, mübarek varlığının yalnız bir ayna olduğunu, bakanın, yüzünde kendini (kendi çirkinliğini ya da kendi güzelliğini) gördüğünü açıklamıştı.

'Mazluma da zalime de yardım edin!' hadisi onun ağzından çıkmadı mı?

Onun dünyaya bakışını kendi varlığında tekrarlayanlardan Hazreti Ali, öldürmek üzere olduğu düşman askeri yüzüne tükürünce, kılıcını geri çekmiş, kin duyup öldürmeyi İslamiyetin ihtişamına yakıştıramamıştı.

Peygambere küfür edeni öldürmeye varan zihniyet, asıl küfrü kendi işlemektedir. Küfredeni cezalandırmak, ayrıca, cahili, cehaletinin zavallı fiilinden mes'ul olacak derecede idrak sahibi zannetmek değil midir?

Muhammed muhabbetinden nasibi olmayan katı şeriatçı bazı devlet uygulamalarını ibretle işitiyoruz: İdamlarıyla, İslâma gıptayı mı teşvik ediyorlar, reaksiyonları mı?

Zaman çoktan değişti. Bakın İslam ülkelerine: Hiç birinin başka ümmetlere cihat açacak gücü yok. Allah İslamdan yüz çevirmediğine göre, 'cihat' nasıl olacak? Yaradanın sevgilisi, kazandığı son harpten sonra, 'asıl cihat bundan sonra, nefsimizle cihattır' diye buyurmadı mı? Günümüzde Hak dinine davet için kaba kuvvet geçerli değil! Zorlamanın fiilen imkansız hale gelmesinin hikmeti, işte bu!

İnsanoğlu öyle bir düzeye varmış ki, bir dünya görüşünü sizden yana çevirebilmek için 'öde' değil, gönle, idrake yol bulmak şart!

'Muhammed' kavramı, geçen zaman içinde ağdalanmış, ağdalanmış, insanlığı huzur ve hakikate kavuşturacak iksir olduğu anlaşılmaya başlanmış.

Şimdi kılıçtan korkarak değil, inanarak, ilime, gerçeğe vurularak İslamı kabul ediyorlar. İnsanlık şerefini İslamda tadıyorlar. İşte ezilmiş Amerikan zencileri, işte batının ilim, edebiyat, san'at ustaları...

Bize kalırsa, İki Cihan Serveri Peygamberimize asıl hakaret edenler, onun gerçek yüzünü anlamaya çalışmadan namı hesabına idam fetvaları verenlerdir.

Tarih boyunca hep aynı ilâhi cilve: İslama kötülük, ham sofudan, yobazdan gelmekte... Bir şeyin cayırtısını koparan, ona sahip olmayıp ta sahip gibi görünmek isteyendir ya!

HİKMET OKUMAK

Bütün eşya bilimlerinin dayanağı akıl ve akla göre kurulmuş kurallardır. Bu bilimlerin tek hedefi, sebep-sonuç ilişkisinin araştırılmasıdır. Tasavvuf ise, aklın kurallarına gönül sesinin hakim olduğu ilimdir. Akıl elbet tasavvufta da geçerli ama, yeterli değil.

Tasavvufta, sebep-sonuç ilişkisinden öteye, olayların gizlediği hikmetler araştırılır. Eşya bilimlerinde sebep-sonuç ilişkisi tek veya sınırlı olduğu halde, tasavvufta her olayın sonsuz hikmet kıvılcımı vardır.

Örnek verelim:

Yağmur olgusunun suyun buharlaşmasından, sonra da buharın soğumasından meydana geldiği, sebep-sonuç araştırmasıyla elde edilmiş bir bilgidir. Peki ama, su göğe niçin başka bir sistemle çekilmez de, buharlaşarak yükselir? Ve neden, tonlarca su, gökten şelâleler gibi inmez de, damla damla bir rahmete dönüşür? Bu olay neyi simgeler? Hangi esrara ışık tutar?

Gönüle düşen hikmetlerin bir ikisini sıralayalım:

Bir hikmet, Allah'ın **"Latif,,** sıfatına götürür: Âlemdeki dönüşüm, en latif, en rahmani perdeler gerisine gizlenmiştir.

Bir başka hikmet de belki şu: Isınıp kaynama haline girmek, eşya üstü latif hâle varmanın tek yoludur. Isıyı veren de, gönüle düşen aşk ateşidir.

Ve hemen ardından, şu **"Tevhid,,** hikmeti de göz kırpar: Kur'an ayetinin buyurduğu gibi, hayat suda oluşur. Ne suyun en uç hali olan buzda, ne de diğer uç hali olan buharda! Belki, buzun ve buharın birbiriyle denkleşip tevhide, yani birliğe ve birlikten **"Latif,,**e varmasında. Eşyanın lâtifliğinden lâtif isminin sahibine götürmesinde!..

Yağmur misaline devam edelim:

Buharın suya dönüşmesi için bir pert gerek. Maddedeki yağmur rahmetini yaratan pert, mânâda, şu vâroluşu yaratmak için gereken vecdin misalidir.

Uç haller, suyun oluşması ve âleme hayat vermesi için vasıtadırlar. Bu noktada gönlümüze, Yüce Muhammed Mustafa'nın hadisi düşer: **"En iyisi, ortasıdır!,,**

Bu küçücük hikmet denemesinde simgelerin anlamına varma yoluyla, koskoca bir tasavvuf gerçeğine ulaşmış olduk:

Bu âlemdeki hayat, kısaca bu âlemin kendisi, gönül latifliğiyle eşya katılığının tevhidinden, (Yani her ikisinin de bir araya gelip vecd yoluyla ayrılığı ortadan kaldırmasından) oluşur.

Başka deyimle, ne yalnızca gönül latifliği, ne de tek başına nefis katılığı!

İşte, âdemi âdem eden, ona meleklerin secde etmesine sebep olan üstünlük budur: Varoluş, âdemde tevhid halidir.

Bir adım daha gidelim: Âdemden maksat da, idraktir, yani farkedіştir, anlayıştır, seziştir. Tasavvufta bu gerçek şöyle söylenir: Beni âdem yoktur, beni idrak vardır.

TASAVVUF VE YAKIŞTIRMA

İnsanlık tarihine şan vermiş Mevlana gibi sultanlar, tasavvufta kıyas metodunu benimsemezler. Kıyas, kelimeden de anlaşılacağı gibi, bilinmeyeni, bilinenin ölçüleriyle mukayese yöntemidir. Öyleyse, bir mantık yoludur. Oysa tasavvufta, kuru mantık yetersiz. Kısır döngüye düşen mantıktır. Gönül,kısır döngüyü sezgi gücüyle aşar gider.

Maddeye ait sosyal ilimlerde ve bu arada dinbilimde kıyas elbet geçerli ve kullanılan bir yöntem. Ama tasavvuf madde ilmi değil ki...

Kıyastan değil ama, misallerden, tasavvuf çok yararlanır. Misalde, kıyasta şart olan **"Ayni„**lik aranmaz. Zaten bu âleme de misal âlemi denir. Misallerden alınan hikmetler, gerçeğe yaklaşmayı sağlarlar. Yaklaşma, mantığı da içermekle beraber, onu aşan bir tad alıştır, duyuştur, yakıştırmadır. Yakıştırma, hakikate yaklaşmanın delilidir. (**"Secde et, yaklaş!**) — Yakıştırma yoluyla yaklaşmanın tersi, zanlardır. Zanlar, hedefi şaşırtırlar.

Allah'a yaklaşma ilminde benzetmeler yapılır, olaylar anlatılır ve bunlardan hikmet sonuçları çıkarılır. Benzetmelerin de, olayların da gerçeğe tıpatıp uygunluğu değil, dinleyende yarattığı etki önemlidir. Mesela, Allah'ın zarif velisi Nasreddin Hoca'nın **"Bir kere halka söz verdik, öleceğiz„** sözünü hakikaten söyleyip söylemediğini veya hangi hikayede söylediğini araştırmaya kalkmak, nakledilen sözdeki etkiyi yok etmekten, düşünceyi yozlaştırmaktan başka ne fayda sağlar?

Yakıştırmanın önemi yalnız tasavvufa mahsus değil. Madde ilimlerinde de yakıştırmanın çarpıcı ve başarılı örneklerini görebiliriz: Matematik gibi, bilimlerin en **"pozitifinde„** esas alınmış olan onlu sayılar (Onarlık diziler) sistemi bir yakıştırmadır. Nitekim, aynı matematiksel konular, zaman olmuş, oniki'lik dizileri temel alan sayı yapılan içinde çözülmüş. Bugün, modern matematikte sıfır ve bir rakamlarına dayalı bir başka yakıştırma bütün diğer ilimlere hizmet veriyor.

Ya, Einstein'in zamana **"Dördüncü boyut„** deyişi, mükemmel bir yakıştırma değil midir?

Yakıştırma, bilimin bilinen hudutlarında çaresiz kalan mantığın san'ata sarılması ve duygulara boyun eğmesidir ki, bunun sonucu, atılımları doğurmuş olan çağrışımlardır. (Notaların doğuşlarla yakıştırılması da besteleri yaratmaz mı?)

Tasavvuf adamı bilir ki, icat diye birşey yoktur, çağrışımlarla görünür hale gelen keşifler vardır. Her bulunan, varken farkedilenden ibarettir. Bu farkediş **"Feyzi akdes„** eski terimiyle anlatılan Allahın hudutsuz ilminden çağrışımlar yoluyla hakikatin emilmesidir.

"Ben inananın beni bildiği gibiyim„ ayetinin yakıştırmaya cömertçe verdiği izne bakın!

Yakıştırma, Allahın sevdiği yöntemdir. O, ahenksiz görüneni bile benzersiz bir ahenk bütünlüğü içinde ortaya koyan ve âlemi, yakıştırarak yaratandır.

MUTLULUK YOLU

Bütün çağlar içinde insanlığın müşterek çırpınışlarından biri de mutluluk arayışıdır. İnsan mutluluğu hep arar ama, büyük çoğunluğu ile bulamaz. Bu âlem düzenindeki yapımızın esrarı da, dinamizmi de burada işte. Eğer mutluluk bir su kaynağı kadar kolayca ele geçirilebilseydi, hayatiyet son bulurdu. Olay üzerine olay yaratan, hamle üzerine hamle yaptıran, kısacası hayatı ölümden ayıran, mutluluk arayışıdır.

Mutluluk yolu hangi yoldur? Soruya bir başka soruyla cevap vermeye çalışalım: Akıntıya karşı yüzmek mi, yoksa akıntıyı kendi gücüne katıp akıntıyla yüzmek mi yeğlenir? - Aykırı olan, yorar, bıktırır. Sisteme uygun gelen sıhhattir, ters düşen ise, hastalık! - Öyleyse, mutluluk arayışında da varoluşun sebebine aykırı düşmemek gerek. O sebep, âşıkın gözünde mâşukun seyredilmesidir, yaradılanla yaratanın alışverişidir. Bu hikmeti yakalayan sebebe aykırı yüzmeyi bırakır, mutluluğu Allah arayışında bulur. **"Gönülde sulh, âlemde sulh!"** kuralının sunduğu mutluluk yolunda kulaç atar. - Evet, mutluluk Allah arayışındadır. Allah gerçeğinin her an ve her gönülde yeni bir çehre gösteren seyrindedir.

Peygamberler bile bazen Allah seyrinde gaflete düşmüşlerdir. (Şüphesiz, bu gaflet, beşer olduklarını gösteren, kendileri gibi beşer olana ümit veren misalleri belirtmek içindir.) Bu gaflet onları bile zaman zaman mutluluk tadından uzak kılmıştır. - Attığı okla bir hemcinsini vurmuş olan **'Allah sevgilisinin'** gönlüne **"o oku sen atmadın, ben attım,"** hitabı doğdu da azabı huzura dönüştü, hikmet ve mutluluk yolu yeniden önüne serildi.

Şüphesiz, beşer, Allah deryasına dalabildiği oranda Muhammettir. O deryanın dışında ise, binlerce Mehmet olur.

Aranıp özlenen mutluluk olmasaydı, başka deyişle, Allah arayışı olmasaydı, sonu ölüme varan bu hayat ne kadar anlamsızlaşırdı!

Allah idrakinden yoksun yaşayanda bu anlamsızlık iliklere işler. İntihar olaylarının yalnızca Allah idraki eksik kimselerde görülmesinin bir hikmeti de budur. Üstelik, intiharla hiç bir çözüme de ulaşılamaz, çünkü kendini öldürmekle yok edilebilen, benlik veya ego değildir, yalnız cesettir, elbisedir. Oysa, var olmaktan bıkan elbise mi, yoksa nefis mi? Nefsi yok etmenin yolu (tasavvufa ve hikmete uygun daha doğru deyimiyle, nefisle uzlaşmanın yolu), Allah seyrine ve alışverişine çalışmaktır. Allah seyri ve alışverişi, Allahla yakınlığı, yakınlık ta Allah aşkını getirir. İşte o aşk ateşinde, küfür ile iman bir olur: Ateşte güzel koku da, kötü koku da kalmaz!

Kemal ehlinin, Allah âşıkının nazarında cennet te, cehennem de yok olur. İşte bu yokluk, hakiki varlıktır.

Bu âlemdeki mutsuzluk, aldanmadan dolayıdır. Aldanma da, yoku var, varı yok sanmaktan...

BİRLİĞİN AHENGİ

Eski bilim adamlan ölümü, kalbin durması ile anlatırlardı ama, tıp ilerledikçe, kalbin durmasının ölümü teşhise yetmediği, kalbin hatta değiştirilebileceği ortaya çıktı. Günümüzün modem tıbbında canlı vücudun organlan arasında birbirinin işlevine ve amacına hizmet eden bir bütünleşmenin kaybolmasına ölüm deniyor. Teker teker birimlerin ortak amaç için derecelenerek işlev yapması olayına kısaca entegrasyon tabir ediyorlar. Başka bir deyimle, hayat, bir vücutta entegrasyonun sürmesidir, diye tanımlanıyor.

Şimdi gelin, alemin müşterek hayatına bakalım: Tüm alem bir tek amaç için birbiriyle dayanışan ve aynı amaç için bütünleşen zerrelerden oluşur. Kısaca, deminki tabiri kullanırsak, madde alemi, varoluşu meydana getiren bütün zerrelerin entegrasyonundan başka nedir?

Denizin deniz karakterini ortaya koyan, değişik tuz oranlan ve değişik organizmalar, yosunlar, gazlar taşıyan damlacıklar değil midir? Bu farklılıklardan meydana gelen bütün, bir yeknesaklığın görünümünü verecek kadar entegrasyon ve uyum içindedir.

Bu zayıf maddesel örneklerden gerçeğin lezzetine dönelim:

Allah **'Bilinmek istedim!'** buyuruyor. O halde şeksiz şüphesiz, varoluşun her zerresi bu amaca hizmet edecektir. Aykın davranamaz. **"Ya küfür ehli?„** diye sormak tasavvuf düşüncesine ters düşer. Tasavvuf adamı bilir ki, küfür ehli denen de, imanı vurgulamak için vardır. Entegrasyona dahildir. Tıpkı, vücuda yorgunluk veren toksinlerin, uyumaya ve dolayısıyla büsbütün zinde kalkmaya sebep oluşu gibi... Küfür yahut inkar, gündüzü ortaya koymak için var olan geceye benzer.

Entegrasyon dediğimiz, tümün hedefine hizmet için zerreciklerin etkileşmesi konusunda bilince kavuştuğumuz oranda, tüm alemi, ayrıcalıksız, sabır ve tahammülle, hatta sevgiyle seyretmeye yöneliriz.

Yunus'un dilinde bu upuzun sözler kısa bir formüle kavuşur: **"Yaradılanı severiz, Yaradandan ötürü!„** Veya, şairi bilinmeyen bir halk türkümüzün mısraında ifadesini bulur: **"Seni söyler bana dağlar, dereler!„**

Olaylan hikmet açısından ve bütünün zerrelerini seyredercesine incelersek, ne hayıflanacak ve ne de böbürlenecek bir şeyin bulunmadığını farkederiz: Çağlar öncesinin büyük felaketleri, zelzeleleri ve tufanlan olmasaydı, yer kabuğunun altında petrol damarlan nasıl oluşabilirdi? Hallac-ı Mansur **'En el Hak!„** dedi diye taşlanarak öldürülmeseydi, bu söz susamış gönüllere nesiller boyunca şerbet olabilir miydi?

Bir Karl Marx çıkmalı, kupkuru maddenin destanına hevesi çekmeli ki, bu yavan kuruluğa karşı bıkkınlıktan, gönül alemine dalma reaksiyonlan uyansın.

Bu altı çizilmiş koca misalleri seçebilmek kolay da, bir sineğin kanat çırpmasının dünyanın dengesine nasıl bir katkıda bulunduğunu sezinlemek her babayiğidin harcı değil!

Kolay espri meraklılarının sık sık küçümseyerek kullandığı bir söz vardır: **"Dünya bir öküzün boynuzu üzerinde durur."** Bu sözü, yukarıda açıklamaya çalıştığımız denge ve entegrasyonun bir soyut misali olarak anlamak gerek. Bu, kesinlikle bir tasavvuf ehlinin ağzından çıkmış söz olmalı! Ama ne hale çevrilmek istendiğine bakın: Kimi, sapsarı bir öküzün boynuzuyla dünyayı taşıdığını sanır, kimi de bunu ucuz nüktesine konu yapar!.. Eh, onlar da entegrasyona dahil ya!

YARATMA GÜCÜ

İslâm tasavvufuna hayran Alman şairi ve tasavvufçusu **Goethe** şöyle der: **"Allah Âdemi yarattı ve yaratmayı ona terketti!„**

Belki fazla sivri, ama içinde gerçek payı bulunan bir söz...

Bu oldukça ağır tasavvuf konusunu, çok geniş bir okuyucu kitlesi önünde bulunduğumuzu unutmadan açıklamaya çalışalım:

Söylemiştik: **"Ben-i Âdem„** değil, **"Ben-i İdrak„** vardır. Gene demiştik ki, varoluş aslında idrakte varoluştur.

İnsanlık tarihini süsleyen bütün buluşlar, san'atın çeşitli dallarına yansımış bütün duyuşlar, idrakin, yani anlayış ve sezişin eserleridir. Ters gibi de görünse, şu tasavvuf gerçeğini yeri gelmişken söyleyiverelim: Ayın yüzünde hayat olmayışı, idrakimizin ay yüzünde bir hayat olmasına gerek görmeyişindendir.

Ay, en bilinen yönü ile güneş ışınlarını dünyamıza yansıtan bir aynadır, o kadar!..

Kısaca kuralımız şu:

Ne ki idrake düşer, yaratılır, var olur!.. İdrakle yaratılır, idrakte var olur! Öyle değil mi: Anadan doğma kör için renk diye birşey yoktur. Renk, görme yeteneği olana var.

Anlaşılıyor ki, Âdem Allahın yaratıcı gücünün bir yansımasına sahiptir: Allah, Kur'an'ında kendi fiillerinden bahsederken hep **"Biz„** der, **"Ben„** demez. Yeryüzünün en zengin ifadeli lisanında ve Allah titizliğiyle seçilmiş sözlerden meydana gelmiş bulunan Kur'anda **"Biz„** denmesi elbet boşuna değil: Allah, yarattığını Âdeme tamamlatır!

Sevgili Peygamberimizin **"Ben ahlakı tamamlamaya geldim„** hadisindeki **"Tamamlama„** kelimesi de yaratışa katkıyı ifade eder.

Ve dikkate değer bir İslam geleneği, bir diğer açıdan şu tamamlayıcılığı, yani Allah'ın eserine katkıda bulunuşu ayrıca doğrular: Sünnet!

Allah'ın en üstün düzende yarattığı varlık olmamıza rağmen, yaratıldığımız gibi kalmakla yetinmeyiz de, küçük bir ameliyatla bir organımızın düzeltilmesini gerekli buluruz. Hem de, bu müdahaleyi İslamın şartı biliriz. Çünkü, kusursuz yaratmaya katkıda bulunmak. Âdem oluşumuzun gereğidir.

Yeryüzünü bezeyen binbir çeşit bitkinin ekilmesi, yetiştirilmesi, şehirlerin kurulması, fabrikaların, yolların yapılması, insanların eğitilmesi, hatta cinsel ilişkilerimizle yeni yeni âdem hayatlarının tekrarlaması, hep yaratışa katkı değil midir?

Ulu Peygamberimiz onun için boş adamı, tenbeli sevmez. Bir eser vermeden miskin miskin oturmak bu nedenle dinimizde (yani Âdem yüceliğinde) kötü karşılanır. İslamın özüne biraz yaklaşan, bir ânını bile boş geçirmekten hâyâ eder!

GÖRECELİK ÜZERİNE

Âdem'in yaratılanların tümüne üstünlüğünün sebeplerinden biri elbet aklıdır. Bireysel ve bu yüzden sınırlı da olsa, akıl herşeyin aslını esasını öğrenmeyi ve yaradılanlara yeni yeni katkılarda bulunmayı Âdemin karakteri haline getirmektedir.

Ama, bireyselliğin gereği olarak, **'cüz-i akıl'**, evrensel bir düşünceye de fren olur. Çünkü bütün bilgilerimiz, belli şartlara göre doğrudur veya yanlıştır. Şart değişince değer hükmü de değişir. Buna **'görecelik'** diyoruz. Gerçekten, hangi şartların içindeysek, görüşümüz de o şartlara göre yön alır. **'Görecelik'** modern ilimlerin de ana ilkelerinden biridir. Bir iki bilinen misalle konuya açıklık getirelim: Hızla gitmekte olan bir trende elinizdeki bir topu, trenin gittiği yönün aksine, geriye doğru vagonun içinde fırlatsanız, top size nazaran geriye gider ama, trenin dışındaki bir noktaya göre ise ileri gider, çünkü tren, içindeki topla beraber ilerlemektedir.

Daha basit bir misali de kullanabiliriz: Düzlem geometride biliriz ki, iki noktayı birleştiren en kısa yol, bir doğrudur. Ama uzay geometriye geçerseniz, iki nokta arasındaki en kısa yolu bir eğri diye tarif zorunda kalırsınız.

Görüldüğü gibi, her şeyi kendi şartlarımıza göre değerlendiririz.

Bir de şu misale eğilelim:

Fezada başka hiçbir cismin olmadığı boşluk içinde bir küre kendi etrafında dönedursa, bu küre için ne **'dönüş'** diye birşey vardır, ne de zaman diye. Çünkü o kürenin yapayalnız dönüşlerinde **'önceki nokta - sonraki nokta'** mukayesesi yapmaya imkan yoktur ki... Ama, o kürenin civarına iki başka nokta koyun, zaman da mekan da doğsun!

Öyleyse, bütün bilgilerimiz görecelik içindedir. Dünya ölçüleri içinde **'mutlak doğru'** bilgiden, kısacası **'mutlak doğru'**dan söz edilemez.

Şu yukarıdaki son misal feza boşluğundaki tek nokta çağrışımından bizi hiçlikteki tek varlık hakikatine götürebilir: Öyleyse anlarız ki, Allah tefekküründe **'zaman'**, mahluktur, sonradan yaratılmıştır.

İşte Allah bakışı ile kul bakışı arasındaki en büyük ve sarsıcı fark! Biz, zamandan ve zamanla beraber mekandan kendimizi soyutlayamayız. Soyutlayabilseydik, yepyeni hakikatleri - hem de kesin ve mutlak değerleriyle - öğrenebilirdik.

Allah tevhidine dalan kemal ehli işte bu güce sahiptir. Çünkü Allah'la beraber yani Allahın nûruyla bakma yeteneğini kazanmıştır. Evliyaullaha bu nedenle **'hakikat ehli'** denir.

Durmak dinlenmek bilmeyen sanılarla üzerinde düşünce yürüttüğümüz, hayat, Cennet, Cehennem, buralarda kalma süreçleri gibi kavramlar aslında görecelikle sınırlı bakışın yanılgısı ve kısır döngüsü içinde çok eksik, çok çarpık izahlarda kalırlar. Meğer ki, kemal ehlinin gösterdiği, Allah bakışı ile beraber bakanın ortaya koyduğu hikmet ölçüleriyle ele alınsınlar.

Ayetlere ve hadislere bel bağlanması bundan.

Sözümüzü, göreceliği apaçık ortaya koyan bir ayeti kerime ile bitirelim:

"Ben inananların beni bildiği gibiyim!"

TEFEKKÜR GÜNAHI!

Denize âşina olmayan çoğu insan denizden korkar. Sandalla, hattâ koca gemiyle bile denize çıkmaktan, deniz yolculuğundan çekinir. 'Neme lâzım!' der. 'Ayağım sağlam karada olsun!' - Ve zaten ona da bu tenbih edilir.

Kimi, sahil çocuğudur, sert havalar dışında, denizde olmaktan zevk duyar. Ama, denizle şaka olmayacağının verdiği çekinme içindedir...

Bir de, deniz âşıkları var. Denizden ayrı kalmaya tahammül edemiyen... Kara ikliminden bunalan... Nereye baksa, hangi ufka gözü kaysa orada denizi görür gibi olan... Meselâ deniz kurtları vardır, denizle haşir neşirdirler. Rüzgârla coşan denize mestolurlar. Onları da deniz tutar ama, bu deniz tutması sarhoşluk gibi birşeydir.

Elbet Allahla yakınlığı denizle dost olmaya benzetmek imkânsız. Elbet anlatmak istediğimizi anlatamayız..Ama demeye çalıştığımız şu::Şeriatı bir yasaklar ve cezalar dizisi gibi kabul edenler var ki, onlar için Allahı düşünmek, Allahın binbir hikmet ve binbir sistemini tefekküre gayret etmek günahtır: İnsan kendi cürmünü ve hacmini bilmeli, gösterileni yapmalı, fazlasına el atmaktan kaçınmalıdır. İnananların çoğunluğu böyle davranır.

Bu, **'Kaçma, karışma, çalışma!'** kuralının ifratla inanç sahasına da uygulanmasından başka nedir?

Şeriat kuralları vahiylerden elde edilmiş değil mi? Vahiy, tevhid tefekkürünün ve tevhid zevkinin ortaya koyduğu nâmelerdir. Şeriat ta, o öz'den bakıştan arda kalan kalıplar... Kalıp, kendi sebebine mâni mi olacak?

İlâhi sistemin muhabbet üzere bilinmek için var olduğunu anlıyanı, hiçbir kayıt Allah tefekküründen uzak tutamaz. **("Onlar ki, ayaktayken, otururken, yan yatarken Allahı tefekkür ederler!...")**

Meselâ mir'aç çarpıcı bir olay. Acep niçin kutlanagelir? Hikmetlerinden biri olayı canlı tutup üzerindeki tefekkürü kamçılamak değil mi? Gök katlarına yükselmek ne anlama gelir, Burak neyi simgeler, Cebrail'in geri çekilmesi neyi anlatır? - Bütün bunlar, düşünmek için değilse, niçin nakledilirler?..

Tasavvuf şu hikmet üzerinde çok durur: Şeriata korkuyla sarılmış birinin günah saydığı şey o kademeden daha yüksek bir tahsil veren tarikatte bazan hattâ şart olur. Küçük bir misal: Gerçek namaza yönelmeye hazırlayan derin bir ilâhi sohbet devam ederken namaz vakti gelse, katı kurallara korkuyla bağlı olan kişi sohbeti terkedip namaza koşar. Oysa, tarikatten, hele onun da üzerindeki 'mârifet'ten nasip almış olan, **'namazı doğru kılın!'** hükmünü gözardı etmez ve gözünü kırpmadan o sohbeti dinlemeye devam eder.

Çünkü bilir ki, **gerçek namaz, o sohbetin verdiği gönül titremesiyle kılınabilir.**

Günah korkusu Allah sevgisine, Allah sevgisi Allah aşkına ve muhabbet coşkusuna dönüştükçe, basamaklar 'hakikat' semâsına doğru yükselir.

Ledun denen mânâ ilminin kapıları zorlanır. 'Kırk Haramilerin hazinesini (kenz'i hâfi)' yağma yolu açılır!

Tarikati de geçip 'marifet' kademesine ulaşmış olan için haram ve günah başka anlam alır: Onun vardığı noktada Allahtan bir an bile gafil kalmak haramdır. Günah ile sevabın iç içeliğinin çözülmez düğümüne o kemal ehlinden başka kim erişebilir?

Ya, ya ehl-i hakikat?..

MÂNÂ İLMİ

Tasavvufta iki çeşit ilimden söz edilir: Görünen bu âlemin görünen hayatı ile ilgili ilimlere, **illiyet** (kıylü kal) ilimleri denir ki, kısaca **"Madde ilimleri,,** diye özetleyebiliriz. Mesela fizik, kimya, matematik, sosyal bilimlerin hepsi ve hatta felsefe ve dinbilim, bu gruba girerler. Bir de, gene tasavvuf deyimiyle **ledun ilmi** vardır. Bunu da, kısaca **"Mânâ ilmi,,** diye anlatabiliriz.

Tasavvuf, mânâ ilmidir; Geçici hayatın değil, bekânın ilmidir. San'at tarihi biliminin bir ustası, mesela güzel bir tablo karşısında, renk ahenginin, gölgelerin ve boyutların kullanılış biçimine dikkat eder, hangi san'at akımını temsil ettiğini bulur. Dayanağı, sebep-sonuç ilişkili bir dünya ilmidir. Oysa, eline fırça almış, resimle uğraşmış bir ressam, aynı güzel tablo karşısında, **"Bu kimin eseri,,** diye sorar, yapana hayran olur. İşte, âlemde olup bitenleri bu bakışla seyreden, sebeplerden o sebeplerin yaratıcısına ulaşan kimse, mânâ ilmi dediğimiz ilmin öğrenimine koyulmuştur.

Ha, bir de taklitçiler var. Gene tablo misaline dönelim: Mesela böyle biri, **Mona Lisa**'nın şöhretini duymuştur, tebessümünün sırlı güzelliğinden söz edildiğini bilir de, zevkine varıyormuşçasına resimden anlar gözükür. Bu taklitçileri de küçümsememek gerek. Taklide değen şey taklit edilir. Meselâ altın taklit edilir de tenekenin taklitı olmaz. Öyleyse mânâ ilminde gösteriş satan, özendiği ilmin değerini bilmektedir. Sata sata, bir gün, geç de olsa, o ilimden birşeyler kapmış olur. Tasavvuf dilinde buna **'taklitten tahkike varmak'** denir.

Mânâ ilimleri konusunda dikkate değer bir gözlem de şudur:

Mânâyı araştıran, özü esası yakalar. Özü tanıyan, onun görünen sonuçlarını da tanır elbet. O halde, madde bilimlerinin ana ilkelerini, yanılgısız bilir! Mânâ ilminde en yüce bilge olan Muhammed Mustafa, madde bilimlerine dayanan konularda da şaşmaz doğrulukta kuralları koymuştur:

"Sofradan aç kalkınız,, buyurur, koruyucu tıbba ışık tutar. **"İsraf haramdır,,** der, kalkınma ekonomisinin ana ilkesini açıklar. **"İnsanlara akılları ölçüsünde söz söyleyiniz,,** direktifini verir, eğitime de siyasete de, sosyal ilimlerin tümüne de ışık tutar.

O bütün ilimlerin sultanıdır.

En sıcak yaz gününe de, en soğuk kış gününe de rastlayan Ramazan'da mutlak oruç tutulmasını tavsiye edişindeki hikmeti, bugünün tıbbı belki henüz yeterince anlıyamamaktadır ama, bir gün elbet asırlar önce konmuş kuralları doğrulayacaktır.

Çünkü yolu gösteren, yaradılışın hikmetine sahip olandır.

AYNA

Sunduğumuz sohbetlerde bütün söylediklerimiz, aslında yalnızca bir noktaya yöneltilmiş aynalar gibidir: Amaç, o tek noktadaki parlaklığı yansıtmaktır! O nokta, Nur'un kaynağı olan **"Tevhid„** noktasıdır. Tasavvuf neşesiyle bakarsanız, her olayda ve her görünende Allah'ın binbir figürünü seyredersiniz.

Tasavvufla dinbilimin en büyük farkı da burada ortaya çıkar: Dinbilim, Allahın sevgi ve rahmetini kazanmaya götürecek yolları öğretir, tasavvufta Allah tek amaçtır. Dinbilimde **"kazanmak„** öğesi ağır basar, tasavvufta ise **"feda etmek !„**

Dinbilimci için tasavvuf bilgisine gerek yoktur. Ama tasavvuf yolcusunun, dini kuralların özünü esasını benliğine sindirmekten vazgeçebilmesi kolay değil!

Tasavvufun alabildiğine hoşgörülü genişliğinde, hikmet bakışı, dindarda da, dinsizde de, âdemde de, şeydanda da, Allahın göz kırpışını yakalar. Bütün sebepler müsebbibe, yani sebeplerin kaynağına götürür.

Bu âlem, Allah yüzünün resmini gösteren aynadır. (Aynadaki, kendimiz değil, resmimizdir) Ama şu da gerçek ki, kendimizi resmimizden başka tanıtıcı imkan da yok!

Şu sözü hatırlayalım: **Miratı Muhammet'ten (Yani Muhammet aynasından) Allah görünür daim!„**

Bir gerçeği de unutmamak gerek: Aynaya şaşı bakan, kabahati aynada bulmasın!

(Şu küçük hikâye, bakışın kerametine ne güzel misaldir: Resul-ü Ekrem, Ebubekir ile sokakta yürümektedir. Ebubekir, Peygamberin mebarek yüzüne aşkla bakar ve **"ne güzelsin!„** der. İki Cihan Serveri, **"Öyleyim„** diye cevap verir. Bunu duyup kıskanan ve İslama karşı olan biri de yüce Resule **"Ne çirkinsin Muhammet!„** diye homurdanır. Allahın sevgilisi gene kısaca, **"Öyleyim„** der. Ebubekir şaşırır: **"Güzelsin dedim, (öyleyim) dedin. O adam, (çirkinsin) dedi, ona da (öyleyim) dedin. Bunun hikmeti nedir?„** Resul-ü Ekrem'in cevabına bakın:

"— Ben aynayım. Sen de, o adam da bende kendinizi gördünüz„

(Âyet: **"Ben inananın beni bildiği gibiyim„**)

Mücella ayna, beyazı beyaz, siyahı siyah gösterir. Ahmed-i Mahmud-u Muhammed, bütün âdem görüntülerindeki ışıkların toplandığı odak noktasıdır. O odak noktasındaki nur, bütün âdemin tevhid nurudur.

İşte o nur aynasında, kâmil âdemin yüzünde, Allahın sureti görünür. (Aslı demiyoruz, sureti görünür!)

Yok yok, bu dediğimiz put yaratmak değil, tam tersi:

Allahı niyazlarla sofrasına misafir olmaya çağıran, **"Gel de saçlarından bitini ayıklıyayım„** diye içtenlikle yakaran saf çobanın hikayesine gülersiniz. Ama, çeşit çeşit putlar yapıp tapanların ya da Allahı herşeyden soyutlayanların veya kendini Allah varlığının dışında sananların o çobandan farkı, olsa olsa, çobandaki güzel ihlastır.

BİR VECİZ SÖZ IŞIĞINDA

"Şeriat vahye dayalı 'Kal-i Resul' ise, tasavvuf ta Kur'an ilhamına dayalı 'Hal-i Resul'dür.„

Gerçekten, Yüce Peygamberimizi anlamak için O'nun yalnızca söz ve davranışlarını örnek almak yetmez. Bu, O'nun çok yüzeysel bir taklidinden ibaret kalırdı. Oysa, **"Sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım„** manasındaki kudsi hadis şekille iç içe (Hz. Mevlana'nın 'Fih-i mafih' veciz ifadesinde belirtildiği gibi) bir Allah - Muhammed alışverişini ortaya koyuyor.

Evet, açıkca belli ki, Resul-ü Ekrem, Allah'ın sevgilisidir. 'Habibullah' sıfatının sahibidir. Habibullah sıfatı bir aşkı ifade etmekle kalmıyor, aşktan çok üstün bir hayatiyet gücünü belirtiyor.

Eksik de olsa şu misalden destek alalım: İnsanla yavrusu arasındaki sevgiyi aşk diye tanımlamak mümkün değildir. Ama kendi dünyevi seviyesi içinde mukayese edilirse, bu sevgi dünyevi bir aşktan daha çok cephelidir. Bu çok cepheli sevgiye muhabbet diyoruz. Muhabbette birbirini baygın gözlerle seyretmekten çok öteye bir canlılık vardır. Sarılmak ve kızmak, hayran olmak ve gene de yönlendirmek, mücadele ve teslimiyet içindeki muhabbet, 'Yaşama sevinciyle' anlam kazanmış hayattır. Bu hayat İki Cihan Serverinin **'Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyayı, yarın ölecekmiş gibi ukbayı düşünmek'**le özetlenebilen hadisiyle de vurgulandığı gibi, tek cepheli değildir. Revnak doludur.

Gene başka bir hadisle bir günün önceki güne benzemesi kınanır ve sürekli gelişme methedilir. Muhabbet, ilim içinde, gittikçe daha üstün bir hali arayarak sonsuza kadar hamle üzerine hamle ile tekamül eder. Bu dinamizm, **'Seni layıkıyla bilemedim'** hadisindeki doymazlıkta ifadesini bulur.

Muhabbet kelimesiyle Muhammed ismi arasındaki ses yakınlığı boşuna değil. Tasavvufun sevdiği şu deyimi hatırlayalım: **"Muhammed'den muhabbet oldu hasıl, muhabbetsiz Muhammed'den ne hasıl?„**

Bir sual akla gelebilir: Resullullah niçin Allah'ın sevgilisidir? Gerekçeyi hemen ileri sürebiliriz: Muhammed Mustafa, Âdem'in en üstün kemal noktasıdır. Âdem'in özü esasıdır, Âdem'i yaratan Ulu Nakkaşın muhabbetle işlenen nakşıdır.

'Peygamberlerin ahedliğini (çoktaki tekliğini) bozmayın„ manasıyla özetlenebilen ayetin de belirttiği gibi, bütün gelen peygamberler Muhammed kemalinin içinde birleşirler. O'nda nihan olurlar. (Kaybolmuş gibi özleşirler). Her birine duyulan sevgi de O'nda muhabbetleşir.

TASAVVUF VE BAĞNAZLIK

TEMEL DAYANAKLARA SATAŞAN İHLASTAN YOKSUNDUR

İslâmın doğuşundaki yücelik, çok bağnazlığı silmeye yetecek hikmetler taşır: Din Resul-ü Ekremin Hira dağındaki tefekkürüyle önce sadra doldu, sonra satıra döküldü. Yani, evvelâ gönlü sardı, sonra kelimelere dönüştü. Bu, mânânın şekli biçimlendirmesidir. Kur'an mânâdır, özdür. Ve onun için de, Arapça bilenin değil, mânâyı tadanın gönlüne dolar. Koca Türk milleti Arapça bilmez. Ama kim Türkten daha müslümandır? Yunus'un her mısrasının bir ayeti açıklaması da aynı nedenden doğmaz mı?

Kur'an besmeleyle başlar. O besmele ki, Allahın ismine, rahmaniyetine ve rahmine sığınmayı, rızayı öğretir. Dinimizin 'İslâm'la, teslimiyetle isimlendirilmesi de bundan.

Kendisine teslimiyetin ve ihlâsın ilâhî huzuruyla erişilebilen Allah gene de, şekli isteyene şekli, özü isteyene özü verir. Misal mi, işte:

Dinimiz israfı reddeder. **'Müsrifi sevmem'**mânâsındaki âyet te, **'israf haramdır'** hadisi de bunu söyler. Gel gör ki, yüzyıllardan beri İslâm âleminin içtima yeri olan Mekke'de, hac zamanı, binlerce ve binlerce koyun sırf şekle uyularak kurban edilir ve sonra çürümeye terkedilir. Üstelik, israf büsbütün belirsin, Allahın uyarısındaki hikmet büsbütün ortaya çıksın diye, çürümeye bırakılan hayvan, etinden boynuzuna, hattâ peynir mayasında kullanılan bağırsak suyuna kadar her zerresiyle beşerin yararlanmasına adanmış olan koyundur! - Dikkat buyurulsun: Şeriat uygulamasının en doruk noktaya vardığı sanılan yer ve zamanda ısrarla tekrarlanan haram! - Allah kendine âşık gönüllere, özü gözleyenlere, hikmetleri apaçık sergiler: Besmelenin işlerliği içinde, rahmaniyetinin ve rahimliğinin sımsıcaklığıyla, şekli din edinenlerin hâlini delillerle gösterir!

Şimdi şu yukarıdaki çarpıcı misalin ışığında bir garip iddiaya dönelim: Nereden geldiği, hangi doğu rüzgârının gizli emeliyle savrulduğu çok iyi bilinen bu iddiaya göre, devlet başkanının imam olmadığı ülkede cuma namazı kılınmazmış, o devletin yönetimine boyun eğilmezmiş.

Osmanlı Devletinin sonuna kadar Halife cuma namazı kıldırırdı. Ama o şekil kuralı koskoca devletin çöküp dağılmasına da, devleti kemiren binbir illetin azdıkça azmasına da manî olamadı. Ve buna mukabil, "**Fallahi hayrün hafizün ve hüve erhamer rahimin**„ âyetinin hikmeti içinde, şüphesiz 'tek tasarruf sahibinin' emriyle, cuma namazına imamlık etmese de mânevi güce güvenen bir Mustafa'nın, Mustafa Kemal'in yönetimi, İslâmın özüne gönülden bağlı bir toplumun yeniden doğuşunu sağladı. Cuma namazı kıldırma görevini yüklenmeyen o lider, tıpkı Anadolu'nun mânevi fatihi Ahmet Yasevi'nin, dört bir yana mânâ kumandanlarını salışı gibi, yobazlıktan arı gerçek din adamlarından oluşmuş bir iman kadrosunu Türk halkının silkinmesinde görevlendirdi. Cihat böyle kazanıldı. O lider imam olmadı ama, tüm İslâm âlemine bayrak oldu.

Türkiye mollaların devleti değildir. Öze düşman şekil Haccac'larına bu derviş halk güler geçer. Burası Mevlânâların, Yunusların, Pir Sultanların diyarıdır.

HERŞEY BİR ŞEYDİR CAHİL HİÇBİRŞEYDİR!

Zaman zaman garip bir çalkantı sarar ortalığı: Bir yandan hakikat ilminden nasibi olmayanların şekli din edindikleri gözler önüne serilir, diğer yandan bunu fırsat edinen başka tür aşırılar konuyu genelleştirerek, koskoca bi milletin örflerine sataşmaya kalkarlar.

Her iki aşırı cephe sanki bangır bangır kendini şöylece anlatır: **Herşey bir şeydir ama, cahil, hiçbirşeydir.**

Ve zaten birbirini itham da cahillikten ve kendini bilmemekten gelir. Tencere dibin kara, seninki benden kara... Hoşgörü, ancak ilimle elde ediler kemâlin eseridir. Hakikate yönelmiş İslâm tefekkürü insanı ve insanın hede alması gereken ilim meş'alesini ne güzel vurgular...

İşte pek çok âyetten biri: Rahman suresinde şöyle buyurulur: **Allah insanı yarattı ve ona açıklamayı (ilmi anlatmayı) öğretti.** Ve işte Yüce Peygamberin ilk defa, Hira dağında tasavvufa ve tefekküre daldığında gönlüne doğan ilâhi emir: **"İkra!„** Yani, **"oku!„** (Hira dağında tefekküre girdiği mağara kütüphane değildi ve üstelik iki Cihan Serveri harflerden okumayı da bilmiyordu. Öyleyse, **"ikra„ "âlemi oku„** kısacası, **"kendini oku„** anlamına geliyordu.)

Yunus, **'ikra'** coşkusunu şu mısrada çağlar: **İlim kendin bilmektir!**

İslâm tasavvufunda kesin inanılan şudur: **"Âlemi bilen kendini bilir, kendini bilen Allahı bilir.„** Gerçek ilme de ancak bu yolla yaklaşılır. Yaklaşılır yalnızca, varılamaz! Resulü Ekrem **'seni lâyıkıyla bilemedim!'** diye yakınmadı mı?

Bu, yüce isteğin oluşturduğu ilim deryasından doyamama endişesinin ifadesidir.

Bilgi ile ilim arasındaki fark da burada işte: Bilgi, yüzeyde kalan, sebebe indiğini zannetse bile sebebin sebebine ulaşamıyan teferruattır. Oysa ilim, sebeplerden asıl sebebe, müsebbibe, Allaha ulaşmayı amaçlar. Toplayıcı 'tüm' bakışından, tasavvuf deyimiyle 'tevhid' keyfinden yoksun olan, hurda bilgilerden ilmin gerçeğine yol bulamaz.

Tevhid ve ihlâs ölçüsüne sahip olmayan, fırının bütün ekmeklerinin tek hamurdan yapıldığının farkına varamayan, çok misalini gördüğümüz gibi, kendi görüşü dışındaki görüşleri silmeye kalkar, cümle âlemi kâfir görür. Oysa meselâ kâfir dediğinin, tıpkı günün gecesi gibi, beşerin bir yüzü olduğunu aklından hayalinden geçirmez. O beşer ki, yaradılmışların en yücesidir.

Şunu unutmamak gerek: Bütün insanlık tarihi apaçık gösteriyor ki, insan hürdür. Sonsuz bir hürriyet aşkıyla her şeyi dener, yani 'okur'! Tekerlekten füzeye kadar deneye deneye tekâmül eder. Bu onun yaradılışındaki istidadından gelir. Ve, her hali kendi nüshalarında yaşar: Kimi âlimdir, kimi cahil, kimi rind, kimi sofu, kimi yobaz, kimi aydın, kimi ayık, kimi sarhoş, kim cami müdavimi, kimi meyhane tutkunu, kimi âşık, kimi uyanık... Bunlar, ayrı ayrı kişiliklerde var olduğu sanılan, ama tevhid bakışıyla aslında tek olan Âdemin hudutsuz görünümleridir. Çağlıyan hürriyetidir! Bu hürriyet, herhangi bir kalıpla sınırlanamaz, sınırlanamamıştır.

HURÂFE ASLI ÖRTEN HER TÜRLÜ YOZLAŞMADIR

İstiyoruz ki, çevremizi saran hurâfe bataklığının ötesinde ışıl ışıl ve coşkulu bir hakikat denizinin bulunduğu gözlerden uzak kalmasın.

Nedir hurâfe dediğimiz? Şöyle bir tanım yapmak mümkün: Hurâfe, aslı örten her türlü yozlaşmadır. Ve hurâfe, çok defa sanıldığı gibi yalnızca dini inançları zorlayan bir tehlike değildir. Dinin aslında hurâfe yoktur, hurâfe beşerdedir, insandadır! Herşey insanın çevresinde döndüğü için, herşeye hurâfe bulaşabilir.

Misalleri çok: Medenî ölçülere sahip devlet idaresi ne kadar 'asıl' ise 'siyaset sanatı' gibi deyimlerle değer verilmek istenen makyavelist davranışlar o kadar hurâfedir, yozlaşmadır. Fezaya uydular yollamak elbet pozitif bilimin zaferidir ama yıldızlararası savaşlar, E.T.ler, Robotekler hurâfe.

Sosyal dayanışma modern devletin gereği, buna karşılık toplumun bütün bireylerini eşit boyda dişli çarklara benzetmeye kalkan marksizm, düpedüz hurâfe.

(Ve hattâ, daha ciddi bir tasavvuf gözlemiyle, **"herşey yok olur, Allahın yüzü bâki kalır,,** mealindeki âyeti dikkate alırsak şöyle dememiz mümkün: Can asıldır, beden hurâfe!..)

Beşerin din alanına sürdüğü hurâfeler de yığın yığın... Neredeyse insanın nefesini bile kısıtlayacak derecelere varan uydurma yasaklar, 'zinhâr!'lar, hattâ kitleleri yok etmeye dönüşmüş ve güyâ din uğruna sürdürülüp duran savaşların, terör olaylarının zavallı gerekçeleri...

Oysa, yüce Kur'anın 'Gaşiye' suresinde Allah kelâmıyla yaptığı ikaza bakın: **"Sen onların üzerine murakıp (yani kontrolcü) değilsin,,** Ve başka pek çok âyet...

Hurâfe, beşer ilişkilerinde Allah güzelliğini gizleyen perdeden başka nedir ki?

Bu perdeyi kaldırmak için geçerli silâh ise, öze kavuşma çabası veya gerçeği arama ilmi ya da güzeli bulma yolu diye tanımlayabileceğimiz tasavvuftur.

Ve çok şükür, insanlığın iftihar sebebi olan tasavvuf dehalarını beşere hediye etmekte tartışmasız en başarılı milleti oluşturan Türk toplumu, yeryüzünde hiç bir zaman eksilmeyen hurâfe dalgalarına rağmen, tarihinin hiç bir döneminde yobaza, softaya arka çıkmamıştır.

Şimdi bir de tasavvufun hudutsuz hikmet bakışlarından bir diğeri ile olaya başka açıdan yaklaşalım:

Bu suret âlemi var oldukça hurâfe de hep var olur. Var olur ki, ondan silkelenip kurtulma hırsı, hakikat özlemi de hep var olsun...

ORUÇ ADINA!

İslâm adına insanlara zorla din emirlerini uygulatmaya kalkışanlar, İslâmı hiç anlamamış, hattâ İslâm esaslarına ters düşmüş olanlardır!

İslâm, İran'da ve Lübnan'da din adına girişilen katliamların ya da şurada burada görülen zorbalıkların kılıfı değil.

Herşey bir yana, dinimizin kelime anlamı bile böylesine zorlamalara imkân vermez: Bilindiği gibi, İslâm, elinden dilinden kötülük gelmiyen, çevresine güven veren selim karakteri ifade ediyor. Ardında binbir hesap yatan adi suçlara mı izin verecek?

O, son din. Yani tüm dinlerin varabileceği kemal noktası! İslâmın Peygamberi, Hatemi Deyyan! O'nun üzerinde meziyetlere sahip insan olamaz.

- Ve, o yüce Peygamberin getirdiği yüce dinin ana ilkesi, tevhid. Yani birleşme, tek olma. Şu tekte kaynaşma'nın yanında, bütün o dostluk, kardeşlik, hümanistlik sözleri pek zavallı, pek cılız kalmaz mı?

İslâm tevhidi esas aldığı için, İlâhi Kudrete, bütün esmânın tevhidini içeren bir kelimeyle hitap eder: Allah, der.

Muhabbetin Peygamberinin yaydığı bu tevhid dininde oruca ya da namaza zorlamak, ne demek? Tüm ibadetler, ve hele hele oruç, nefsani tahrikleri önlemeye, Allah ahlâkına yaklaştırmaya vasıtalardır. Meselâ Bakara Suresinin 183'üncü ve devamı âyetlerinde orucun farz kılındığı belirtildikten sonra oruç tutamıyanların neler yaparak bu farzın sevabını kazanabilecekleri anlatılır, ve **'bilseniz, oruç tutardınız'** denir. Ve hatta kasden oruç tutmayanın yükümlülüğü bile gösterilir: Her kasden tutulmayan oruç günü için altmış gün oruç! O kadar!.. Bu bile yalnızca kul ile Allah arasında bir yükümlülük hesabı.

Zor kullanmak, zorla oruç tutturmak, hele hele, oruç tutmadığı için birini öldürmeye kalkışmak zalimlikten bile öte. Zalimlikten de öte, çünkü zalimin zararı karşısındakine ve kendine. Oysa şu din adına işlenen zulüm, Hak Dinin düşmanlarının eline fırsat vermekten başka hangi işe yarar?

Hadis'in **"Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın„** uyarısı boşuna mı? Külli akıldan söylenen Peygamber hadisinden daha iyisini bildiğini sanana imanlı denebilir mi?

Bir başka hadis, **"Aşırılıktan sakının ve (iyi ahlâkla) Allaha yaklaşmaya çalışın!„** buyuruyor ve ilâve ediyor: **"Allahın lütfu olmasa, beni bile ibadetlerim cennete sokmaya yetmez..„** Yani ibadet ya da ibadetin havarisi kesilmek, İslâmın emrettiği ahlaka sahip olunmadıkça, hiçbir şeye ulaştırmaz.

Bir de Peygambere hitap eden şu âyetin uyarısına bakın: **"Seni onların başına zorlayıcı yollamadık..„** - Peygamberin bile görevi zor kullanmak değilse, Allahın emrinin tam aksine kendini din polisi saymak, kimin haddine?

"BEN" DEME!

Tasavvuf adamının ilk kuralı 'ben' iddiasından kaçmaktır. Nefsi şeytanlaştıran benliktir. 'Ben'den kaçınan 'bana haddi aştırma!' yakarışındadır.

"Temizlik imandandır" hükmü inananın gönül ve vücut temizliğini ilke alır. Gönül temizliğine sahip olan, şeksiz şüphesiz 'ben' demekten kaçınır. Yani kendini dünyanın merkezi sanmaktan hâyâ duyar. Hemen her biri tasavvufla dolmuş kulağa sahip Osmanlı padişahları bu nedenle, Cuma namazına giderken halkın 'mağrur olma Padişahım, senden büyük Allah var!' diye bağırmasını isterlerdi.

'Ben' iddiasından kaçınan,nasıl olur da dünyayı benlik içinde düzeltmeye kalkar? İlahi nizama nasıl baş kaldırır?

Gerçi hakikatten nasibi olmayan ham sofu size şöyle diyebilir: Baş kaldırılmayacak nizam ilahi olan nizamdır. Laik devlette ilahi nizam mı var?

Geçersizliğini kendi içinde taşıyan bir bahane! Böyle diyene sormak gerek: Ya ilahi olmayan nizam mı var?

Tekke ve zaviyelerin Türk inkılabının ilk yıllarında kapatılmasının binbir hikmetinden biri, 'ben'likten kolay vazgeçemeyen pek çok şeyhe kendisinden çok yüce bir kudretin varlığını hatırlatmaktı!

Şu meşhur sözü söyleyen, tasavvufun geniş ve kucaklayıcı hikmet bakışına sahip olandır: 'Bir Mustafa geldi, aşkına tekkeler kuruldu. Sonra gene bir Mustafa geldi, yoldan çıkmış tekkeleri kapattı!'

Kapatmasa mıydı? Hikmetten nasibi olmayan 'icazetli'ler onu yasak, bunu günah ilana devam mı etseydiler? 'Yolu sarpa mı sardırsaydılar?

'La abese' hükmü inkara mı kalkışılacak! - - Açanın da, kapatanın da hep aynı Mustafa'nın eli olduğunu anlamak için şu tasavvuf yoluna birazcık girmek gerek. Bu yol, öyle cennete rezervasyon hesabında olanların yolu değil. Kelle koltukta, 'bana seni gerek seni' diye feryad edebilenlerin, 'ben'i 'sen' aşkına kurban verenlerin yolu!. Kılıçtan keskin hüner yolu!

Tasavvuf deryasında hiç bir sözün anlamı sınırlı değil. Bir değil, beş değil, sayısız anlam! 'Ben' iddiasından kaçınmanın bir yüzü de şu: **Gerçi her Âdem kopyasının gözlerinde parıldayan, 'Hu'nun nurudur ama, o nur her kalıpta başka revnak gösterir.** Suyun yeşil bardakta yeşil, kırmızı bardakta kırmızı gözükmesi gibi. Bu değişik kalıplar değişik idrakleri ortaya çıkarır. **İşte, 'ben' diyen, suya değil, içine girip şekil aldığı bardağın sınırlı küçük idrakine önem verendir. Ki, o şekilde kalanlar için 'onlara akılları ölçüsünde söz söyleyiniz' buyuruldu.**

'Benlik' iddiasından sıyrılmaya çalışmayı kendisine prensip edinen, yıkıcı kırıcı değil, sarıp sarmalayıcı olur. Dikkati ve tevazuu elden bırakmadığı için her işi işleyenin kim olduğunu farkeder. Tartan, özü arayan hikmet bakışının yeteneğiyle, Hakkı bâtıldan (yani yanlış ve geçersiz olanlardan) ayırır!.

Ve zaten, bâtılı da, Hak çizgisine getirebilen, ancak böyle bir bakıştır!.

TASAVVUF ALLAH TEFEKKÜRÜDÜR

Her milletin, diğer milletlere üstün olduğu, kabiliyet ve meylinin tartışmasız kabul edildiği bir konu mutlak vardır. Bizim, milletçe dünyanın merkezi haline geldiğimiz konu hangisi? - Hangi konuda yabancı uzmanlar ilim öğrenmek için Türkiye'ye koşuyorsa, hangi konudaki büyük Türk ustası için Unesco gibi milletlerarası kuruluşlar kutlama yılları ilân ediyorsa, hangi konu edebiyatımıza, musikimize, harsımıza sinmişse o, değil mi? - Öyleyse, tereddütsüz; tasavvuf!

Halkımız tasavvufa niçin meyyal? Bunun cevabı da her halde şu: Milletimiz dini, şekilde değil özde tatmaya tutkundur. Tasavvuf, kendi öz varlığının 'ölümsüz varlıktan' olduğunu idrak yoludur, kısacası Allah tefekkürüdür ve İslâm, Allah tefekkürüne en büyük değeri veren dindir. **"Bir anlık tefekkür bin yıllık ibadetten üstündür„** esasını, Descardes'ın düşünceyi varlığın delili sayan ünlü sözünden asırlarca önce getiren bir dini şekle hapsetmek kimin haddine? O din ki- 'lâ-illâ' ikilemini ve bu ikilem çevresindeki tefekkürü tâ altıncı asırda kendine hareket noktası yapmış. Ondan ancak asırlarca sonra Avrupa'da bir Shakespeare çıkmış ve 'olmak veya olmamak' cümlesiyle aynı esası, üstelik mukayese edilemiyecek kadar hafif kalan bir ifadeyle batı insanının tefekkürüne sunmuş...

Düşünceye, Allahı tefekkürle tadmaya bu denli önem vermiş bir yüce din, onu hakkıyla anlıyan, özünden kavrayıp yorumlayan bir milletin bağrında nasıl olur da irtica kalıplarına sıkıştırılabilir? Şeriatı anlamanın dar çerçevesi içine şu veya bu millet hapsedilebilir ama, Ahmet Yesevisinden Mevlânâsına, Hacı Bektaşından Yunusuna kadar, tasavvuf alışverişinin doruğuna varmış, İslâm tasavvufunun hemen bütün nirengilerini kendi özünden fışkırtmış bir millet için, hele bu asırda irtica tehlikesinden söz etmek bühtan olmaz mı?

Anadolu'nun herhangi bir köyünde sohbet açın, bakın: Şeriatın dar kalıplarla yorumunun çok üstünde 'marifet' ve ondan da öteye 'hakikat' bakışının bulunduğu nasıl coşkuyla anlatılır!

Şimdi bir de şu vakıayı göz önüne çekelim: Türk tarihi boyunca hiç, gerçek bir tasavvuf ehlinin herhangi bir ihtilâle veya bölgesel kavgaya karıştığı görülmüş, duyulmuş mudur? Mezhepler arası kavgalar elbet çok. Ama bu mezhep kavgaları içinde hakiki bir tasavvuf adamının yer aldığını düşünmek bile ters.

Dünyayı alaya alan bir Bektaşinin ya da bir Rufainin ihtilâl düzdüğünü hiç duydunuz mu? Bir Mevlevinin üfürükçülük yaptığına hiç rastladınız mı? Zevkle katlandığı mihnetlere akıl sır ermiyen herhangi gerçek bir Allah yolcusunun seçim veya rejim nutukları atacağına inanır mısınız?

İrticaın hüküm ve kalesinin fetvaların elinde korunduğu dönemlerde bile Türk mutasavvıfları şekil sınırlarını rahatça allak bullak etmemişler midir?

İRTİCA VE TARİKAT

Aralık ayında her yıl olduğu gibi, Mevlânâ'yı anma törenleri yapılır. Şüphesiz pek çok yararı var. Evvelâ bir Mevlânâ gerçeğini tüm insanlıkta canlı tutmaya katkı sağlanmakta. Sonra, tarikat ile gericilik arasında kavram kargaşası içinde bocalayanlara, eksik te olsa, bir uyarı sahnelenmekte. Hele, yalnızca batı tutkunu olmayı aydın sayılmak için yeterli zanneden bir zümreye, kendi kısır ölçüleri içinde bile silkinme imkânı gösterilmekte. Her yıl sayısı biraz daha artan batılı Mevlânâ hayranları, batılı mevleviler, tarikatın bir umacı işi sanılmasına karşı etkili bir dürtme değil midir?

Nedir tarikat: Kısaca, nefisten gönüle giden yol. Daha önce de vurgulamaya çalıştık: Tarikat, ilk tahsil gibi şart olan şeriat kurallarının üzerinde ve ötesinde, olgunlaşma yolundaki idraklere verilen özel bir eğitim. **Bu eğitime hazır olabilmek için, Cenneti elde etme hırsından Allahı isteme tutkusuna doğru yücelmek gerek.**

İyi tahlil edilirse, Cenneti elde etme hırsı aslında nefsin kendini var kılma inadının ölümden sonraya da uzatılabilmesi çabasıdır. Oysa gerçek anlamında tarikat, bir yol göstericinin, yani bir mürşidin gözetiminde, **'nefse garkolma bataklığından gönül aydınlığına' yükselme metodudur.** Bu yükselmede şekillerin ve kuralların tutuculuğundan yavaş yavaş arınma söz konusudur. Oysa ne garip bir ilâhi cilvedir ki, günümüzde 'tarikat' adını kendi ters usullerine kalkan yapmak isteyen gericiler, inadına aşırı bir şekilciliği ve inadına aşırı bir günah korkusunu körükleyip duruyorlar.

İnsanlığın kemal ölçüsü olan yüce Peygamberimizin şu iki hadisini ibretle hatırlamak gerek: **"Hiçbir insanı ibadeti Cennete koyamaz. Allahın lütuf ve merhameti sarmadıkça beni bile ibadetlerim cennete götüremez. O halde ibadetlerinizde aşırılıktan sakınınız ve Allaha yaklaşınız!„** Bir de şu hadis: **"Eğer hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizin toplumunuzu mahveder ve yerinize günah işleyip af dileyen bir toplum getirirdi.„**

Bu sözleri nerede duyarsanız, tereddütsüz, sahibini bilirsiniz: "İşte bu İslamın Peygamberinin sözüdür!„ dersiniz. Bu iki hadiste çağlayan insanlık sevgisi ve ümit nerede, bazı kimselerin toplumu içine itmek istedikleri şekil katılığı nerede?

İslam, o Peygamber dilinden dökülmüş yumuşaklıkta ve sıcaklıkta!.. Şekil katılığının gözler önüne sürdüğü irticada değil!

Tarikatın irtica ile ters bir orantı içinde olduğuna kesin maddi delil ister misiniz: Humeyni'nin İranında da, Suudi Arabistanda da her türlü tarikat yasaktır!

Tarikat, özün şekle üstün tutulmasında belirginleşir. İrtica ise, şeklin öze tercih edilmesidir. Çevremizde şikayet konusu olan - gerçek şikayetlerin konusu olan! - hep şekil bağnazlıkları değil mi?

Tarikat ile şekilcilik arasındaki kavram kargaşası aslında o kadar çok yönlü yanlışlıklardan kaynaklanıyor ki, hangisine parmak basmalı, insan tereddüt ediyor! En zararsız görünümlü bir misal: Mevlevi semâsı, ulu Mevlânâ'nın bir tefekkür vecdi sonucunda kendini bir tempoya kaptırmasından doğmuş. Mevleviler asırlardır, bu vecd dansını o anının coşkusuyla tekrarlarlar. Ama yalnız o dansı değil. Mevlânâ'nın düşüncelerini, yani tasavvufunu da içlerine sindirmeye çalışırlar. Lâkin, günümüzdeki merasimlerde o vecde götürücü tefekkür nedense hiç söz konusu olmaz da, bir emirle semâ merasimine başlanır. Ve seyreden de zanneder ki, mevlevilik semâ gösterisindeki şekilden ibarettir. Tıpkı, cevrücefaya tahammülü simgelemek için misal olmuş şiş vurma ve ateş yalama şekillerinin rufailiğin vazgeçilmez ilkesi sanılmasıya da rakı içip ilâhi söylemenin bektaşilikle aynı anlama geldiğinin zannedilmesi gibi.

Bu zanlar haydi neyse ne, ama bir de tarikat adı altında devlet yönetimi hesaplarına kalkışanlar var.

Unutmamak gerek: Tarikat, şekilden öze kaçışta mihengini bulur. Kim ki şekli öze tercih eder, tarikate ters bir tariktedir!

Her konuda doğru ölçülere aykırı davranan çıkabilir: Tıp ahlâkını hiçe sayan bir doktorun tabiplik mesleğini, rüşvet alan bir hakimin hakimlik şerefini, binası çöken hesapsız mühendisin mühendislik ilmini, yalan haber yayan gazetecinin gazetecilik ilkelerini karalaması nasıl mümkün değilse, şekli din edinenlerin tarikatçiliği de, tarikat gerçeğini yok edemez.

Gerçek yolu aydınlatan nur güneşi hep var. Hiç batmaz. Kendi küçük dünyamızla ona sırt çevirince güneş battı zannederiz.

İLİMDE DESTEK VE KÖSTEK

"Bilinmek istedim" hükmü apaçık: Âlemin sırrı bilgide. Ne yolla, hangi imkânla olursa olsun, öğrenmek için varız!

"Öyle ama", deniyor, "eski yazının seçimlik dersle isteyene öğretilmesinde öğretme aşkı değil, beyin yıkama amacı gizli."

İnklâpları korumak gerekçesine dayananların içlerinde söyleyemedikleri bir korku var: Ya, bu inkilâplar elden giderse?..

Bu endişenin yersizliğini her fırsatta tekrarlamalı, bir inancı, yeri geldikçe tazelemeliyiz: İnkilâplar, yerleşmiş, kesin bir hayat biçimi olmuştur. Örf haline gelmiştir. Kandırmacalarla bunları değiştirmeye kimsenin gücü yetmez. Artık yetmez! Yaklaşık altmış sene geçmiş. Ortalama bir hesapla, üç nesil. İnkilâpların ilk uygulandığı yıllarda ilkokul çocuğu olanlar, yani bilinçleri bu inkilâplarla oluşanlar, bugün büyükbaba ve büyükannedirler. Çocuklarının da, çocuklarının çocuklarının da aynı ilkelerle yetiştirildiği kuşkusuz. Buna ilâveten, vatanın ücra köşelerindeki yerleşim birimlerinde bile ailelerin yurt dışındaki işçilerle ilişkisi var. Televizyon, bütün eğitici, örnek verici, dünyayı ayağa getirici imkânlarıyla hemen her evin içinde. Latin alfabesiyle okuma oranı yüzde doksanbeşlere dayanmış. Turizm patlaması diyoruz, turistler, dünyanın her köşesini uygulamalı biçimde ayaklarımızın ucuna getiriyorlar.

Bu şartlar içinde, -bırakınız yazı gibi devlet uygulamasına bağlı bir sistemi-, fes serbesttir deseniz, altmış milyonluk kitlenin binde kaçı kasketi şapkayı bırakır da fes peşinde koşar? Çağdaş giyimin her vesileyle adetâ odalarımızın içinde nefes aldığı ülkede kim ciddi bir inançla türbanda direnir? Yerleşmiş örf, festen türbandan yana mı?

Belki hevesi kursağında kalmış birkaç kişinin, komplekslerinin esiri bir iki insancığın bir süre fesi türbanı put edindiğini görürsünüz. Ya da, asıl 'giymiyeceksin!' inadına karşı, 'giyeceğim işte!' inadı bir süre tatmin olunur. Bu. inkilâbın tökezlemesi değil, yaşamın, hareketin cazibesidir!

Elbet, binde oranlarıyla ifade edilen çok küçük ekalliyetler çıkacak. Çıkmalı da. Kandaki bütün mikropları temizlerseniz vücut antikor üretebilir mi? Antikor, yani sağlığın bekçisi, mikroba muhtaç!

Liseyi bitirecek kıvama ve olgunluğa varmış gence -istediği ve seçtiği takdirde!- eski yazıyı öğretmenin tehlikesinden söz etmek, 'zinhar', günahtır! yobazlığını hatırlatan bir başka görünüm değil de nedir?

Toplumun kendi kuralları var. Bunlara karşı çıkamazsınız. Eğer eski yazıyı öğrenmek, -eski kayıtları araştırmak için, eski eserleri tetkik için, eski kıymetleri kaynağından öğrenmek için, ya da Kur'anı okumak için-ihtiyaç haline gelirse, bu ihtiyaca kimse set çekemez. Kıyıdaki köşedeki özel kurslar, hattâ devletin temin edeceği imkânlar gelir, toplumun içindeki yerini alır. Daha önce de, Arapça ezandan din dersine, pekçok misalinin yaşandığı gibi...

İşin tasavvufçasına gelince: Allahın dediği olur. Hem de, güzel olur! Önleyenin de meydanı açıp yol verenin de aynı el olduğunun farkına varan, ne hayıflanır, ne yerinir ya da ısrara kalkışır.

Şu hikmeti de gözden kaçırmamak gerek: Halk ağzında bir deyim var: Gazap yüzünden rahmet, denir: İstemediğin istediğini, istediğin de istemediğini getirir. İlâhi düzen icabı!

Meselâ İran öylesine itici bir rejim misali verdi ki, yobazlıktan yaka silktiren, kitleleri ifrata karşı uyandıran en etkili ilâç oldu.

Türkiye'de yirmibir aylık bir iktidar süren sol, yokluğu öylesine 'mevcut' eyledi ki- yıllarca sonra bile orta sağ'a muhalefet orta sağ'ın görevi oldu! Tıpkı bunlar gibi, 'inkilâplar elden gidiyor!' kör inadı da, demi geldi mi, yerini ölçülü, dengeli bakışa devredecektir.

Yağmur bulutları yoğunlaşmalı ki, yağmur yağsın! Gökyüzü boşalsın!

İSLAM YÜCELİĞİ

Semavi dinlerin hepsi 'Firavun'kavramı üzerinde çok durur. Yüce Kur'anda kesin ifadesini bulan İslâm da Firavun'a uzun âyetler ayırır. Şüphesiz maksat, eski Mısır hükümdarlarını yerip bir din tarihi dersi vermek değil. Kur'anın her misali, her âyeti, her devirde günceldir. İlâhi kelâmda Firavun, bütün zahir imkânlarına sahip, bu imkânlarla şımarıp azmış, 'ben' şaşkınlığına kapılmış, yalnız kendini keramet sahibi sanan kaba nefsi, zavallı kaba nefsi anlatır. Çalım içindeki çaresizlik, bilgelik iddiası içinde bönlük, yücelik görünümünde cücelik!.. **Firavun, ilâhi anayasayı oluşturan rahmaniyetin ve bu rahmaniyetle görünen nurun dışında ne varsa, onların tümüne sahipmiş gibidir.**

Meselâ, nursuz yüzlü bir lider, isterse lider olmak için din bayrağını açmış görünsün, firavundur.

Resulü Ekrem muhabbetin Muhammedidir. Muhabbet ise, sevgi ve tahammülle bir araya gelişte, birlikte! Beraberliğin, tevhidin ahenk ve güzelliğinde. Zorlukta değil, kolaylıkta, kavgada değil, barışta!.. **O, "Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın!"** diyor.

Nasıl bir ilâhi oyundur ki, sevgiyle kenetlenmiş tevhidi hiçe sayanlar, Muhammetteki muhabbetin farkında bile olmayanlar, din adına cihat ilân ettikleri iddiasındadırlar! Ve onların idrakten yoksun eklentileri, memleketimizde de sokaklara az da olsa birkaç zavallıyı sürebilmekte, şeriat istemekten, cihattan dem vurdurmaktadırlar. **Bilmezlikten geliyorlar ki, Peygamberler Peygamberi insanın başka insanlara karşı cihadını kapatmış, "Bundan böyle asıl cihat, nefsimizle cihat başlıyor!" buyurmuştur. Nefsimizle, yani benlik iddiasındaki azgın Firavunumuzla!**

Gel gör ki, Firavunla mücadele yerine, Firavun önderliğinde nifak İslâm adına sürdürülmek isteniyor!

İslâmın yayılmasını önleyenler bu molla Firavunlar değil mi?

Hukuku kim yozlaştırabilir: Hukuk uygulayıcısı. Tabipliği ancak tabipler zıvanasından çıkabilir. Ekmeği kim bozar: Hamurkâr!

Dini de, din adamı geçinenler gerçek rayından saptırır. Dinler tarih boyunca nasıl yozlaştırılmıştır, hep biliyoruz: Şekil öze üstün tutularak. Kurallardaki gerçek anlam ve ilâhi maksat yerine, günah korkusu işlenip istismar edilerek! Muhabbetin Peygamberine kulak verin: "Allah, koyduğu yasakların uygulanmasını sevdiği gibi, koyduğu kolaylığın uygulanmasını da sever!" Bir başka hadiste aşırılıkları kınayıp, "En iyisi ortasıdır" demiyor mu?

Her gün her köşesinde çok şükür ezanların duyulduğu, yeni yeni camilerin inşa edildiği, aydın din adamlarının yetiştirildiği, namaz saflarının gün geçtikçe gerçek inananlarla sıklaştığı bir ülkede şeriat için cihat isteyen, haddi aşmaz mı?

Aşırılığı kınayan binbir hadis, ya kimler için söylenmiş? Zorlamayı yasaklayan âyetler başka bir dinde mi?

Devlet laik olmalı, evet, laikliği överiz!

Cihat ve şeriat çağrılarının siyasi amaç âleti olarak neler yapabildiğini gördükçe, nefisle mücadelenin asıl ve tek mücadele olduğuna yüce Peygamberimizin emrine uyarak büsbütün iman ediyoruz: Kendimizden başka kimseyi zorlıyamıyacak kadar...

Laiklik her türlü yobazlığın devlet bünyesinde çöreklenmesini reddeder. Günümüzde bu kurala aykırılıklara her iki uçta da rastladık:

İrfan yuvası olan üniversiteye ille de camiye girer gibi başörtüsüyle girmeyi emreden taassup ta, bu taassubu kırmak için alınan yasak kararları da, aslında ifrat ve tefrit halinde laikliği müştereken çelmelerler.

İSLAM HOŞGÖRÜSÜNDE LAİKLİK

Bir kudsi hadis: "Ey insanoğlu! Kalbin sana doğru gelmedikçe dinin doğru olmaz. Lisanın düzelmedikçe de kalbin düzelmez. Benden hayâ etmedikçe lisanın düzelmez. Sen şeytanı razı kılmışken benden nasıl hayâ edersin?„

Bu zincirleme uyarıyı, ilk sebepten neticeye göre sıralarsak şöyle demek gerekir: Şeytaniyetin insana hakimiyeti, Allahtan utanmayı yok eder. Utanmanın yok olması lisanı bozar. Lisanın bozulması kalbi yamultur. Yamuk kalp te insanın dinini çarpıtır.

Hadiste geçen lisan sözcüğünü de dar anlamında almamak lâzım. Lisanla, insanlar arası ilişkiler kasdedilmektedir.

Ve aynı hadis devam ediyor: "Ey insanoğlu! İnsanların ayıplarına bakıp kendi ayıbını unuttuğun zaman şeytanı razı etmiş, Rahmanı da gazaplandırmış olursun.„

Öyleyse, tüm kötülüklerin adetâ anası, kendini (ya da kendisiyle bağlantılı olanları) dev aynasında görmek, başkalarını kusurlu bulmaktır. Bir başka hadis, başkasının ayıbını görmenin çarpıklığına delil getiriyor: "Bir kimse kardeşini bir kusur ile ayıplarsa o kusuru kendi işlemeden ölmez.„

Gerçekten, hikmetlere uyanık bir bakışa sahipsek, mutlak farkına varmışızdır: Tenkit ettiğimiz, inadına başımıza gelir. Bu, 'abes bir şey yoktur' âyetinin ve 'herşey merkezindedir' hak-sözünün kesin hatlı bir uygulamasıdır.

Din adına zorlamalara kalkışanların kulağını bir kere daha bükmek gerek: İslâmın başkasında ayıp görmeye bile tahammülü yokken, nasıl olur da içimizden birileri kalkar, diğerlerine karşı din ukalâsı kesilir?

Yukarıya aldığımız kudsi hadisi uygularsak, şöyle demek gerekiyor: Başkasına karşı kendini din polisi sanan, dini koruma adına zorlamalara kalkışan, kendi ayıbını unuttuğu için şeytaniyeti azdırır, rahmaniyeti kendine karşı gazaba getirir. Allahtan hayâsı kaybolur.

Yukarıda hadiste belirtilen zincirleme uyarı, neticede 'müdahaleci'nin asıl kendi dininin yamulduğunu apaçık gösteriyor.

Dinin şüphesiz ki, yasakları, emirleri vardır. Her dinde var. Ama bu yasakların hiç biri 'zor kullanmayı' emretmez.

Yukarıdaki iki hadisi ve 'biz seni onların üzerine zorlayıcı göndermedik' anlamını içeren âyeti bu açıdan ele alınca, şu gerçek ortaya çıkıyor: İslâm dini, kelimenin tam anlamıyla laik ölçülere sahip bir dindir. Tavsiye eder, yol gösterir, ama o yola sürüklemez.

Bir başka hadis, **"Sözün özü budur, başka söz yok: Din nasihattir!„** buyurur. Keza aynı konuda şu olay anlatılır: Resulü Ekrem, sohbetinde 'Din, halkı doğru bir özle ibadete irşat etmektir!' cümlesini üç defa aynen tekrarlamış. Bunun üzerine dinleyenler sormuşlar: "Ey Allahın Elçisi, bu irşat kimin içindir?„

Peygamber cevabı, işte: "Allah içindir! Elçisi ve kitabı içindir. Müslümanların ileri gelenleri ve bütün inananlar içindir!„

Bu sözdeki kesin tevhid vurgusunu bir kenara bırakmak mümkün mü? Hele tevhid zevkinden nasibi olan, tüm oluştaki muhteşem ahengi beğenmeyip 'dini kurtarmaya' kıyam edebilir mi?

"Teraziyi, ölçüyü bozmayın!„ anlamındaki âyet bakkal terazilerine mi yönelik? (Evet, avama öyle!)

Din yalnızca irşattır, diyor Yüce Peygamber. Hem de, peygamberden halka kadar, herkez için!

Sopalı irşat olur mu?

KUŞ EYLEMİ

Türkiye'nin doğu hudutlarının ötesinden esen bir rüzgârın kaldırdığı toz, gene bir iki Atatürk büstünü parçalamış. Ondokuz Mayıs Bayramının hemen arefesindeki saldırı açıkça kötü niyetli, kışkırtıcı ve elbet ilâveten, ahmakça...

Ondokuz Mayısın Türk silkiniş hareketindeki önemi ve bu harekette Atatürk'ün rolü, ilkokul çocuklarının dahi bildiği bir gerçek. Trablus'tan Çanakkale savaşlarına ve Anadolu hareketinin her noktasına kadar Atatürk'ün ayak seslerini duymamak mümkün mü?

Misakı Milli uğruna dişediş bir mücadeleyi zaferle kapatıp tüm İslâm âlemine örnek olmuş komutanın mesleki dehasının, çalışma aşkının, dinamizminin ve milletine inancının eserlerini inkâra kalkmak için ihlâstan çok yoksun olmak gerek. Nifak hesapları gerek!..

Türkiye'nin dostuna düşmanına bir bakın. Türkiye herhangi bir devlet değil. Tarihinden gelen özel bir durumu var. Geçmişimiz yakın ve uzak çevremizdeki tüm milletlerin gözlerini bizim üzerimize dikmelerine sebep olmada. Asrın başından beri üzerimize kurulan hesaplar binbir oyunu içermekte. Bulgarların kendi ellerindeki Türk soyundan gelenlere reva gördüklerini içimiz yanarak duyuyoruz. Ermeni soykırımı iddialarının Avrupa'da da, Amerika'da da yankı bulması, hattâ Avrupa Topluluğuna katılmamıza karşı itirazlar bile hep aynı kökenli: Geçmişimizden beri bize duyulan korkudan kaynaklanıyor.

Atatürk olayı, Bulgarıyla, Yunanıyla, hatta Avrupalısıyla dış dünyanın diş geçiremeyeceği bir ülkenin temellerini atmak gayreti diye özetlenebilir. Bu gayrette, Allahın Resulünün emri gizli: "Düşmanınıza, onun kullandığı silahla karşı koyun.„ — O silah yalnız ok, kılıç ve kalkan değil. Tüm kalkınma tedbirleri, sosyal yapının pekiştirilmesi çabaları, ekonomik hamleler, mücadelenin silahlarına dahil!

Atatürk'e, hatta Atatürk'e de değil de, taştan heykellerine karşı düzenlenen saldırılar, güya din adına ama, aslında İslâmın en sağlam kalesi Türkiye'yi çağdaş mücadele araçlarından yoksun kılma amacına hizmet ediyor.

Din adına heykellere hücumun ahmakça olan yönüne gelince: Her şehire değil, hattâ her mahalleye, yahut her evin önüne bir Atatürk büstü dikilse, bunun, ibadetini yapmak isteyene ne zararı ya da ne faydası olur? Büst orucu mu bozar, namazı mı ifsat eder? Olsa olsa büst enflasyonuna götürür.

Putları kırma sloganı ya da cihat emelleri günümüzde ne kadar boş ve gülünç kalıyor:

Hazreti İbrahim, eşyadan yapılmış putları kırdı bitirdi. Bugün taştan tahtadan put nerede ki, kırılması söz konusu olsun?

Sen ille put kırmak istiyorsan, gönlündeki putları kır. Çarpık inançlarını yok et!.. Din uğruna silâhlı cihadın, Hazreti Peygamberin hadisi ile kapanıp, nefisle cihadın başlatılması emri de bu hikmete dayanır.

Allahın Resulünün sözü yere düşmez: Silahlı cihat devri de, eşya putlarını kırma dönemi de çoktan bitmiştir. Bugün ne haçlı seferleri gibi din harpleri düşünülebilir, ne de taşı toprağı parçalamanın aklı selime sığan bir yönü bulunur. Çağımız, her inançta insanın çok yönlü ilişkilerle içiçe yaşadığı çağdır.

Bir de madalyonun ters tarafı var: Zavallı tarafı! Acaba şu heykel kırma olaylarını fazla mı büyütüyoruz? Öyle ya: Bir heykelin üzerine çaylak pislese, heykelin heykelliği eksilir mi? - Kuş işte, der geçeriz.

Bu açıdan bakınca, bir kuş kafalının heykeli pislemesinin etkili bir yanı ne ola?

"Bunda aklı olana ibretler vardır,, ayetinin de ortaya koyduğu gibi İslâm, kuş kafalıya değil,aklı olana itibar eder.

MÜNAFIKIN İŞİ

İslâmın ana ilkesi birlik'tir. Kanıtı pek çok: Tek imamın arkasında tek vücut olmuş bir kitlenin aynı sure ve aynı hareketlerle namaz kılması... Tek bir noktaya, kıbleye yöneliş... Tüm idrakin o kıble noktası çevresinde halkalanışı... İslâmı kabul etmenin ilk şartının kelime-i şahadet ve onun içindeki birlik sözü oluşu... Allahı anlatan doksandokuz ismin (esma-i hüsnâ'nın) Allah kelimesinde toplanıp birleşmesi... Dünyanın dört bir yanındaki müslümanların aynı günde tek noktanın, Kâbenin çevresinde bir yumak halinde bir araya gelişi... Nefislerin bu ilâhi birlik uğruna fedâ edilişini simgelemek üzere koç kurban edilmesi ve bu tevhid neş'esine bu nedenle "Kurban Bayramı„ isminin verilmesi.

Kur'anın hemen her âyetinde, hükmü verenin, tayin edenin kim olduğu **'Biz'** sözüyle açıklanır. İlâhi hüküm **'Biz'** der, tevhitle karar verir, birlikte uygular. Gerçekten, 'birlik'ten uzak kalmış emir olsa olsa 'benliğin' emridir, 'Firavun'a yakışır.

Bu gerçek birlik, İslâmın yüce hedeflerine götürür.

Bu yüceliklerden biri, insanlar arasında devamlı bir sulhü ve saadeti amaçlamaktır. Zaten İslâm kelimesinin kökünde bu sulh anlamı var. Müslüman, hem Allahla, hem de O'nun yarattıkları ile barış içinde olandır. Allah ile barış içinde olmak, O'nun iradesine boyun eğmekle sağlanır. En başta din görevlileri, İlâhi iradeye uyma yolunu göstermekle v azifeli değiller mi? Öyleyse sulhü ve muhabbeti en iyi bilen ve en çok koruyan, bu görevliler olmalı. Nitekim, din görevlerinin en yücesini yüklenmiş olan **Muhammed Mustafa, yeryüzüne kin ve intikam hislerini saçmak için değil, çekilmiş kılıçları kınına sokmak, kalplerde yer etmiş intikam hislerini sökmek ve onların yerine barış ve muhabbeti yerleştirmek için geldi. Oysa ibretle izlemek gerek ki, künyelerinde dini İslâm yazılı nice liderler, -bırakınız Âdemi Âdeme kırdırmayı- müslümanı müslümana hırsla inatla kırdırıyorlar. Hep, din adına. Kimi, şii-sünni ayırımı, yani nifak peşinde, kimi kendi hemcinsinin, üstelik aynı kıbleye yönelmiş hemcinsinin sığındığı kampları ablukaya aldırmış, ölü eti yedirmeye zorlamakta. Muhabbetin Peygamberini de, o yüce Peygamberin, dedikoduyu bile ölmüş kardeşinin etini yemeye benzeten hadisini de umursamadan!.. Ama, çarşafa, peçeye, zinhar'a, günah'a büyük bir hırsla sarılarak!..**

İslâmı bu derece düşük bir şekilciliğe kurban etmeye kalkışanlar açıkça bu yüce dinin ilkelerine ters düşmektedirlerk. Onlara uyanların, peşlerinden gidenlerin hudutlarımızın az ötesinde **Kahhar** isminin tokadı altında nasıl inlediklerini ibretle seyretmiyor muyuz? Birbirleriyle boğuşuyorlar: Haddi aşmayı, dinde aşırı gitmeyi kınayan âyet ve hadisler boşuna mı?

Muhabbet dolu bir yüce Peygamber... Kolaylık ve af müjdeleyen, hikmet ve tasavvuf kapılarını ardına kadar açmış, öz dolu, mânâ dolu bir yüce din... Bu muhabbete ve bu hikmetlere vurulup İslâma koşan, dünyanın çeşitli milletlerinden aydın şöhretler... Ve sanki bu yönelmeye karşı negatif bir ağırlık koyup denge yaratmak istercesine, şurada burada İslâm adına çarpık iddialara ve hattâ teröre kalkışan İslâma aykırı yönlenmeler... Tâ ki, gerçek islâma gönül vermeye hazır olanlar ters zanlara kapılsınlar da, dinler arası denge bozulmasın!.. Bu zanna hizmet münafık işi değil de nedir?

HÜKME İHLÂSLA VARMAK

Nedir bağnazlık? Özü yakalamak için derine inmektense, yüzeyde alışılagelmiş şekillerle yetinmek, değil mi? — 'Din elden gidiyor' yaygarası da 'şeriat isteriz' bağırmaları da, 'laiklik kâfirliktir' iddiası da aslında bu bağnazlığın, bu şekilperestliğin eseri. Kimin dini kimin elinden gidiyor! Dinin ve din gününün sahibi kim?

Şu gerçeği gözden uzak tutmamak gerek: Bağnazlık, şekilperestlik, yalnız din'e sarılmış bir parazit değil. Meselâ öğrenim alanında, ancak deneysel çalışmalarla işe yarar hale gelebilecek bilgilerin, uygulamadan üşenip miskinlik içinde, yalnız teorik olarak ve ezber şeklinde öğretilmeye çalışılması da şekilperestliktir, bağnazlıktır, yüzeysel görünümle meseleyi hallettiğini sanmaktır. Misalleri çoğaltmak, tıpta, mimarlıkta, belediyecilikte, devlet idaresinde bağnazlığın çirkin örneklerini vermek çok kolay.

Adam veya adamlar kalksalar, kendilerinin tekrar milletvekili seçilemiyeceklerini anladıkları için seçimleri baltalamak üzere imzalar toplasalar feshedilmiş parlamentoyu toplantıya çağırsalar, bu şekilsel hakka, özüne bakmaksızın yeşil ışık yakmak ta bağnazlıktır. Öyle ya, hukuk kurallarında da yerini bulan genel bir ahlâk prensibi vardır: Bir hakkın kötüye kullanılmasını kanun himaye etmez. Kanunun dayanağı olan vicdan da himaye etmez. Reddeder.

Ama böyle dediniz mi, bağnazlık hemen karşınıza dikilir, devleti ve demokrasiyi şeklin koruduğundan, yorum serbestisi tanınırsa müesseselerin dejenere edilebileceğinden söz edilir.

Bu, ihlâsı ve aklıselimi gözden kaçırmanın sebep olduğu bir korkudur. Aklıselim, yani ihlâslı bakış, halkın bakışıdır, çünkü halkın bakışı, Hakkın bakışıdır. O bakıştır ki, işi yüzeysel halinde bırakmaz, tefekkür eder. Yani öze indirger. - Yoksa, statüyü koruyacağım diye şekli-özün önüne dikmek, arabayı atların önüne bağlamaktır.

Görülüyor ki, bir konuyu tefekkürden soyutladınız, yani maksadı ve sebebi bir kenara iterek yüzeyde kaldınız mı, yanlış yargılara varmak, bağnazlık çamuruna batmak çok kolaydır. Bütün tarihi, hattâ bırakın tarihi, günümüzün olaylarını bu açıdan seyredin: Problem olmuş pek çok şey hep özden nasibi olmayanların bir bardak suda kopardıkları fırtınalar değil mi?

Demek ki, yalnızca kurallara ve şekillere boyun eğmekten öteye, o kuralların, o şekillerin niçin var olduğunu araştırmak şart. Modern sosyal ilimlerde de yorum bu esaslarla yapılmıyor mu?

Kupkuru metinlere değil, o metni yorumlayacak aklıselime ihtiyaç var. İster hukukta, ister dine ilişkin davranışlarda, isterse eğitimde, yönetimde... Yorumu yapmaktan çekinmemek, yorumu yaparken de ön yargıdan uzak durmak şart. İhlâstan nasibi olan, halkın eğiliminden, yani Hakkın işaretinden nasib almış olan, doğru yargılar. Çünkü şekillerin ötesinde, içe yönelir. Öze bakar. Yani bile bilmeye İlâhi idraki yardıma çağırır.

Şunu hemen söyleyebiliriz: Akıllı olmak, ilim sahibi olmak, kendini yetiştirmek, muhakkak ve muhakkak, kendi idrakinde Allah kavramını geliştirmekle doğru orantılıdır. İlk ilâhî emir olan 'oku' yani 'kendini oku' uyarısınan ışığında şu ilkeyi saptıyabiliriz: İnsan Allahı kendi varlığında ne kadar hissedebiliyorsa, o kadar âlimdir, doğru karara varır. Çünkü, bir konunun özünü esasını kavramış olana âlim denir. Kitap yutmada üstün olana değil.

Varlığın amacından kör olanlar, ancak ellerine verilmiş değneğin yardımıyla adım atabilirler. Oysa o değneğin ötesinde, gözün yerini tutacak, hattâ gözü açacak ne çok çareler var... Yeter ki, değneği atma ve özü esası yakalama imânı var olsun.

ÂLEME MÜSLÜMANCA BAKIŞ (I)

Daha önce de sözünü ettiğimiz pek çok hadisten özet misaller olarak, "din nasihattir„ ve "ben ahlâkı tamamlamaya geldim„ anlamında olanları hatırlayalım: İslâm, âleme bu belli açıdan bakıştır. Doğru olan açıdan! Dinde ve özellikle İslâmda ibadet, bu bakış açısını yerleştirmeye hizmet ettiği sürece makbul ibadettir. Yoksa, özden haber vermeyen ibadet, doluya değil, boşa götürür!

Kudsi hadis: "Ey İnsanoğlu! Çok lâmbalar vardır ki, onların herbirini rüzgâr söndürmüştür. Nice ibadet vardır ki, bunları kendi nefsini beğenme bozmuştur. Nice zengin vardır ki, mal çokluğu fesada uğratmıştır. Nice fakir vardır ki, fakirlik yoldan çıkarmıştır. Nice sağlam yapılı kimseler vardır, sağlık onları bozmuştur. Nice hastalar vardır, hastalıkla yoldan çıkmışlardır. Nice âlim vardır ki, onları ilim bozmuştur.„

Apaçık! Doğru zannedilip yer eden davranış, ihlâstan uzaklaşınca, insanı tam ters istikametlere sevkeder. - Kuru ibadet değil, tefekküre götüren ibadet, mânâyı bileyen ibadet geçerli. Çünkü amaç "bilinmek istedim„ ulu sözünde ifşa edilmiş.

Konuya doğru yönden yaklaşınca, önümüze İslâmın erişilmez hoşgörüsü açılıyor: O hoşgörüde muhabbet gizli. Muhabbetsiz ise - Muhammet olmaz ki, İslâm olsun!

Şu âyetlere bakın (Maide, 47,48): "Ehli İncil, Allahın İncilde indirdiği hükümle hükmetsin. Her kim Allahın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte fasıklar onlardır... Her biriniz için bir şeriat, bir açık yol yaptık. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı. Size verilen muhtelif şeriatlerle sizi denemek için böyle dilemedi. Haydi, hayırlı işlere koşuşun, hepinizin dönüşü yalnız Allahadır. İşte orada, ihtilâf ettiğiniz şeyleri O size haber verecektir.„

Başka dinden olanların o dinde kalmasını hak bilen böyle bir hükmü, ancak İslâm getirir. Bu âyet, ancak Muhammet kemalinin ağzına yakışır Ne söyleniyor, nasıl bir dünya görüşü telkin ediliyor! Şöylece özetliyelim: "İncilin (ya da Tevratın) kendisine getirildiği ümmet, o hükümlerle amel etmelidir! O hükümlerden cayarsa, fasıktır! Onu caymaya zorlamayın. Allahtan başka hiçbir şeyin kalmayacağı hakikat gününde aranızdaki farklılıklardaki hikmeti öğreneceksiniz.„

Âyetin gerçek'ten haber veren bu bakış açısı, asırlardan beri (zaman zaman ihlal edilse de) kendini bilen İslâm yönetimlerinde uygulanagelmekte. Meselâ İstanbulun fethinden sonra patrikhaneyi bir anda silip süpürmek işten bile değildi. Oysa İslam tenbihini bilen büyük Fatih, hıristiyan halka ve onların din kurumlarına tam yukarıdaki âyetin istediği gibi bir anlayış gösterdi.

Fatih dönemindeki bu davranışla, daha sonraki devirlerin sünni - şii kavgalarını mukayese için hatırlarsak, şu hükme varmamız doğru olacaktır: Fatih, bir tasavvuf babayiğidinin, Akşemsettinin irşadındaydı. İslâmı gerçek yönüyle öğrenmek saadetine ermişti. Ama sonraları, meseleler ucuz din kahramanlığı yollarına dökülünce, tıpkı hıristiyan milletlerin kendi aralarındaki bitmez tükenmez savaşlar gibi, bir sünni-şii kavgasıdır sürdü gitti. Hâlâ da, ister gizli, ister âşikâr, sürüyor.

Başka dinlere bile yukarıdaki âyetler hükmünce hoşgörüyle hatta saygıyla davranmayı emreden İslâm, aynı kelime-i şahadeti söyleyen, aynı peygambere inanan insanlar arasında inanç kavgasına izin verebilir mi?

Aklı selim sahipleri gerçek dinin gerçek görüşünü tâ gönüllerinde buluyorlar, ama, kitlelere yön vermek iddiasındaki pek çok kuruluşta öğretilmek istenen, hep şekil. Yozlaşmış şekil... Mânâdan nasibi olmayan mânâyı nice öğretsin?

ÂLEME MÜSLÜMANCA BAKIŞ (II)

Önceki sohbette, bir kudsi hadisin ilk kısmını nakletmeye çalışmıştık. İlâhi uyarı, şeytaniyetin, yani ihlâs yoksunluğunun, ibadeti de, sıhhati de, hastalığı da, zenginliği yahut fakirliği de istismar edebileceğini ilen sürmekte, hattâ kimi âlimi de ilminin yoldan çıkaracağını anlatmaktadır.

'Haddi aşmayın!' âyetinin bir tekrarı. Demek ki, ibadet veya ilim bile insanın şeytanı olabilir! - Kudsi hadis bu uyarıyı yaptıktan sonra, ikinci kısmında, anlamca şöyle diyor:

"İzzetim ve azametim hakkı için! Eğer ibadet eden ihtiyarlar, samimiyetle Allaha itaat eden gençler, süt emen bebekler ve otlayıp yayılan hayvanlar olmasaydı, üzerinizdeki göğü demir yaratırdım. Altınızdaki yeri sert bir kaya ve toprağı da kül ederdim. Gökten size bir damla su indirmezdim ve yeryüzünde sizin için bitki bitirmezdim. Ve azabı üzerinize su döker gibi dökerdim. **Ama, bu sayılanlar var diye, gelmesi gereken felâketler de imkânsız olmuştur!** Kuvvet ve kudret ancak yüce Allahındır!"

Riya'nın coşturduğu gazap bu işte. Ve, gazaba rağmen, Rahman ve Rahim ana kuralının tecellisi: İbadet eden ihtiyarlar, itaat eden gençler, süt emen bebekler ve bir de, otlayan hayvanlar... Gazabın onların yüzü suyu hürmetine kalışı!

Kudsi hadisin yorum anahtarı, 'otlayan hayvanlar' deyiminde.

Daha önceki bir sohbette, tefekkürden yoksun insanın Kur'anda, 'hayvan gibi' benzetmesiyle aşağılandığını açıklamıştık. Kudsi hadis, işte bu benzetmeyi kullanmaktadır.

Gerçekten, idrakten yoksun insan, tıpkı hayvan gibi, ne yediği rızktaki lütfun farkındadır, ne de şu yeryüzü otlağında serbestçe yayıldığının... Şükrü, aklına bile getirmez.

Süt emen bebekler, hikmet alışverişinin daha elifba'sında bulunduğu halde ahkâm kesmekten kendini alamıyan insanı remzediyor.

İtaat eden genç sözü ile kasdedilen, hakikat yolunda henüz toy olmakla beraber boyun kesmeyi öğrenmiş zümredir.

Ve ibadet eden ihtiyar!.. Bu ifadeyle gerçek ibadetin tadını almış bilge kişiler anlatılmakta.

Yani, kudsi hadis, tüm insanların, ister bilge kişi, ister gerçeğe itaat eden toy sâlik, ister hikmet emdiği için kendini olmuş sanan bebecik, ve hatta isterse mânâyı idrak etmekten yoksun, beşer kisvesi içinde dolaşan hayvansal sıfatların sahipleri olsun, Allahın sonsuz rahmetini tahrike vesile teşkil ettiklerini ortaya koyuyor.

Benzetmek caiz değil ya, İlâhi söz, hâşâ, adetâ, oğlunu azarlamayı zaruri bulduğu için onu azarlıyan, ama oğlu farketmesin diye başını çevirip bıyık altından gülen müşvik ve muhabbet dolu bir babanın halini hatırlatıyor.

Bakın, kudsi hadiste Allah kendi gazabı hakkında 'imkânsız!' buyuruyor. Çünkü bütün o samimiyetsiz davranışları, alimin böbürlenmesini, kulun riya dolu ibadetini, zenginin zenginliğini istismar etmesini, fakirin fakirliğinden yakınıp dilenmesini, sağlıkla övünmeyi ya da hastalığın acındırıcılığına sığınmayı, hepsini, hepsini, süt emen bebeğin bilgisizliğine ya da otlıyan hayvanın sorumsuzluğuna, idraksizliğine veriyor.

Adetâ, 'öyle çaresizsiniz ki, size azabımı gönderemem' buyuruyor.

(Şüphesiz, bu İlâhi sabır, dünya yaşamının kapsamı içinde. Yani, şu şekil âleminde bir süre avunmamıza karşı hoşgörü! - Yoksa mânâya, idrake kavuşunca 'benliği' saracak pişmanlık ateşi bambaşka.)

İşte, Resul ağzından dökülmüş Allah kelâmı. İslâmın geniş, toleranslı, sımsıcak dünya görüşünün kaynağı!..

Dünya hayatı sürecinde Allah bu kadar rahman ve rahim de, kul mu hesap soracak? Bu 'haddi aşmak' değil midir?

EŞYA VE KUTSALLIK

Kâbeyi tüm inananların nazarında mübarek kılan nedir: Kur'an âyetlerine ve Peygamberler Peygamberinin söz ve fiillerine boyun eğiş, değil mi? Yani, kısacası, imân! Yoksa o dört duvarı ve içindeki göktaşını iman bakışından soyutlarsanız, orada herhangi bir dört duvardan ve herhangi bir göktaşından başka bir şey bulamazsınız.

Öyleyse, maddeyi mübarekliğe kavuşturanın imân vitamini olduğunu söyliyebiliriz. Önemle vurgulamamız gereken nokta şu: İmân, maddenin kendisini değil, o maddeye bakışı etkiler. Başka deyişle, imânlı bakış kendi öz etkisini tadar. Maddeyi, imanla ilişkili saydığı ölçüde kutsal farzeder. Zaten, "eşya, mânâ âleminin arif kişideki aynasıdır." Oradan, gönlünün güzelliklerini seyreder.

Bu açıdan bakınca, pek çoğumuzu rahatsız etmiş bir olayı doğru değerlendirebiliriz: Kâbe çevresi ve hac zamanı, zaman zaman sokak politikasına âlet edilmeye kalkıldı. Göğüslerine liderlerinin resmini asmış kimseler, yalnız Allahın ve yüce Peygamberinin adının anılması için toplanılmış mekânda ve zamanda, kendi liderlerinden yarattıkları putu tüm İslâm âlemine inatla ve zorla etkin kılmaya cür'et ettiler.

Nerede?.. Putlardan ayıklanmış olduğu için mübarek kılınmış Kâbenin önünde! Olayın çarpıcı yönü burada elbet. Çarpıcı olduğu için ibretle ve sarsarak eğitici...

Münafık denen, o eylemcilerden başka türlü bir şey mi? Kur'an şeklen ibadette görünüp aslında entrika hesapları yapana münafık demiyor mu? O olayları yaratanlar, ihramlarının altında saldırı âletleriyle donanmış değiller miydi?

Yukarıda 'iman bakışı' ile izah etmeye çalıştığımız gibi, göstericiler, o yeri ve zamanı kutsal saymıyacak kadar iman zaafı içindeydiler.

Kâbenin kendisinde bir ilâhi kudret vehmeden, olaya istediği kadar şaşsın. İlâhi kudret, açıkça görülüyor ki, bakışta...

Tarih boyunca bu çeşit olayların Kâbe etrafında zaman zaman çıkarıldığı anlaşılıyor. Daha bir kaç yıl önce kılıçlarla Kâbenin zaptına kalkışılmadı mı? Son olay sebebiyle gazetelerde yayınlanan tarihi vesikalar, her devirde ve özellikle hac mevsiminde Kâbe çevresinde bir takım müdahale hesaplarının sürdürüldüğünü gözler önüne serdi.

Bu, siyasetin dini kendisine âlet edişinin açık ve rahatsız edici bir delilidir. Olayı bu yönüyle değerlendirince, laikliğin imanı zedeleyici değil, tam tersine imanı koruyucu yüzü yanlış yargılardan kurtarılmış olur.

Kâbeyi kana bulayan, siyasetin dine sahip çıkmak isteyişi ve dinsel inançları kendi emrine almak ihtirasıdır.

Bir ibret yönü de bu.

Olay, maddede keramet arayan saf inançları elbet sarsmıştır. Hattâ yalnız maddede keramet arayanları değil, Kâbenin asırlardan bu yana titizlikle korunmaya çalışılan bir sembol olduğunu bilenleri de...

Tefekkür, olayın bir başka yüzünü de ortaya çıkarır:

Madde, (maddenin hangisi olursa olsun), kerametin kaynağı addedilirse, puttur. Kâbeyi bir sembolden, bir odak noktasından öteye bir kudret kaynağı gibi görenlere açık seçik bir uyarı!..

Mânâya gelince: Mânânın kıblesi, gönüldür. Kâbesi gönülde. Oraya kimse el uzatamaz, kimse gönül kâbesinin kutsal ihtişamını zedeliyemez. Her ne kadar isyan içinde olsa da!..

İHMALİN GETİRDİĞİ

Yahova Şahitliği, bilindiği gibi bir din sistemi olmak iddiasında: İnsan düşüncesine dizgin vurulmaz ki, yeni yeni din yorumları türemesin. Din, tek din elbet, ama yorumu Âdem nüshaları kadar çok! - İşte Yahova'cılık, çağımız insanının o 'herşeyi ben bilirim', 'ben modernim', 'eskiye değil, geleceğe dönüğüm' iddialarını tatmin etmek isteyen bir moda din. Özel ibadet yerleri yok, din adamı sınıfı - şüphesiz yalnız şeklen - yok, ibadette gönlün döneceği bir hedef, yani maddi ya da manevi bir kıble yok. Hatta, orijinal bir kitapları bile yok! Özleri zaten bozulmuş olan Tevrat ve İncilin bazı pasajlarından derlemelerle ortaya çıkmış bir 'Mukaddes Kitap'. İddiası, mantığa dayalı olmak!

Ve işte, bâtıl oluşun ilk kanıtı burada: Kitaplarında ne Kur'andan bir âyet var, ne de Peygamberler Peygamberinin adı! Hıristiyan değiller ama, Peygamberliğin Hazreti İsa'da bittiğini kabul etmekteler.

Hikmet bakışı hemen yakalar! Kur'andan hiçbir âyet kitaplarına alınmamış, çünkü bâtılı doğrulamak için hakikatin kullanılması mümkün değil!

Yahova Şahitleri adı şuradan gelme: Yahova, Allah isminin yerine kullandıkları sözcük. Ve işte, bâtıl'a ikinci kanıt: Allah kelimesi, her harfi ile Allahı söyleyen benzersiz bir kelimedir: Ne Tanrı, ne God, ne Dio, ne de Yahova, bu lâfız hikmetine dahi erişemez.

Yahova Şahitleri, Allaha yalnız kendilerinin şahit olduğunu, O'nu yalnız kendilerinin tanıdığını ve ancak bu şahitlerin 'yeni bir dünya nizamında' varolmaya devam edebileceklerini iman edinmişlerdir. Oysa, Yüce Kur'anda şu anlamda buyurulur: Yeryüzünde, Gökyüzünde ve ikisi arasında ne varsa bana kulluk eder. Yani benim varlığımın şahididir.

Yahovacılığın tek güvendiği mantıksa, işte mantık: Herşey ancak tek 'gerçeğin' kanıtı ise, herşey o tek şeyin ögesidir. Onun ahediyetinden zerredir. O'nu tesbih eder!

İslâmın tâ Hazreti İbrahimden gelen tevhid sözü: Lâ İlâhe İllallah - Herşey, her tutku, ilah edindiğimiz bütün zahiri değerler, yalnız Allaha varır, O'nda erir, O'nda tevhide kavuşur, O'nun tekliğinde birleşir. **Bireysel akıl ve mantık, ne kadar hünerli olursa olsun, kendisinin katbekat üzerindeki özvarlığın yanında nedir ki?** Denize kafa tutan damlacıktan başka? - Mevlânâ, bireysel aklın topal eşekten farklı olmadığını ne güzel söyler!..

Bu topal eşeğin hâlini Âli İmran Suresi misallerle ortaya koyar. Bireysel mantığı ilk kullanarak ilâhi akla kafa tutan Şeytandır ya: Âdeme secde etmedi ve buna sebep olarak Âdemin topraktan, kendisinin ise ateşten yaradıldığını ileri sürdü. Bu olayın Yüce Kitapta yer alış hikmeti ne: Binbir sebepten biri, bireysel mantığın (cüz'i mantığın) şeytansal yaradılışını ortaya koymak değil mi? Böyle bir mantığın eseri olan din yorumu da çarpık damgasını yemekten kurtulabilir mi?

Ama ortada bir gerçek te var: Tarlanı ihmal eder, ekinini ekmezsen, kıtlığa düşersin. Aç kalır, süpürge otuna muhtaç olursun. Bunun gibi, özün esasın habercisi olan gerçek dinini özden esastan ayırıp şekiller arasına yobazca hapsetmeye kalkarsan, şekilsellikten bıkmışların çarpık heveslere koşmalarının günahı, vebali de sana düşer!

Adamın biri ya da birileri çıkar, maddeye esir düşmüş çağımızda, tasavvufun gerçek yorumundan mahrum kalmış yorgun kimselerin inanma ihtiyacına, on derste İngilizce öğretir gibi, takır takır, kupkuru bir Yahova Şahitleri dini sunar. El kitabıyla!

DENGEYİ KORUMAK

Çok basit bir gözlem, varoluşun şaşmaz bir denge içinde bulunduğunu ve bu dengenin adeta otomatik bir sistemle kendi kendini kôruduğunu anlamaya yeter. Milyarlarca ve milyarlarca misalin bir ikisine değinelim: Harplerde kaybedilen erkek nüfusu telâfi etmek için, harpleri takip eden yıllardaki doğumlarda hep, ama hep, erkek nüfusta artış görülür. - Nüfustan söz açılmışken, bir misal daha: Aşırı nüfus kalabalığı, ya salgın hastalık veya doğal âfetler yahut açlıktan ölümler ya da nükleer harplerle dünyanın taşıyacağı miktara muhakkak indirilir. Kıtlık bollukla, yokuş inişle yer değiştirir ki, denge sürsün.

1940'lı yılların ortaya çıkardığı modern 'dengeli yönetim ilmi', sibernetik, ayar çemberi ya da kozmik çember adı verilen bir sistemle doğanın kendi dengesini koruduğunu ortaya koyar. Tıpkı, yelkeni ve dümeni birbirine ters bağlanmak suretiyle teknelerin otomatik bir ayar sistemi içinde kendiliğinden rotalarında kalmaları gibi...

Bu dengenin önemine, Yüce Kur'an, her fırsatta değinmekten kendimizi alamadığımız bir âyetle işaret eder: 'Mizanı bozmayın!„

İlâhi sistemin, dengeyi temin eden sayısız araçlarından biri, Kur'an âyetlerinde de vurgulanır: Korku! Pek çok âyet ve kudsi hadis korkunun zaptürapt'ta tutma gücünü insana hatırlatır.

Korkunun, insanın Allah idrakindeki derecelerince dereceleri var. Meselâ idraki gelişmemiş cahilin reaksiyonu yalın korku ile ifade edilebilir. Buna mukabil Allah idrakindeki gelişmeler, insana derece derece yükselen daha olgun hisler bahşeder: Meselâ, ilahi konulara değinmekten ürktüğü için kaçınma veya saygılı bir çekinme (havf!), ya da sevgiliye duyulan hayranlık...

Tefekkür ibadetlerin en yücesi. Çünkü Allah idrakinde kemale yöneliş, 'Maksadullahı' kavrayış, tefekkürle gerçekleşir. Diğer ibadetler, ancak tefekkür eksikliğinden hasıl olan boşlukları kapayabilir. O da, kısmen... Allah korkusunu uyanık tutar!...

Ya insan ne tefekkür gücüne, ne de Allah korkusuna sahip değilse, ne olur: Canavarlaşır! Çünkü idrakin de, frenleyici korkunun da çekim alanı dışında kalmıştır. Kısacası, ilâhi denge, mizan, bozulmuştur.

Çağımızın Amerikasına, Avrupasına, Asyasına bu açıdan bakın: Terör, azmış kanser hücresi gibi, korkunun baskı ve bağlayıcılığından kurtulmuş ve fakat Allah idrakinden de nasip almamış cahil insanın hastalığının adıdır!

Tıpkı dış terör gibi. Güneydoğudaki olayların vahşet kelimesiyle ifade edilebilen neticeleri de ancak Allah korkusundan sıyrılmış olmanın, kendini sahipsiz farzetmenin bıraktığı lekelerdir. Yoksa, kim, kundaktaki bebeyi, seksenindeki nineyi yakarak öldürür?

İlâhi dengenin dayanaklarını çekip yok etmeye kalkarsanız, Allah korkusunu cahilin kafasından silerseniz, mizanı bozmuş olursunuz!

Daha etkili polis yok: Ya tefekkür, ya da o eksiği kapatmaya yönelik ahiret korkusu... Diğer bir deyişle ya ilim ve ilmin geliştirdiği idrak, yahut ta hiç değilse şekilsel ibadetler... İkisi de yoksa, kişiyi varoluşun hedeflerine yönelik tutacak etki de yok demektir.

Güneydoğu'ya, cehaleti silecek imkânları GAP gibi yedi küpeli bir gelinle yeni yeni götürmek üzereyiz. Allah korkusuna gelince: Onu da yanlış yorumlar yüzünden kendi ellerimizle yıllarca önce silmeye kalkmışız. Sanki, bomboş toprağa, kim hangi ayrık otu tohumunu atarsa, yeşermeye uygun zemin bulsun diye...

Çoğu şeyde olduğu gibi, ölçülü olanın, doğrunun, yeni yeni farkına varmaktayız...

KAYBEDİLENDEN KAZANILAN

Vücuda hayati tehlike teşkil eden bir ur, ameliyatla alınır, zararlı dokular ayıklanır. Ameliyat ameliyattır elbet, yan etkileri de olur, ama o müdahale şart idiyse, elbet yan etkiler sineye çekilir.

İslâma tam ters bir uyuşukluk, çağın gereklerine sırt çeviriş, hurafeye dayalı yasaklar, hamlelere din adına vurulan köstekler haddi aştı mı, çare aynıdır: Ameliyatla silkiniş!..

Bir sepet elmanın çürüklerini ayıklamak isterseniz, bu işlemi sepeti boşaltmadan yapamazsınız. Boşaltacaksınız ki, sağlam elmaları tekrar sepete koyabilesiniz.

Yirmili yıllarda Türkiye'de yapılan, elmaların sağlamlarını çürüklerinden ayırabilmek için sepeti boca etmekti. İşte bugün kemal yaşı civarında bulunan nesil, sepetin boş olduğu dönemde eğitim görmüş olan nesildir. Bir bakıma, talihsiz bir kuşak!

Talihsizlik şurada ki, neslin bir kesimi, özellikle aydın geçinenler, ya doğru dürüst bir inanca sahip olamadılar, ya da inançsızlık huy halini aldıktan sonra gözleri açıldı. İslâmın asırlardan beri vermeyi amaçladığı dünya görüşüne ters düştüler. - ve bambaşka bir açıdan, inkılâbın amaçladığının zıddına sebep oldular: Meydanı cahil din istismarcılarına bıraktılar.

Küfe boca edilirken sanıldı ki, din bilgisindeki eksikliği, pozitif ilim kafasıyla doğrudan doğruya kaynaktan yapılacak tercümelerle halletmek mümkündür. Oysa, kimseyi tatmin etmeyen ucubeler çıktı ortaya.

Uzun uzun tahlillere gerek yok. 'Lâ ilâhe İllallah' kelâmının çok yönlü ihtişamı, yok ile varın alternatif akım gibi içiçeliğini duyuruşu, İlâhın kendini Allahta yok edişi nerede, 'Tanrıdan başka yoktur tapacak' devrik cümlesinin tefekkürden yoksun hali nerede? Bütün o tercüme çabaları, hikmet dolu kuramları ihmal edip din anlayışını bir ilmihal basitliğine indirgemedi mi?

Bu 'ilke'lerle yetişen nesil, ne tefekküre eğilebildi, ne de hattâ yanık bir Kur'an okuyabildi. Tercümeden 'hatimi' düşünebilir misiniz? Gerçek anlamlarından sıyrılmış kelimecikleri peşpeşe sıralamak kimi usandırmaz?

Ne oldu? - Din ilmi, çenber sakalın haşmetine göre ölçülür oldu! Ve, tabii bir reaksiyonla, kültürlüce zümre tarafından itildi.

Mecellede bir söz var: Daralan şey genişler! İşte, o nesli takip eden kuşakların büyük şansı da burada: Bağnazlıklardan sıyrılmış bir hür tefekkür imkânı, bir yeniden filizlenme!.. İçgüdülerinde mevcut inanma ihtiyacına kulak verenler, hemen hemen neredeyse kendi gayretleriyle gerçeği aramaya koyuldular. Düşünmeye yöneldiler.

Yakın tarihimizi şöyle bir okuyalım: Önce o uydurma ifadeli Türkçe ezanlar kalktı. Tercümeyle herşeyin halledileceğini sanan kısır bakış, kenara itildi. Ve, tasavvufa meyil, inanılmaz bir güç kazandı.

Bugün önde gelen gazetelere bakıyorsunuz: Ellili yıllarda yalnız Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kandil demeçlerine ikişer satırla yer verirlerken, giderek, Ramazana mahsus ta olsa, önce tasavvufa dayalı menkıbelere sayfalarını açtılar. Derken, tasavvuf yazıları, hattâ küçük hacimleriyle bile çok değerli tasavvuf kitapçıkları yayınlanmaya başlandı. Ramazanın dışında bile konuyu - imkân verdiği ölçüde - sıcak tutmaya önem verdiler. Çünkü kitle öyle istiyor.

Bu yer etmeye, bu örf haline gelişe dikkat etmek gerek.

İşte inkılâbın gözle görülür bir faydası: Boşaltılan elma sepeti yavaş yavaş sağlam elmalarla dolmaya başladı.

GENEL TASAVVUF MESELELERİ (Sabır-Tekrar-Nefis-Niyet-Yorum)

TEKRAR VE SABIR

Önceki bir sohbette demiştik ki, zaman, idrak noktasının belli bir yörüngede hareketidir. Bu yörüngenin tümü, "Levh-i mahfuz„da ifadesini bulur. Tasavvuftaki yerini ve anlamını koruyarak günümüzün Türkçesiyle söylemek istersek, levh-i mahfuza belki, "Alaca kıpırdanışlı, değişmeyen tablo„ diyebiliriz. Daha kısa ve öz bir anlatış için, "Âlemin kaderi„ sözcüğü de kullanılabilir.

Neden yörünge? Çünkü evrende her olay merkez etrafında dönüşlerden kaynaklanır. Yani, hareket, daireseldir. Merkeze bağlıdır. Yörüngesiz hareket olmaz. Bu kural, "tek merkez„ esasının doğal sonucudur.

Yörüngede dönüşün pek çok başka hikmetleri de var. Bu hikmetlerden önemli biri, şu: Daire, başlangıç noktası bulunmayan kapalı bir geometrik sistemi ifade eder. Bu kapalı sistemde hareket, noktanın tekrarlanmasından ibarettir. (Nokta da zaten merkezdir.) Allahın "El latif„ ve "El sabır„ isimleri, âdemi sabırlı bir tekrarla ve farkettirmeden, setr içinde terbiye eder, kemale götürür. (Şüphesiz bazen, latif sıfatı zıttı ile belirsin diye, bu terbiye açıktan açığa ve kafaya vura vura da yapılır. Ama istisnalar kuralı bozamaz.)

Kur'an'ın ayeti, sabrı metheder: "Ben sabredenle beraberim.„ Bu, "Ben sabırda görünürüm, beni sabırda tadın„ anlamına da gelebilir.

Neden? Çünkü Allah âyetle, görünür hale gelişine araç olan zamana yemin etti. Hareketi var eden ve böylece tek noktayı çok haline, çizgiye, şekle dönüştüren, kesret âlemini ortaya koyan zamandır. Zamanın hikmeti sabırsız tadılamaz. Bu âlemin dayanağı olan zamanı ayakta tutan niteliklerin başında, sabır gelir. Sabırla olgunlaşmadan, üzerinden zaman geçmeden, koparılan hikmet meyvesi, hamdır. Sabrı, merkez çevresindeki zaman yörüngesini ayakta tutan "Merkezkaç„ kuvvete benzetebiliriz. Ancak bu kuvvettir ki, hareketin, cezbe içinde, merkezin yakıcı ateşine düşüp yok olmasını önler. Hareketi, yani kesret âlemini, tadını alabileceğimiz bir dengede ve yörüngede tutar. Biliyoruz ki, maddenin hayat enerjisi,merkez çevresindeki dönüşlerden elde edilir. Öyleyse sabır, yörüngede kalmayı koruyan niteliği ile hayat enerjisini sağlayıcı bir etmendir.

Bir başka bakışla, sabır yaradılışın sebebi olan aşkı ortaya koyar. Çünkü biliriz ki, sevgiyi aşk yüceliğine erdiren, özlemdir. Hemen kavuşma, dünya aşklarında da tecrübe etmişizdir ki, sevginin alev almasını önler. İşte sabır seven ile sevilen arasındaki gerilimi, voltajı yükseltir, manyetik alanın gücünü artırır. Âşıkın hayran bakışı, sevgiliyi, doyamadan tekrar tekrar seyreder. Her tekrarda, yeni bir güzellik keşfederek... İki Cihan Serveri'nin "Seni yeterince bilemedim„ diye hayıflanışında, bu doyumsuz aşkın mestaneliği vardır. Kamil kişi, bu âlemde Allah cemalini, milyonlarca kere tekrarlanan nefeslerle, yeniden ve yeniden yaşar.

ARZULAR VE TUTKULAR

İslamın yüce Bânisinin çok tekrarlanan, ama çok ta yüzeysel olarak yorumlanan bir hadisi, hiç ölmeyecekmişçesine dünya işlerini kovuşturmayı, hemen ölecekmiş gibi de gerçeğe yönelmeyi öğütler.

Bu söz, onu söyleyenin doruktaki kemalinin teyididir. Gerçekten, meselâ Musa Peygamber hemen hemen yalnızca dünya ağırlıklı kurallar koymuş. İsa Peygamber, hem kendi yaşam tarzıyla, hem emirleriyle dünya ötesi varoluşu hedef almış. Diğerleri de öyle: Her Peygamber bir veya birkaç 'esma'nın (yani Allahın tanıtıcı vasıflarını belirleyen isimlerinin) belirgin simgesi. Gelip geçmiş bütün nebilerin her biri, 'tamam'ın birer parçası. Muhammet Mustafa ise tamamın kendisi. Eksiklerin bir araya gelmesiyle tezahür eden 'mükemmel'. (Peygamberlerin ahediyetine tefrikle bakmayın) ayetinin özü, anlamı... Ancak o hem dünyayı ve hem de dünya ötesi gerçeği beraberce över. Bu, iki âlemin tevhidi demektir. Gönülle vücudun kucaklaşmasıdır. Ve işte, dünyayı da, ancak dünya şartlarından bakarak sezinlenen dünya ötesini de, kendi yapısında birleştirebilen 'Âdem', bu nedenle en yüce varlıktır.

Şu girişle bir tasavvuf bakışını sunmak istiyoruz: Nefsimiz ve nefsimizi meydana getiren istek ve arzular, tutkular, mutlak olarak başı ezilmek gereken bir yılan gibi görülmemelidir. (Tüm yılanları yok etsek, muhakkak yeni yılanlar üretirdik! Çünkü yaradılışta abes yoktur: Yaradandan ötürü!)

Yılanla remzedilen arzular değil mi bu dünya âleminin kapılarını Âdeme açan? Açıp ta, dünya bakışıyla Allah cemalini hasretle aramamıza sebep olan? - Öyleyse, nefis ve nefsi oluşturan arzular hedefe göre değerlendirilmeli! - Şöyle bir benzetme yapabiliriz: Nefis ve onu meydana getiren arzular, yaşam okunu geren yay gibidirler. Yayın gerilmesi, yani arzuların tahriki gerek. Şu var ki, yayın nişan aldığı istikamet önemli. Yay eğer oku rahmaniyet yönüne fırlatacaksa o arzular ve o nefis itmesi mübarektir. Hedefin değişmesi, oku boşa yollamaya, hayatın harcanmasına sebep olur.

Nefis yok edilmek için değil, gayeye yönelebilmek içindir. Hint fakirlerinin nefislerini gem altına aldıklarını, hatta kan dolaşımını yavaşlatarak havasız bir yerde uzun süre kalabildiklerini işitiriz, biliriz. Bu, avama marifet gibi gözükse de, aslında nefsaniyeti minimuma indirirken hayatı da minimuma indirmekten başka nedir? Hayat, alışveriştir, yaşanmak içindir, ölüme benzer hılığa sokulmak için değil... Nefsin tadına varmak gerek! Nefis gönlün kuludur. Allah kuluna nasıl rahmanlıkla, rahimlikle bakarsa, insan da nefsine öyle bakacaktır. Yeter ki, gönlün sultan, nefsin ise kul olduğu unutulmasın!

Elektrik motorlarının nasıl çalıştığı, bilinen birşeydir: İki bobinin birinin düz, birinin de ters dönmesinden elektrik, yani hareket imkânı doğar. Hayat ta, nefsin, doğru yöndeki gönlün tersine çalışmasından meydana gelir. Öyleyse... Öyleyse deminki sözü daha bir gerçekçi ve daha doğru söyleyelim: Nefis yayı hangi istikamete çevrilmiş olursa olsun, tasavvuf bakışına göre doğru istikamettedir! Şüphesiz bu söz, teker teker kişiler için değil, varoluşun genel sistemi için geçerlidir. Çünkü hiç birşey, Allahın rızası dışında oluşamaz! - Ama teker teker kişiler için cennet, yani vuslat ta var, cehennem, yani eriyip kaybolmak ta!.. Çünkü cennet ve cehennem de genel sistemin şartları. Malzemeleri ise, insan. Âdemin vuslata koşan nüshaları da olacak, tevhid zevkinden habersiz kaybolan nüshaları da !..

Özne de bulunacak, nesne de, ki, cümle kurulabilsin ve okunsun! İkra emri, ehlinde yerini bulsun...

Nerede cennetle cehennem? - Âdemde! Şu hikmet dolu halk deyimine bakın: Kızılan birine 'cehennem ol' denir. Yani, kendini cehennem eyle, kendindeki cehennemi ortaya koy! - Koy da, ne yaptırsa kendine yaptığını gör!...

NİYET

Şüphesiz, İslamın beş şartı vardır. Ama bu beş şartı tek ana başlık altında toplamak gerekse, bu başlığın adı **"Niyet,,** olurdu.

Niyetin önemini belirten şu küçük hikaye tasavvufta beğeniyle tekrarlanır:

Allah peygamberlerinden biri (Hz. Musa ama, başka bir isim verseniz ne farkeder?) tenha bir göl kenarında bir garip adama rastlar. Adam kan ter içinde bir tepeye tırmanmakta, sonra kendini aşağı bırakıp yamaçta yuvarlanmakta, sonra gene tepeye çıkıp tekrar aşağı yuvarlanmakta. Merakla yanına yaklaşır ve ne yapmaya çalıştığını sorar. Adam, **"Namaz kılıyorum,,** der. Peygamber, namazın öyle kılınmayacağını anlatır, doğru usulü adama sabırla ve uzun uğraş ile belletir. Adam teşekkür eder, ayrılırlar. Peygamber yola devamla gölün karşı sahiline geçer ki, ardından kendini çağıran bir ses duyar. Dönüp baktığında, az önce rastalığı adamın, gölün üzerinden koşarak gelmekte olduğunu görür. Adam seslenmektedir: **"Dur, Allah için dur, öğrettiğini unuttum, tekrarlayıver,,** Peygamber, adamın olağanüstü halini görmüştür, **"Sen bildiğin gibi kılmaya devam et,,** diyerek uzaklaşır.

Suyun üzerinde yürümek elbet kelimenin dar anlamında alınmamalı. Fizik kuralları Allah nizamının bir parçasıdır ve hükümden düşürülemez, suyun üzerinde yürünmez. Ancak hikayede vurgulanmaya çalışılan, niyetin yüceliği ve insanı ulaştırdığı haldir. Bir ibadete bütün kalp temizliğiyle (İslami terimiyle söylersek, ihlâsla) niyet eden - doğruyu elinden geldiğince araştırdıktan sonra - şekilde yanılsa da, şüphesiz, Allah katında kabul görür. Çünkü bütün ibadetlerde amaç, Allah'a yaklaşma çabasıdır. Niyet, bu çabayı ifade edecek saflıktaysa, şekil öze feda olsun. (Bununla beraber, şekle bağlı ibadetin en güzelini ve niyete uygun olanını Hazreti Muhammed Mustafa namazla belirlemiştir).

Niyetin etkin gücünü madde dünyasına bağlı misallerden görebiliriz. Bir karateci, bütün isteme gücünü bir noktaya yönelttikten sonra, mesela bir taşı eli ile kırabilir. Konsantre olmak dedikleri, niyetin, büyüteçten geçen güneş ışığı gibi, bir tek noktayı amaç edinmesidir. Gene biliriz ki, Hint fakirleri reflekslerini bile niyetlerinin emrine sokabilirler ve bu yüzden, mesela uzun süre nefes almadan yaşayabilirler.

Bu mucize değildir. Niyetin, reflekslere hükmedecek güce ulaşmasından öteye bir sırrı yoktur. Oruç tutanlar bilirler: Karşısında biri yalana yalana limon yese, gerçek oruçlunun ağzı bile sulanmaz. - Niyet, bütün melekeleri kendi emrinde toplamaktadır, hepsi bu.. Biliriz ki, melekeler ya da dini ifadesiyle melekler, Âdeme secde ederler! Niyet, meleklere Âdemin verdiği emirdir de diyebiliriz.

Temiz kalple niyet, ihlâsla istemek, ibadetin özüdür.

NİYET VE YORUM ÜZERİNE (I)

Tıpkı hukukta olduğu gibi, din uygulamasında da niyetin rolü çok büyük. Temiz niyetle işlenen bir fiile, suç kasdı bulunmadığı için nasıl ceza verilemezse, din kurallarını bilmeksizin ibadet zannıyla yapılan ve Allahın rahmetine sığınmayı amaçlıyan hareketler de, şüphesiz, ibadettir. Bunun aksine, özdeki niyet ibadetten başka bir şeyse, görünüşteki fiil ibadet şeklinde işlense bile, ibadetten sayılamaz. Meselâ hac farizesini yerine getirmek, kişisel itibarın artması için amaçlanmışsa, bir iş seyyahatinden ileri gidemez.

Bu açıdan bakınca, İslâmın şartını, 'niyet'e indirgemek mümkündür. Filhakika, bütün şartlar, niyetten renk ve kaynak alır: İman niyetiyle olmaksızın dudaktan dökülen kelime-i şahadet, kupkuru bir cümleden ibaret kalır. Yardım niyetini içermiyen zekât, ya zorunlu bir vergidir, ya da maddi hesaplı bir yatırım. Allaha sığınma ve yönelme niyeti taşımayan namaz, jimnastikten öteye geçemez. Niyetsiz oruç, zayıflama rejimidir.

Bu âlem, 'bilinmek istedim' ilâhi hükmünde açıklandığı gibi, Allahın görünmesi, hiç değilse öğrenilmesi niyetinin eseridir. İlâhi niyet bu olunca, kulun niyeti de bu ana niyetin bir suretidir. Aksetmesidir. Amacımız, vâroluşun esrarını yakalamak. Bunun dışında amaç gibi görünen şeyler, ilâhi amacın teferruatıdır, İlâhi amacın ahenkle takibi için hazırlanmış mizansenlerdir.

Bilinçli olarak ana niyete yönelmiş, yani vâroluş hikmetlerini araştırmaya eğilmiş bireysel gayretlerimiz, ilâhi bilincin 'bilinmek' amacı etrafındaki faaliyetinin parçacıklarını oluştururlar. İnsanın insan oluşunun özelliğine, 'idrak' yeteneğine uygundurlar. Varoluşun bilinç mekanizmasında yer alırlar.

Buna mukâbil, büyük kitlede görüldüğü gibi, başka niyetlere ilişkin didinmeler, vâroluşun, nefes alma gibi, hücresel korunma ve üreme gibi içgüdüsel davranışlarıdır.

Misallerle somutlayalım: Kâmil kişi, bilinmek amacını hedef aldığı için, vâroluşun, mânâyı idrak edişin keyfini sürer. Buna mukabil, kişisel refahı veya hattâ aile huzurunu, çoluk çocuğunun yetişmesi amaçlarını yaşamının ana niyeti haline getirmiş, bunlarla yetinmiş bir kimse, vâroluşun genel sistemi içinde içgüdüsel bir hizmet görür: Tıpkı, herhangi bir canlının, nefsini koruma, üreme fiilleriyle doğanın genel sisteminin devamına hizmet etmesi gibi. Başka ifade ile Ademden pek azı bilinmek amacına yöneldiği halde, büyük çoğunluk, bu 'az'ın yalnızca uğraş alanını oluşturmakla yetinir. Görevi budur.

Tabiatta bu değişik görevleri simgeleyen tipik ortak yaşayımlar var: Arı beyiyle işçi arıların beraberliği... İnsan ruhuyla, insan vücudundaki organların kademelenmesi gibi...

İster Kur'an âyetleri, kudsi hadisler ve hadisler gibi kaydedilmiş açıklamalara uygulansın, isterse çevremizde sürüp giden olaylardan hikmet okumak için kullanılsın, yorumun da niyete göre olması tabiidir.

Günümüzün modern yorum ilimlerinde de, aynı sistem uygulanır: Amaca göre yorum!

Bu amaç, arı beyinde başka, işçi arılarda başka...

"Biz âyetleri çifter çifter indiririz!„ hükmünün bir anlamı da budur.

NİYET VE YORUM ÜZERİNE (II)

Önceki sohbetimizde, gerek Kur'an âyetleri, kudsi hadis ve hadis gibi yazıya bağlanmış hükümlerden, gerekse olayların hikmetinden gerçekleri okumak konusunda, yorumun niyete göre yapılması gerektiğini belirtmiş ve bu niyetin de, 'bilinmek istedim' ana hedefiyle özetlenebileceğini açıklamaya çalışmıştık. Bilinme isteği, kendimizi bilmekle gerçekleşir demiştik.

Önce, yorumun nasıl yapılması gerektiği konusundaki prensibi doğrulayan bir hadisle söze başlıyalım:

Yüce Peygamber şöyle buyuruyor: "Allah, dinleyenlerin anlayışınca vaaz edenin diline hikmet telkin eder.„

Hadis, sözün, dinleyenin kavrayışı ölçüsünde anlam kazanacağının açık ifadesidir. Aynı uyarı yönünde bir diğer hadis de şöyle: **"Onlara anladıkları kadar söyleyin.„** Kur'anı Kerimde de simgelerin kullanılışı aynı sebebe dayalı.

Yorumun değişik iki istikameti için şu hadisi misal alalım ve yorumlamaya çalışalım:

"İnsanlar, padişahlarının dinindedir.„

Yüzeysel yorum çok kolay: Gerçekten, halk genellikle devletin başındaki hükümdarın inançlarının dışında bir dine giremez. Aynı konuda, başka hadisler de, devleti yönetene itaati emrederek bu kuralı doğrular.

Ama, hadisteki 'padişah' sözünü, tasavvufta çok kullanılan ve ilâhi kudreti ifade eden bir deyim olarak alınca, anlam çok değişik boyutlar kazanacaktır.

Hadis, hattâ, insanın Allah usturlubunda olduğunu, Allahın davranış tarzını yansıttığını söylüyor demektir. 'Kendini bilen Allahı bilir' hak-söz'ü de, Yüce Peygambere Hira dağında gelen ilk emir de (İkra! Oku!) kendi nefsimizi okumakla İlâhi Kudretin sırrına erebileceğimizi ortaya koyar.

İnsanlar padişahlarının dinindedir hadisi, bu açıdan alınca, 'hayır ve şer Allahtandır' âyetinin de bir tekrarı olur.

Farklı yorum imkânına bir diğer misal olarak, şu hadisi zikredelim: "Ben insanların yaradılış açısından ilki, peygamberlerin ise sonuncusuyum.„

İlk ve yüzeysel bir yorum, son peygamberin elest bezminde ilk yaratılan nümune insan olduğu sonucuna varır. Ama 'bilinmek istedim' amaç değerine uygun, yani niyete göre bir yorum, bizi bambaşka bakış açılarına götürebilir:

Bir kudsi hadis, 'Sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım' demiyor mu? Öyleyse, ilk yaratılan ile, yaratış amacı tamamlanmıştır. İlk, aynı zamanda sondur!

Bir hak-söz, "gelen nebiler sensin, senin sırrın içinde!„ beytiyle aynı çarpıcı görüşü ortaya koyar. Gelen nebiler, bir rivayete göre yüzyirmisekiz bin, bir diğer rivayete göre, sayısı bilinmeyecek kadar çok. (Âdem nüshaları kadar çok, ta diyebiliriz!..)

Yüce Peygamberimiz, Âdemdeki sıfatların muhabbet potasındaki kemalidir. Bir başka hadisinde 'Ben sizin mislinizce beşerim' buyurmuyor mu?

Tasavvuf ilkelerinden bakışta, yorum, şu misallerle anlatmaya çalıştığımız gibi, önce iç sıcaklığını amaçlar. Çünkü vâroluşun amacı, bilinme isteği, ancak vecd ile mümkündür. Vecde ise, bu sıcak bakış ve bu bakışın yardımıyla kıvam tutan zikrullah, yani Allahı anma ve O'nunla olma götürür.

İSLAM TEFEKKÜRÜ

İslam dini ve Kuran'ı Kerim insanlık var oldukça hüküm ifade etmek üzere indirilmiş. Son peygamber ve onun sunduğu son kitap. İleride ortaya çıkacak olaylara, yeni yeni keşiflere, insanlığın alacağı bütün hallere ışık tutacak. Bir yandan bu bitmeyecek işlev, diğer yandan ilahi kelamdaki yücelik. üslubu oluşturmuş: ifadede hemen daima sembolleri tercih etme tarzı İslam eserleriyle doruğuna varmış. Sözlerimizi kanıtlamak için. yüce kitabımızın bazı sûre başlarındaki harflerden oluşmuş simgelere (Elif, lam mim, ya, sin..) Mevlana'nın Mesnevide kullandığı karakter sembollerine. Nasreddin Hoca fıkralarındaki birden çok tasavvuf mânâsına işaret etmemiz yetecek.

Bu sembollerle izah yolu, İslamın çok önem verdiği bir başka genel kuralın da gereğidir: Edep! Gerçekten özellikle tasavvufun zarif hikmetlerine varma çabasında olanlar, Allah'ın Kuran'ında kullandığı yoldan ayrılmazlar ve avamın (yani basit inanış sahiplerinin) anlayış gücünü yıkmadan. her idrak derecesinin kapasitesine ayrı ayrı cevap verebilen sembolleri seçerler. (Ben inananın beni bildiği gibiyim) ayeti bu uçsuz bucaksız anlayış genişliğine verilen önemin en yeterli delili değil midir?

Masallarımızda. meddahların asırlardan beri nesilden nesile emanet ettiği kıssalarda bile aynı yol ustaca kullanılır.

Kırk Haramiler hikayesinden iki değişik mana misali vermeye çalışalım:

Bir bakışa göre Kırk Haramiler, dünya hırsını remzederler. Topladıkları dünya servetlerinden oluşan gizli hazineleri, en ulaşılmaz gibi görünen sarp kayalıkların içinde saklıdır ama, hiç umulmadık bir kimse vasıtasıyla bile. Allah bu haramı o hırs sahiplerinin elinden bir anda alabilir. Yani dünya hırsının hasadı kolay yok olur.

Bir başka açıdan baktığımızda ise, Kırk Haramiler, söz sahibi Evliyaullahı. yani Kırkları remzeder. Kırklar, hakikat sırrının şifresiyle gizledikleri mücevherleri, yani mânâ değerlerini, ilahi gerçeklere ehil olmayanlardan saklayarak mevcut dünya nizamını sürdürmeye yardım ederler.

Bu kilitli kapı ardındaki hazinenin sırrını kim öğrenebilir, o serveti kim ele geçirebilir: "Yalnız Kalb-i selim. yalnız tertemiz gönül„ mânâsındaki ayetin de işaret ettiği gibi, ihlas sahibi! Gönül adamı. Kendi küçük benliğini ilahi aşk uğruna feda etmekten çekinmeyen gerçek er kişi.

Hazine sarp bir dağın kayaları içine gizlenmiştir. Yani hakikat nuru. nefis kayalarının altında gömülüdür. Gönül gözüyle bakamayan, yalnız kayaları. yani yenilmez güçlükleri görür. Ama hakikati yakalayabilen mana gözü. kayaların içindeki kapıyı farkeder. Gerçek serveti gün ışığından ve değer bilmezlerden gizleyen, küçücük bireysel varlık iddiasıdır. Hodbinliktir, kısacası nefistir.

Ama herşeye rağmen, o ulaşılmaz gibi görünen mağara kapısı, bir "yolun„ sonundadır. Yani ona ulaştıran bir yol gene de mevcuttur.

Peki, "Kırklar„ neden harami kelimesiyle remzedilir: Basit inanış sahiplerine haram olanı ele geçirmişlerdir de ondan!...

GERÇEK HADİSİN MİHENGİ

Pek çok tarih kaynağı, Yüce Peygamberimize pek çok söz atfeder. Bu sözlerden hangisinin gerçek hadis olduğunu, hangisinin ise yanlış rivayetlere dayandığını isbat etmek zor. Hele vesvese sahibi için, büsbütün zor.

Nasıl isbat edilebilsin ki, deliller hep kişisel nakillerden, yorumlardan ibaret. Niçin kişisel nakil ve yorumlar? Neden kesin tesbitler yok? Yok, çünkü hikmeti orada!

Bu konuda İki Cihan Serveri şöyle buyuruyor: "Benden rivayet edilen bir söz veya bir fiil kalbinizi aydınlatıyorsa, kendinize yakın, akla uygun, ve diğer rivayetlerle uyum içinde ise, bendendir!„

İnsanlığın özü, zübdei, mihengi dikkatle seçmiş, sübjektif ve kişisel yoruma bütün kapıları açmış. Bu kişisel anlayış imkânı, İslâmın büyük serbestisinin açık bir delilidir ve Kur'anın kesin âyetlerinde de ifadesini bulur: "Ben, inananların beni bildiği gibiyim!„

Allahı bilebilecek kemale varabilirsek, O'nu ancak gönlümüzle bilir ve tanırız. Sevgili elçisini de öyle!... Yukarıya aldığımız hadis, özellikle bu noktayı ön plana çıkarıyor. Peygamberimizin hayatını, davranışlarını anlatan binbir eser var ama, kim O'nu meselâ bir Mevlânâ'dan, bir Yunus'tan, kısacası bir gönül erinden daha yakından tanır?

Hadisin işaret buyurduğu gibi, O, sözüyle ve fiiliyle gönülleri aydınlatan nurdur. Aynı sübjektif bakışı, aynı görecelik ilkesini bir diğer hadis 'ayna' misaliyle açıklar. **Evet, bütün bakışların serveri Yüce Peygamberimiz aynadır. O'na bakan, kendini görür. Ne niyetle bakarsa, kendini öylece ortaya koyar. O'nu kendi dar idrakiyle anlamaya çalışan, bu nedenle hudutlandırır ki, kendi dar anlayışına sığdırabilsin.**

O düzgün aynadır. Siyahı siyah, beyazı beyaz gösterir. Çok tekrarlanan bir hikmet mısraı: "Mir'atı Muhammetten (yani Muhammet aynasından) Allah görünür daim!„

Bazı peygamberler, Hazreti İbrahim'de kesin misali görüldüğü gibi, şeriatsizdirler, ama hakikatten haber verirler. Bazısı da, Hazreti Musa'da olduğu gibi, şeriat düzenini ön planda tutar, ama Cebrail'e ayak uyduramaz!

Resullerin Ekremi, tüm âdemin en yücesi, madde yapısının da, mânânın da yol göstericisi, şeriatla tahdit edilemez. O, şeriatın olduğu kadar, şeriatı çok aşan hakikatin de habercisidir. Cebrail'i geride bırakıp mir'aç eder!

O'nu gönül ehlinin gözüyle görmeli: Binbir esmânın muhabbet potasından yansımasını yakalamalı. Hadisini de, fiilini de o yorumla kalbe akıtmalı.

Tıpkı, san'ata çok yakın bir kimsenin, altında imzası olmayan bir şiirden şairini, bir isimsiz tablodan ressamını keşfetmesi gibi, Muhabbet ehli, Muhammet ehli de, bir hadisin Peygamberimize ait olup olmadığını kesinlikle bilir. Mehaz, kaynak aramaya gerek duymadan...

KÜLLÜN NİYETİ

Bilindiği gibi, İslâmın, hattâ bütün dinlerin şekilsel şartlarının ötesinde, tüm davranışlara değer hükmü veren ana ilke, niyettir. Allah ta bu âlemi ve tüm âlemleri bir niyetle yarattı.

Bunun içindir ki, ibadetin her türlüsü, açık olsun, gizli olsun, kelimeye dökülen veya dökülmeyen niyetle ibadet niteliğini kazanır.

Niyetin maddesel kudretini oruca niyette açıkça görmek mümkün. Niyet edilmeksizin tutulan oruç, zor katlanılan bir açlık idmanıdır, bir perhizdir. Oysa, ciddi, içten, tâ kalpten ve inanılarak edilen niyet, oruca bambaşka bir kolaylık getirir. Bunun pek çok yaşanmış misalinden birini hatırlayalım: Gerçekten, meselâ limon yiyen birini seyreden kişinin ağzı normal şartlar altında sulanır da, oruca niyet etmişse, tükürük bezleri sanki kurumuştur.

Neden?

İnsan Allahın şu âlemdeki halifesi. Vekili. Vekil, temsil ettiği asille uyum içinde. Asilin uslubunda! Tıpkı 'yerde ve gökte ve ikisi arasında var olan herşeyin Allaha kulluk ettiği' gibi, insan vücudunda iradeye yahut reflekslere bağlı tüm organlar, en küçük hücreye kadar, insana kulluk eder. Bilsek te, bilmesek te, farkına varsak ta, varmasak ta, her zerremiz 'biz'im emrimizdedir. 'Biz' vücut 'küllü'nün! Vücut bütününün! Mânânın ve maddenin müşterek oluşumunun emrinde! Onun kumandasını dinler!

İsterse ters bir ifade gibi gelsin, tefekkürün doğruladığı bir kuralı tekrarlamaktan kaçınamıyoruz: Biz, ölmek istemedikçe, ölmeyiz. Ne var ki, yalnız nefsimiz ölmeyi istemeyebilse bile, nefis ve gönülden oluşan müşterek varlığımız, zamanı geldiğinde ölümü ister. O zaman nefis te gönüle boyun eğmiştir. Zaten, ölüm dediğimiz, nefsin mânâya dönüşmesidir. Yani aslına dönmek'tir. Bütün problem görülüyor ki, 'biz'in ne olduğunun iyice anlaşılmasında.

İşte, niyet, gerçek niyet, oruç tutma emrini verdi mi, tüm organlar ve tüm vücut hücreleri bu emri yerine getirir. Kulluğunun gereğini yapar.

Vücudun sinir hücrelerine varıncaya kadar her bir zerresinin insanın emrinde olduğunun ve niyete bağlı bulunduğunun kolay bir misalini, hep bildiğimiz gibi, Hint fakirleri verir. Onlar iradelerini öylesine geliştirmişlerdir ki, içgüdüsel davranışları bile iradelerinin emrindedir: Kan dolaşımını istedikleri gibi yavaşlatabilirler, çivilerle döşenmiş bir yatakta, batma acısı duymadan uyuyabilirler.

(İşte niyetin bir başka hikmeti; Niyet gücü yalnız iradeyi güçlendirici idmanlarla erişilmiş kişisel bir beceri olunca, ilâhi teslimiyet niyetin içinde bulunmadıkça, Hint fakirinin yaptığı, ibadet değil, hüner olarak görülür.)

İradeye bağımsız gibi görünenler de dahil, tüm organlarımızın kulumuz olduğu, ana kural. Ama ana kuralın istisnaları da elbet var: Çünkü insan, ne kadar sahibinin usturlubunda olsa da, Sahib değil. Vekil asilin yeryüzündeki temsilcisi ama, O değil. Kulu da, İlâhın kulundan şu bakımdan farklı ki, isyânkâr olabiliyor. Vücudun organları, - Hint fakiri misalinin tam aksine - büsbütün başına buyruk kaldıkları takdirde, 'bütün'e bağımlılığı, entegrasyon denen uyum ve kademeleşmeyi kaybedebilirler. Buna, günlük yaşamımızda, o organın hastalanması diyoruz. Midenin yeterince öğütmekten vaz geçmesi, bağırsakların ya da karaciğerin fonksiyonlarını yapmamaları...

Orucun, daha doğrusu oruca niyetin bir faydası da, organlardan oluşmuş kullarımızı 'bütün'ümüzün emri ve disiplini altında tutmak için en tesirli idmanı sağlamasıdır.

Organların tüme bağımlılığını canlı tutmak yoluyla hastalıkları önlemesi, hattâ tedavi etmesidir

Bu idmanın faydasını yüce Kur'an 'Bilseniz oruç tutardınız!' hükmüyle doğruluyor. Ve hak-söz, şöyle uyarıyor: Nefis sultanını değil, gönül sultanını aziz tut!

NİYETİN KAPSAMI

Oruca niyet etmek, neye niyet etmektir? Daha doğrusu orucun kapsamı ne? Neler oruca aykırıdır, orucu bozar? - Şüphesiz, bu yazılarımızda hep yapmaya gayret ettiğimiz gibi, olayı şekilsel kuralların biraz daha üstünden, biraz daha hikmet yönünden almaya çalışacağız.

Küçük bir çocuk, oruç tutmaya heves etse, 'sen öğle yemeğine kadar oruçlusun' gibilerden avutulur. Bu avutma, başaramıyacağı derinlikte bir oruca çocuğu zorlamamak kadar, onu yavaş yavaş gerçek oruca yaklaştırmayı, alıştırmayı amaçlar.

Bunun gibi, geniş halk kitleleri için oruç, yemekten içmekten, vücutsal zevk veren bazı davranışlardan kaçınmaktan ibarettir. Yalnızca bu kaçınmaya uymadın mı oruç bozulur. Halkın daha ufak bir kesiminde, oruçlu kişi, sövüp saymamaya da dikkat etmeyi görev bilir. Şekillerin ötesinde hikmet yolunda ilerlemeye biraz daha gayret gösteren 'has'lar için ise orucu bozan başlıca düşman, gıybettir. Yani, çekiştirme. (Hadis, gıybetin, ölü kardeşinin etini yemek gibi olduğunu vurgular!)

Elbet gıybetin kapsamı, yalnız konu komşuyu çekiştirmekten ibaret değil. Bu kapsam, kişinin kemal yolunda almış olduğu mesafeyle doğru orantılı olarak artar. Herşeyin Yaradanın özenerek yarattığı eseri olduğunu bilen için, vâroluşun her zerresi, sevgilinin bir yönden görünmesine sebep olur. Ve şikâyetin her türlüsü de, doğrudan doğruya sevgiliden şikâyettir. Kınama, sevgiliyi kınamadır, tenkit Yaradanı tenkit!..

Has kişinin varmak istediği amaç Allahtır. Kendi nefsinin ikbali değil. Keza, olağanüstü bir takım kudretlerle diğer insanların üzerine çıkmayı, onları kendine hayran etmeyi hedef edinen, 'has' olmaktan çok uzaktadır. Has kişi bilir ki, olağanüstü şeyler görmek veya olağanüstü şeylere sahip olmak için ibadet eden, cahildir. (Hadis: **"Her kim ki Allaha cehalet içinde ibadet eder, onun ifsatı, islâhından fazladır."**) (Yani, cahilin ibadetinde, kendisinin doğru yola gelmesinden çok, doğru yoldan uzaklaştıran fesad bulunur. Ve hadiste sözü edilen cehalet, şüphesiz, diploma eksikliği değil. Haktan cahil olmaktır!). İlâhi kuvvet, onu kendi için isteyene değil, ancak o kudrette kendi 'cüz' varlığını yok etmeye hazır olana verilir!

Niyetin hedefi de avamda başka, hasta başka, hassülhasta başka... Hak yolunda gayret göstermiş kişi için hedef Cennet değil. Cenneti hedef almak, yalnız nefsin işidir. Cehennemi düşünmek te nefsin işi. Bu iki heyecanla yaşamak, nefiste yaşamaktır. Nefsin dışında ise, yaşamak yok, var olmak var. Çünkü, yaşamak ölümlünün işi. Var olmak ise, ilâhi!

Hastan da has olan (hassülhas olan) kişi, bambaşka bir oruçtadır. Onun orucunu bozan, Allahtan bir an bile gafil kalmaktır. Bir an bile İlâhi kudreti unutmak... Başka hedefe yönelmek...

Hassülhas, her baktığı yönde, her yaşadığı olayda Allahla olduğunun, O'nda bulunduğunun şiirini yaşar. O'nun nefesi, iradesi olur. Bir başka açıdan bakarsak onun orucu, cüzde yaşamaktır. O, tuttuğu oruca Peygamberin ağzından "Çaresizliğim, fakirliğim iftiharımdır„ der.

'Dinde zorlama yoktur' kuralını bir de şu işaret ettiğimiz kademeler açısından ele alırsak, görürüz ki, ilâhi idrak konusunda hangi noktadaysak, o noktada olmanın gereğini yerine getirmekteyiz.

Gerçekten, 'zor' dediğimiz, anlayışımıza ve aşkımıza göre değil midir?

Avamın zor dediği, hassülhas için nefes almak gibi olmalı...

ÂDEM

ALLAH'IN İSİMLERİ

Bilindiği gibi, dinimizde "Allahın güzel isimlerinden„ söz edilir. Bu isimlerin miktarı doksandokuz olarak söylenir. Doksandokuzla ifade edilmesinin sebebi, isimlerin sınırlanamayacağını, Allahın sonsuz isim ve sıfatları bulunduğunu belli etmek içindir. Nitekim, Allah'ın sayılan doksandokuz isminin dışında kalan pek çok ismini biliriz: Meselâ, Rab... Zaten, kendi sınırlanamayan Allahın isimleri sınırlı olur mu?

Allah isimlerinin hemen hepsi, sıfatlar şeklinde isimlerdir. Adil, Rahim. Rahman, Kahhar, Mümin gibi...

Bu sıfat ve isimlerin pek çoğu, müslüman çocuklarına ad olarak verilir. Dinimiz, o, tasavvufa sımsıcak açılmış kucağıyla Allah isimlerinin insanlara verilmesini yadırgamaz, hatta örfü ve âdetiyle teşvik eder.

Bu isimlerden yalnızca biri, bütün isimleri kendinde toplayan ve "İsm-i Celâl„ diye anılan "Allah„ sadece Allaha mahsustur. Çünkü görünen ve görünmeyen ne varsa, "Allah„ isminde birleşir, tevhid olunur.

Bir kimseyi nasıl tanırız? Şüphesiz, karakteriyle, davranışlarıyla, kısacası. beliren sıfatlarıyla: İyi, namuslu, güzel, çirkin, hasis, cömert gibi...

Allahı tanımak da, onun isim ve sıfatlarını tanımakla mümkündür. Eskiler buna "İsimden müsammaya varmak„ veya "Sıfatta zatı (Özü) görmek„ derler. Allah sıfatlarının pek çoğunu insanda görüp tanıyabiliriz. Şüphesiz, tek insanda görünen sıfatlar, bir esansın birkaç damlasından yapılmış kolonya gibi, özün sulanmış, hafifletilmiş halleridir. Ama, "âdil„ insan Allah adaletini, merhametli insan Allah rahmetini sezmemize yardım eder.

Sıfatlar, milyarlarca âdemde, çeşitli birleşimlerle görünürler. Kimi, âdil, cömert ve latif sıfatlarından nasip almıştır. Kimi âlim ve kerim sıfatlarıyla kendini belli eder. Her birimizde pek çok sıfat davranışlarımızı etkiler. Kimi zaman bu sıfatlardan ikisi üçü, kimi zaman başka üçü beşi, benliğimizin yüzüne çıkar.

Ama bazı sıfatlar, yalnızca kemale yaklaşmış kimselerde görünür. Hele. bütün sıfatların en dengeli biçimde kendisinde toplandığı kişi, âdemin özüdür, Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'dır. (Resul-ü Ekrem'in de pek çok ismi ve sıfatı bulunuşu, onun sıfatlarının da hudutsuz zenginliğine bir küçük işarettir.)

İnsanda bulunan sıfatların, karışım şeklinde ortaya çıkmayan daha basit. daha yalın hallerini hayvanlarda tetkik edebiliriz. Hassasiyeti atta, işitme yeteneğini köpekte, kindarlığı devede, sinsiliği ve muzurluğu farede kolayca seçmek mümkündür.

Bu âlem sıfatlar âlemidir.

Mısrî Niyazi'nin mısralarını bugünkü Türkçeyle tekrarlıyarak şöyle deriz: "Cümle âlem tek yüzdür. Gören onu hayran olur!„

İLÂHİ NİZAMDAN İLHAM

Bilindiği gibi, Allahın isimlerinden biri de 'Halim'dir. Halim, yani hilm sahibi. Pek çok ince anlam farklarının ayrı ayrı kelimeleri bulunan Arapçada 'hilm', ilimle dengelenmiş ölçülü yumuşaklığı ifade ediyor.

Allah hilm sahibidir. Bu sıfatla bezenmiş bir kişi de şüphesiz daha şu dünya hayatında Cennettedir. Ve dünya hayatını Cennete çevirecek kudrettedir!

Bir zemin üzerine düşmüş ayrı ayrı su damlacıklarının birbirlerini nasıl çektiklerini, bir araya gelip daha güçlü su birikintilerini oluşturduklarını kolayca gözlemleyebiliriz. İşte başka başka kişilerdeki hilm ögesi de, ayrı su damlacıklarının birleşmesi gibi, Allahın hilminde toplanıp yaradılışın çok önemli bir temel gücünü oluştururlar. (Ya da vahdetten kesrete doğru ifade edelim:) Allahın hilmi kendi usturlubundaki Âdemin nüshalarında görünür hale dönüşür: Binlerce voltluk kaynak çıkışlı elektrik gücünün milyonlarca ampulde ayrı ışıklar halinde görünmesi gibi...

Gören göz, Allahın 'halim' isminin eserlerini madde dünyasının pek çok olayından algılayabilir:

Bir bölgeye yağan binlerce ton karın yeryüzüne, birbirlerine değmeyen küçücük zararsız yıldızcıklar halinde ulaşması ve hiçbir ağırlık hissettirmeden etkisini oluşturması... Keza binlerce ton yağmur suyunu hazırlayacak su buharının hiç farkedilmeden semaya yükselişi... Evrende milyonlar ve milyonlarca gök cisimlerinin belli bir nizam içinde dolaşıp durmaları ve birbirinin üzerine düşmeyişleri... Büyük ölümler getiren bir hastalığa çare bulunurken, yeni yeni kitlesel ölüm sebeplerinin yavaş yavaş diğer sebeplerin yerini alarak hayatla ölüm arasındaki dengeyi koruması... Hep hilm! Yani ilim içindeki dengeli yumuşaklık...

Başka esmaları birbiriyle uyumlu kılan, zıtlıklarını denge içinde bir araya getiren gene hilm'dir. Bu yönüyle hilm, varoluşu mümkün eyliyen unsurdur: Binbir esma, kendini gösterme ısrar ve mücadelesindedir. Ama hilm'in hikmeti herbirini devamlı kılar, birbiriyle dengelerini sağlar. Hamuru tutmaya yarayan yeter ölçüdeki su gibi!.. İlahi hoşgörü ve ilahi hikmetle tüm olup bitenleri teraziler.

Varoluş hilmle biraraya geldiğine göre, devlet idaresinde de ilahi dengeden alınacak ders var demektir:

Başka ifadeyle, hilmin etkilerini devlet idaresinde de gözlemliyebiliriz: Anayasa hukukunda ciltlerle münakaşaya sebep olan kuvvetler ayırımı ve bu ayırımdaki denge konusu, aslında hilm açısından gözönüne alınınca gerçek izahını bulur: Bakınız: 1920'li yılların Almanyasında en usta hukukçuların özenle hazırladığı ve kağıt üzerinde olağanüstü bir kuvvetler dengesini nizamlıyan maruf Weimar Anayasası Almanyayı bir iki yıl içinde Hitler gibi bir diktatörün kucağına düşmekten kurtaramadı. Türkiye'nin en şöhretli profesörlerinin kaleme aldığı meşhur kuvvetler ayırımlı 1961 Anayasası da hukuk devleti yerine hakimler devleti yaratmayı ve yozlaşmış bir hukukla memleketi anarşiye sürüklemeyi önleyemedi. **Çünkü her iki misalde de unutulmuştu ki, devlet kuvvetlerini dengede tutan anayasaların dizilmiş kelimeleri değil, yönetenin hilme sarınmış becerisidir. Devletin güçlerinin birbiriyle sürtüşmesi veya birinin diğerlerinin üzerine tırmanması da o oranda önlenebilir.**

Yeter ki halk, hilm sahibini bulup seçebilsin.

Düşünün, hilm sahibi bir Millet Meclisi Başkanı nelere muktedir olmaz?.. Hilmle bezenmiş devlet başkanı hangi problemin üstesinden gelemez?

Bütün dünyada da, Türkiye'de de devlet tecrübesi bunları yaşamıştır, yaşamaktadır.

Bizim bu sütunlardaki konumuz kimseyi ne methedip göklere çıkarmak ve ne de yermek değil. Biz, ilahi sistemden esinlenerek, hikmet nuruyla hilm sahibi olmuş yöneticinin halkına sunacağı imkânları övüyoruz.

Hilme götüren hikmet yolu ise, hep dediğimiz gibi, şekle değil, öze yönelen yoldur.

HÂTEM-İ DEYYAN!

Allah hakkında fikir veren, eserleri kadar, Onun vasıflarını gösteren isimleridir. Allah anlamı sınırlı birkaç isimle anlatılabilir miydi?

İsimlerden bir kısmı, ilk bakışta, sanki birbirleriyle aynı mânâdadırlar. Meselâ, yaratıcılık kudreti, Hâlik ismiyle de, Bâri ismiyle de ifade edilir. Oysa, dikkatli bir yorumla farkları görmek mümkün: Bâri, yalnızca yaratmayı değil, yerli yerinde ve gerektiği gibi yaratmayı anlatan bir kelime. Allahın yaratıcılığı, öylesine yaratıverip kendi kaderine terketmek değil elbet. Hikmetle, maksada uygun yaratmak, sebebini ve neticesini gözeterek halketmek.

Peki öyleyse, neden yalnızca yaratıcılığın belirtilmesiyle yetinilmiyor da, yaratıcılığın gerektiği gibi ve yerli yerinde olduğu ayrı bir isimle vurgulanıyor? Binbir sebepten biri şu olmalı: **Her idrakin ayrı bir Allah anlayışı vardır. ('İnananın beni bildiği gibiyim.') İdrakin derinliğine ve derecesine göre daha içerikli, daha daha içerikli anlamlar...**

Hayatında denizi görmemiş biri denizi görse, su demekle yetinir. Oysa usta bir kaptan, daha rüzgârın taşıdığı tuzdan, denizi de, okyanusu da birbirinden ayırmak şöyle dursun, ummanın her köşesini, koyunu körfezini ayrı isimlerle anar.

Basit bir inanış, şu âlemi bir yaratanın bulunduğunu bilir. Allah idrakinde ilerlemiş kişi ise, yaratışın esrarını kurcalamadan duramaz. Onun nazarında yaratış, 'Bâri' ismine uygun bir esrar taşır. **Daha derinlikleri kurcalıyan bir kimse ise, tasvir eden, resmini yaparak yaratan anlamına gelen 'Musavvir' isminden heyecanlanır. Musavvir, resim yaparak yarattığına göre, neyin resmini yapmakta, neyi örnek almaktadır? Hele, yoktan yaratan? O şüphesiz, kendini nasıl görmek istiyorsa, resmi de öyle yapar. Usta ressam, kendi iç dünyasını yansıtmaz mı?** Volkanı ve tayfunuyla, kurdu ve kuşuyla, güçlü insanı, akıllı insanı, inanan ve isyan eden insanıyla yapılan tabloyu seyredecek göz!.. Gerçek iç âlemi, o binbir vücutta belirginleşmiş vücutsuzluğu, o özü görecek nazar!.. Ve nazara bu nazar kudretini veren 'Nâzır!'..

Yaratmak, Allah katında, hükümle, kararla olur. Doğru ve yerinde karar vererek, ortamları ve şartlarıyla, sebepleri ve neticeleriyle beraber yaratmak... Zerreyle bütünün ahengini gözeterek. İşte bu ahenkli yaratış, 'Deyyan' isminde gizli bir hüküm kudretiyle olur.

Zamanı gelince Çinde barutu keşfedecek Âdemden İskandinavyada dinamiti, Amerikada atom bombasını bulacak Âdeme uzanan, Buda'dan Eflâtun'a ve Eflâtun'dan Mevlânâ'ya varan fiil ve tefekkür seyrinde uyumla yaratmak... Kendi sistemi içinde! Sanki kendiliğinden ve ayrı ayrıymışçasına oluşur gibi...

Ezelden ebede uzanan varlık deminde hem çağ içinde hem de çağlar arasındaki bütün'ün ahengine yönelik bir hükümle her bir cüz'ün hayat ve işlevini tayin eden ilâhi kudret 'Deyyan'dır. - Vurulmamak mümkün mü?

Tüm bu ahengin, bu nizamın hedefi, 'Hâtem-i Deyyan' Muhammed Mustafa! Allah, Deyyan vasfıyla yani hükümde şaşmıyan kararlılığıyla mührünü Muhammed Mustafa'ya vurduğu için, O, beşerin özü, zübdei hatta varacağı hedef oldu. Ve O beşerin özü, zübdei ve hedefi olduğu içindir ki, Deyyan mührü Ona vuruldu!

İNSAN GERÇEĞİ

Hâlikin yarattığı herşey mahluktur. Mahluk şöyle derecelenir: Cemadat (taş toprak vs.), nebatat (bitkiler), hayvanat ve insan. Ama bu genel ifadeyi tefekkür süzgecinden geçirir ve kendimize özel olarak bakarsak, insana ancak 'öz' sıfatını yakıştırabiliriz. İnsan ancak öz oluşu ile diğer mahluklardan ayrılır. O öz bakışı olmaksızın her şey mânâsız kalır. Çünkü o öz'süz, hiçbir şey görüntü âlemine çıkamaz. Bu kesin kuralı şöylece delillendirmek mümkün: Ay, insan ona baktığı, onu farkettiği için vardır. Nitekim insan ay yüzünde bir işleme girişmediği sürece, ay bir kalker kitlesinden ibarettir. Üzerinde ne hayat vardır, ne ölüm, ne sevinç görülür, ne hüzün. Ne su akar, ne koku duyulur. Ancak insan ayak bastıktan sonradır ki, ayın kalkeri bile anlam kazanır.

Bu, şunu vurguluyor: Âlem cesettir, âdemin idrak bakışı ise, onun özü. Öz, kendi varlığını ancak cesetle, eşyayla tadar. Ancak eşya ile tevhid halinde kendini idrak eder. Öz bedene inince, olayları yaratmak, duygularla oynamak, amaçların peşinde koşmak alışverişine girer. Görelik, ancak eşyayla mümkün olur, zaman dahi ancak eşya varlığı ile idrake yerleşir. - Şöyle diyebiliriz: Varoluşun tükenmez dinamizmi, özün eşyayı tahrik etme, eşyada kendini ortaya koyma, kendini isbat etme hırsında görülür! Bu hırs mütemadiyen yeni yeni eşyalara hareket verir, eşyayla bütünleşir. Madem ki öz eşya ile idrake girer, öyleyse özün bedeni yaratması, aynı zamanda kendini görünür kılmasıdır.

Öz başka hangi kelime ile ifade edilebilir? - Melek'le. Melek özdür: Eşyaya, âleme bulanır, âdem görüntüsü alır. Melek Âdeme onun için secde etti: Kendini görünür kıldığı, hayata çektiği için! - Şu hikmet tablosuna bakın: Öz, âdeme, yani kendisinin beden ile tevhid haline secde eder, Âdem ise, Allaha! Bu, Âdemin arayış aşkındandır! Musa Peygamber o Allah aşkıyla Tur dağına baktığı için dağ alev alev yandı. Âdemin Allahı arayış aşkı, görülüyor ki, peygamber ve velilerde dağı taşı eritecek güce sahiptir. Bu güç, âlemi var etmez de ne yapar? - Allah, âyetlerinde, insanın kendi rahmaniyetine iştirak etmesini istemedi mi? Kendi yaradışına katkıda bulunmasını, yani çalışmasını emretmedi mi? İşte Âdem, çalışarak, kendini yenileye yenileye, âlemleri keşfede ede, keşfettiği âlemleri mâmur ederek, yıkıp yaparak, yaradılış zevkini alarak Allahın emrinin gereğini işler.

İnsanın özünün eşyayla. bedenle, yani nefisle haşir neşir olmasının elbet ters etkisi de var: Nefse garkolma, nefiste özü unutma tehlikesi! İşte Allah, bu tehlikeye karşı Rahman ve Rahim sıfatıyla mizanı korumak için peygamberlerini, velilerini yollar, onlarla insanı uyarır, öze bakmaya çağırır.

İnsan umumi mânâda mahluk, hususi mânâda da özdür demiştik.

Umumî mânâda beşer de, hususi manasıyla peygamber ve velidir.

Peygamberlerin çağrılarından doğan davranış sistemine din diyoruz. Öyleyse din, nefse garkolup özü unutmaya karşı bir uyarı sistemidir. Ve bu sistem, pek çok peygamber gelmiş olmasına rağmen, tektir: Ed dinü vahidün daimün! Yani din tektir ve daima var olur. Din tektir, onu bildiren peygamberler de tektir.

Bir 'kelamı kibar' Resul-ü Ekreme şu mısra ile sesleniyor:

"Çün gelen nebiler sensin. senin sırrın içinde!"

Resul-ü Ekrem, peygamber ve nebilerdeki kemalin simgesidir. Onun için de, ilk ve son peygamberdir!

İNSAN GERÇEĞİ (II)

İnsan gerçeğinden söz açarken, daha 'insan gerçeği'nin 'g'sinde din gerçeği ortaya çıkar. Bilinen bir hakikattir ki herşey zıttı ile belirgin olur. Gerçeği ortaya koyan da batıldır. İşte din ile beraber küfrün ve inkarın da idrak âlemine düşmesi gerekir. Başka ifadeyle, din küfrü, küfür ve inkar da dini ortaya koyar.

Bütün din kitaplarında yeryüzündeki hayatın başlangıcı ve sebebi Âdem ve Havvanın Cennetten kovulmalarıyla izah edilir. Yılan kılığındaki Şeytanın Havvayı ve Havvanın da Âdemi tahrik etmesi, Allahın yasak kıldığı elmayı ona koparttırması ve her ikisinin uslanıncaya kadar dünyada kalmakla cezalandırılmaları... Bu olayı böylece, pehlivan hikayesi dinlercesine benimseyenler, her dinden ve her çağdan milyonlarca ve milyonlarca insan... Mânâyı değil, ancak kelimelerin yüzeysel anlamlarını kavrayabilenler, idrakin derinliğine inemiyenler...

Oysa ilahi kitapların ve bu kitapların bozulmamış metni olan Kur'anı Kerimin ayetlerini hikmet bakışıyla okumaya çalışırsak, hiç bitmeyen, her birimizde, yani her Âdem nüshasında yaşanagelen bir insanlık kaderiyle karşı karşıya olduğumuzu anlarız:

Kudretullahın kendini, kendi aktivitesini ortaya koyması gerekir. ("Bilinmek istedim!„) - Bu olayın eşya âlemindeki misali, gizli kalmış bir volkanın birden patlayıvermesi ve lavlarını şiddetle fışkırtmasıdır.

- İşte bu görünme ihtiyacına bir sahne, bir mizansen gerek. ("Bu âlem bir oyundur!„)

Âdem ve onun kendinden ayrılmaz parçası olan Havva, yani hepimiz, biz, insan suretleri, yalnızca 'yok'un yok olduğu Allah varlığının denizindeyiz. **'O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler!'** sözünün de işaret ettiği gibi, güzelliğine garkolduğumuz 'Güzel'den haberimiz yok. İşte, yılanla remzedilen tahrik gücü, tek tahrik edenin, yani Kudretullahın cilvesi ile, var oluşunun hikmetini yerine getirir, insanı nefis alışverişine çeker. Ta ki, o insan güzellik denizinden gaflete düşsün de, Allah özlemiyle yanmaya yol bulsun. Gerçekten, tahrikin işlevi, dünyayı, dinamizmi ve dünya dinamizmi içinde doğan Allah ve Cennet hasretini meydana koymaktır. Böylece beşer, yani her birimiz, özümüzü unutarak nefis tahriklerinin dalgaları arasında hayatı yaşarız. Ancak Cennetten, yani vuslat huzurundan uzaktaki bu hayattır ki, kaybedilen özü aratır, gerçeği özletir! Saadete kavuşmanın yolu hicrandan geçer. Suyun değerini suya hasret kalanın anlaması gibi...

Gafletten Allah hasretiyle silkinen, kurtulur. Silkinmiyen, yani bütün tahriklere rağmen dönüp Cemalullaha bakamıyan, 'Cehennem ateşi' ile remzedilen kahredici gücün içinde, beyhude mutluluğu arar durur, fırsatı değerlendiremeden erir...

Öyleyse hikmet bakışı, Âdem-Havva hikayesinden şu neticeyi çıkarır: Bu âlem ancak tahriklerle yaşar, ancak tahriklerle dünya devam eder. Dünyanın devamından maksat da, Allahın cemalini görebilmektir.

Hatta Âdem ve Havva da birbirlerini tahrik ederek beşerin devamını sağlarlar. İki Cihan Serverini yaratan dahi bu tahriklerdir: Yoksa, özünü kaybetmemiş topluma peygamber ne gerek!

KÂBE

Allah güzelliği, yani cemal, her gözle görünmez. Kıymeti olan da, zor ele geçen değil midir? Allah, kendi güzelliğini gözler, perdeler ardına saklar. Onu nefis ölçülerine vurmak da perdedir, herşeyden sınırsız biçimde soyutlamak da... Bir perde de Kâbe'dir. Daha doğrusu, Kâbe, hem perdedir, hem de ümit ve coşku kaynağı bir anahtar...

Dünyanın her yerindeki müslümanların ibadet sırasında Kâbe'yi kıble edinişlerini şöyle bir gözünüzün önüne getirin: Kâbe sabit bir merkez noktasıdır, yeryüzündeki müslümanlar çepeçevre bu merkeze yönelirler. Kâbe merkezinin etrafında, insan yüzlerinden meydana gelmiş küresel bir yüzey oluşur. En küçük birim diye kabul edilen atom çekirdeği ve onun çevresinde halkalanan elektronlar da, en büyük birim sayılan güneş ve onun etrafındaki yıldızlar da, aynı görüntüyü verirler.

Öyleyse, bir hikmet çıkıyor ortaya: Varoluş, bir merkez çevresinde toplanmadır. Veya daha doğrusu- merkezin, kendine küresel bir çevre yaratmasıdır. Merkezden çevreye yayılıştır. Ve bütün yüzeysel zerreler merkeze, yaradana, aynı uzaklıktadırlar!

Şimdi, Kâbe'ye yönelmiş ibadet eden yüzleri göz önüne getirin ve sonra, dört duvardan başka birşey olmayan Kâbe'yi hayalinizde bir an için silin. Kaldırın o dört duvarı. O dört duvarla beraber, Allah vechini gizleyen perde de kalkar. Göreceğiniz, hikmetle ışıl ışıl bir manzaradır. (Sözün burasında susmak gerek)

Onun için dedik ki, Kâbe, bakan gözdeki hikmet arayışına göre kâh perdedir, kâh mesteden bir içki! Bu mestedici yanıyla da, perde oluşuyla da, tümüyle Allahı söyler.

Kâbe Beytullahtır, yani Allah'ın evidir, denir. Merkez noktasını, kavuşma ve tevhid noktasını ifade eder de ondan.

Diğer yandan, Allahın bir ayeti "Ben inananların gönlündeyim" anlamına gelen bir işarette bulunur. Öyleyse, Allah'ın beyti, evi, gönüldür. İşte bu nedenle tasavvuf adamı, gönlü hakikat aleminin Kâbe'si sayar.

Yunus'tan kanıt getirirsek yeter mi:

"Yunus der ki, ey hoca -istersen var bin hacca- hepisinden eyice-bir gönüle girmektir."

Atom çekirdeğiyle çevresindeki elektronlar nasıl beraberce bir atomu meydana getirirlerse, ve gene güneş ve etrafındaki yıldızlar birlikte nasıl bir galaksiyi oluştururlarsa, işte, Kâbe'ye yönelmiş insan yüzleri de, tek bir kemal varlığını, gerçek "Âdem"i oluştururlar. Bu kemal varlığını, bu çok ademden tevhitle görünen tek ademi temsil eden, iki cihan serveri Muhammed Mustafa'dır. Şu ayet, aynı şeyi söylemiyor mu? "Ene beşerü mislikum"- "Ben sizin mislinizce insanım" ve Allah kelamı, peygamberimizin ağzından, şu manayı içerecek sözle devam ediyor: 'Ama bana vahiy geldi!' (Sizin kemal haliniz olduğum için Allah alışverişine girdim! Aldığım mesajı da gene size iletirim)

GENE KÂBE KONUSUNDA

Kâbe simgesinden okunacak hikmet bitmez. Bu nedenle, gene önceki konuya dönelim ve bir başka açıdan bakalım:

İslamiyetten önce Kâbe Arap Yarımadası'ndaki kavimlerin taptıkları putların topluca bulundurulduğu yerdi, putların eviydi. Sonra yüce Peygamber geldi. Kâbeyi putlardan temizledi. Orayı kıble eyledi, hac ibadeti için ziyaret merkezi yaptı.

Şimdi, bu olayı hikmet lisanıyla anlatmaya çalışalım:

Önce şu soruyu cevaplıyalım: Niçin Kâbe putlardan arındırılıp İslamiyete merkez noktası yapıldı da, başka bir yer kıble edinilmedi: Çünkü, Kâbe dediğimiz, aslında gönüldür. Temizlenmesi gereken gönüldür. Gönülden başka kıble edinilecek ne var ki?

Âdemin gönlü, binbir putun meskenidir. Para putundan şöhret putuna, sevgili putundan gurur putuna, rütbe putundan çeşit çeşit dünyevi ve dini ünvan putuna kadar, nefsin ürettiği sürülerce put, gönlü adeta istila etmiştir. Ta ki, bir kemal ânı gele, gönül putlardan temizlene...

O kemal anı ulaşınca ne olur, onu da Kâbe misaliyle anlamaya çalışalım:

Gönül Kâbesinden putlar kovulur, çünkü Allah'ın güzelliği görününce, yani asıl olan ortaya çıkınca putların ayrı ayrı ve put sıfatıyla varlıkları silinir, biter. Ama bu defa, Kâbenin içini değil ama, çevresini ilahlar sarar. İlahlar, yani o tek İlah'ın kendi usturlubunda yarattığı insanlar, yani aslın zerreleri... (Bir elmayı ufak parçacıklara ayırsanız - tasavvuf deyimiyle kesretseniz - eğer lezzet ve tad yakalamakta usta iseniz, her elma zerresinde elma tadını bulursunuz. İşte tek İlah'ın kesri olan insan da, erbabına aynı tadı verir!)

Kâbeyi ilahlar sarar dedik, çünkü Allah cemalinin görünmesi, bu ilahlarla beraber mümkün hale gelir.

Kâbeyi çevreleyen insan vücutları, gönlü kucaklayan madde gibidir. Ve, Allah'ın görünmeyen (batın) varlığına, görünen (zahir) varlığının vücut oluşunu simgeler.

Şöyle de denebilir: Allah kendi özünü kesretti, dağıttı, âlemi ve âlemi dolduran insanları yarattı. Tıpkı bunun gibi, Allah usturlubunda yaradılmış olan insan da, kendi sıfatlarını putlar şeklinde dağıttı, Kâbe denen gönlünü bunlarla doldurdu. Kendi sıfatlarını seyir için! Ve Kâbe, yani gönül, kemali temsil eden Peygamber tarafından nasıl putlardan temizlendiyse, kemali arayan insan nüshaları da, kemale sahip asıl âdemde, âdemin özünde toplanıp ilahlardan, putlardan arınır. (Mahşer gününde Peygamber bayrağı altında toplanmaktan kasıt da budur)

Gönül böylece ilahlardan sıyrılır ve - âdem macerası son bulur!

Büyük tasavvufçu Neyzen Tevfik'in mısraı ile söylersek, **"Cennet iflas eder, efsane-i âdem de biter!"**

MELEK VE ŞEYTAN

Nedense, melekleri, âdemin dışında başka bir takım varlıklar olarak düşünenler çoğunluktadır.

Ama işin garip yanı da şudur ki, meleği âdem biçiminin dışında bir biçimde düşünen kimse de yoktur. Tarih boyunca yapılmış bütün melek resimleri ve heykelleri, meleği, kanat takılmış mâsum ve güzel insanlar şeklinde, meleklerin hocası olan şeytanı da, kuyruklu ve boynuzlu da olsa, gene insan görünümünde gösterirler.

Din kitaplarında bile, istisnasız, resimde olmasa bile davranış ve hareketlerinin anlatımında, melekler insan görünümüne uygun niteliklere büründürülür.

"Melekler ibadet edenlerin yanına toplanırlar", "Melekler insanı takip ederler", "Melekler, ellerindeki deftere günahı ve sevabı yazarlar" gibi sözlerde melek, vücudu ve eli, ayağı bulunan, insan gibi üzülen veya memnun olan ve hatta eli kalem tutan, yani kısaca kişiliklerine ilişkin nitelikler sayılan bir varlık gibi belirtilir. İster kalemle ve çizgiyle, ister kelimelerle anlatılsın, melek, insan zihninde, kendisi gibidir, âdem gibidir...

Tasavvuf idrakinde ise melekler âdemin melekelerinden başka bir şey değildirler. Melekle kastedilen, melekedir.

Nedir meleke? Tek kelimeyle tercüme etmek yerine; açıklamaya çalışalım: Meleke, insanın bütün manevi yetenek ve güçlerinden her birine ve irade dışı içgüdüsel davranışlarda, reflekslerde görünen becerilere verilen isimdir. Düşünme melekesi, solunum melekesi, gıdayla hayatı sürdürme melekesi, gibi...

Allah'ın, âdemi çamurdan yarattığını ve bütün melekleri onun emrine verdiğini söyleyen ayetler, tasavvuf genişliğinde şöyle anlaşılırlar:

Allah, âdemi kendi melekeleriyle bezedi, yani âdemi kendine halife seçti. Meleklerin âdeme secde etmeleri, onun emrine girdiklerini, onun olduklarını simgeler.

Meleklerin hocası, yani bütün melekeleri akıl ve bilgiye ilişkin davranışlarla yönlendiren, şeytandır. Yani şeytan, hikmetten yoksun kuru akıldır. Nefsani davranışların sebebidir, kısaca şeytan nefistir. İki Cihan Serveri, ümmetini onun için nefisle savaşıma çağırmıştır.

Ve insan, gönül ile nefsin, yani rahmani niteliklerle şeytan niteliklerinin birleşimidir, tevhididir. Şeytan nitelikleri rahmani niteliklerin emrine boyun eğdiği ölçüde de, insan olgunluğa, kemale yaklaşır.

Çünkü nefsani algılanmalar bizi şu görünen âlemden öteye hiç bir şey olmadığı saplantısına götürür. Zira kupkuru akıl, yalnızca gördüğüne göre karar verir. Ama, rahmani sezişler, yani gönül, akla hakim olduğu ölçüde, görünenin ötesinde ve üzerinde, görüneni de içine alan mutlak nizamdan koku alır. Melekler ve şeytanı insan varlığının dışında düşünmekle, elimizi kolumuzu veya başka organ ve imkanlarımızı kendimizden ayrı ve bağımsız varlıklar sanmak arasında hiçbir fark yoktur.

Ama, unutmamalı: insan varlığı deyimi ile kasdettiğimiz tüm beşerdir. Tek Âdemdir! Şu âlemi kendi idrakinde bulan tek Âdem!..

SADAKAT

Sıdk, sadakat, sadık olmak, yani gönülden, inanarak bağlılık Allahın çok övdüğü meziyetlerdendir. Resulü Ekrem can yoldaşı Hazreti Ebubekir'i övmek için onun benzersiz sadakatini methetmiştir. Dolayısıyla, imanını da bütün imanlardan üstün saymıştır.

Gerçekten pek çok âyet sadakatin yüceliğinden söz eder. Mesela **"Allahtan korkunuz ve sadıklarla beraber olunuz„** anlamını da içeret âyeti (Tövbe, 119) hatırlamak yeter. Âyetten kolayca anlaşılacağı gibi, **kendini Allahla barışık hissetmenin kestirme yolu, sadakattir.** Terazinin dengesini bozmamayı emreden âyet de, edebi gözden kaçırmamayı öğütleyen temel kural da tasavvuf yolunda yüksek menzillere erişmiş olanlara aynı şeyi söyler! Adeta şöyle: **"Şu varoluş düzeni öyle dengeli bir oyundur ki, bu oyunu seyretmekle yetin, o ince dengeyi bozma da keyfine var! İçyüzü, o muhteşem sır, sana kalsın! Çünkü sır, sır olmaktan çıktığı zaman sihrini kaybeder. Sadakat bu sihri korumayı gerektirir.„**

İşte enbiya ve evliya, varoluşun pek çok hikmetlerini keşfetmiş oldukları halde, bu keşiflerini gizlerler. Çünkü onlar, 'sıddık'tırlar. Akde vefa göstermektedirler. Verdikleri sözü bozmazlar. İşte onlarla beraber olmak, Allahla beraber olmaktır. (Bakara, 153)

Peki, sıddık'ın sözünü tutması yalnızca vefa hissinden mi? Yoksa, aynyı gaynyı silip süpüren tevhid bakışından mı? Şüphesiz, tevhid bakışı çok önemli. Sır senin sırrın, denge senin dengen, oyun, dışta da, içte de senin oyunun!

Yukarıdaki âyetin gösterdiği yönden bakınca, sıdka sahip olan Allahta olduğunu, Allahın kendisinden bakmakta olduğunu bilir. Sadakatinin derecesince!

Ve gene bilir ki, halkın yüzü, doyamadığı Hakkın yüzüdür, sadakat, halka sadakattir, halkla beraber olmak, Allahla beraber olmaktır! Kendini halktan ayırmayan, ondan üstün olduğu zannından hâyâ eden, aynı sebeple, sıdkın kendi kendisine sadakat olduğunu, sıdka aykırı davranmanın kendikendisine ihaneti ortaya koyduğunu da çok iyi bilir.

İşte, 'sana şahdamarından yakınım'ın bir yüzü!

Sıddık, yani gerçek sadakatten nasibi olan, halktan bir an yüz çeviremez ki, küçük benliğinin esiri olsun, kurnazlıklara, açıkgözlüklere yüz versin, rüşvetten, hileden medet umsun! Sadakatin yüceliğine eren, düzenbazlığa kaçamaz. Sıdkın en azına bile sahip olan, bağlandığının uğruna açlıkla tokluğu bir kılar, her türlü zâhir güzelliğini gerçek güzele yol eyler.

Tasavvuf kupkuru bir teoriler ilmi değil. Hikmetlerin günlük olaylardan çıkarılması ve gene başka günlük olaylara uygulanması tasavvufun uğraş alanı içinde. Çünkü günlük olaylardan soyut bir Allah yok. (Onu soyut sanmak, somut zannetmektir. Somut sanmak, soyut zannetmektir. Bu zanna düşmemek gerek!)

Yukarıdan beri nakle çalıştıklarımızdan şu sonuçlara ulaşabiliriz: **Kim ki kendini halkın temel eğilimlerinin, temel değer yargılarının dışında ya da üzerinde görür, o, nasıl yetişmiş, hangi mevkilere gelmiş olursa olsun, Hakkın halktaki nurundan yüz çevirmiş demektir!**

Haller ve şartlar
HALLER VE ŞARTLAR

Akmakta olan bir dereyi göz önüne getirelim: Derenin belli bir noktasında genişliğine bir kesit alalım. Bu kesitte, dere yatağının en alt ve karanlık tabakasındaki bir damlacığın yanısıra, en güneş gören yüzeyindeki bir damlacık da vardır. Şimdi, derenin bu genişliğine kesitindeki milyarlarca su damlasını birbirlerinden ayrd edebilmek için her birine birer isim verelim: Ayşe damlası, Nuri damlası, gibi. İşte, insanlığın belli bir tarih anındaki görünümü!

Allah isimlerinin insanlarda ayrı ayrı ve çeşitli bileşikler halinde bulunduğundan daha önce söz etmiştik. Bu birleşik haller, zaman deresinin her anındaki damlalarda özel vasıflarıyla mevcuttur: Derenin dip tarafında kalmış ışıktan mahrum damla da, nura daha yakın olduğu için parıldayan üsteki bir damla da, hep oluşmaktadır. (Unutmayalım ki, alttaki damlacık olmasa, onun üzerindeki damla da olmazdı. Bu, ilahi istif ve düzenlemedir!)

Hırsız ve yalancı bir kişilik insanlığın her çağında vardır. Resul-ü Ekrem'in zamanında da yaşadı, şimdi de halinin gereğini yapmaktadır. Bunun gibi, mesela Sokrat'ın ruh yapısı, yani mânâ hali -şüyhesiz, değişik isimlerde ve görevlerde olmak üzere- her anda, misalimizdeki derenin her kesitinde bulunur. Tıpkı, her yaşta ve dertte insanların veya mesela derece derece az veya çok akıllıların insanlık tarihinin her anında yaşamakta oluşları gibi...

Bizi yanıltan, hallerin bileşimlerinin her birine hiç değişmeyen birer isim verememmemizdir. Verebilseydik, her çağdaki Sokratları da, Edisonları da, Fatihleri de, Hazreti Musa'yı da, ve şüphesiz, Hazreti Muhammed Mustafa halini de seçebilirdik.

Şunu demek istiyoruz: İki Cihan Serveri hiç ölmez ve kemal haliyle insanlığın her anında yaşar. Değişik vücutlarında, değişik isimler altında... Aksi olsaydı ve onun hali cihana bir daha gelmeseydi, "Bu alemi senin için yarattım" kudsi hadisinin anlamı kalmazdı, onun vefatıyla âlem de dürülüp yok olurdu.

Şimdi aynı dere misalinde, kesiti bu defa derenin boyuna alalım: Ta ilk fışkırdığı noktadan denize vardığı yere kadar: Bu kesite de "Şartlar" adını verelim veya alıştığımız kelimeyle tarih diyelim. Görürüz ki, belli su damlacıkları (ya da halleri) tarihin her anında derenin yatağının engebelerine uymuş, yani tarihin şartlarında görünmüştür. Edison, ampulu bulmuştur, uzayı fethetmiştir. Fatih'in hali, İstanbul'u almıştır, başka bir çağda köhneleşmiş bir inancın surlarını yıkmıştır.

Ve, İki Cihan Serveri'nin hali, muhtelif devirlerdeki evliyasında ortaya çıkmıştır. Şu âyeti delil gösterelim: "Peygamberlerin ahedliği içinde onları birbirlerinden ayrı tutmayınız!" Ve sonra, bu âyetin anlamını şu hadisin ışığında genişliğine tadalım: "Benim ümmetim, beni İsrail'in peygamberleri gibidir!"

İşte, Resul-ü Ekrem'in evliyalarında görünmesi...

GÖNÜL VE RUH

Âdem, varoluşun yüce mahlukudur, çünkü yalnız Âdem'de "Kül„ ile "Cüz„ün (Bütün ile zerrenin) karşılıklı fırtınaları eser. Varlık çalkantısı, Âdem'de görülür: Ta, ahediyet idrakine varıncaya kadar! Bir yandan, "Bilinmek istedim„ ana hedefine yönelme eğilimi, diğer yandan günlük, geçici, yani fani bedensel isteklere bağlı çabalar... Kısacası, yaşam denen, kalıcı olanla geçicinin, yani ebedi ile faninin birbiriyle mücadelesidir. Bu mücadele yerini anlayışa, daha doğrusu muhabbete terk ettiği ölçüde kemal hali başlar, tevhid (birleştirme) huzuru meydana gelir. Ve işte, bu huzur ile dolan kimse için artık kısa ömür, yerini ebedi hayata terk etmiştir.

Öyleyse şöyle diyebiliriz: Ölen, yalnızca ve yalnızca kısır anlayıştır. Bu kısır anlayış beden kısvesine bağlı olduğu için, nefis sözüyle ifade edilir. Çoğu kez, nefsimizle gönlün mücadelesinden söz ederiz. Oysa hakim olan, yön veren hep gönüldür. Bunu idrak ettiğimiz ölçüde nefis, yani eksik anlayış,yerini gönlün uçsuz bucaksız zevklerine terk eder.

Gene çoğu kez gönlün herkeste ayrı ayrı olduğu sanılır. Oysa gönül, bireysel değildir, tektir ve "Kül„dür. Ayrılık, gaflet bakışındadır. (Bu da, hikmet icabıdır!) Gönül bu bütünlüğünü gözlerimize bazen öyle bir sergiler ki!.. Telepati örnekleri diye saydığımız tüm olaylar, andığımız bir kimsenin birden çıkagelmesi, söylemek istediğimiz bir sözü karşımızdakinin bizden önce söyleyivermesi, bir tehlikeden "İçimiz elvermediği„ için yapmadığımız bir işden dolayı son anda kurtuluşumuz, bir aykırı fiil işleyenin durup dururken kendini gene kendi sözleriyle ele vermesi, hep, tek gönlün "Kül„ bilgisi içinde muhtelif bedenlerde göz kırpmasıdır! Halledemediğimiz bir sorun birdenbire en ummadığımız bir zamanda içimizden doğuveren bir çözüme kavuşur. Hatta bütün keşifler böyle bir anda, gönlün "Al, sev in„ dercesine bilincimize ışık tutmasıyla ortaya çıkarlar. Gönül, küçük cüz aklının üzerinde ve ona hakim olduğunu her fırsatta gören göze sergiler.

Graham Bell'in telefonu keşfettiği anda İngiltere'de de bir başkası tarafından telefonun bulunduğunu hatırlarsınız. Çalma ya da tesadüf ile izah, yüzeysel bakışla sebep aramaktır. Hikmet alışverişinde olana bu olay tek gönül ihtişamını vurgular.

Gönül, bu âlemin sistemi içinde nefisten vazgeçmez. Çünkü oyuncağı nefistir. Bu hikmet noktasından bakınca "Nefsi yenme„ sözünün aslında oyunun ya da nüktenin farkına varma'dan başka anlama gelmediği görülür.

Çok defa gönül ve ruh deyimleri de birbiriyle karıştırılır. Ayeti Kerime ruhu, "Bizim üflememizdendir„ diye tarif ediyor. bu yüce kelamın ışığında şöyle bir yorum yapmamız mümkün ;Ruh gönlün bir beden kabına yansıttığı kudret zerreciğidir. Kab eskiyip atılınca, zerrecik "Kül„ denizine döner. Bu yaradılanın, yani mahlukun aslına dönüşüdür.

Bir misali hatırlayalım: Deniz içinde "Damla„dan söz edilmez. Damla, suyun denizden ayrı görünme halindeki zerresinin adıdır.

Bireyselliğin ısrarı içindeki ruha cehennem de, cennet te şüphesiz gerçek menzilleridir. Ama, "Denize„ garkolunca durum değişir! Kaf suresinin 35'inci ayetine bakın: **"Onlar orada (Cennette) ne isterlerse hepsini hazır bulacaklar. Ama Bizde ondan daha çok nimetler vardır!„**

ÖĞRENME İSTEĞİ

Günümüz feza araştırmalarında, bionik robotlar yapma ideali ciddi bir takım etüdlere konu olmakta. Hareket noktası şu: Bugünkü teknoloji, elektronik beyinleri, insan beyninin bilgi depolayabilme kapasitesine eriştirebilmekten uzak. Diyelim ki, o teknik elde edildi. Gene de, bir insan beyninin gücünü verebilmek için elektronik beynin yüzlerce metreküplük bir hacmi bulunması gerekecek. Öyleyse, deniyor, insan beynini feza şartlarına dayanabilecek elektronik bir vücuda monte edip fezaya yollamalıyız. - Ve, bionik robotlar için hayal gücünü zorlayan çalışmalar sürdürülüyor.

Gene nörologların çalışmalarından bir başka gerçeği öğreniyoruz: İnsan beyni yalnızca beyin zarındaki hücreleri itibariyle, milyonlarca imput'luk kapasiteye sahip. Ama bilim adamlarının beyinlerinde bile bu kapasitenin pek küçük bir kısmı kullanılabilmekte. Gerisi?.. Öğrenme metodlarındaki ve öğrenilecek konulardaki büyük değişiklikleri bekliyor.

Öğrendiklerimiz, öğrenebileceklerimize göre, devede kulak bile değil.

Buna bir de yapısal tembelliğimizi ekliyelim: Pek az istisna dışında, bilincimiz de eylemsizlik prensibinin etkisinde! Öğrenmeye talip te değiliz, çünkü nelerin öğrenilebileceği konusunda bile bir fikrimiz yok sayılır:

Şehre çalışmaya giden işçiden köydeki karısı ya dallı basma, ya da olsun olsun, bir televizyon ister. Çünkü onları bilir. Oysa mağazalar nelerle dolu!..

Bizler, bugün hayatta olan nesillerimizle, dallı basma isteyen kadıncağız gibi tahditler içindeyiz. Fizik üstü konulara amatör heveskârların dışında yüzde kaçımız el atar?

Kim Mevlânâ'nın görüş genişliğine sahip olur da, kendine bir Şems-ü Tebrizi arama ihtiyacını hisseder?

Kendimizi şu üç arşınlık bedenden ibaret sanıyoruz ve ondan ötürü kabuğumuza çekilmişiz. Tüm Âlemin vücudumuza dahil olduğunu kavrayabilsek, hattâ, ondan da öteye, ilâhi tüm'den birer zerre olduğumuzu bilebilsek, aslımızı, 'tamam'ımızı keşfe belki girişirdik. Kendimizi bilmediğimizden, kendi kendimize karşı yabancılık çekiyoruz. Özümüzde mevcut muhabbet, sütü emilmeyen meme gibi, dumura uğramış, kalmış.

İlk öğrenmemiz gereken, 'yaradılmışların en yücesi', eşrefi mahlukat olduğumuzdur. Vâroluş bizim için. Bizim çevremizde döner durur. Merkez biziz. Şu zerreciğimizle! - Görebildiğimiz, düşünebildiğimiz, hayal edebildiğimiz ne varsa, hepsi bizim için.

Bu hikmetlere varamazsak, boşuna mı gelmiş oluruz dünyaya? - Hayır, başka birileri nasıl olsa çıkar ve bizim hikmetimize varır!

'Böyle gelmiş, böyle gider', 'bana mı kaldı', 'kırk yıllık Kâni gibi (aslında gerçek küfür olan!) mazeretleri bırakmalıyız. 'Allahtan ümid kesmeyin' âyetini, 'beşikten mezara kadar öğrenin' hadisini gözardı etmemek şart.

Hem zaten her an değişmiyor muyuz? Hani bebeklik hâlimiz, çocukluğumuz? Her sabah bir gün öncekinden başka uyanmıyor muyuz? Birşeyleri terketmiş olarak? - Ama, birşeyleri de mutlak kazanmış olarak! Çünkü kemal, tecrübeyle doğru orantılı.

Kendimizi yenilemek için binlerce yol ve imkân var. Bunlardan birini, en yüreklicesini hele bir seçelim: İmanı!

Her kıpırdanıştan ilâhi kudreti görebildiğimiz nisbette, hikmetler peş peşe önümüze serileceklerdir.

KAHIRDAKİ LÜTUF

Âdem alternatifi içinde insanlar doğar doğar ölür... Başlangıcı bilinmeyen çağlardan bu yana. Ama Âdem, temel vücut, bütün bu ölümlere rağmen sanki hep var kalır. Oysa, milyarlarca kere milyarlarca tekrarlanan ne muhteşem bir uyarı: Bütün bu sayısız ölümler Âdemciklerden oluşan Âdemin de hadis bir varlık olduğunu, kalıcı olmadığını, geçiciliğini belirtir. Hadis olanın başı ve sonu vardır. Niçin: Başı ve sonu olmayanı anlatması için!

Teker teker insanlar nasıl Âdem hikâyesinin kıpırdanışları ise, Âdem de, devamlı olanın, yüce kudret ummanının çalkantısından oluşmuş köpüktür. Geçer gider, kaybolur, ummanın yüzü, cemali, gene de baki kalır. Onun için deriz ki, bekamız Baki olan Allah varlığındadır.

Tabiattaki genişliği bir düşünün: Dağlar, dereler, vadiler, ormanlar, ormanlar... Ve meselâ o uçsuz bucaksız ormanların içinde teker teker ağaçlar... Ağaçlarda teker teker dallar... Yapraklar, meyvalar... kimi güneş nurunu almış, gelişip olgunlaşmış, kimi güdük kalmış, çürüyüp gövdenin dibine düşmüş meyvalar... Kimi lezzet olmuş, kimi lezzet vermek üzere gübreye dönüşmüş... Ama ormanın hep yenilenen, bitmez gibi görünen varlığı içinde. Ve şimdi, nurdan mahrum kaldığı için çürümeye dönüşmüş bir meyvanın yakarışına kulak kabartın: Diyesi ki: "Bu eşitlik midir? Ben niye geliştirici kudretten, nurdan mahrum edildim?"

Hayat, ağacın! Ağaçtan öteye, ormanın hayatı!.. Ağaçtaki bir tek meyvacığın benlik davası ne ola? Teker teker bireysel, bencil, hattâ toplumsal çıkarlar peşindeki insanlar, 'dava adamıyım' diye böbürlenenler, süreli, mahdut ömürlü, ummanın dalgaları gibi inip çıkan, yenisiyle yer değiştiren insancıklar, nasıl bir dava peşinde olabilir ki? **Yenilene yenilene süregelen Âdemin muhteşem var olma show'u içinde bu küçük davalara takılmak, büyük show'un oynandığı sahnenin perdesindeki pürüze dalıp kalmak gibi anlamsız değil midir?**

Meyvanın tekini değil, meyva ağaçları ormanının tümünü seyreden bakış, bireyden tüme bakıştır. **Âdemlerdeki âlemi, âlemlerdeki Âdemi seyreden tevhid bakışıdır.**

Gel gör ki, demin dediğimizi biraz düzeltmek gerek: Tevhid bakışı için teker teker bireylerin mücadelesini görmek te şart. Kesretin havası yaşanmalı! Nurdan mahrum kalmış meyvanın feryadını duymalısın ki, ormanın sesindeki tevhid şarkısına can atasın. **Cehennemi görmelisin ki, Cenneti idrak edesin.**

Varoluş dinamik temel üzerinedir deriz ya. Bu dinamizm teker teker hücreciklerin mücadelesinden doğan dinamizmdir. (Atomdaki dinamizm!) - Meyvanın kıskanç hayıflanışına, bencil davasına kulak kabartmadan ormanın şarkısını duyamazsın. Küçük adalet arayışlarından dolmalısın ki, İlâhi adaletin şaşmazlığından bir iki nur ışığı yakalıyabilesin. **Kahrediciliğin yakan ateşini benliğinde hissetmelisin ki, 'Kahhar' isminin Allahın lâtifliğinin, rahmanlığının gereği olduğunu sezinliyebilesin.**

Eksiklik, madde hayatını yaşamakta veya dava sahibi olmakta değil. Maddeye ve hadiseye esasmış gibi takılıp kalmakta...

NAZAR

Madde âleminde cisimlerin birbirine etkisini kolayca gözleyebiliriz. Bir manyetik alan içinde, mıknatıslanmaya hassas maddelerin tesirlenmesi, ayın dolunay veya hilal durumuna göre denizlerin med ve cezirle hareketlenmesi, lodos rüzgarının denge bozukluklarına sebep olması, sürtünmenin elektrik yaratması gibi.

Hatta maddesel olayların ruhsal etkileri de kolayca hatırlanabilir: Güneşteki leke ve patlamaların dünya yüzünde ruh bunalımlarına sebep olması, mehtabın bazı ruhsal etkileri, ilk akla gelebilen misaller.

Maddenin maddeye ve ruha etkisi var da, ruhun maddeye etkisi olmaz mı? Sayısız örnekler zikredebilir. Kısaca şunu hatırlatalım: Tıp ruhsal etkilerin vücut fonksiyonlarını yönlendirdiğini çoktan ortaya koymuştur. Hep yaşıyor, görüyoruz. Nazar denilen kem bakış, yani iç dünyamızın kıskançlıkla hasetle bir noktaya yönelmesi, o noktada garip hasarlar ortaya çıkarmaya yetiyor. Bunun aksine, öyle bakışlar vardır ki, sanki içimizi yıkayıverir, yağmur üzerine güneş açmışçasına müşküllerimizi ortadan kaldırır. Bir kimseye "Şom ağızlı" denmesi, bir başkasının "Uğurlu kıdem sahibi" sayılması, aynı esrarlı gücün halk ağzındaki deyimlere kadar inmiş sonuçlarıdır.

Ayeti Kerime ve hadisler, nazarın veya kadem'in hak olduğunu, gerçekliğini ortaya koyar. Bu etkileşimler nasıl izah edilebilir? Kül-cüz mihengini ve tevhid bakışını gözden kaçırmazsak, şöyle bir açıklamaya ulaşabiliriz:

Allahın isimlerinin (özelliklerinin) etki ve işlevleri Âdem nüshalarında - elbet bu nüshaların taşıyabileceği dozlarda - sergilenir: Allah Rahmandır, bu vasfının Âdem'deki hafif dozlu görüntüsü "Merhamet"tir. Allah Vehhap'dır, yani istememize gerek kalmadan verir, bu özelliğin insandaki aksi, eli açıklılık ve yardımseverliliktir. Allah alimdir, insan bu ilimden hissesine düşen kırıntılarla "bilgin" kesilir. İsimlerin şu küçük dozları, Âdem nüshalarına ne yalın, ne de hep aynı miktarlarda dağılmış değillerdir. Her kişide karışık ve değişik terkiplerde göründükleri gibi, aynı kimsede bile muhtelif etkileşimlerle zaman zaman farklı tablolar verirler. Bütün karakter ve davranışlarımız, Allah isimlerinin (Esmasının) yayınlarından kapabildiğimiz miktara göredir.

Şurası da muhakkak: Allah'ın esmai hüsnası (Yani güzel isimleri) ile açıklanan özellikleri Âdem'deki misalleriyle anlatılır ve Âdem'de yaşanır.

Esmanın bazı Adem nüshalarındaki aksi, aşırı kıskançlık şeklinde ortaya çıkar. Bu vasıf elbet çevresini de etkileyecektir. Hele iki ters kutbun birbirini çekmesi gibi, kendi tesir gücüne hassas olan bir esma gurubuyla karşılaşırsa, pert, kontak, kaçınılmaz olur, nazar değer! Bu ters etki, gafletin eseridir, zira Allah'ın esmasından bir aksetme olduğunun farkına varılabilse, zıt kutup etkisi siliniverirdi. 'Allah saklasın', 'Maşallah' duaları işte bu hatırlayıştır.

Nazar abes midir? Hayır. La abese ayeti ışığında biliriz ki, boş bir şey yoktur. Her şey yerli yerindedir. Geçen bir sohbetimizi de hatırlarsak, nazarın bir hikmetini yakalayabiliriz: Yukarıda örneklerini verdiğimiz o izahsız gibi görünen olaylar, tek gönlün, cüz varlıklarındaki ruhsal davranışlarda görünen belirtileridir ve vahdaniyeti (Tekliği) isbat eden araçlardır.

Bir izah açısından ise nazar, varoluştaki tevhid içgüdüsünün, beğenip kendine çekme tutkusunun bireyde noksan olarak görünen halidir.

VEHİM

İlahi alışverişin merkezi insandır. Çok kez sohbetini ettiğimiz gibi, tüm âlem de insanda özetlenir.

"Ben Âdemi kendi usturlubumda yarattım„ ifadesinden de ayan beyan anlaşıldığı üzere, bütün ilahi sıfatlar, Âdemde görünürler. Ama elbet, teker teker Âdem nüshalarında cüzler halinde, teker teker o nüshaların taşıyabileceği derecelerde... Eğer bütün insanlığı tek vücudun muhteşemliği içinde seyredebilecek göze sahip olsaydık, o dağılıp zerreleşmiş sıfatları da bütün haşmeti ile tadabilirdik...

Evet, ilim insanda, güzellik insanda, adalet hissi insanda, inanmışlık insanda, koruyuculuk insanda, şifa dağıtma gücü insanda...

Her birimiz bu sıfatların birini veya birkaçını belli belirsiz taşırız. Ama içimizden bazılarında bir sıfat büsbütün görünür haldedir. Bakarsınız adamın biri adalet timsali. Kimsenin hakkını kimseye geçirmemek için didiniyor. Biri, sahavetle, yani cömertlikle bezenmiş. Eli açık! Kimi aşık mı aşık, kimi güçlü mü güçlü...

Bu yüksek dozdaki sıfatlar kişiyi o noktada üstün kabiliyetli yapar. Aynı derecede üstün dozlarla üç beş sıfat bir kimsede birleşse, ki çok enderdir, işte o kimse "veli„ derecesine yaklaşmış olur. Güçlü ve belirgin sıfatlar çoğalıp birleştiği oranda da, velinin velilik kudreti yücelir.

Çok yazılıp okunduğu, özellikle batı kaynaklarında çok işlendiği için dini konulara uzak olanımız da bilir ki, Hazreti İsa'nın bir özelliği şifa dağıtmasıydı. Gözü görmeyenin gözünü açmış, ölüyü diriltmişti. (Elbet şu, gözü açma, diriltme mefhumlarının, tasavvuf hikmetlerinin derece derece alınışına göre ayrı ayrı anlamları var ama, biz şimdi bilinen kelime anlamı üzerinde duralım):

İşte, Hazreti İsa'nın bu şifa dağıtma hassası onun ölümüyle ortadan kalkmaz. Çünkü her ne kadar "İsa öldü„ dense de, "Âdem„ ölmez! İsa Peygamber sırralvücut olup görünmezliğe ermiştir diye yemin billah etseler, Âdem, vücuttadır!

Bütün Peygamberlerin özellikleri gibi, onun özellikleri de Âdem nüshalarında yaşar: Ve onun için, elini değdirince şifa dağıtan insanlar da aramızda mevcutturlar. Tabii, İsa gücünde değil, tek ve olağan insanın cürmünce!..

Tıpkı, Davut kudretinde olmasa da çok kuvvetli pehlivanların, Eyüp sabrını taşımasa da çok sabırlı kimselerin bulunduğu gibi.

Ve işte, vehim de tam burada başlar: Tıpkı güçlü bir pehlivanın kendini Davut Peygamber gibi nebi sanması nasıl anormal ise, şifa dağıtma gücüne sahip birinin de kendini veli zannetmesi o derece çarpıktır.

Aslında bu çarpıklık ta zavallılıktan gelir: İlahi nurun yalnızca şifa konusunda bile gözleri kamaştıran yakamozu, o küçücük benliği nasıl kavurmasın? Kendi gözüne nasıl olağanüstü göstermesin?

Yol göstereni olmadığı için girdaplara kapılmış, vehmin kurbanı olmuş böyle çok kimse yaşar aramızda.

O da, etrafı da, sanki şu dünyanın hikmeti dünyevi hastalıkları iyileştirmekten ibaretmişçesine, bala düşmüş sinek gibi, aynı nokta etrafında çırpınır dururlar...

RESULULLAHIN GÜZELLİĞİ

Hadis: "Ben kardeşim Yusuf'tan daha melih'im. Yusuf benden daha güzeldi."

Melih, tuz ile lezzetlenmiş demek. Arapçada olduğu gibi, günümüzün Azeri lehçesinde de, içe işleyen etkili ve değişik güzellik 'tuzlu' ("duzlu") kelimesiyle anlatılıyor. Allah cemalinin bir aksinden ibaret olan Yusuf'un güzelliği dillere destan. 'Nefis kuyusuna' atılıp kaybedilen güzellik! Görülebilmesi için, önce 'kokusunun alınması' gerek. Nefsaniyetten kurtarılması gerek. (Gönül ehli, Yusuf'la ilgili âyetleri böyle yorumlamak eğilimindedir).

Ama yalnızca güzellik, 'cemal', yeter üstünlük sağlasaydı, son peygamber Yusuf olurdu. Oysa, değil.

Resulullah, yukarıdaki hadiste iki önemli işarette bulunuyor:

Birincisi, Yusuf Peygamber'den 'kardeşim' diye söz etmesi. Peygamberler arasında ayırım gözetmeyi men eden âyetin bir uygulaması. Ama ayrıca, 'kardeşim' kelimesinde, zaman sıralamalarını kesip atan bir çarpıcılık ta var. Kim kimden büyük, kim kimden önce, kim kimden sonra?.. **Peygamberler, Allah'ın her an var olan esmasının (yani isim ve sıfatlarının) bulanık olmayan, pırıl pırıl akisleridirler. Aynı çağda ve hep bir aradadırlar. Resulü Ekrem, yalnız basit bir tevazu ifadesiyle 'kardeşim' demiyor. Peygamberlerin (ve Âdemoğlunun) ölmezliği içinde ve aynı demde birbirlerini tamamladıklarını söylemiş oluyor.**

Bahis uzun, bu kadar temas edip işaret olunan ikinci noktaya geçelim:

Melih, yani tuzlu, çeşni dolu, tâ içimize tesir eden güzellik! Bir başka ifadeyle bu güzelliğe, 'muhabbette gizli güzellik' te diyebiliriz.

Melih sıfatı, tıpkı bütün katkıların dengeli bir şekilde karışımından meydana gelmiş lezzet gibi.

Peygamberlerin her birinin üstün vasıfları muhabbet potasında eritilmiş, karıştırılmış ve ahir zaman peygamberini meydana getirmiş.

Ahir zaman peygamberi ünvanı, bu esma ahengindeki üstünlüğü, erişilmezliği anlatıyor. Erişilmezliğinden ötürü en son!

Melih sıfatına erebilmek için, İslâmın büyük ilkesini tam anlamış olmak gerek: Tevhidi! - İslâmın bu ana kuralı, elbet tüm peygamberleri de tevhid eder ve muhabbetin Muhammed vücudunda birleştirir. Peygamberler arasında ayırımın yasaklanmasının bir nedeni de bu: Sentez bozulmasın!

Yüce Peygamberimizin bütün hayat hikâyesinde, nasihatlerinde ve davranışlarında coşup kaynayan muhabbet, esmanın tevhidinin tabii bir neticesidir. Muhabbet, kupkuru sevgi değil. Hattâ aşk ta değil. Daha yüce, daha kalıcı, daha geniş: **Muhabbette sevdiğinin üzerine titreyen, kollayıp gözeten, gâh azarlıyarak, gâh öğreterek sevdiğini yüceltmeye çalışan fedakâr ve güçlü bir sıcaklık var.**

Gelmiş geçmiş tüm peygamberler, İki Cihan Serverinin kırk yaşına kadarki hayatını oluştururlar. Hatemi Deyyan, bu basamakların varabildiği kemal noktasının adıdır. Ve O, bütün güzel sıfatlara sahip olduğu için, 'melih'tir.

TEK ADEM - TEK ALEM

Dünya ve ahiret kavramları hayatımızda öylesine yer etmiş ki, şu dünya zemininden ötede, belki gök katları arasında bir başka zemin bulunduğunu farzedenlerimiz çoktur. Hattâ sorsanız, kimi, göklerin üzerinde şehirler, kalabalıklar bile hayal eder. Sanki bir burası var, bu âlem, bir de orası, öteki âlem!..

Oysa, **hakikat, orası burası ayırımını kaldırıp tevhide varmaktadır.** Şüphesiz, âlem dediğimiz, tek âlem: Tevhid bakışında! - - Ama, bakış çeşitli... Bakışın yönü, aracı, gücü değişik... Bu sebeple, kesret bakışı içinde, "âlemler..!..

Tek âlem kavramını anlayışımıza kolay sindiremeyişimizin sebebi, aslında Âdemi de tek görmeyi becerememekten gelir. Tek Âdemin vücut bütünlüğü içinde kâh mânâya sarılır, mânâya bakarız, kâh maddeden başka şeyi göremeyiz. Mânâyı görüş, 'ahiret' kelimesiyle anlatılmak isteneni verir. Maddeye bakış ise, işte şu gördüğümüz kadarını var saydığımız dağlı taşlı, sinemalı televizyonlu âlemi sunar.

'Hiç ölmeyecekmiş gibi bu âleme, hemen ölecekmiş gibi ukbâya' sarılmayı emreden hadisin bir yorumu da şu: Peygamber emri yerde kalır mı? Tek Âdem, bazı nüshalarının yeteneğiyle mânâya yönlenirken, büyük kalabalığı oluşturan diğer nüshalarıyla da madde âlemine dalar. (Bundan ötürü de, kâh 'batı zihniyetli'den, kâh 'doğu zihniyetli'den söz edilir.) Madde âlemi çokluk âlemi olduğu için, Âdem de buraya bakışta çok görünür. Oysa, **ilk yaradılışta da tek Âdem, en sonda da tek Âdem: Maddede, 'Beşer', mânâda, 'Ahediyet'!..**

Biz büyük çoğunluğumuzla yalnız maddeye dönük bakışlar olduğumuz için, meselâ her bireysel ölüm olayını bir başka âleme göç gibi farzederiz.

Oysa göç eden, yön ve araç değiştiren, Âdemin binbir bakışından biridir.

Maddeye değil de mânâya garkolup bakabilseydik, kendimize bir tek âlem yarattığımızı görürdük. 'Ölümler' diye adlandıragеldiğimiz de, bu âlemin yüzeyinde mânânın nefesinden oluşup oluşup sönen kabarcıklardan ibarettir. Mevlânâ'nın deyimiyle 'rüzgâr gizlenmiş, kaldırdığı toz görünür olmuş!'

Mânâya yönelik bakışı bir cümleyle ifadeye çalışalım: **Mânâ bakışı tefekkürdür, düşüncede bakmaktır. Onun için de, yüce Kur'an, ibadetlerin en makbulünün tefekkür olduğunu vurgular.**

Tefekkür bakışının kaynak noktası, varsaydığımız tüm oluşun merkezidir. **Bu merkezde mânânın tefekkürü, hakikatin işleyiş ve kurallarından sinyaller yakalar. Bu kuralları öğrenip uygulamayı beceren, madde âlemi dediğimiz bakış yönünde de hakikatin sunduğu oyunun keyfine varır: İki âlemi tek eyler.** 'Rahmaniyetime iştirak edin' ilâhi emrine, bilerek, isteyerek uyar: Maddeyi ve onun kurallarını yaratmaya 'ol' dercesine katkıda bulunur. (**Bir ulu kişi sözü: "Allahın sevgilileri 'ol!' demekten edep ettikleri için 'Bismillahirrahmanirrahim' derler.„**)

Ya maddeye sarılan?.. Eğer maddeyi olsun tefekkür etmeyi elden bırakmadıysa, maddeden mânâya varır. Mutlak varır. İşte, binbir keşfinden İlâhi Kudreti gören Einstein, işte hattâ, inkârın doruğuna varmış tefekkürden ömrünün sonunda 'ikrarı' yakalıyan Sartre.

Mânâdan maddeye inmek mi, maddeden mânâyı bulmak mı? Hangisi iyi, hangisi kötü? Hangisi tatlı, hangisi acı?

"Acı ile tatlıyı bir görmiyen çekti azap!
Ol azaptan kurtulup Sultân olan anlar bizi!...„

"KENDİNE İYİ BAK, SEN BU ÂLEMİN GÖZBEBEĞİSİN" (ŞEYH GALİP)

İnsan, yarattığı eseri sever. Hattâ, kusur bulunmasına tahammül edemiyecek kadar sever. Ana babanın çocuğuna, san'atkârın ortaya koyduğu esere bağlılığı bunun misalleridir.

İnsanın kendi yarattığı putlara tapması da aynı içgüdüsel eğilimin sonucudur. Putlarımıza günümüzde de toz kondurmayız: Para putumuz için yapmıyacağımız fedâkârlık yoktur. Onun uğruna cinayetler, harpler, türlü entrikalar günümüzde de sürmüyor mu? İsrailoğullarının altından döktükleri buzağı heykeline tapmaları, ilk çağların gerisinde kalmış bir olay değil. Taptazeliği, güncelliği sürmekte. Kimimiz var, putumuzu âleme gösterip övünmek için kâşâneler kurarız. Kimimiz de var, altından putlarımızı kıskanıp kasalara kitleriz...

Kendi eserimiz olan 'gurur'umuz da, 'benliğimiz' de, uğruna inat noktalarına kadar giderek ömrümüzü kurban ettiğimiz putlarımız değil mi?

Eserimize bu bağlılığımızın kaynağı, usturlubunda yaratıldığımız yüce Hâlikimizin bizdeki eksik, kısıtlı hâlidir.

Gerçekten Allah'ta, yarattığını sever. Şaheserine, 'sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım' hitabıyla iltifat etti. Ona aşkını söyledi.

Ahzap suresinin son âyetlerinde insanın Allahın emanetini yüklendiği ifade edilir. Emanetten maksat, Allahı temsil etmek, O'na yeryüzünde halife olmaktır.

Âyet, şöyle bir anlam veriyor: "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, onlar yüklenmekten çekindiler, endişe ve telâşa düştüler. İnsan kabul edip yüklendi, çünkü o pek zâlim ve pek cahildir."

Âyetteki 'zâlim' ve 'cahil' sözlerini yukarıda işaret etmeye çalıştığımız ilâhi sevginin ışığında yorumlamak gerek. İnsan zalimdir; çünkü ilâhi gücü temsil ederken kendine zulmeder: Kullandığı gücün kaynağını, bu kaynağın mahiyetini kavrayamaz, dertten derde düşer. Yerle gök arasında çaresizdir. Ne yerdedir, ne de gökte.

Âyette emanetin teklif edildiği yer ve dağlar madde âlemini, gök ise mânâ âlemini simgelemektedir. Yani, madde de, mânâ da, tek başlarına ilâhi kudreti yansıtamaz. Ancak insan hem yerle ve hem de gökle ilişkilidir. O, pek çok âyetin bir anlamdaki yorumuyla, 'yerdekiler ve göktekiler arasında' olandır.

İnsan, madde ve mânâ kefelerinden oluşan teraziyi dengede tutan üstün yaratıktır. Terazi öylesine dengededir ki, ibresi ahediyeti gösterir!

Gene pek çok âyet ve hadisle işaret buyurulduğu gibi, insanın önünde iki yol uzanır: İkisi de mübarek iki yol... İnsan, ahediyetin ibresini oynatmadan, yani kendi birleşik özelliğini terketmeden, ya yüzünü maddeden yana çevirecektir, ya da mânâya bakmayı yeğliyecektir. Yani, ya benliğini kurtarmaya, ahiretini, cennetini sağlamaya çalışacaktır, ya da benliğini ilâhi kudret içinde eritip yok etmeye...

Mevlânâ, benliğini cennete atmaya uğraşanların bağlı oldukları madde ve tabiat âlemi ile, mânâya garkolma uğruna benliklerini hiçe sayanların kavuştukları sonsuzluğu mukayese eder ve şu zarif ifadeli sonuca varır:

"Fakat bu tabiat (benlik) âleminin ötesinde öyle haberler, öyle bilgiler vardır ki, tabiata yönelmiş canlar o meydanda cansız bir hale gelirler. (Yani, insana nisbetle taş toprak ne ise, mânâya yönelene nisbetle benliğe sarılan da öylesine ölüdür.) Bu haberlerden nasibi olmayan can Tanrı tapısına mazhar oldu. Canların canıysa, Tanrıya mazhar!„

REENKARNASYON

Zaman zaman ortaya çıkan, bir ruhun muhtelif çağlarda çeşitli kişiliklerde göründüğüne ilişkin hikâyelere bayılırız: İngilterenin falanca kasabasında onbeş yaşındaki bir çocuk, ortaçağda Hindistanda yaşadığı 'daha önceki hayatından' hatıralar nakleder, ya da meselâ bir Amerikalı kadın, eski Yunanda Eflâtunla yaptığı sohbetlerden söz eder... Bu, reenkarnasyon denilen, müstakil ve kişilik sahibi bir ruhun, çeşitli zamanlarda değişik vücutlarda hayat sürüp ölüşü, sonra tekrar tekrar dünyaya gelişi iddiası, nasıl yorumlanabilir?

Hemen şunu söylemek mümkün: Bu hikâyelerin çoğu yalan değil, ama eksiktir. Daha doğrusu, bu hatırlayışta, projektörlerin geçmişteki bir tek kişilik üzerine çevrilmesi yanlış fikir uyandırmakta!

Hatırlayış, cümle âlemin, tüm beşerin, 'tek Âdem' oluşundan filizlenmekte. Tek Âdemiz biz. Becerebilsek, hepimiz, herbirimizin, gelmiş ve geçmiş herbirimizin hayatını yaşardık. Ama bu, kemal idrakinin işi. Bizler, o 'tek oluşu', işte böyle zaman zaman, bir başka kişiliği hatırlayarak ortaya koyarız. O hatırlayışta hiç bir insanüstülük te yok. On onbeş tabağı çubuğunun ucunda döndüren hünerbazın mârifeti, ya da 2 metre kırk santime konmuş çıta üzerinden yüksek atlama rekoru kıran atletin becerisi gibi, veya meselâ üç böbrekli insan gibi, ender, ama Âdeme mahsus bir hal...

Reenkarnasyon, şu anlamda, bir özleme gerek göstermiyecek kadar gerçek: Âdem yenilenir... Vücudumuzun hücreleri mütemadiyen ölüp ölüp yenilenmiyor mu? Hücrenin biri 'ben daha önce de gelmiştim, bu vücutta vardım' dese, ne derece gerçek, ya da ne derece gerçek dışı? Önemli olan, vücudun hücre sistemi ile devam etmesi. Ölen hücrenin yerine, aynı fonksiyonu yerine getirecek yenilerinin türemesi... Âdemin 'tüm'ünde de böyle: Belli huylarda, yani belli esmâ bileşiklerinde 'kişilikler' ölür gider, ama aynı eğilimlere sahip yeni kişilikler doğar, yaşar...

Alternatif elektrik akımı gibi: Alternatif akımda, her artının, ya da her eksinin kendi başına bağımsız bir hayatından veya aynı 'kişilikte' bir artının ya da eksinin ara sıra akımın içine gelip gittiğinden söz etmek ne kadar anlamsız olurdu? Anlamlı olan akımın, alternatif akımın, doğum ve ölümleri peş peşe sıralıyarak var olmasıdır.

Artılar ve eksiler, doğumlar ve ölümler, o akımın hayatiyetinin sebebi...

Denizden alınan bir bardak su, tekrar denize boşaltılsa, ve sonra tekrar denizden bir bardak su alınsa, o su, bir evvelki bardaktaki sudan ne aynıdır, ne de gayrıdır.

'Cüce maksatları bırakıp Maksadullah'a bakmak' gerek.

Âyet, ruh hakkında soran olursa 'Bizim üflememizdir' cevabının verilmesini emrediyor. Yani kişilik üfleyende.Tek. Gerisi, üfleme, nefes... Üfleyeni unutup, üflenen nefesin her zerresinde kişilik aramak boşuna değil mi?

Şu âlemi yaratan, can kudretiyle oynatan, o tek üfleyiştir. O nefesin rüzgârıdır. Mevlâna ne güzel sitem eder. "Rüzgârı gizledin, kaldırdığı tozu gösterdin.„

Şüphesiz, 'nefes', 'üfleyiş' kelimeleri de, kelime olduğu için âciz. Yanlış fikir doğmasına sebep olabilir. Sanki biri, Âdemin dışından üfleyen biri,ortalığı körüklüyormuş gibi... **Her beyanı en zarif ve en ince hesapla beşer idrakine hediye eden yüce Kur'an onun içindir ki, 'ruh üflememizdir' demiyor, 'üflememiz olduğunu söyle' anlamında uyarıyor. Açıkça, 'Sen öyle anlat, ancak o kadar anlatılır' mesajını veriyor.**

Ya kişilik sahibi ruhlardan söz eden, ruh çağıran, onlarla konuşma teknikleri geliştiren fizik ötesi ruhçuluk? O ne?

Şu kadarını söylemekle yetinelim: **İlâhi Kudret, rezzaktır. Rezzak, her inanışın rızkını verir. Yani o inanışa gerekli delilleri o inanışın önüne serer.**

Bu, varoluşun ana ilkelerinden biri. Onun içindir ki, Peygambere veya küfre imandan tutun, ruhun mu maddeyi, maddenin mi ruhu oluşturduğuna, en sağdan en sola bütün siyasi akımların dayanaklarına, hattâ pozitif ilimlerin sık sık değişen teorilerinin gerekçelerine kadar, her inanışın rızkı verilir... Ki, hayat tadına varılır olsun. İlâhi Kudret, gören göze binbiroyunla sergilensin...

GENE REENKARNASYON KONUSU

Tâ Hint tefekküründen gelen bir inanış, beşerin bir bölümünü her devirde meşgul etmekte: İnsan ölünce. ruhunun kendi serbest ve bedensiz kişiliğinde kalacağını ve bu 'bir insanlık' ruhun tekamül etmek üzere yeni bir beden bekleyişi içinde olacağını. sırası gelince o bedene gireceğini. böylece bir insana mahsus ruhun yeryüzü hayatına defalarca geleceğini var saymaya kısaca reenkarnasyon denmekte.

Ruhu. böyle birer kişilik ruhlar halinde düşünmek ve bu ruhlann tekrar tekrar birer kılıfa bürüneceğini farzetmek. tevhide, yani birliğin ana ilke kabul edilmesine ters düşer gibidir.

Ancak. Âdemin zihninin ya da gönlünün takıldığı her noktanın bir aslı vardır. Yorumlanmaya, düzeltilmeye muhtaç olsa da, Âdem'den ortaya çıkan davranışlan tümüyle reddetmek yerine. o davranışın ya da o fikrin özünü esasını araştırmak, şart. Neden: Çünkü Âdem İlâhî Kudretin usturlubundadır ve ondan sadır olan şey bir kalemde reddedilemez. Hikmetine varmak gerekir.

Yukanda özetlediğimiz bakış açısını hiç değiştirmeden kabul etmek, evvelâ. ilâhi Kudreti sınırlı bir güç kabul etmeye vanr: Sanki İlâhi Kudret ancak bir miktar ruh yaratmış ve onlan gide gele şu âlem hayatını sürdürmeye memur kılmış gibi...

Varoluş, İlâhi Kudretin. âyette de belirtildiği gibi. bir tek nefesiyle (KÛN!) ruhlanmıştır. Ruh dediğimiz. İlâhi Kudretin var etme tutkusuyla kıyamete kadar yankılanan bir nefes verişidir. Geri alıncaya kadar sürer...

O tek nefes. o tek ruh. varoluş denizinden dalga kabarcıklannı kaldınr ve onlan başlanna buyruk yaratıklar gibi sürer oynatır. Ruh. birer bedenlik cüzler halinde bedenlere tekrar gelmez. ama. devamlı Âdem nüshalanna can venr. Hep o tek ruh. Bu. Âdemdeki tekrara. bu Âdemdeki ısrara reenkarnasyon denirse. doğrudur.

Bir tek yüz: Cemalullah. Nereye dönersen. nereye bakarsan. hep Onun yüzü. O tek'in.(Semmeveçhullah âyeti.)

Bir nehir. durmadan akar. Önemli olan. esas olan. nehrin akışıdır. Teker teker su damlacıklan değil. O su damlacıklan bir daha geri dönmezler. Tüm'ün kaderi içinde hal değiştirirler.

O tek yüce ruh'un maddeyi canlandırışını bir de şöyle anlatmak mümkün: Bir nefes, üflendiği müzik âletinin, yani bedenin özelliğine göre ses verir. Nefes, hep aynı nefestir ama, girdiği vücutlar değişik. Değişiklik, özde değil, teferruattadır. Ve o nefes, ses verdiği, can verdiği vücuttaki işini bitirince, müstakil ve bir âletik nefes olarak kalmaz. Diğer yandan, şu da ifade edilmeye değer: Ölüm yok ki, kişisel bir ruhun tekrar geri gelişi olsun. Ölüm dediğimiz, eşyanın, mânâya ayak uyduramadığı için çekilmesidir. Biz, eşyamız, bedenimiz, o tek yüce ruha ayak uyduramadığı için, eşya, mânâyı ifade edemediği için ölürüz. Ölüm bedenin aslına teslim olmasıdır. Asla dönüşmek üzere harekete geçmesidir.

Ruhun, aslın, tekâmülü de söz konusu değil. Tekamül eder gibi gözüküş, filmin baştan sona doğru oynatılışı içinde olayların gelişmesinden ibarettir. Film tekâmül etmez. Sona doğru akar, o kadar.

Bir elma ağacının tüm vasıfları elma çekirdeğinde mevcuttur. Çekirdek halden hale geçerek sona doğru ilerler. Bu ilerleyişte, tekâmül değil, kader çizgisinde seyir söz konusudur. Bu açıdan bakınca dahi, reenkarnasyon düşünüşünün, yönüne oturtulması gerekir: Ruh cevherdir. Cevherin tekâmülü olmaz.

Âdem, o Allah usturlubundaki halife, kendi idrakinde boyuna reenkarnasyona uğrar ve boyuna kesrolur, çoğalır:

Tek tek her birimizin, bizden öncekilerin ve bizden sonrakilerin, 'Beni-İdrak'te- tekrarlanagelen Âdemde, katkı ve payımız vardır.

Her birimiz, Âdemdeki ögeleriz. 'Elin kolun şahadet eder' âyetinin bir anlamı da budur: Âdemin her nüshası, Âdem fiiline kendi cüz'i bildiğince şahadet eder.

İMAN VE KÜFRÜN DENGESİ

Resulü Ekremin sineye çekmek zorunda kaldığı ızdıraplardan bir iki kısa hatırlatış, peygamberliğin bedelini gözler önüne seriyor: **Tıpkı hadisi şerifin uyarısı gibi: "Ey eziyet ve zahmet, şiddetlen ki çözülesin.„**

Hadis, "her müşkülden sonra bir gönül ferahlığı vermedik mi?„ ayetinin biberli bir tekrarı. Ve gerçekten, Ebu Süfyan'la mücadeleden ve çekilen eziyetlerden sonra İslâmın muhteşem yayılışı, İki Cihan Serveri'nin adının kıyamete kadar Allahın adıyla beraber anılmak üzere gönüllere nakşolması, âyetin ve hadisin kesin delilleri...

Resulü Ekrem imanın tezi ise, Ebu Süfyan da antitezi. Küfrün temsilcisi.. Ancak tezin karşısına antitezin dikilmesiyledir ki, hayat filmi seyredilir olur. Mücadelenin meyvesi, zafer, ikram edilir.

Ebu Süfyânın çizdiği tip, tarihin her döneminde ve her memlekette muhabbet ve ihlas kaynağının karşısına dikilir, gerilim yaratma görevini sürdürür.

Cereyanın doğabilmesi için direnç şart değil mi?

Dereyi tahdit eden dere yatağı olmasa, dere akmaz, uyuşuk bir göl olur!

Ebu Süfyan temsil ettiği tipin en uç noktasıdır. Zirvesi. Çünkü, karşısında da insanlığın kemali, muhabbetin zirvesi var. Resulü Ekremin karşısına sıradan bir muhalif yakışmazdı.

Tasavvuf hep tekrar eder: Âdem, 'nüshai kübra'dır. Yani âlemin bir nüshasıdır. Hattâ, mânâ bakışı içinde dememiz doğru olur ki, Âdem, 'âlemi kübra'dır. Asıldır. -- Tarihin her döneminde her toplumdaki tez ve antitez mücadelesi Âdemin kendi varlığında da mevcut. Âdemin benliğinde de ne Nur-u Muhammediler, ne Ebu Süfyanlar var!..

Hattâ şöyle diyebiliriz: Küfür, yani inkâr (çorbada tuz miktarınca) Âdemde olmasa, hayatiyet son bulurdu. Vücut küfre, inkâra karşı antikor üretemezdi. Bundan dolayıdır ki, en imanlımız bile zaman zaman şüpheye düşer, içini inkâr direnişi sarar. **Yüce Peygamberimiz bile ân oldu tereddütlere düştü. Bu tereddütler yüzündendir ki imanını güçlendiren vahiyler aldı. Yukarıda temas ettiğimiz İnşirah suresi bunun pek çok delilinden biridir.**

Gerçek dinin tevhid dini oluşunun pek çok yönlerinden biri de bu işte: İman ve küfür, gönül ve nefis, ruh ve beden, hak ve bâtıl hep Âdemde tek vücut sentezindedir.

Bu sentezin verdiği yücelik sebebiyledir ki antitezden mahrum melekler Âdeme secde ettiler!

Daha önce de başka bir vesileyle temas ettiğimiz bir hadisle sözümüzü bağlıyalım: **"Eğer hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi yok eder ve yerinize, günah işlediği için af dileyen bir toplum getirirdi.„**

Görülüyor ki, insan sentezinde sevaptan da, günahtan da önemli olan, sığınmadır.

TEK ÂDEMİN DUASI

Hep demeye çalıştığımız gibi, Âdem tek. Biz hepimiz o Âdemin görünüşleriyiz. Hazreti Âdemin, ahediyetten kesrete (çokluk âlemine) inince, kendi kendinin hem halkı (avamı!), hem de peygamberi olmasının başka bir izahı inandırıcı mıdır? Âdemden bu yana ümmet hiç artmadı. Ümmet hep kendisidir.

Her bir çınar yaprağı, irili ufaklı, açıklı koyulu olsa da, 'çınar yaprağı'ndan başka şey değildir. Sararıp solsa, dökülüp dağılsa bile, nüvesiyle, özüyle, çınarda gizlidir ve ertesi yıl yine aynı dalın ucundan görünüm kazanır. O yaprağın bir önceki yılın yaprağının aynı olmadığını da, gayrı (başka) olmadığını da ileri sürmeniz mümkün. Ayrı diyen 'kül bakışı' dediğimiz genel ve kapsayıcı bakıştan uzakta kalmıştır. Ayrı değil diyen, öze bakandır.

Sorun şuradan kaynaklanıyor: Bir şeyin türü ile o türün değişik pozlardaki görünümlerini, örneklerini karıştırıyoruz.

Her bir çınar yaprağının tek tek kim üzerinde durur? Koskoca kumsaldaki kum zerreciklerini kim ayrı ayrı numaralayıp isimlendirmeye kalkar? Numaralayıp isimlendirse ilim mi yapmış olur? Su damlalarını denizden ayrı görür müyüz? Milyonlarca koyunu 'koyun' genel adıyla, binlerce aslanı 'aslan' cins ismiyle anarız da, insana gelince türü değil, bireyleri ön plana çekeriz. Fark? Fark var elbet. Âdem âlemin merkezi! Fark burada. Ama merkez oluşu da tekliğinden geliyor!

Bu bulanık bakışa da sebep şudur: Türün bütün örneklerinden vâroluşa bakan, aynı tek gönül. O tek ilâhi güç. Ve, ilâhiliğinin, şerik tanımazlığının coşkusu içinde baktığından, içinden baktığı her örnek, (alışılmış deyimle her suret), o aslın etkisiyle kendini bağımsız sanır.

Yukarıda anlatmak istediklerimize biraz ısındıysanız, Yüce Kur'anın ilk suresi olan Fatiha suresinin o benzersiz duasını, tek Âdemin dudağından okuyun:

"Bize doğru yolu göster, sapıtanların, şaşırmışların yolunu değil...„ Bu, tüm Âdemin boyun eğişidir, kulluğudur.

Bu ilâhi duada hem 'biz' sözüyle belirtilen bir müştereklik, bir birlik var, hem de 'sapıtanlar'dan, yani bu birliğin dışında gibi görünenlerden bahsedilir.

Eğer Âdem tekse, yorum nasıl olmalı?

Gene hep tekrarlamaya çalıştığımız gibi, sorun bakış'ta. Tek Âdem bakışına sahip olabilen kendini o 'biz' sözünden ayrı görmez! Tüm Âdemin korunmasını niyaz eder. 'Sapıtanlar' sözünün kapsamına girip 'biz'den ayrı gibi kalanlar, kendini 'biz birliğinde' saymıyanlardır. Bireysel bakışta ısrar edenler, Yüce Kur'anın bireysel tutumlardan bahseden bütün uyarılarının nesnesidirler. O uyarılar bireysel bakış için. Bireysel bakışın kendine yarattığı dünya, o hudutlu, boyutlu, cehennemli dünyadır.

İslâmın birlik dini olduğunu unutmayan için ise, birliğin bayrağı altında tek oluşun engin ölçüleri hüküm sürer. İşte o 'birlik' bilincine varan, daha doğrusu, o tek gönül'ü kendi bakışında sezinliyen, Fatiha suresinin duasındaki 'biz' sözcüğünün kapsamındadır. Duası, İlâhi kudrete bu derece yaklaşmış 'biz'in duasıdır!

Hazreti Ebubekir, Cehennemi kendi vücuduyla kapatmayı ve böylece kimsenin içeri girmemesini niyet etmedi mi?

O yüce dudaklardan dökülen dua, duanın özüdür. Fatiha suresindeki duanın tekrarı! Ama, Hazreti Ebubekir'in bakışına göre.

Yoksa, bakıştan fışkıran nur, yarattığı eşyanın (yeteneğine göre) her bir köşesinden başka yansır!..

AĞUSTOSBÖCEĞİNİN TÜRKÜSÜ

Tasavvuf bakışı, bir şeyin ya da bir olayın bir tek yüzünden okunan hakikatle yetinmez.

Hakikat, billurdan yansıyan ışık huzmeleri gibi, binbir renkli, binbir yüzlüdür. Her bakış açısı bir yeni hikmeti gözler önüne serer. Tek nurun, huzmelerde çok gibi görünüşü...

Meselâ, Ağustosböceği çok etkili bir sembol. Maddesel hayatın şaşmaz bir kuralını çocuk kitaplarına bile geçmiş bir hikâye ile unutulmaz kılar: Boşuna zaman geçiren tenbelin akıbeti, yazın sonunda aç kalan ve kışı geçirmeye ömrü yetmeyen Ağustosböceği ile misale bağlanır.

Kristalin başka yüzlerinden yansıyan ışıklara da bir bakalım: Gerçekten boşuna mı öter Ağustosböceği? 'Abes yok' ilâhi hükmünü hatırlarsak, hayır!

Cisimlerin, ışığın, hattâ kokunun değişik türlerinin bitki, hayvan ve insan hayatını nasıl etkilediğini ilim kanıtlıyor. Ya sesin etkisi?

Yaz gecelerinin o bitmek tükenmek bilmeyen cayırtısı acaba hangi tür hücrelerde hangi tesirleri yapıyor? Yaşama nasıl bir katkı sağlıyor? Doğal budayıcılar olan çekirge sürülerinin bile yok edilmesinin bazı cins bitkilerin gelişmesini önlediği çağımızda artık biliniyor. Ağustosböceğinin cayırtısını kim 'abes' sayabilir?

Bir de mânâ yönünden yansıyan bir ışık huzmesine eğilelim:

Meselâ karınca, ilâhi lütfun kendisi için takdir ettiği önsezisiyle kışını yazdan emniyete alıp yiyeceğini biriktirir. Hikmet açısından bakarsak, İlâhi lütuf, Ağustosböceğine de kışı geçirtir: Yumurtasını, yani kendisini yenileyecek tohumu gelecek yazlara aktararak... Kendini bütün özellikleriyle kendi yumurtasında konserve ettirip ertesi yazlara vardırır.

Âdem de, kendi hars, yetenek ve birikimlerini spermlerinde depolayıp asırlardan beri yeryüzünde devam ettirmiyor mu?

Bir kez daha demiştik: Ağacın teker teker yapraklarının ölümünü gözlemek kolay. Koca bir çınarın ölümünden de söz edilebilir. Ama varoluşunu yaşadığımız bir ormanın doğal ölümle öldüğünü kolay kolay göremeyiz. Yaprak, ağaç ölür, ama orman, yaprakları ve ağaçlarıyla, yaşar!

Ağustosböceği kışı görmeden öldü sanırız. Oysa o her yaz vardır! Hep vardır. Geceleri dolduran cırcır sesiyle sanki kıt idraklerle alay eder ve şöyle der: Ben hep varım, ölmem. Hep yaz'ı, yani Hakkın cemal yüzünü yaşarım. Onun sarhoşluğuyla zikir halindeyim.

Hikmet gözüyle bakan, mânâyı arayan, yazla kışı bir etmişlerin keyfini Ağustosböceğinin cayırtısında dahi yakalıyabilir.

Tek Âdemi de böyle görmek gerek ki, ölümsüzlüğü yakalıyabilelim. Teker teker yaprakları ölmüş gibi görünse de, bir orman vahdetiyle hep yaşayan Âdem olduğumuzu bilelim.

Bu tek Âdem, gerçek Âdem, bütün zamanları beraberce yaşar. Zaman, onun varoluşunun adıdır.

Velilerde, peygamberlerde hayatını sürer... Ve, Peygamberlerin Peygamberinde doruğuna ulaşır.

"Ben sizin mislinizce beşerim!„ hadisinin hükmünü tadarak zerreciklerini, yapraklarını ormandaki bütün'ün idrakine ulaştırabilen, şu rüyâ âleminden 'Habib'in hakikatine uyanır! Ölmeden! Yalnızca uyanır!

YAŞAMIN HEYECANI

Tâ Habil-Kabil olayından bu yana milyonlarca insan milyonlarca insanı öldürdü. Daha da öldürecek! Kimi an gelir, kitle halinde, kimi an birer ikişer... Harpte, ya da kazaen, yahut ta isteyerek, cinayeti planlıyarak, uzun uzun mizansenler hazırlıyarak... Hattâ başka heyecan sebebi kalmayınca son gerilim zevkini kendini öldürmekte bile bulan var! -- Ama insanlık tarihi boyunca şu tekrarlanageliş, öldürme olayının etkisini bir nefes alışın tabiiliğine dönüştürmez mi?

Oysa, hayatı etkili eylemek, oyunu seyredilir kılmak gerek: Oyunun yazarı, ya da rejisörü sahnenin birine bir sürpriz, bir diğerine bir heyecan katar: Bakarsınız, Kennedy, dünyanın bir numaralı süper devletinin en sevilen başkanı, katledilir. Hem de filmlerdeki gibi, güzel karısının kolları arasında can verir ki, etki artsın: Dünya şaşkın, ölüm olayı da en dramatik yönleriyle gündemde... Yahut, bir başka zamanda, bir başka ülkede, halkın sevdiği bir başbakan, vatanperver bir dış işleri bakanı, öldürülüverir. Devlet adına! Bir dalganın diğer bir dalgayı kaldırması gibi, etkisi peşpeşe senelerce sürer gider...

Şu misal bile yetmez mi: Eğer ölüm tehlikesi bulunmasaydı, bir tel cambazının basit bir oyun içinde kalan hünerine başımızı çevirip bakmazdık bile.

Misalleri derece derece çok daha yumuşakları veya vurucularıyla çeşitlendirip çoğaltabilirsiniz: **İnişi ve çıkışı mutlaka birbirini takip eden, her kıvrımında, insanlık tarihinde ilk defa görülüyormuşçasına değişik bir manzara gözler önüne serilen yollar! Hep aynı oyunun, değişik aktörlerle değişik seyirciye sunulması: Yaşam!**

Bu yaşam oyununu 'halkedilen' oynar, halk oynar! -- Ve gerçek o ki, kendi istediği gibi, gönlünce oynar! Rejisör, Hak, halkın gözünden bakar, halkın gözünden beğenir. Hep diyoruz ya: Hiç birşey Haktan soyutlanmış değil. Ya halk O'ndan nasıl ayrı olsun? Halkın beğenisi, Hakkın sunusudur. Rejisörün ortaya koyduğu oyunu halk, O'nun usturlubunda olduğu, O'ndan geldiği için ve O'nun bakışıyla seyreder: Nereden baktığını bileniyle, bilmeyeniyle!...

Gelin, gerçek isteğimizdeki tıpatıplığı en sert noktasından mizana vuralım: En korktuğumuz, en istemediğimiz, varoluşu tanzim yetkisi bize verilse ilkönce kaldırıp atacağımızı sandığımız şey ölümdür, değil mi? - Oysa, düşünelim bir an: Ölümü kaldırmayı gerçekten ister miyiz? Tâ içimizden? - Diyelim ki, söz bize düştü, kaldırdık: O zaman, doğumu da kaldıracağız tabii.

Yaşlanmayı da. İhtiyarlayıp çökmeyi de. Ve siz, dedenizin dedesiyle aynı yaşta, esnafsanız sonsuza dek aynı dükkânda, rençberseniz sonsuza dek aynı tarlada, iç içe, üst üstesiniz! Bitmeyen bir hayatta! -- Kabul edin ki, bitmeyen bir azapta! Müebbed mahkumdan beter! Ne için? Bin sene önce yaptığınızı bin sene sonra bile tekrarlamak için... Hiç bitirmek ihtimali olmaksızın! -- -- Sonuna varmak ümidi bulunmayan bir yolda niçin yürümeli? Nereye doğru? Hedef yok ki... Evet, gerçekte istediğimiz, hepimizin oybirliğiyle istediği, yalancıktan bir dünyanın ölümlü olmasıdır! Tam şimdiki gibi! Ve öyle yana yakıla istediğimiz için de, istediğimiz gibi olur.

Yaşam, ancak elimizden alınacağı korkusuyla güzeldir!

Kısacası şu: Biz kendi Azrailimizi kendimiz besleriz: Amerikan halkının, kendi içinden, Kennedy'yi öldüren katili dünyaya salışı gibi. Üç güzide halifenin de, Hazreti Peygamberin torunlarının da katillerinin İslâmın kendi kucağından ortaya çıkışı gibi...

Kendi celladımızı kendimiz seçeriz. Hattâ meselâ içkiyle, binbir tehlikeli oyunla hayatımızı ortaya atarız ki, uzun yol, kısalsın. Ve herbirimiz ayrı ayrı gelip geçelim, ama kemal yolcusu, hepimizin akışından, kendi damarlarındaki kan gibi, hikmetin lezzetini alsın.

ZORU BAŞARABİLMEK

Peygamberimizin bir hadisi, 'İyilik ettiğin kimsenin kötülüğünden sakın!', anlamını taşır. Kimi yorumcular, bu sözün, çevreye iyi davranmayı önleyici bir etki taşıdığını ve bu sebeple Peygamberimize ait olamıyacağını ileri sürerler.

Oysa, özellikle Âhir Zaman Peygamberinin sözleri bahsinde, hikmeti arayarak, tefekkürle, söylenenin üzerine eğilirsek iç içe mânâlar karşısında olduğumuzu farkedebiliriz. Değindiğimiz hadis te, ancak Muhabbetin Ulu Peygamberinin ağzından çıkabilecek çok yönlü bir hüviyette.

Önce, kolay bir noktaya temas edelim: Peygamberimiz, iyilik etmekten kaçınmayı değil, yalnızca, iyilik işlenen kişiye karşı dikkatli olmayı salık veriyor. Bu, herşeyden önce, muhatabımıza karşı şöhürlenmeyi önleyen, kendimizi ona karşı bir nevi emniyete aldığımızı zannetme gafletini silkeliyen bir uyarı!

Ama elbet, başka hikmetleri de içeriyor.

İyiliğe karşı iyilik göreceğini hesaplamak, çok kolay bir ticaret. Tarlaya ektiğin tohumun en az bire bir semere vereceği emniyetine götürebilir. Öylesine hesaplı bir sevap, yalnızca, kişinin kendi lehine yaptığı bir yatırım demektir. Kökeni bencillik olan, açıkgözce bir davranış. Uyarı, işte bu planı bozuyor.

Ya, iyiliğe kötülükle cevap vermenin hikmeti ne ola? İyilik neden kötülüğü üzerine çeker? -- Bir sebebi şu: Bu âlem, zıtlıklar âlemi. Eşyanın ve eşyadan edindiğimiz değer hükümlerinin ancak zıtlarıyla görünürlük kazandığı âlem. **İyilik kötülüğe, kötülük iyiliğe zemin olur.** İyinin üstünlüğü, küfrün zulmeti içinde parlamalı ki, nuru göz kamaştırabilsin.

Bir de şu var. **Hakikati arayan kişi için, şu varlık âlemi içindeki yaşam, düş kırıklıkları yarattığı ölçüde rahmet ve lütuf doludur. Yalnız gerçek âlemi özlettiği için değil. Çok defa yanlış anlaşıldığı gibi küskünce bir tevekkülden ya da mücadele âcizliğinden ötürü de değil. Tam tersine, hayatı yaşanır kıldığı için: Sevinçleri ve ümitleri düş kırıklıkları, düş kırıklıklarını sevinçler ve ümitler kovaladığı zaman hayat 'tadı çıkarılır' bir hayat olur.** Yoksa. el bebeği gül bebeği misali istediği önünde. istemediği ardında ömür tüketmek kime ne zevk verir? Bıkkınlıktan, güzeli kaybetmekten başka elde ne kalır?

İyiliğe kötülüğün biberi tuzu karışsın ki, lezzet olsun!

Bir hak-söz, 'esma canda, şeytan kanda!' der. Yani Allahın vasıfları, isimleri hayatiyetin kendisi! Ama, kalbin dinmeyen bir zikirle vücudun en uzak hücrelerine kadar yolladığı kan, ki hayat iksiridir, şeytaniyetin taşıtı!

Ee, öyleyse?.. Öyleyse şeytaniyet yaşamın bir ögesi, yaşamın tahrik şartı, 'düzen tekeri'!..

Yoksa, şeytaniyete varolma hakkı tanınır mıydı?

Kanıt mı istiyorsunuz? İşte: "Eğer hep imanlı, itaat eden kişilerden oluşmuş bir toplum olsaydınız, sizi yok eder, yerinize isyankâr bir toplum yaratırdık!„

İyi, kendi rahmaniyeti içinde, kötüye de hayat hakkı tanır. Ve, kötüyü iyiye musallat eden, iyinin dayanılmaz çekiciliğidir.

Her peygambere muhakkak, ama muhakkak bir kötü musallat edilmedi mi? Hazreti İbrahim'in peşine 'babasının can dostu' Nemrut, Hazreti Musa'ya 'evinde yetiştiği' Firavun, Hazreti Peygambere Ebu Cehil, hem de aynı ced'ten, aynı kandan geldiği Ebu Cehil takılmadı mı? Bu uyarıları görmezlikten gelmek mümkün mü?

Hem, hakikat yolcusu için 'kötü' ne ki? Kötü yok. Çirkin de yok. İyinin, güzelin görünme ortamı var. Kendi özünden yarattığı ortam...

İyilik göreceğini hesaplayarak iyilik yapmak, her kişinin işi. Kötülüğü bekliyerek iyiliğe yönelmek ise, er kişinin!..

YOĞUNLAŞMA

Elin bir parmağının nihayyet bir santimetrekarelik ucundan, parmakizi alınır. O bir santimetrekare, her insanda ayrı bir özelliğe sahip. Düşünmesi bile insanı ürpertebilir: Âdemin ilk nüshalarından bu yana, hattâ bu yandan da öteye, kıyamete kadar, milyarlar ve milyarlarca insan gelip geçmede ve bu milyarlarca kişinin herbirinin bir santimetrekalerik parmak ucu, kendine özgü. Hâlik tarafından verilmiş geçici kişiliğin mührü!

Bu, gözleme dayalı ilmin şimdiye kadar bulabildiği bir özelliktir. Deri yapısından göz rengine kadar daha kimbilir başka ne kadar çok ve kesin farklılıklar var... Meselâ ses titreşimlerinde, vücutların yaydığı kokularda...

Tek Âdemin 'nüshalarındaki' bu madde farklılıkları, mânâda da aynı ince ayırımların delili:

İnsan, bilindiği gibi, karakter ögelerinin çeşitli karışımlarıyla kişilik kazanır. Bu kişilikler, Yüce Sâki'nin ten kadehlerine koyup sunduğu ayrı ayrı kokteyllerdir ve O, bu değişik karışımlarla, kendi kendisini mest eder.

Bu, tefekkür diliyle, Allahın isimlerinin (yani sıfata ilişkin ögelerinin) insanda değişik esmâ görünümleri vermesinden doğan güzelliktir.

İlâhi kudret, tıpkı bir santimetrekarelik parmak izinde ya da yirmi santimetrekarelik çehrede misalini verdiği gibi, bu âlemi bir zenginlik ve revnak gösterisi içinde, değişikliklerle, gören göze ikram etme amacındadır. **Çokluk içinde görünen bu 'Tek'e, 'Ahed' diyoruz.**

Bu noktada bir diğer gözleme değinmek gerek: Dünyadaki insan nüfusu, devamlı bir şekilde artmakta. O jeolojik çağları takip eden ilk zamanlardaki insan sayısı nerede, ortaçağdaki, ve sonra zamanımızdaki insan kalabalığı nerede? Israrlı bir artış olduğu kesin.

Zaman zaman harpler, büyük salgınlar, çaresi bulunamaz illetler, trafik kazaları, açlık ve sefaletin getirdiği kitlesel ölümler, hattâ doğum kontrolü çabaları görülmekte. Bunlar, nüfusta azalmalar değil, budanmalardır... İnsan, her şeye rağmen çoğalmakta. Niçin bu devamlı artış? Başka canlılarda türler tükenir, yeni türler gelişir, onlar da tükenir gider, ama insan, Âdem, inatla artmakta devam eder.

Niçin? **Yukarıdaki gözlemle şu çoğalma gerçeğini bir arada düşünürsek görürüz ki, ilâhi esmânın, yani Allahın sıfat ve hallerinin detayda gittikçe çoğalan ve çoğaldıkça da yoğunlaşan bir sergilenmesi söz konusudur.**

İlk çağların çaresiz Âdem kopyelerinden günümüze doğru gelen bu gelişme ve bu ikram, bize! Her demdeki Âdeme!

Yoğunlaşma yalnız esmâ karışımlarında değil. Âdemin araçlarında da!.. Meselâ, ilâhi kudreti anlatabilmeye yararlı hayat tecrübelerinde ve bilgilerde de çok, ama çok yoğunlaşmış imkânlar emrimize verilmiş: Elektriğe, elektroniğe ait, uzaya ait bilgiler, tıbbın öğrettikleri, tarihten getirilebilen misaller, öğrenme kolaylıklarının, kitaptan videoya kadar binbir aracın önümüze serilişi ve elbet, -- -- dertlerde de gittikçe artan, ağırlaşan bir yoğunlaşma...

Kalabalığın getirdiği dertler... Kitle haberleşme araçlarının, meselâ televizyonların, dünyanın bir köşesindeki bir olayı odamıza getirirken belli bir yerdeki bir insanı binbir kamera içinde çoğaltarak, kalabalığı, yoğunluğu büsbütün arttırışı, bu artışla beraber binbir probleme hepimizi ortak edişi...

Bir tek çiçeğin kokusu başka, bir çiçek demetininki bambaşka!..

Bu yoğunlaşma, acaba, kaynaya coşa bir doruk noktasına yaklaşmakta olduğumuzun müjdecisi midir?

RENKLERİN TEVHİDİNDEN BEYAZ GÖRÜNÜR

Bir açık büfeli davet düşünün: Büfede dileyebileceğiniz türlü türlü yiyecek. Kuş sütü eksik değil. Ve davetliler... Kimi büfenin etrafında birşeyler kapışmakta, kimi sırasını beklemekte, kimi binbir lezzeti umursamaksızın bir köşede başka insanlarla meşgul... Ve büfede yiyeceklerden nasip arayanların kimi en nadide şeylerin peşinde, kimi bir iki parça ile yetinmiş, kimi de ne seçeceğini bilemediği için hergün alıştığı yemeğin, meselâ bir koskoca tabak makarnanın üzerine eğilmiş, yemekte de yemekte...

Şu âlemdeki binbir âdem nüshası o büfe etrafındaki davetlilerden farklı mı? Kimimiz ne aradığımızı bile bilmeden şuna buna üşüşmekteyiz, kimimiz en nadide, ama mideye dokunan ağır yemeklerin peşindeyiz, kimimiz de lezzetin, öz lezzetin! Ama pek azımız. Bir de, o koca büfeyi donatan, hazırlayan lezzet ustası var. Kaçımız o ustanın tavsiyesine uyarız? -- Ve sonra, davet sahibi... Sunulanı boğuşurcasına kapışmak isteyip te neyi kapacağını bile doğru dürüst bilemiyenleri seyreden davet sahibi...

Acıkmanın itisiyle herkes doymaya, hattâ lezzetle doymaya koşar. Peki niye herkes ayrı ayrı şeylerden lezzet alır? Çünkü damak ve dil yapılarımız birbirinden farklı. Hepimiz damak ve dil sahibiyiz ama, kimimizde acıdan, kimimizde kekremsiden, kimimizde tatlıdan daha çok etkilenmek üzere şartlanmış sinir uçları var. Bir de, sunulan çok çeşitli, revnaklı...

Yaradanın, sofrayı düzenliyenin, birbir esmasından, yani vasıflarını gösteren binbir isminden her biri, birer ikişer şu âdem nüshalarına serpiştirilmiş. Kimimiz cebbar'ız, kimimiz şefkatli ve merhametli, kimimiz aşk dolu, kimimiz 'âlim' isminden bir gölgelik nasip almış, kimimiz lâtif olmanın, kimimiz gani ve zengin gönlün hayranı...

Herbirimiz şu varoluş ziyafetinden, 'hakikatlerimize yakışan şeyleri' alırız. Kendi özelliğimizi gösterir, açığa vururuz.

'Esma'nın bu dağılımı öylesine ölçülü ve ahenkli ki, tümü birden gönle düştü mü, '99 esmanın' birleşmesinden tadı alınan Allahı gönle doldurur. Hiçbir yere sığmayan tek İlâh, gönle sığar.

Esma'nın hikmetlerine çokça dalanların kolayca kabul edeceği gibi, ilâhi esmanın her biri, dozunun derecesince, bütün diğer esmayı, bütün diğer vasıfları da ortaya koyar. Lâtif isminin, yani lütfun aşırı halinin kahretmesi, kahhar isminin bir dozunun lütuf yaratması gibi...

Âdemin herbirinin bakışından, hikmet ehlinin, o aynı mutlak gücün nurunu görüşü, bundan dolayıdır...

Daha ilkokulda öğrenmişizdir: Bütün renklerin üzerinde belli bir denge içinde yer aldığı bir çark, Newton çarkı, hızla döndürülünce, yani bütün renkler birbirine karışınca, tek bir renk o çarkı kaplar: Beyaz. 'Doksandokuz esma'nın tevhidinden Allah isminin zuhur etmesi gibi... Ve renklerin her biri, içindeki beyazın (yani bütün renklerin toplamının) dozu azaltılıp çoğaltılarak, akla gelebilecek bütün renklere dönüşebilir.

Şu hikmete varıyoruz: Renkleri renk eyliyen hakim öge, içindeki bütün renklerin tevhididir. O tevhid dozu azalıp çoğaldıkça renklerin revnakı görünür.

Tıpkı, şu âleme bakışımızın ilâhi tevhitten uzaklaşması veya tevhide yaklaşması oranında, varoluşun müstakil esmalar görünümünden 'kül'e (bütün'e) yaklaşması veya ondan uzaklaşması gibi. Niye bakışın uzaklaşması veya yakınlaşması diyoruz? Çünkü, yanılan yalnızca bakıştır. Bakış bulanmadıkça, uzaklaşan, yaklaşan birşey yok. Çarkı felek'in tam ortasındasın.

ÂDEM HEDEFE VARIR

SUR

Önce şimşek çakar, gök gürlemesi ondan sonra duyulur, çünkü ışığın hızı sesten fazladır. Tamam. Sebep bu ama, ya hikmetleri ne ola?

Şu varoluş imkânı önce hazırlanıp sunulur, sonra görülür. Kimisi ayan beyan göremez de, başka oyuncaklarla avunmaya çalışır. Sonunda imdat yetişir, gaflet bağları çözülür, kurtarılır.

İşte şu Âdem macerasını ortaya koyan özellikler: Önce, ilâhi lütfu sunuş: Adı, Mikail. Rızk meleği. Yaşama imkânlarını Âdeme sunan... Sonra, gözler önüne seriş, öğretiş, anlatış... İlâhi aklın remzi: İşte, Cebrail... Daha sonra, gaflet boğuşmasından kurtarıcı melek: Azrail... Ve, en sonunda, hakikate uyandıran, yaradılışın amacına döndüren ses: İsrafil...

Âdem macerası dediğimiz, Âdemdeki kâmil bakışın ilahi ihtişamı görmesi ile, Sur sesinin görmeyen Âdem nüshalarına da erişmesi arasında meydana gelen kısacık andan ibaret. Işığın, sesten önce yetişmesinin oyunu... Âyet, Sur sesiyle uyananların dünyada bir gün kadar kaldıklarından söz edeceklerini bildir miyor mu?

Görüş te, duyuş ta ardarda sunulmakta ki, göz de, kulak ta, muhteşem Seyribillah'tan nasibini alsın. Âdem, üstün görüşlüsüyle, zavallısıyla, tüm Âdem olarak, gözüyle, kulağıyla, nuru ve nurun etrafındaki gölgeleri ve gizemiyle, nerede olduğunun tadına varsın.

Peki, Sur sesiyle remzedilen nedir?

Sesin ve ahenkli ses demek olan musikinin günlük hayatımızdaki etkisini görmezlikten gelebilir miyiz? Yılanı kıvır kıvır oynatan, deveyi peşine takan, koyunu kuzuyu toplıyan melodi, Âdeme nasıl tesir etmez? Âlem, duyan kulağa, bir musiki âlemidir. Ahengin coşkusudur.

Âlem böylesine bir ahenk âlemi. Öyleyse, Kıyamet günü üflenen sur bu ahengin doruk noktası. Musiki ile bile ifade edilemeyecek, musiki üstü bir coşkulu sedâ. Maddeye göre mânâ neyse, musikiye göre Surun sesi de o.

Hikmet ehli, Sur'la kasdedilenin, bütün armonilerin üzerinde bir armoni olduğunu tâ gönül evinde duyar. İlâhi Kudret bu Âlem oyununu, 'dünya enstrümanının' bam teline basmadan bitirmez. En basit bir konserde bile şaheser sona saklanmaz mı?..

Kıyamet ayağa kalkış, diriliş değil mi? Diri olmayanımız neyle dirilecek? Coşkuyla. 'Sensin' diye aşkla, hayranlıkla... **Sur ile kasdedilen, ölüyü bile diriltecek güzellikten doğan vecd halidir. Âyetin buyurduğu gibi, ürperiştir. Öz'ün topraktan fışkırırcasına İlâhına akışıdır...** Bir konser salonunda, eser çalınıp sona erdiğindeki ayakta alkışlama o muhteşem kalkışın yanında misal alınamıyacak basitlikte.

Ya, sur hakkında insanlığın başlangıcından bu yana korku ile söylenen ya da korkutmayı hedef alan hükümler?

"Onları korkut, şeklinde özetlenebilen pek çok âyet sebebi yeterince açıklamıyor mu?

Bir de şu var: Diyelim, ordu cihada kalkmış. Mehter, en coşturucu parçaları çalıyor. Korkan kim olur: Yalnızca, o hücumun karşı tarafı. Şu âlem oyununun dürülmesinden korkacak kadar nefisleşmiş olan, Sur'un elbet lâfından bile ürker.

Âyetin ürperticiliğinden söz ettiği Sur'u böyle anlamak gerek: İman sahibini coşkuyla, nasipsizi ise korkuyla ayağa fırlatan, ama tümünü birden Allaha koşturan ürperiş. ('Allaha koşacaklar' âyeti.) Rahmaniyetin ve rahmetin sahibine koşturan, tevhid ürperişi...

İlâhi kudret, neyi ahenksiz yaptı ki, sonu 'şimâ'sız eylesin?

KAYNAKTAN UMMANA

Peygamberimizin bir hadisi 'her doğan islâm doğar' anlamını taşır. Fıtreten, yani Yaradanın yüceliği gereği, islâmız. İslâm, her haliyle temiz olmayı, bulaşmamışlığı, asl'a uygunluğu ifade eder. Selim huyun simgesidir.

Rahman Suresinde varoluşun ince bir hesapla, bir mizanla yaratıldığı zikredilir ve bu mizanın korunması emrolunur. İşte İslâma gerçek bağlı olan, bu nizama boyun eğendir, mizana rıza gösterendir. Bu anlamıyla teslimiyet, İslâmın bir diğer özelliğidir.

İşte, Hakka teslimiyet ile doğarız. Hepimiz. Grönland'lı bebek te, Pigme de, Mekkeli de. Hakka teslimiyet ile, Hak varlığının ikizi, yani 'mahluk' meydana gelir. ('Biz herşeyi çift yarattık' ayeti!) - Ve mahluk mahlukluğunun gereğini yapar. Çünkü mahluk olmanın da bir hakkı var: İşlevini işlemeli. Fıtretteki saflık, nefis ve mânâ ikilisinin etki alanı içinde, nefse de bulanmalı. Tıpkı, masmavi bir tabiat güzelliği şeklinde doğmuş olan Haliç'in Âdeme bulaşır bulaşmaz giderek kirlenmesi gibi... Bu kirliliği hilkatteki saf haline getirmek görevi gene Âdemin kendisindedir. **İşte, Peygamberin var oluşunun madde âleminden görünen hikmeti! Nefse bulanmış mahluk Peygamberin irşadıyla temizlenir. İslâma döndürülür.**

Bir başka hadis, 'Âdem su ile çamur arasındayken ben peygamberdim' buyuruyor. Yani, mahlukun ortaya çıkması fıtri yapıdan uzaklaşmayı, ve bu uzaklaşma da Peygamberin devreye girmesini kural olarak gerekli kılar! - Mizan! - Aynı şaşmazlığı fizik kanunu olarak ta görmez miyiz: Kendi merkezi çevresinde dönmeye başlayış 'merkez-kaç' kuvveti yaratır. Sonra, tüm sisteme hâkim olan asıl güç, yerçekimi, gene merkezde toplar!

Başka bir kısa deyişle biz, tümümüz, Muhammed kemalinin üstün varlığını, peygamberliğini ortaya koymak için varız. (Bu âlemi senin için yarattım kudsi hadisi!)

Bütün Âdem nüshaları islâm doğar, evet, ama islâm doğmakla, İslâmın lütuf ve zevkinden haberdar olunmaz. Hayat hercümerci içinde İslâmın saflığı elden kaçar, nefse bulanır ki, dönüş özlenir olsun. **Dönüş yolu, iki Cihan Serverinin gösterdiği yoldur.**

Din, bu yunup yıkanma sistemidir.

Ve varoluş ta, bilmeksizin islâm oluştan, bilerek İslâma varış mesafesidir, kaynaktan ummana akıştır!

Bu akıştan Cennet sürurına, yani ahenk ve mizanın mesteden güzelliğine, Allah cemaline kimi insan çabuk varır, kimi de gene bu dünyadaki cehennemler içinde kıvrana pişe, yana yakıla... Ama, varır! **-Kader isteyene 'irade' olur, sevkeder, istemiyeni de sürükler!** Çünkü kader, yani Allahın maksadı, kendi cemalini bakışa ikram etmektir! Onun rahmaniyeti, bütün isim ve sıfatlarını kapladığı, Varoluşun görebileceği temel sıfatı oluşturduğu için (besmele!) 'gün gelir, Cehennemde su kaynar' deriz!

Gerçek san'atı 'yaradılışın saflığını bütün karmaşa içinden ortaya çıkarmak' diye tanımlarsak, Âdem, eninde sonunda şaheserini yaratır! Eserlerin eserini, bunca nefis fırtınaları arasından görür ve gösterir. Kendinde ve kendi nüshalarında!

Hikmet bakışı için, seyrine doyulmayan san'at şaheseri işte 'Nakkaşın seçkin nakşı' olan şu Âdem macerasıdır. Eğrisi ve doğrusuyla, mizan içinde! Varoluş vücudunda!

Kader dediğimiz de tüm vücudun kaderi! Organların ayrı kaderleri ne ola?

EMİN HEDEF

Yemini, ancak söylediğimiz bir şeyi vurgulamak, ciddiyetini belirtmek için ederiz. Usturlubunda olduğumuz Allah ta öyle yapar: Yüce Kur'anın bazı âyetlerinde yemin eder. Zamana, 'Tur Dağı'na, incire, zeytine... "İncire, zeytine, Tur Dağına... Yemin ederim, insanı güzel bir ölçüyle yarattık ve sonra onu aşağının aşağısı kıldık...„

Anlamı böyle verilebilen âyet, insanın 'düşürüldüğünü' yeminle anlatıyor.

Özenle yaratılıp sonra sefilin sefili kılınan 'insan', bir veya birkaç kişi yahut zümre değil! Tüm Âdem! Ayırım yapmaksızın, 'insan'. Cinsiyle, nesliyle insan. Âyetleri hikâye gibi okuyup geçmenin ötesinde hikmetlerini kurcalayan için tefekkür alışverişine gayret etmekten başka çare yok.

Bu âyetleri içeren surede üzerine yemin edilen kavramlar acaba bir ipucu veremez mi? Niçin, incire, zeytine, Tur Dağına yemin edilmiş?

Zeytinle incirin müşterek bir özelliği var: Biri tatlılığın, diğeri acımsılığın misali olmasına rağmen, ikisinde de aynı olan özellik, hamken ağıza alınamamaları. Biri zakkum gibi, diğeri değdiği tende yara açacak kadar zararlı. Ama aradan, Allahın -üzerine gene yemin ettiği- zaman geçince, incir de zeytin de olgunlaşır, tadlarına doyulmaz. İncirin modern tıpta yeni yeni keşfedilen şifa kudretini, zeytinin binbir faydasını ve özellikle kandile ışık ve nur veren gücünü bir kenara bıraksak bile, hamlıkla olgunluk çağları arasındaki büyük fark, İlâhi Yeminin bir sebebi olamaz mı? Olgunluğa zaman içinde varışı kabullenmek, yani sabır, Allahın âyetleriyle yücelttiği bir meziyet. Yemin, böylece, sabrı övüyor. Kime? --Özenle yarattığı halde aşağının aşağısı kıldığı insana...

Sabrın lütfuyla olgunlaşmak için, aşağının aşağısı kılınmaktan başka çare var mı? Aşağının aşağısı kılınma olmasa, cevherine dayanarak yükselme, daha doğrusu yücelme mümkün olur mu? Yüceliğin ne anlamı kalır, yücelmeyi bilmeyen için?

İlâhi Kudrete yaklaşabilmek, Onda olmayanı Ona sunmakla mümkün ya. Onda olmayan, Ona yakıştıramadığımız nedir: Kendini küçük görmek. Kul olduğunun idraki. İşte, aşağının aşağısı kılınışımız, O'na varabilmek içindir.

Varoluşun bir hareket sistemi olduğuna çok değindik. İşte gene aynı tem: Kendinden ayrı gibi göstermek, kavuşma aşkını verecek. Aşağılanan, yücelmek için çaba sarfedecek!

Öyleyse apaçık belli ki, aşağının aşağısı kılınışımız, İlâhi Nura kavuşacağımızın, er veya geç, mutlak kavuşacağımızın isbatıdır. 'Aslınıza döneceksiniz'den maksat ta zaten budur. Hem, madem ki, insan olarak, hiç ayırımsız alçaltıldık, öyleyse, insan olarak, hiç fire vermeden yüceltileceğiz. Sorun, yalnız, yücelinceye kadar geçecek sürede ve sırada... Tur Dağına yemin, şu anlattıklarımızın bir diğer delili: Tur Dağı, Hazreti Musa'dan bakanın bakışına dayanamayıp alev alan dağ. Nefsin simgesi. Nefis, ilâhi coşkuya dayanamaz, yanar, yok olur. İşte Allah, bu yanış kudretine, bu aşka, vahdet tutkusuna yemin etti. Vahdet bir ilâhi tutku ise, karşı durmak kimin haddine...

Bir başka âyet, Kadir Suresinde, sabah sökünceye kadar selamette olduğumuzu söylemiyor mu? Daha önce de değinmiştik: Selâmette tutulan geceden maksat, işte o, aşağının aşağısında nura hasret kaldığımız şu dünya ömrüdür. O gece, İlâhi lütfun selamet vaadinin himayesinde geçer gider, nurun şafağı ergeç söker. Kime: İnsanlığını bilene!.. Yalnız insanlığını bilme demine erene!..

HEDEFE ULAŞMADAN ÖMÜR BİTMEZ

Âyet, "her nefis ölümü tadacaktır„ buyuruyor. Yüce Kur'anın kelimeleri nasıl özenle kullandığı dikkate alınırsa, nefsin, kendi âlemi içinde değişikliğe uğrayacağı ve bu değişiklikle ölümün 'tadılacağı' ortaya çıkar. Yani ölüm şoku mutlaka yaşanacak. - Yaşanacak!

Peki, ölüp toprağa giren, çürüyen? - O, yalnızca, vücut. Nefsin kalıbı.

Yani, insanın karışık yapısını irdelersek, öz ve nefis'ten oluştuğunu ve nefsin de vücudun ötesinde bir mânâ yanı bulunduğunu söyliyebiliriz. Sorunu genelleyince, şöyle demek mümkün: En kuru maddenin bile bir özü, bir mânâsı vardır. Ve, sırf maddeden sırf mânâya uzanan hat üzerinde, bir düşük derecedeki varlığın mânâsı bir üst derecedekinin maddesini (yahut tersine:) bir üst derecedeki yapının maddesi, bir alt derecedeki yapının mânâsını, özünü oluşturur. Toprağın özü, bitkide görünen candır, bitki, hayvansal yapının maddesini (gıdasını) oluşturur. Hayvansal yapı ya da yetenekler, insanın 'nefsi'dir. İnsan da, kâmil kişinin nefsi... Kâmil kişiden daha kâmil kişiye doğru da, uçsuz bucaksız bir mâna yolu var. Tâ İki Cihan Serveri, 'âhır zaman' peygamberi Muhammet Mustafaya kadar.

O'nun kemâli, idealdir ve onun için de 'âhır zamanın' (yani, dünün, bugünün veya yarının değil) hiç bitmeyen zaman içinde hep en son zamanın peygamberidir. Varılabilecek kemâl ölçülerinin hep ötesinde, üstünde...

Şimdi baştaki âyete dönelim: Demek ki, ölüm geçidinden geçecek olan, hangi kemâl kademesinde olursak olalım, o kademedeki nefsimizdir. Bir üst makâma varmanın da zaten başkaca yolu yok. Ölmezliğimizin içinde, nefsimizi ölümden geçire geçire, bitip tükenmek bilmeyen bir gelişme...

Allahın hudutsuzluğunu yakalama gayreti. Allahı kavrıyabilme, tadabilme dinamizmi. Yaşam da, alıştığımız anlamdaki yaşamın ötesi de, bu hedefe yönelik...

Buraya kadarki açıklamaların bir mizanını (doğrulamasını) yapmak istersek, kesret bakışının ötesindeki hakikat bakışından söz etmemiz gerekir: Tasavvufun temel bakış açısında, Âdem tek'tir. Biz, her birimiz, tek âdemin değişik görünümleriyiz. Lunaparktaki aynalarda beliren değişik hayallerin hep ayni vücuttan oluşması gibi... Öyleyse, nefis te tek. O tek nefis ölmez, yalnızca, görüntüleri 'öldü' izlenimi verir. Gerçekten ölseydi, âdem oyunu da tümüyle son bulurdu.

Âdem, kendini bilmenin, yani kemâl'in yolunda, halden hale girer, mânâları madde eyliyerek onun ötesindeki mânâlara tırmanır. Çocukluğumuzun madde üstü (mânâ) kavramları bugün vardığımız maddi gelişmeyi oluşturmamış mıdır? Hiç değilse, modern psikoloji ve pedagoji, bu gerçeği teslim eder. Ruhsal algılarımız, ilerideki maddi davranışlarımızın 'oluşturucu' etkenleridir.

"Ömür ne bir saniye uzar, ne de bir saniye kısalır!„ hikmet sözünü de aynı açıdan değerlendirmek gerek. Ömür dediğimiz, (ister beşerin külli ömrü kasdedilsin, isterse bireylerin her birinin ömründen söz edilsin) "bilinmek istedim„ ilâhi hükmüne ve 'olmak' emrine uygun bir hedefe gidiştir. Bu hedefe mutlak gidilecek. Hedefe varmadan yol, yani ömür, bitmez. Lunapark aynalarından yansıyan binbir hayal, aslında âdemin binbir yüzünü oluşturacak, ve bu varoluş aynasından Hak görünecek!

Hedefe götürecek yol önümüzde serilmiş, gel, yürü, diyor. Kapılar ardına kadar açık, 'geç', diye bekliyor. O kapıdan koşarak dalmak ve yolun üzerinde binbir manzarayı içe sindirerek mesafe almak ta insan için, açık kapıya rağmen yılan gibi yerde sürünerek yola koyulmak ta...

Yoksa, Âdem resmi tamamlanmadan, yol da bitmez, ömür de...

CÜZ-Î VE KÜLLÎ AKIL VE İRADE

KÜLLİ İRADE

Tasavvuf sohbetlerinde, başka deyimle bilgelik arayışı içindeki alışverişte hemen daima şu noktaya da varılır: Kişisel irade, yani eski deyimle cüzi irade var mıdır, yok mudur? Yaradan ve yaradılan bağının belki kaçınılmaz bir sorusu... Bu soru, çoğu zaman insanı şu açmaza düşürür:

Eğer herşeyi Yaradan tayin ediyorsa, yaradılanın olanda bitende ne sorumluluğu ola ki? -Hemen söyleyelim: Böyle bir bahane, ulu Kur'anın pek çok âyeti ile reddediler, makbul sayılmaz.

Tasavvuf ilmi, çok çaba ve eğitim ister. Bu eğitimin ilk basamaklarında, cüz'i irade var mıdır, yok mudur sorusunun cevabını kavrayabilmek imkansızdır. Biz gene de, bu çok zor ve önemli konuya, bir ucundan değinelim:

Hiyerarşinin tipik örneği ordudur veya kişi-devlet ilişkisidir. Bu misalleri kullanalım:

Bir ordunun teker teker erlerinin birbirinden bağımsız görünümlü hayatları vardır. Kendi küçük meseleleri için birbirlerini üstlerine şikayet edebilirler, birbirlerinin menfaatine ters davranışlarda bulunabilirler. Gene teker teker askerler, komutanın tabiye taktiklerinden, ince harp sanatı hesaplarından haberdar bile değildirler. Anlatılsa dahi anlamazlar. Ama ordunun bütünü olarak, komutanın emrindedirler. Karşılıklı komutanların emrindeki birliklerin manevrada birbirleriyle savaş oyununa girişmesi bile, üst düzeydeki komutanın isteği üzerine tertiplenir. En üst düzeydeki devlet yönetiminin çizdiği siyasi plan ise, savaş oyunlarının kime karşı hazırlık olarak ve hangi şartlarda yapılacağını tayin eder. Bütün bu planlar ve kararlar, teker teker her askerin boyun eğeceği kaderi oluşturur. Öyleyse, kader, davranışlarımıza hakim olan ve tasavvufta külli irade denen üstün kudretin, yani Allahın çizdiği yoldur, diyebiliriz.

Peki, teker teker bireylerin, misalimizdeki askerlerin kendi küçük iradeleri yok mudur?

İslam tasavvufunda, çok cılız bir akımı oluşturan **"Kaderiyecilik„** genellikle reddedilir. Ve red gerekçesinde, cüz'i iradenin olup olmadığı da bir yana, cüz'i iradenin külli iradeye dönüşebileceği gerçeği üstün bir yer tutar. Asker-ordu misalimizle anlatmaya çalışalım:

Milletin karakter ve menfaatini kendi varlığında özleştirebilen ve ordusunun disiplin ve eğitimine kendini tamamen vermiş askerin önündeki yol açıktır. Başkomutanlığa kadar yükselebilir! Yani, kaderin çizimine katkıda bulunabilir.

Hatta, başkomutan olmasa bile, halkın içinden biri olarak eğilimine uygun şekilde kullanacağı oyla hükümeti ve hükümet siyasetini etkileyebilir. **"Halkın sözü, hakkın sözüdür!„** kuralı, İslam düşüncesinin yüce dayanaklarındandır.

Öyleyse, insanın dışında oluşmuş bir irade yoktur ki, cüz'i iradenin bulunup bulunmadığı tartışmaya değer olsun.

EŞYADAKİ MÂNÂ

İnsanın madde, yani eşya yapısıyla hayvanın eşya yapısı arasında sistem farkı yok. Kanın temizlenmesiyle ilgili nefes alışverişi, hücre yenilenmesi ve enerjiyle ilgili gıda ve sindirim mekanizması, neslin üremesi gizli amacına yönelik cinsel istek, vücut halinin belli bir olgunluğa vardıktan sonra eskimesi ve hayatın, yani müstakil gibi görünen hücre gruplarının karşılıklı bağımlılığının sona ermesi, hücre grubunun dağılıp çürümesi, yeni hücre gruplarına dönüşmesi... Eşya yapımız hayvanınkiyle aynı.

Bir de mânâ yapımız var: Doğuştan İslam (yani saf ve mükemmel) olan, Allah idrakinin giderek gelişmesini amaçlıyan, bilinç gücü devamlı artan yapı... Ama şüphesiz, eşyanın alacası içinde mânânın büsbütün kaybolması tehlikesi de var: Hayvansal yapının mânâyı gölgelediği hal!..

İşte, peygamberler, ya da başka ifadeyle idrak serumları, bunun için gelirler: Vücudu oluşturan maddeyi etki alanı içine alıp azmasını önlemek, gerçek yönüne çevirmek, eşyayı mânânın emrine vermek için.

İnsanın hayvanı ehlileştirmesi de, hattâ robot imal edip ona bazı işlemleri yaptırması da başlıca tek amaca yöneliktir: Kendi emrine tâbi kılmak.

İşte, hakim olunabildiği nisbette tüm varoluş insanın robotudur. Dizginliyebildiği tabiat kuvvetleri, barajlar, 'terbiye' ettiği diğer canlılar, ve şüphesiz, yarattığı makineler...

Tümünü kendi vücudu eylemek ister. Bütün çabası bunadır.

İnsanlık tarihinin tüm çekişmelerini, hattâ, kendine bağlamanın, kendinde toplama hırsının mâsum bir ifadesi gibi görünen iptidai aşkı dahi bu açıdan değerlendirmek hatâlı olmayacaktır.

Bu çaba, 'Ademi kendi usturlubumca yarattım' anlamındaki âyeti idraklerimize hediye eden Yaradan'dan gelen, Ona benzeme çabasıdır. Suret, kaybettiğini sandığı aslın huyuna sahip olma içgüdüsündedir. Bam teli, hikmeti görebilmek ile görememek arasındaki farkta! Hikmeti tâ iliklerinde hissettikten sonra, bu içgüdü, hattâ, özlenen amaç olur: **Hadiste, 'Allah ahlâkıyla ahlâklanın' buyurulmadı mı?**

Biz tümümüz, tüm varoluş, Allahın robotuyuz. Hepimiz. Ama, 'bilenle bilmeyen bir olur mu?' - Tek kelime ile: İlim, gene ilim!

Bilen, Allah adına hareket eder, Onda kaybolur, Onda bütünleşir.

Bu 'gerçek Âdem' misallerine, şu bütünleşmedeki becerilerine göre veliler diyoruz, kutup ve gavs diyoruz. **(Âdem mahluktur elbet. Muktedir olan tek güç sahibi ise, Hâlik! Hâlikle birleşebildiğimiz oranda gücüne ortak oluruz:** Onun iradesinden cüzler halindeki isteklerimizle, dualarımızla... **Her nefesini Hâlikle beraber alıp veren ise, fiilini Onunla beraber işler. Onun iktidarına vezir olur.)**

Allahla beraber olabilen, Kur'anı bile, başından sonuna kadar, yazabilir!

İtiraz edene işte, 'Allahı yardıma çağırmadan bir âyeti bile yazamazsınız' muhteşem cevabı!

ÖZNE VE NESNE

'Tin' Suresinin ilk âyetleri Türkçede şöyle de ifade edilebilir: "İncire, zeytine, Tur Dağına ve şu korunmuş beldeye yemin ederiz ki, biz insanı güzel bir takvimle (yani güzel bir zaman süreciyle) yarattık. Sonra onu aşağının aşağısı kıldık..."

İncir, bal gibi tatlı bir lezzeti, zeytin, onun zıddı buruk acı lezzeti, ve Allahın kendi üzerine tecelli etmesiyle alev almış Tur Dağı ise, hakikati öğrenmek uğruna fedâ edilen geçici benliği rumuzla anlatıyor. **Daha kısa bir anlatımla, Allah, tatlısından tuzlusuna kadar her çeşit rızkın hikmetini ve varlığın kendi uğruna fedâ edilmesindeki özveriyi kutsamaktadır. Yani, varlığı kutsamakta, kutsadığı varlığın fedâ edilmesini de gene övmektedir.** Belde ile, Allahın sonsuz mekân imkânı içindeki küçücük bir parça olan yeryüzü ifade edilir. Yeryüzünde Allahın anıldığı her nokta 'korunmuş belde'dir, emniyet içindedir. Ve şüphesiz, İslâmın kutsal toprakları öncelikle 'korunmuş belde' kapsamına girer. Çünkü Allah, en çok ve en kesif, bu topraklarda anılır.(Evet Allahın anıldığı her yer 'kutsal belde'dir!)

Özetlersek, Allah bu Surede, varlığı, varlığın Allah uğruna yangına verilmesini ve bir de, kendisinin anılmasını, zikredilmesini kutsamaktadır. Kutsamaktadır, çünkü bu ögeler üzerine yemin etmektedir.

Nedir yeminle doğruluğu vurgulanan: İnsanın belli ve çok güzel bir süre hesabıyla yaratıldığı ve sonra aşağının aşağısı kılındığı!.. Yani, idrak bakışı için, aynı Sure içinde insan hem övülmekte ve hem de ilâhi bir takdirle aşağılandığı ifade edilmektedir.

Bu ifade insanın, en yücesinden en zeliline kadar bütün halleri üstlendiğini ortaya koyar. Tüm hallerin bir zaman dengesi ve ilâhi bir mizan içinde Âdeme yüklendiğini belirtir. Vâroluşun sırrı Âdemce taşınmaktadır!

Hayrın ve şerrin yalnız Allahın takdirinde bulunduğunu gösteren veciz âyetin bir diğer anlatımı, böylece Tin Suresinde tekrar insanın idrakine sergilenmektedir.

Bu, kaderiyecilik değil. Bu, 'âşıkın aşkını, fâsıkın (yani fesat peşinde olanın) fıskını arttıran', olumlu ve olumsuz yönleri âyetle sâbit bir vâroluş kuralı!

Kaderiyecilik değil, çünkü 'Biz' çoğul zamiri ile bir başka ilâhi emir hatırlatılıyor:Allah,fiiline katkıda bulunmamızı ister. Rahmaniyeti beraberce coşturmamızı arzular. Rahmaniyet memesinden emmeliyiz ki, süt bol gelsin. Rahmaniyet, Âdemin çaresizce sığınmasının sebebi de, sonucu da olsun!

Mesele şurada: Allah, kendi varlığının dışında olmayan bütün idrak zerreciklerini, Allahı kemaliyle müşahede kıvamına eriştirir! Teslim olanı hemen, direneni yola getirerek!... Her zerrecik Allahın kudretinden üflenmedi mi? Her zerrecikte Allahtan birşeyler yok mu?

Vâroluş, O'nu bulmak için tevhid çabasındadır. **Esrar, bu noktacıkta işte: Çaresizliğimizi, katreliğimizi görüp, Ummanı özlemekte!** Ama Ummanı bulmak için, önce kendimizi dev aynasında vehmetmekten vazgeçmek şart. Sığınmak şart.

Âdem onun için bütün dertleri üstlendi ve o ilâhi süreç içinde, o **güzel takvim boyunca ilâhi idrakte yücelebilmek için aşağının aşağısı kılındı. Tâ ki, Allah tecellisiyle Tur Dağını yakıp 'benlik' iddiasından 'Biz' tevhidine ulaşsın.**

İlâhi mey ile sarhoş olmak isteyen, kaderiyecilik miskinliğini elinin tersiyle iter ve rahmaniyetin oluşmasına katkıda bulunur.

"Bir sâkiden içtim şarap, arştan yüce meyhanesi, - Ol sâkinin mestanıyım, canlar onun peymânesi!..

"KOLAYLAŞTIRIN, ZORLAŞTIRMAYIN!"

Yeryüzünün dörtte üçü suyla kaplı. Gel gör ki, bir bardak suyu bulamayıp susuzluktan ölen de var. Başka ifadeyle, Allahın lütuf ve rızk yönünden de gani'liğine rağmen, o lütuftan nasip alamıyan, çok. (Yahut, daha tasavvufa uygun deyiverelim: Nasipleri nasipsizlikte!..)

Günlük hayatımızda çok rastlanz: Kimi kişiler vardır, belki farkında bile olmadan işleri yokuşa sürerler. Mazeretleri hep 'yok' ile ifade edilebilir: Zamanım yok ki... Hele bir emekli olayım... Ah, araç gerecim olsaydı... İmkânım yok, yoksa... Aradım ama bulamadım... Ah bir fırsatını ele geçirebilseydim... Ah kör talih... Gidi felek...

Asrımızın yirmili yıllarındaki devlet imkânlarını bir hatırlayın. 'Yok'tan söz etmek asıl o devrin hakkı değil miydi? Bırakın öte beriyi, devlet bile 'yok'tu ya... O devre adlarını verenler, ve elbet başta Atatürk, o 'yok' denizini var kılmanın sırrını yakalamadılar mı?

O sır, sözle anlatılması kolay olan, kulağa basit gibi gelen bir gerçekte gizli: İmanda! Öz yapıda!

Apaçık işte: Şu vâroluş, şu âlem, 'var' ısrarıyla bakıştadır.

O meşhur 'bir destek bulabilseydim, şu koca dünyayı kaldıracımla oynatabilirdim' sözünü şöylece değiştirip düzeltebiliriz: **Yeterli imana sahip olabilen, tüm vârolüşu parmağının ucunda fırıl fırıl döndürebilir.**

Peki, ya imân ne? Allaha ve peygambere inandığını yalnız diliyle söylemek mi? --İnanmak. İlâhi kudretin takdir gücünü tâ yürekten kabul etmekle lâftan fiile çıkar. Ve cüz'i iradenin (kendi bireysel arzumuzun), külli iradeyle (İlâhi takdirle) birleşmesi ile şeksiz şüphesiz imana dönüşür.

Şu birleşme, şu tek oluş, şu tevhid, binlerce ipliğin bir araya gelmesinden güçlü halatlar yaratır da, iradelerin tek noktaya yönelmesinden ne yaratmaz? Tıpkı, manyetik alana uyan bir demir parçasının bütün zerrelerinin bir yöne dönüp çekim kudretine beraberce kavuşmaları gibi...

İstiklâl harbi mucizesine bir de bu açıdan bakmak gerek: İlâhi kudretle aynı iradeyi oluşturan yönetici gücün değerini bir de bu açıdan görmeli.

O kudret kemalini kavrıyamıyan şu kadarına inanmakla yetinmeli: Allahın varlığından isteyebilmek, ama doğru yönde isteyebilmek, gerçek şükürdür. Neden: **Çünkü şükür, lütfun, İlâhi ihsanın idrakidir. Yaradanın lütfedici gücüne sarılmak, 'var' bolluğunu görebilmek, şükrün tâ kendisidir.**

Ama şu da var: Çölde suyu arayan, gerçeği görmek niyetiyle gözlerini oğuşturmazsa, bir serabın peşinden ters yöne de sürüklenebilir. O halde, kupkuru benliğin değil, yanılmayan gönlün isteğine boyun eğmek gerek!

Doğru yöne imanla yönelmek, yani doğru yönde sarsılmayan bir imanla istemek, 'var' etmek için yeter. Çünkü Allah, zorlaştırmayı değil, kolaylaştırmayı emreder. 'Şükret ki daha çok vereyim' anlamını içeren âyeti böyle anlamalı. Ve yüce Peygamberimizin koyduğu kuralı bir hayat görüşü olarak her konuya uygulamalı:

Kolaylaştırın, zorlaştırmayın!..

Misalini sıcağı sıcağına görmüyor muyuz: 'Var'a sarılanın, işi yapanın, işi kolaylaşmıyor mu?

AKIL VE VESVESE

Akıl, insana verilmiş en büyük nimet. İnsanı insan yapan. Allah usturlubunda olmaya lâyık kılan nitelik. Akıl, sebeple netice arasında sağlam bağlantı kurma yeteneği. İnsana özgü. Ama unutmamak gerekir ki, vehim vesvese de insana özgü. Niçin?

Aklın fiilinin, yani düşünmenin ögesi , bilinenlerle mukayese yaparak bilinmeyenle nedensellik ilişkisini kurabilmektir. Bir kasırganın ne denli hasara sebep olabileceğini, daha önce meydana gelmiş şiddetli rüzgâr olaylarından çıkarabiliriz, iki kere ikinin dört ettiğini bilince, iki kere dördün sekiz edeceğini bir kıyaslamayla öğrenip belleriz.

Ya ilişki denklemi kuramadığımız olaylar? Ya, bilinemiyenin, hiç kıyasa gelmiyenin davranışları ve bu davranışların neticeleri?

Hemen şu gerçek karşımıza çıkıyor: Aklın el atamıyacağı sahalar var. Bu sahaalarda ısrarla aklı kullanmıya çalışmak, on mumluk ampulle gece karanlığında ufku taramaya benzer. Sonuç, olsa olsa, ancak vehimler, gölgeler, hayaletlerdir.

Aklımız, kişisel akıl, tasavvuf deyimiyle cüz'i akıl, ilâhi aklın yanında ummanda bir zerre bile değil. Olsa olsa, külli akıldan bir misaldir.

Külli akıldan esintiler yakalama aracı ise, akıl değil, gönüldür. Seziş. Duyuş... Çünkü gönül, tek. Akıl gibi cüz'lere ayrılmış değil. Cümle âlem, tek gönülde. İlâhi aklın, külli aklın yayınını o akıldan bir duyuş diye ifade edebileceğimiz gönlün anteni yakalar. Öyleyse şu sonuca varabiliyoruz demektir: **Tek gönülün kudreti bireysel varlığımızı sardığı, gönlün yayını kişiliğimizin parazitlerinden arınabildiği oranda, ilâhi aklın keyfini süreriz. Büyük keşiflerin, birden içe doğuş şeklinde fışkırdığını hatırlarsak, dediğimizin doğruluğunu kanıtlamış oluruz. Kendi mütevazi hayatımızda da en sağlam kararların, en umulmadık eserlerin böyle meydana geldiğini görmüyor muyuz? Cüz'i aklın san'at eseri yaratamaması da bundan değil mi?**

Şüphesiz, yukarıda dediğimiz gibi akıl en büyük lütuf. Ama külli akıldan uzak tutulduğu ve kişilik sevdasına, 'ben' iddiasına sebep olduğu, yani gönülle bağı kesildiği oranda, vesvese kutusudur. Ve tersine, gönle yol verdiği oranda da, Sultan-kul tevhidine kapıyı açan sadık hizmetkâr olur.

Yanlış anlaşılmaması için vurgulamamız gerek: Cüz'i aklın rolü büyük. Şaşırtsa, benlik sarhoşu kılsa bile rolü büyük: İç âlemimizi alacaya bulayan, tek hakikat rengini prizmanın binbir noktasından akseden revnakle bezeyen, aradığımızı kaybettirip, sonra bulmamıza imkân sağlıyan, vâroluşu

dinamik kılan, cüz'i akıldan başka nedir? **Bütün temel din kitaplarında 'ilim' meyvasını koparması için Âdemi kandıran şeytan, 'o çamurdan, ben ateştenim, öyleyse ben daha yüceyim, ona secde etmem' mantığını kullanan şeytan, azmış cüz'i akılda değilse, nede görünür?**

Şu ilâhi dengeye çok dikkat etmek gerek: Kararında kullanılan herşey bizi hakikat varlığıyla aynı gayeyi paylaşmaya götürür, karardan ayrılıp eski tabirle ifrata ya da tefrite düşmek ise, sapıklığa vardırır. Azgın inkârcıyla azgın sofu, aklını herşey zanneden kurnazla aklı kullanmıya hiç yanaşmıyan softa, aykırı yollarda koşar görünseler de, aynı hedefi paylaşır, boşluğun cehenneminde kaynarlar.

Yüce peygamberimizin 'en iyisi ortasıdır' hükmü de, Kur'anı Kerimin 'mizanı (dengeyi) bozmayın' âyeti de aynı gerçeği söylemiyor mu?

Cüz'i akıl, külli akla ulaşmıya hizmet ettiği ölçüde faydalı iksirdir. Ve vâroluş, gönülle, kişisel varlığa hakim cüz'i aklın uzlaşma oyunudur.

Madde ile mana ilişkisinde, yani kılıçtan keskin sırat üzerinde...

KAPILMADAN OYNAMAK

Uzun uzun tefekküre ve fazlaca derine inmeye gerek duymaksızın deriz ki:

Yaradan, tam Âdemin istiyebileceği gibi bir âlem yaratmış. Bütün şart ve imkânlarıyla! Ve Âdeme, bu oyuncaklarla güzelce oynayabilmesi için de bir cüz'i irade, yani bir irade kırıntısı vermiş. Ki, dilediği oyuncağı seçebilsin.

(Mülk Suresi, 3:) "Rahman olan Allahın yaratışında ve yarattıklarında çelişme, terslik, uyuşmazlık göremezsin!„

Âdem , seçebilme yeteneğini kullanarak şu 'Âlem ilahi marketinden' dilediği malzemeyi almakta, istediği oyunu kurmakta serbest. Hatta ona, peygamberler ve gönül erleri, bu seçimde yardımcı olmakla, doğruyu göstermekle görevlenmişler.

Âdemin kökünden, yapısından gelen bir tutkusu da var: Herşeyin mutlak hakimi olmayı özler. Usturlubunda yaratıldığı Halikini taklid içgüdüsündedir.

Bu sahip olma tutkusunun yöneleceği konuları o kırıntı hacmindeki serbest iradesiyle seçer. Tatmin aracı paraysa, işte para düzeni. Cinsel hırs ise, işte cinsiyet temeline dayalı dürtüler. İktidar ise, işte ağızlarından lokmaları alınsın diye bekleşen kitleler...

İnsanın dramı (ya da komedisi) burada işte: Bir yandan Halik'i gibi olma güdüsünde. Baba evinde alıştığından ayrı kalmaya tahammül edemiyen çocuk gibi... Ama, diğer yandan bir atımlık cüz'i iradesi var! Gözü yukarılarda ama, göz o yukarıları seçebilecek güçte değil.

Cüz'i iradeye yapışan, onda ısrar eden, cehennem hayatında. İradesini külle (kaynak iradeye) boca edip kurtulansa, cennette.

Bağımsız irade inancıyla girişilen oyunun sonunda değil, ortalık yerinde, içinde, cennet ve cehennem sistemleri mevcut! Cennet, yani rahmaniyet, cehennem, yani şeytaniyet! Oynadığı oyunun oyun olduğunun farkına varmadan kendini ona kaptıranın yaşamı, ya para aşkının, ya cinsel hırsın, ya politik tutkuların veya benlik sevdasının humması içinde, cehennem hayatı değil de nedir? (Bu misallere, tereddütsüz, 'aman cenneti yakalıyayım' diye hırsla yalnız şekil ibadetine yapışıp onda kalanın yanılgısını da ekliyebiliriz: Başını kaldırıp ta Allahı tefekküre vakit bulamaz!)

Şöyle denebilir: Şeytaniyet, bu oyuncaklar âleminin her türlü şartına aşırı kapılmakta gizli: Tuzağını aşırılıkta kurmuş. Yoksa, oynanan oyunun oyun olduğunu bilerek siyasete de, ticarete de, helâl cinsel heyecanlara da girmek, binbir boyaya boyanmak aslında ilahi ahengi keşfetmek için araçlardır. Gerçekten, şu oyun âleminin sunduğu yakamozlara sırt çeviren, rahmaniyeti daha nereden bulup tadacak, nederen görecek? Rahmaniyetin, cennetin, tadı olaylarda. Hayal âleminde değil. Bu varoluş, bizim için hazırlanmış: Uyumla, muhabbetle... Aşırılıktan kaçınılırsa, tuzak olmaktan çıkar, 'Seyribillah'a dönüşür.

Cüz'i iradesine sarılıp benlik telâşına kapılana ise, cehennem olur.

Müstakil iradesini korumakta ısrar eden, figüranlıkta kalır.

Tevhid ehline gelince: O, şeytaniyeti rahmaniyetten ayrı düşünemez. Nasıl düşünsün ki, tanrısal anayasanın ilkesi olan rahmaniyet, bütün nefsaniyeti kaplar, örter, şeytaniyeti çorbada tuz gibi bir tad unsuru eyler.

BİREYSEL İSTEK VE KADER

Tevbe suresinde, **"Biz onlara zulmetmedik, onlar kendilerine yazık ettiler,,** buyurulur. Bu, **"Ne yapayım, alın yazım!,,** diye her kusuru kendi dışından bilmek yanılgısına yeterli bir cevap olmalı.

Gerçekten çok defa bir ikilemin içinde bocalar gibiyiz: İlahi takdire yani kadere inanmaktan yüz çeviremediğimiz gibi, kendi fiilimizin sorumlusu olduğumuzu da gözardı edemiyoruz. Hem ilahi takdir, hem de sorumluluk mu? Mevlana ve diğer pek çok hakikat ehli, İslam tasavvufunda cılız bir akımı oluşturan **"Kaderiyeciler,,**i şiddetle kınarlar.

Herhangi bir ihtiyaç ile bir işe koyuluruz, başlarız. Başladığımız fiili tekrarladık mı, bu bir alışkanlık halini alır. Alışkanlıklar karakteri, karakter de kaderi oluşturur. Ve kader artık bizi sürükler, götürür. Mesela avunma ihtiyacıyla bir uyuşturucuyu deneyen kimsedenediğindenhaz alıp tekrarlarsa, uyuşturucu tutkunu olur. Tutkunluk, o tutku yönünde bir karakter oluşturur: Uyuşturucu bütün davranışların ana sebebi halini alır, onu elde etmek için satıp savma, çalma, herşeyi o hedefe feda etme başlar. Bu, uyuşturucuya düşkünlüğün yarattığı genel karakterdir. Bu karakterden ise, kader meydana gelir: Akıbet artık kaderin elindedir. Daha genel bir örnek için, gene daha önce sözünü ettiğimiz 'Yasak meyvanın koparılışını' hatırlayalım: İyi ile kötüyü araştırıp ayırma o 'Yasak meyva' ile tutkumuz halini alınca, bu tutku beşerin karakterini oluşturdu. Durmadan, usanmadan, asırlardır araştırırız. İşte kaderimiz: Allah sırrına erebilmek için aramak, uğraşmak! Bazılarımız üstelik, bilmeden, bilinçsizce, hatta başka yönde çalışıyormuşçasına bu amaca hizmet eder: Tıpkı, yuvaya yiyecek taşıyan karıncaların hangi amaca çalıştıklarını bilmemeleri gibi...

İsterseniz çok daha maddesel bir misali ele alalım: Bir damlacık, kendine bir eğilim bulur, o eğilimden akar, aktığı yerde iz olur, başka damlacıklara da yol meydana gelir. Su yollarından seller, sellerden vadiler ve ovalar, sivri dağlar oluşur. Dünyanın haritası çizilir!

Hep, başlangıçtaki seçimdedir sonun kaderi! Peki, kaderi oluşturan kendi fiilimiz ise, **"O oku sen atmadın, biz attık„** manasındaki ayetin yorumu nasıl olmalı? Her birimiz, milyarlarca Âdem nüshası, kendi istediğimizi seçip yaparız da, Allah istediğini yerine getiremez mi? Şüphesiz hep Allah'ın dediği olur.

Sorun iki başlı değil, belki üç bilinmiyenli bir sorun. Ama asıl düğüm, üçüncü bilinmiyende: Teker teker her birimizin Allah'tan ne kadar uzak veya O'na ne kadar yakın olduğumuzda! Evet evet, sorun içiçeliğimizin izah edilemezliğinde... Allahın ahediyetinin yüce anlamında!

İki soruyu idraklere sunup konumuzu bağlayalım:

Karıncanın biri bir minarenin dibinden yukarı baksa, onun bakışı bütün minareyi görmesine yeter mi? Yoksa, aşağı bakarken yukarıyı, yukarı bakarken aşağıyı gözden mi kaçırır? Önce isteyip tayin eden Allah mıdır, kul mu, konusunda ikinci soru şu: Ebediyetin sonsuzluğunda, kim önce, kim sonra meselesi, yani zaman gerçekten önemli mi? Fezanın uçsuz bucaksızlığı içinde biri kalkıp **"Üç dakika erken geldim!„** dese, bu sözün üç asırdan bir farkı var mıdır?

İşte seçmek ile kader arasındaki zaman farkının önemi... Hangisi hangisine tesir eder?

TEVHİD

KELİME-İ TEVHİD (BİRLEŞTİRİCİ SÖZ)

Lâ İlahe İllallah sözünün yalnızca kelime anlamı bile pek çok biçimde tercüme edilebilir. Özü için ise, herhangi bir yorum sınırı koymaya imkan yoktur. Şimdilik kelime anlamını (ve bir tek açıdan) ele alalım:

Lâ, Arapçada "Yok" demek. İlâhe'nin lugat karşılığı ise, yerine göre hem Tanrı, hem de tanrıça, put, ilah diye verilebilir. İllâ , bugünkü Türkçemizde kullandığımız "İlle" gibi, kesinlik, şartsızlık anlamınadır. Öyleyse, Kelime-i Tevhid'in (Birleştirici sözün) lugat karşılığı "İlah yok, yalnız ve kesinlikle Allah var" diye açıklanabilir. (Tekrarlıyoruz ki, bu çeviri yalnızca bir açıdan böyledir).

Kelime-i Tevhid'i ilk söyleyen, Hazreti İbrahim'dir. Bu sözü adeta bayrak edinmiş olan İslamda, onun için Hazreti İbrahim'e salavat getirilir.

Peki, günümüzde puta tapan hemen hemen hiç kalmadığına göre, Lâ İlahe İllallah sözü, bazı kimselerin sandığı gibi, yol gösterici gücünü yitirmiş midir? İki kere ikinin dört edişi kadar apaçık ve önemsiz midir?

Soruna tasavvuf ışığında bakalım. Önce, "İlah" ile ne kastedildiğini görelim: Günlük yaşamımızda, uğruna kurbanlar verdiğimiz o kadar çok ilah var ki: İşimiz ve şöhretimiz, çoluk çocuğumuz, aile itibarımız, hele kendi gururumuz, nefsimiz... İlah, Allahı görmeye engel bütün tutkuların, perdelerin adıdır. Ve, cennette yer kapma tutkusu da bu perdelerden biridir. Lâ ilahe İllallah sözü, bir bakıma, "Perdeler yok, apaçık Allah var" diye de ifade edilebilir.

Bir başka açıklama, hayatın, zıtlıkların ahengiyle var olduğunu belirtir. Lâilahe İllallah'ın, yani ilahe peşinde koşmakla Allah'a bağlanışın, alternatif elektrik akımındaki eksi-artılar gibi peşpeşeliği vurgulanmaktadır. Hiç ölmeyecek gibi bu âleme bağlanmayı, yarın ölecek gibi hakikate sarılmayı salık veren hadis, işte bu gerçeği hikmet bakışlarına ikram eder.

Başka bir görüş, tevhid sözünde teker teker bütün ilahlarımızın, yani tutkuyla bağlandığımız herşeyin Allah bütünlüğünde eriyip yok oluşunun zevkine varır.

Bir başka yorum, tevhid sözünün Lâ'dan, yani yokluktan ilaha ve ilahtan Allah'a doğru akışı simgelediğine değinir. Bu akış, modern fizikte "Az olasıdan çok olasıya doğru gidiş" şeklinde özetlenen termodinami kanununu da doğrular. Gerçekten, "İkinci termodinami kanunu" denen bu fiziksel olgu, bildiğimiz bir hakikate dokunur: Bir tohumun verimli bir ortama düşüp hayat haline gelişi ne kadar güç gerçekleşen bir ihtimaldir! Ama bir kere "Oluverince" artık çok olasıya doğru bir akış başlar: Çok olası denen, ölümdür. Kesin ölüm. Allahta kayboluş!

"Herşey kaybolur, Allahın yüzü kalır" ayeti de aynı şeyi söyler. Kayboluş, yeni doğuş tekrarlarına sebeptir: İlahlar kaybolur, Allah yüzünü ortaya koyacak yeni ilahlar halkolur! Bu, kesretten vahdete kaçıştır. Yani, çok ilahtan Allah birliğine akıştır. Bütün var olanları, "Ahediyet" denen tekte birleştirmektir. İşte, Lâ ilahe İllallah!

HAZRETİ İSMAİL OLAYINDAKİ HİKMET

Dört kitaptan naklen, Hazreti İsmail'in kurban edilmek üzere götürülüşü olayını şöyle özetlemek mümkün:

Hazreti İbrahim ısrarla bir erkek çocuk ister, duasında, oğlu olursa onu Allah'a kurban edeceğine yemin eder. Oğlu İsmail doğduktan sonra ise, onu öylesine sever ki, adağını unutur. Ama Allah ona sözünü hatırlatınca, oğlunu alır, kurban etmek üzere dağa götürür. Bıçağı vurur ama, bıçak İsmail'i kesmez. Adağını yerine getirmeye hazır olduğunu kanıtladığı için, Allah bir koç indirir, oğlunun yerine koçu kurban etmesini emreder.

Olayın böylece hikayesinin bile etkileyici, ibret verici, dünya hayatını düzenleyici sayısız yönleri vardır. Ama mânâ ilminin (ledun ilminin) tadını alan, olaydaki hikmeti araştırır, mânâya iner ve şöyle der:

Bu hikaye, yalnız asırlarca önce olup bitmiş değildir. Âdem oğlunda tekrarlanagelen davranışları yansıtır:

Hazreti İbrahim, bütün nefis putlarını kıran, "La ilahe İllallah„ kelime-i tevhidini (Yani, herşeyi Yaradanda toplayıp birleştirme sözünü) ilk kez söyleyen peygamberdir. Bu söz, aynı zamanda, kemale ermiş âdem oğlunun vazgeçemeyeceği ilkesidir, yeminidir. Hazreti İbrahim'in erkek çocuk istemesi ve şayet olursa kurban etmeye and içmesi şu demektir: "Allahtan başka ilah tanımam, kendi nefsimde put yaratsam bile onu kırarım!„

Tevhid sözü, o ilk söylendiği ana kadarki dünya düzenini altüst eden bir güçtü. Söyleyen, gene Allahın emriyle, mevcut düzen aşkına, sınanmalıydı. Tıpkı, asırlar sonra "En el Hak„ dediği için işkenceyle sınanan Mansur gibi...

Başka putları kolayca kıran Hazreti İbrahim, kendi nefsinin yarattığı putun cezbesine kapıldı. Sözünü unuttu. Çünkü en zoru, kendi benlik putunu kırmaktır.

Ama, andı ve putlarla savaşımı hatırlatılınca, nefsine cihat açtı, yarattığı putu sahibine kurbana götürdü.

Sonuçta, "La ilahe İllallah„ ilkesine imanı tamamlanınca, kurbanın gereği kalmadı.

Peki, koçun kurban edilmesinin hikmeti nedir:

Ayetle açıklanmıştır ki, Allah'ın "Bâtın„ yani gizli, görünmez varlığı yanında "Zâhir„ yani eşyada görünen yüzü de vardır. Âdem oğlunun çok büyük bir bölümü, yalnızca bu yüzle alışverіştedir. Yalnız, "Zahir„ görünümünü kavrar. Cenneti ırmaklı, ağaçlı, cehennemi kuyulu, ateşli bilir.

İşte, Hazreti İbrahim'in nefis kurban etmesiyle olay mutlu sona ulaştı. Koç kurban edildi ki, dünya düzeni bozulmasın, kısır anlayışlar, başka ve tehlikeli kurbanlara kalkışmasın...

İNSANIN BOYUTLARI

İlim adamları, maymun beynini vücuttan ayırıp, vücut ortamına benzer bir besleyici sisteme bağladılar: Beyin bir süre, "Alfa ritimleri„ diye adlandırılan elektrik sinyalleri verdi. Yani beyin, vücuttan ayrı olarak yaşadı. Şimdi varsayalım ki, aynı deney insan beyniyle yapıldı. Ve düşünelim: Beyin insan vücudunun en üstün dokusal yapısı. Bilgileri depolayabiliyor. sebeplerden sonuçlar çıkarabiliyor. Bu beyni vücuttan ayrı bir sistem içinde bir süre yaşatsak, acaba yaşayana "İnsan„ diyebilir miyiz? — Şüphesiz. hayır! Beyin bir süre yaşadı ama, çevreden hiç bir algısı yok. Ne acıyı, ne sevinci duydu, ne aşk heyecanı yaşadı, ne ölüm korkusuyla tövbe etti. Beş duyumuzun etkisinden soyutlanmış, çevreyle alışverişi beslenmekten ibaret hücresel bir hayat bu!

Demek ki, insanı insan yapan, bütün hücre ve organlarının karşılıklı bir etkileşim içinde ve insan amacını sürdürecek biçimde derecelenmesi...

Hatta yalnız dar anlamda vücut organlarının da değil, tüm çevrenin insanı birlikte oluşturması... İklimin etkisi, başka insanlarla beraber toplumsal eğilimler. tarihten gelen yönlendirme, zevklerin ortaya koyduğu tercihler. hatta çevreden gelen hastalık etmenleri ve gene çevreden sağlanan şifa çareleri... Evet, insanı insan yapan, ne şu organı, ne bu organı, ne de tek başına dar anlamdaki vücudu. Bütün çevresi! Tüm var oluş!..

(İnsan ki, tüm var oluşla bütündür, onun özü, nüvesi ("Hüve„si) olan Allah nasıl kalıplara sığdırılabilir? Her olan, ondan. Ama o değil! Allah, "Âdemdir„ desek put yaratırız, "İdraktir„ desek put yaratırız. "Bilinen ve bilinmeyen tüm„ ifadesi bile çok zavallı bir sınırlama olur. Onu anlatabilecek en veciz söz, gene kendi ismidir. -(Dikkatle üzerinde durulmak gereken bir gerçek de şu: İslam tasavvufuna göre, Allah'ı somutlaştırmaya kalkan, onu büsbütün soyutlaştırır. Herşeyden soyutlamaya kalkan ise, somut ve sınırlı bir put yaratmış olur!)

Bu notu böylece koyduktan sonra, beyin misalimize devam edelim: İnsan beyni, en üstün hücre sistemine sahip olmasına rağmen, eğer omurilik ve lenfler yardımıyla en düşük molekül yapılarına kadar tüm dünya ile ilişki kuramasa, zavallı bir et külçesinden başka ne olurdu? Âdem yapısı, tüm çevresini kucaklayıp özde tevhid eder. Çevreden etkilendiği gibi, çevreyi de etkisine alır. Ancak çevreyle bağlantısı doruğa yaklaştığı ölçüde kemal idrakine yuva olur. Ve kesinlikle, çevreyi de kemale götürür. Çünkü, beyinden yoksun çevreye beyin olmak yüceliğine erer ve böylece taşı toprağıyla tüm çevreyi de beyin sahibi kılar. Çevre, kamil âdeme vücut olduğu için, yaradılışın en şerefli mahluku rütbesine varır.

Herşey o âdemin eli koludur, beş duyusudur, vücudunun hücreleridir. Denizi okşayan rüzgar, onun eliyle okşar, karayı öpen dalgalar. onun dudaklarıyla öper. Kurda kuşa o hükmeder, kısaca, Yunus'un deyimiyle. "Bu mülke Sultan olur!„

KARANLIK GECEDE BERAT NURU

Berat gecesinin elbet af ve mağfiret gecesi olduğu, bu gecede ibadet etmenin, duanın ve yakarışın geçmiş günahlardan arındırdığı, her inananın ilk öğrendiği müjdeler arasındadır.

Tasavvufa girince, konuyu bu kadarla kapatmak ne mümkündür, ne de caiz.

Adım adım düşünelim:

Önce şu 'af gecesi'nin verdiği mesaj nedir? Niçin tövbe ve duanın ardından hemen af? — Allahın sevdiği, affetmektir de, ondan. Yoksa, ceza vermek değil. Yüce dinimizi şekillere ve yasaklara hapsetmek isteyenlere ne açık bir uyarı!..

İslâmın böyle af geceleri, mağfiret bayramları çok. El açıp sığınmakla içten pişmanlık bir araya geldi mi, cehennem ateşi gülistana dönecek demektir! — Evet, kesinlikle iman etmemiz gereken gerçek şu: Allahın esmasından (yani vasıflarını belirten isimlerinden) en sevdiği Rahman'dır. Her işe, rahmaniyeti öven besmele ile başlamaz mıyız? — **Allah affetmek, kendinde yüceltmek için fırsat üstüne fırsat sürer Âdemin önüne!**

Berat Gecesi'nin bir kademe daha derin hikmeti ise, belki şöyle: Biliyoruz ki, Yüce Peygamberimiz, bir hadisinde, getirdiği dinin Hazreti İbrahimin dini üzerine olduğunu ifade buyurmuştur.

Hazreti İbrahim, 'lâ ilâhe İllallah' sözünü ilk söyleyen. Bu çok yönlü, âdeta sihirli hakikat rumuzunu beşere ilk sunan! İki Cihan Serverinin madde açısından da, mânâ yönünden de ceddi. Salavatlarda adı Muhabbetin Peygamberinin adıyla beraber anılan bir yüce kişi!

Berat Gecesi, İslâma bağlananların Kâbe'yi kıble edinip oraya yöneldikleri ilk gecenin yıldönümüdür. Kıbleye, yani ilâhi tevhid noktasına... Dünyanın her köşesinden o kıbleye dönüldüğü, o merkez etrafında birleşerek çepeçevre vücutlaşıldığı da dikkate alınınca Berat Gecesi'nde kutlananın, tevhide, Hazreti İbrahim Makamına yönelme olduğu ortaya çıkar. Zaten, bu gecede günahlardan arınıldığının söylenmesi de aynı hikmete işaret etmek içindir: Çünkü tevhid, tüm günahları silip süpüren ve 'ateşi yakmaz kılan' bir gerçektir. Tevhide varan, ya da hiç değilse o yola yönelen, 'O oku sen atmadın. Ben attım!' âyetinin verdiği sürur yanında, hâlâ senlik benlik davasına takılıp günah ya da sevap hesaplarına eğilebilir mi?

Nedir tevhid yoluna çıkmak, İbrahim Makamına yön tutmak: Cümle âlemin, inananıyla ve inkârcısıyla, süregeldiği kulluktan, **kulluk bilincine** terfi etmek! **'İlâh ben'im!' gibi cahilce bir tevhid çarpıtılmasını da, 'İlâh benden dışarıdır!' gibi apaçık bir tefrik (ayırma) yanılgısını da bir kenara bırakıp, milyarlar ve milyarlarca kulun müşterek ihtişamında göze görünen kudreti tatmak...**

Bakıştaki kemal noktası, hep, kulluktan bakışta!..

Berat Gecesi'nin tarihi belli bir gece olarak ibadete ayrılmasının hikmeti de burada: Milyonlarca nefesin aynı anlarda ve aynı özleyiş ve ricayla duaya yönelmesini bir düşünün. Nasıl sarhoş edici bir tevhid hali!..

Yekvücut olmuş tek Varlığın duası!..

Bu duaya karşı mı çıkılır? — Ben bana kul oldukça!..

VOLKAN İÇİNDEN KAYNAR

Komedi ustalarının devamlı kullandıkları bir olay vardır: Tırmığın ucuna basıverince sapı kalkar ve basanın kafasına vurur. Bu güldürücü hal sadece oyunda değil, gerçekte de başa gelir. Yalnız tırmık sapıyla da değil. Dikkatli seyrettiğimiz takdirde, hemen tüm hareketlerde aynı fiil. **Kendimiz kendimizle savaşırız.**

Yunus ne güzel söyler: "Ben bana ettim günah, nettim sana ey Padişah?„

Tasavvuf keyfiyle bakışta, bütün alışverişin kendi özümüzden kaynaklandığını sezinlemek mümkün.

Bakışı ancak bu kıvama getirincedir ki, tevhid dini ile dualist saplantıların farkı beliriverir: Bilindiği gibi, şaşı bakış ta diyebileceğimiz dualist inanışta, iyilikler bir ilâhtan ve kötülükler ise onun karşısındaki 'kötü ruhtan' kaynaklanır. Tanrı-Şeytan karşıtlığı ortaya sürülür.

İslâmın özü olan tevhid, Allahın ne karşısında ve ne de hattâ dışında bir varlık düşünmeye imkân vermez.

Ya fikir ayrılıkları, ya anlayış farkları? Ya bunlardan birini ötekine üstün kılmak için mücadele?

Mücadele, Allahın nizâmının gereği: Hayat eserinin ve o eserdeki lezzetin ortaya çıkışında, kendi içimizdeki düşmanın rolü büyük. — Süt, kendi mayasındaki bakterilerle peynir lezzetine kavuşur!

Hep sanırız ki, bir şeyi yıkan fiil, o şeyin dışından gelir: İnsanı hasmı öldürür, devleti düşmanı yıkar. Oysa, insanı öldüren güç te, devleti yıkan kuvvet te, aslında yalnız ve yalnız, kendi içindedir. Bu kudretin adına, meselâ ölen kişide, yaşlılık ya da daha gerçekçi bir ifadeyle zaman deriz, 'hasmı sebep oldu' fetvasını veririz, devletin yıkılmasına, zayıf olduğu noktaları bahane gösteririz. **Oysa sağlam bir yorum ortaya koyar ki, insanı tüketen zaman da, kendine edindiği hasım da, devleti dağıtan zayıf noktalar da, aslında, yok edişin olduğu kadar, vâr edişin de sebepleridir. Ve o sebepler bizdedir. Mücadele diriliğimiz olmasa, hasmımız mı olurdu? — Tekâmül hırsımız bulunmasa, zamanı kim farkederdi? Devletin zayıf noktaları, başka yönlerindeki zenginliklerden kaynaklanmaz mı?**

Karşı koyan güç, kendimizde. Vârediş gücünde gizli.

"Kendimizle mücadele etmekteyiz„ gibi bir deyim bile, aslında, eksik: Biz kendimizle mücadele etmeyiz, birşeyler, bizde, kendimizde, birbirleriyle mücadele ederler. Biz, o mücadelenin tarafı değil, tarafları da kapsıyan ortamıyız.

Madem ki Âdem âlemin özünü kendinde toplamış nüshadır, ve mâdem ki Allahın usturlubunda yaratılmıştır, özelden genele giderek diyebiliriz ki, tüm mücadele Allah'tadır. Allahın kendi ortamında, kendi varlığındadır.

Allah idrakinin dışına kaçış yok.

Mevlânânın, 'güneşin içinde savaş bitince güneşler arası savaş başlar' sözünü böyle anlamak gerek: Serapa idrak kesilsek, idrak farklılıkları arasındaki mücadele devam eder. Allahın hudutsuz ve sonsuz muhteşemliğinin içinde cereyan eder.

Mücadele diyelim, fikir ihtilâfları diyelim, kavgalar veya direnişler, ya da hattâ ölümle yaşam arası savaşım diyelim, hepsi, var oluşun vazgeçilmez şartı. Sistemin gereği.

Ya ebedi sulh?

Ona, ancak terki terketmekle, Mümkün-ül vücuttan vazgeçmekle varılır.

İBADET

BESMELE

Her birimiz dünyaya gelirken önce ana babamızın zihinlerinde bir isim olarak. veya hiç değilse 'bebek' genel adı ile vardık. Sonra yavaş yavaş, zaman içinde maddi ve manevi isteğin mayasından geliştik, doğduk. Vücut halinde de görünür olduk. --Daha da genelleyelim: Herşey önce idrakte kavram olarak belirir, sonra o kavram gelişip ortaya çıkar, 'görünür'. Tasavvuf ulular, şu âlemin önce Allah'ın yüce idrakinde (elest bezmi!) yani kısa ifadesiyle Allahta, tasavvur halinde oluştuğunu, sonra 'kûn' (ol!) emriyle vücutlaştığını belirtirler. İşte, külli idrakteki şu kûn sözünün kişisel isteklerimizdeki karşılığı Bismillahirrahmanirrahim'dir, besmeledir. Enbiya ve evliya, kûn demekten edep duydukları için, onun yerine besmeleyle iş görürler.

Besmeledeki ilk kelimeler, yani 'bi-ismi-Allah', 'Allahın ismi ile' anlamına gelir. Demek ki, önce yalnız isimle başlıyoruz. Yukarıda değindiğimiz gibi. başlangıç yalnız kavramladır. Allahı ancak kavram halinde biliriz. Onu vücutta görebilmek kemal ehlinin işi. (Allah zatı-vacibülvücuttur!) --İsmin sahibinin besmeleyle başladığımız işte görüntüye gelmesi niyazımızdır ve bu niyazda Rahman ve Rahim sıfatlarına güvenir, rahmaniyet ve rahmetin bize el uzatmasını isteriz.

Yani besmele. farkında olsak ta, olmasak ta, her işte varoluşun amacı içinde dilekte bulunmaktır. Varoluşun amacının ise bilinmek olduğu şüphesiz. Öyleyse besmele ile, iman ehli, 'seni görmek istiyorum' diye niyazdadır. Murat, asıl istek, besmele ile başlanan işte Allahın varlığını müşahededir. Hikmet bakışına yaklaştığımız oranda bunun farkına varır, hikmetten uzak düştükçe de, küçük olay ve tutkuları istek haline getiririz.

Besmele ancak, değindiğimiz yüce idrakle, varoluşun ana hedefinin emrinde ve bilinçle tekrarlanırsa, Resul-ü Ekremin dudaklarından döküldüğü gibi bir içerik kazanır. Yoksa kalıp halindeki sözcüklerden ibarettir. Resul-ü Ekrem hakikisini gösterdi, biz taklitteyiz. Ne var ki, hakiki olana, onu taklit ede ede kavuşulur. Eski deyimle, 'taklitten tahkike' varılır.

Hikmetten uzak olan için besmele yalnızca bir kutsamadır. Allahı anarak bir işe başlamak, o işe hayır getirir. Bu doğru. Ama o kadarla kalınırsa yazık: Besmelede 'Sen bilirsin, sen nasıl istersen öyle eyle, çünkü asıl hedefim her halükarda seni bilmektir' diye özetleyebileceğimiz bir boyun kesme de vardır. (İslamiyet, kelime anlamıyla. Allahın iradesine teslim olmayı da içerir.) --Öyleyse besmele, aynı zamanda Allaha bilerek, keyfine vararak razı olup şükretmek ve şükür içinde niyazda bulunmaktır.

Besmele, Allahın önce ismi ile başlamakla başka derin hikmetlere de ışık tutar: Doğumumuzu hatırlamayız. Bilmeyerek doğduk. Sonra teker teker isimleri belledik, (Allamehül beyan ayeti!) tanıdık, ancak ondan sonra idrakimiz gelişti. Ve idrakimizle beraber de âlem binbir revnakini önümüze sererek bizim için vücut buldu. 'Ben' idrakine, çevreden başladık. Kişilik ancak böyle gelişti. Tıpkı genel anlamda varoluşun ortaya çıkması gibi: Önce, hercümerc içinde dünya vasatı oluştu, sonra Âdem baş aktör olarak sahneye geldi.

İşte besmele, yüce formülü içinde, manadan maddeye, içten dışa, isimden vücuda yolculuğu ifade eden başlangıçtır. Bilinmek isteğinin, her inanandaki duasıdır. Ve onun için de, duaların en güzeli ve en özlüsü diye tanımlanan Fatiha Suresinin bile özetidir!

HALDEN HALE GEÇİŞ VE NAMAZ

İki ayağı üzerinde dik duran tek canlı, insan. Mânâya ve maddeye beraberce tasarruf etme gücü de yalnızca insanda. Şu iki ayak üzerinde duruş, Âdemin mânâya ve maddeye beraberce dayanmasını, o beraberliğin sağladığı denge ile hayatı sürdürme özelliğini simgeler. Dikkat etmek gereken bir özellik te şurada: İnsan hep dimdik ayakta kalan bir varlık değil.

Gerçekten, insana yakışan, insana özgü olandır. Tabiatına uygun düşendir. Eğilir, oturur, secde eder, gene kalkar, ayağı üzerine dikilir... **Kısacası, halden hale geçer durur.**

Namazın sayılamıyacak kadar çok hikmetleri var elbet. Maddeye de, mânâya da dönük olan... Biz, şu sohbette, namaz hareketlerinin simgelediğine kısaca dikkat çekmek istiyoruz!

Namaz, kıyam ile başlar. İki ayak üzerinde dimdik durarak, iki ayakla simgelenen mânâyı ve maddeyi beraberce emrimize, hizmetimize alarak. Bunun için, İlâha yönelişimizi engelliyen günlük meselelerimizin tümünü, 'Allahu Ekber' tekbiriyle kulak ardı ederek...

Her kıyamda, okunan Fatiha Suresinin hikmet ve kudreti ve niyaz gücüyle, rükua varırız: Hemen secdeye değil, önce rükua! **Rüku, kendi ayaklarımız üzerinde durmanın verdiği benlik gururu ile secdenin getireceği teslim oluş hali arasındaki ara mertebedir. Bu haliyle rüku, insanın özelliğini bir başka açıdan, tekrar göz önüne serer, simgeler: Biz, ben-i Adem, ne gökteyiz, ne yerde!... Biz, Yüce Kur'anın işaret buyurduğu gibi, 'ikisi arasındakiler'iz. Ne gökte, ne de yerde, ama ikisi arasındaki bir geçiş halinde bulunuşumuza işaret eden rüku, bu açıdan bakınca, bu âlemin idrakimizdeki etkisini ortaya koyar: Bu âlem, rüku âlemidir!**

Kıyamdan rükua ve rükudan secdeye iniş!.. Benliğin terki çabasının remzi. Kendini vererek, teslim olarak İlâhımıza secde. Cesedin toprağa girişine hazırlanırcasına o gururlu alnımızı toprakla bir ediş...

Dikkat buyurulursa, hiç, tek rekâtlık namaz yoktur. Çünkü secde ile iş bitmiyor. Secde, bir hakikati kavramak içindir:

"Hoşça bak zâtına kim, zübde-i âlemsin sen! (Yani, âlemin özüsün)

Merdüm-ü dide-i ekvan olan Âdemsin sen!" (Yani, kısacası, gören göz insandadır, sendedir!)

İnsanın kendini bilememesi, yalnızca ilk secdede işi bitirip namazı terk gibidir. Eksik. Hiç namaz kılmamışçasına. Hiç doğmamışçasına...

İman ehli, yukarıdaki mısraların verdiği coşkuyla kendinden geçer de tekrar kıyama dikilir. Peygamberin tekrar tekrar coşup dikilişini taklid ederek... Taklitten, 'tahkike' varmayı ümid ederek...

Bu tekrar, Kur'anın yüce âyetlerindeki ikaza dayanıyor: Cennetten içeri cennetler, hakikatten içeri hakikatler var: Secdede yalnız sığınma değil, vuslat ta var, vahdet te var!

Ne olduğunu, kim olduğunu, vahdetin kudret ve coşkusunu tattıktan sonra tekrar rüku ve secde... Çünkü vahdet coşkusu, kesrete secde etme cezbesindedir.

Âlem, bu cezbeyle var.

İslâmın ibadetlerindeki tabiiliği, hikmeti, aslın sırrına özüyle ve simgesiyle ulaştırıcı gücü yeterince göremiyor olsak bile, meselâ bir besmeleden, bir kelime-i tevhitten ve namaz hareketlerinden o sır dolu kokuyu teneffüs etmek, sezinlemek mümkün.

Kıyam, sonra rüku ve secde, sonra tekrar kıyam, tekrar rüku ve secde: Lâ'dan illâ'ya, illâ'dan lâ'ya akışı simgeleyen lâ ilâhe İllallah formülünün hareketlerle tekrarı...

Namaz, kelime-i tevhidin hareketlerle bezenmiş şeklidir.

ORUÇ VE HURUC (ÇIKIŞ)

Orucun gerek vücuda yani maddeye, ve gerekse gönüle yani mânâya yönelik pek çok hikmeti bulunduğu bilinen bir gerçektir. Gerçek, elbet pek çok açıdan seyredilebilir. Biz bu kez bir tek açıdan bakalım:

Uzayın keşfi için göğe fırlatılan bir füze pek çok emek ve gayretle meydana gelir. Bu uzun çalışmanın ortaya koyduğu eser uzaya doğru yükseldikçe yer çekiminin etkisinden kurtulur, ağırlığını kaybeder, latifleşir. Evet, maddenin, maden parçalarının latifleşebileceği ölçüde latifleşir. Bu, maddenin, bağlı olduğu sistemin dışına hurucudur!..

Oruç da, gönlün, maddenin yerçekiminden kurtulup huruc etme metodudur. Ömür boyu gönlümüz, vücutsal hantallıkların, vücutsal engellerin, yani nefsimizin hücumu altındadır. Çatışırlar. Bu çatışmada çoğunlukla kazanan, nefsin kullandığı silahlardır: Yorgunluklar, hırslar, açıkgözlükler, çeşit çeşit tutkular, stresler...

Çok değişik bir ibadet biçimi olan oruç, bütün bu nefse ait silahlarla en etkin mücadele çaresidir. --Şu güzelliğe bakın: Gönül, nefsin silahlarını elinden alarak nefse ilâç olur, o binbir hilenin sahibi nefis de, oruca niyet ettiğinde, hilesiz, hak uslubuna girer, hakka kul olmanın tadına varır. Yeter ki, niyet olsun!

Şüphesiz, orucu kupkuru bir perhiz rejimi diye anlamak, insanı yalnız maddeden oluşmuş saymak kadar eksiktir. Oruç, ibadetin en önemli şartı olan niyet ile beraber ve onunla bütünleşerek hakiki anlamını kazanır. Oruca niyet etmek, tasavvuf diliyle özetlersek, "Gönül diyarına huruc etmeye niyet ettim„ demek gibidir. Gerçekten, nefsin yerçekiminden oruçla sıyrılan gönül kendi alemine yükselir.

Oruç aslında, hakikate nasıl yaklaşılabileceğinin bir işaretidir. Yemek içmekle simgelenişi de, hikmetini herkesçe bilinen bir nefsani misalle anlatabilmek içindir. Yoksa, gönlün kemal yolunda adım adım bambaşka oruçlar ve bambaşka coşkulu iftarlar - latifleşmeye, daha daha latifleşmeye yardım ederler.

Orucun en yüce hali, hakikat varlığından oruçtur ki, iki cihan serveri peygamberimizin şu hadisinde ifadesini bulur:

"Fakirliğim, çaresizliğim, iftiharımdır!„

İFTARDAKİ HİKMET

Deniz kenarında dalgaların üzerinde taş sektiren çocuk, ya da baldırına kadar denize girmiş, teknesini çeken kayıkçı denizin hayat verici gücünü aklının köşesinden bile geçirmez. Çünkü sudan uzak olmanın acısını tadmamıştır. Su, uzansanız parmağınızı ıslatabileceğiniz kadar yakınsa, elinizi uzatmaya üşenirsiniz. Hayatın sudan fışkırdığını anlatan ayeti de hatırlamazsınız, suyun göze gönle verdiği ferahlığı da...

Ama, çölde bir avuç suyun hayaliyle sürünen adama, suyun kıymeti başkadır. Ayetin anlamını ona sorun...

(Varoluşun bir hikmeti, o suya hasret âdemin hırsı ile, âdeme hasret suyun tutkusu arasındaki çekim gücünde gizlidir. Suyun tutkusu da ne ola, demeyin: Hatırlayın ki; her varolan şey âdemin idrakinde, anlayışında vardır. Yalnız âdemin idrakinde!.. **"Sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım,,** kudsi hadisini unuttunuz mu? Ya, kendini âdemin gözüyle seyretme gerçeğini?.. Evet, suyun tutkusu da işte, âdemin idrakinde farkedilir, öyleyse onun idrakinde yaşar: Âdem için yaratılmış olan su, âdeme yani maksadına kavuşmaya can atar. Bu can atış, bütün yaratılmışların Allah varlığına kavuşmaya, Allah'ta kaybolmaya koşuşlarının apaçık bir doğrulamasıdır. İnsan için yaratılmış her şey insanda, insan da Allah'ta yok olma tutkusundadır. Hikmet bakışı, **"Her şey yok olur, yalnız Allah'ın yüzü kalır,,** anlamındaki ayeti de **"Hepiniz rabbinize döneceksiniz,,** diye ifade edilebilen âyeti de böyle yorumlar.)

Gene çöldeki adam misaline dönelim:

Hasret gerilimi veren oruçtan sonra iftar, âdeme, ayrılıştan sonraki kavuşmanın tadını sunar.

Herkes çölde su hasretiyle kavrulmuş Âdemin suya kavuşunca duyacağı mutluluğu, o keyfi, öyle can tehlikesine düşmeden tadabilir. Hani, ağır tifo hastalığına yakalanmamak için tifo aşısı yapılır da, insan hafif bir sarsıntıyla hastalığı atlatmış olur ya, onun gibi... Oruçtan sonra iftarın bir hikmeti budur işte.

Âlemi çalkantılar içinde canlı tutan güç, ayrılış, hasret ve kavuşma geriliminden kaynaklanır.

Ve Ramazan âlemin atardamarı olan bu gerilimin şükür ve sabırla süslenmiş idmanıdır.

Ne dersiniz, zeytin işleme atelyesinde çalışan mı alır zeytinin tadını, tek zeytini besmeleyle, huşu içinde ağzına atan oruçlu mu?...

BİNBİR HİKMETTEN YALNIZ BİRİ

Ramazan... Oruç tutmayanın bile çevresinden algıladığı büyük değişiklik... İş temposunun, yemenin içmenin, olaylara bakış açısının alışılmışın dışında bir biçime dönüşmesi... Bunlar değişikliklerin çok yüzeysel olanları... Bir de iç âlemimiz var ki, asıl âlem, ondaki hareketlenme bambaşka. İşte, Oruç ayının binlerce hikmetinden biri: Alışılmış olandan, durgun olandan sıyrılma, hareket, akış... Varoluşun temel gerçeklerinden biri bu değişme, bu hareket, bu akıştır. Bakın çevrenize: Herşey içinde bulunduğu şartlardan başka şartları özler. Zamanı kovalayışımız bundandır, hep yarını arzulayışımız bundan!

Doğada da aynı özlemli kıpırdanış: Su buhar olup göğe yükselir, sonra bulut olmaktan bıkmışçasına tekrar suya dönüşür, yere yağar. Hayat ölüme, ölümden yeni hayatlara doğru akar: Cesetler çürür, yeni canlılara malzeme olur.

Soyut kavramlar bile hareket halindedir. Sevgi doruğa vardı mı, bıkmaya dönüşür. İnat küllenir, teslimiyete yol verir. Sevinç kedere, keder sevince gebedir.

Bir ay oruca bu yönden bakalım: Ne güçlü bir değişiklik. Hani, şöyle diyebiliriz: Eğer bir kimse onbir ay oruç tutar gibi yaşasaydı, ona bir ay süreyle, "Oruçtan oruç„ farz olurdu. Ramazanı takip eden bayramda oruç tutulması bunun için yasaklanmıştır.

Yüce Peygamberimiz durgun suyla abdest almayı men etmiştir. Durgun su kokuşmaya yönelmiştir, ölüdür. Oysa hayatiyeti ve sağlığı veren çalkantıdır, dinamizmdir. Bir yıl süreyle yeknesaklıkla ölgünleşmiş yaşamımız oruçla alabora olur. Bu silkelenme, vücudu da diriliğe kavuşturur, gönlü de. Hele gönlü, hele gönlü!

Hedefe yönelmesi için pusulanın ibresine ya da barometrenin camına bir iki darbe indirilir de, ibre gerçek istikamete döner. İşte oruç bu darbe gücüdür. Tenin miskinlik eğilimine gönlün baş kaldırmasıdır.

İki Cihan Serverinin durgun suyla abdest almayı men etmesinin mânâ hikmeti ayan beyan değil mi: Temizlenmek için hareket, mücadele şarttır.

İslamda ölmüş hayvan, kanını akıtmadığın hayvan yenmez. Niçin?

Bir sebebi de şu: Uğraşma ve gayret ile yakalaman, öldürmen gerek. Emek sarfetmelisin. Kestiğin hayvanın eti bile, tam ölü durgunluğuna girmeden, taze iken yenir. Yani kısacası şu: Bir nitelik öylesine durdu mu kokuşur!

Öyleyse hep aynı simge çeşitli uygulamalarda tekrarlanıyor: Hareket esastır. Sabah ezanında, namazın uykudan hayırlı olduğunun hatırlatılışı aynı hikmeti vurgulamaz mı?

Allah'ın sevgilisi Muhammed Mustafa'nın sünnetine uymak, işte onun her vesileyle tekrarladığı gibi, asıl önemli savaşa girişmek ve nefsin direnişlerine karşı cihat açmakla mümkün olur.

Hareket, canlılık, halden hale geçerek hayatı yaşamak. Herhangi hayvansal bir hayatı değil, Allahı tadmaya yönelmiş hayatı yaşamak! Oruç bu hedefin en güçlü bir aracıdır. O, ilahi bir alışveriştir.

ORUÇ VE CHECK-UP

Günümüzden ondört asır önce Arabistan çöllerinin ortasında bir mübarek yerde, gelmiş gelecek insanların en hayırlısı, tüm insanlara, (bir açıdan) bir check-up sistemini farz kıldı: Orucu emretti.

Oruç tutan ya da tutmayı deneyen herkez bilir: İlk günlerde bir takım zorluklar, midede yanma, baş dönmesi ya da buna benzer vücut aksaklıkları ortaya çıkabilir. Vücut, oruç şokuna karşı etkide bulunur. Tıpkı fizyoterapi kürlerine, elektrik tedavisine başlandığında vücudun direnç göstermesi ve bazı uyumsuzlukları ortaya sermesi gibi... Hattâ bu çeşit tedavide genel bir kural vardır: İlk uygulamalarda ağrı sızı görülmesi, tedaviye vücudun cevap verdiğinin işaretidir: Hastalık yenilecektir.

Oruç da aynı şey: İlk günlerdeki reaksiyonlar check-up'ın bazı dertleri yakaladığını gösterir. Tedavi olumlu sonuçlanacak demektir.

Bakara suresinde 183'üncü ve devamındaki âyetlerde oruçtan söz edilir. Bu arada, dinde zorluk olmayacağı, oruç bahsinde kimsenin kendisine eziyet etmemesi gerektiği de vurgulanır. Orucu tutamıyanın nasıl kazâ edeceği, oruçtan elde edilebilecek sevabın hayır işlemekle de nasıl kazanılabileceği belirtildikten sonra, şöyle buyurulur:

"Sizin için oruç tutmanız daha iyidir. Bilseniz, oruç tutardınız!„

Bu dinin kurallarına nasıl hayran olmazsınız? Orucu farz kılan bir emir, ardından o emri gönül rızasına bağlıyan, başka sevaplarla da Allaha yakınlaşabileceğimizi gösteren hükümler, ve ama, en sonunda, farzın hikmetine işaret eden, farz ile rızayı içiçe geçiren bir cümle: Bilseniz, oruç tutardınız!

Farzı aynen uygulayacağından tereddüt edilmeyen kişiye, 'bilseniz, tutardınız', demeye gerek yok. O halde âyetteki uyarı, şüphesiz, nefis düzenini ön plana alan, nefsin keyfi uğruna kaçamak arayan kimse için. Evet, çok ciddi sebepler yoksa, mazeretinizi bir kenara atın: Oruç sizin için gene de daha yararlıdır. Ama bilmezsiniz. Bilseniz, herşeye rağmen oruç tutardınız. Yani, hiç değilse oruca, check-up tarafından olsun sarılırdınız.

Modern farmakoloji, bazı ilâçlara bazı ırkların daha hassas olduğunu yeni yeni araştırmaya başladı. Bir ilâç, bakıyorsunuz, herkeze iyi geliyor da. anglo sakson kökenlilerde ağır allerjiler doğuruyor. Henüz elifbâ'sında olan araştırmalar. Ama hiç değilse başlamış.

Oysa belli bir tedavi tarzının yılın değişik zamanlarında hangi rahatsızlıklara ne gibi etkiler yaptığı henüz madde ilminin dikkatini çekemedi. Günümüzde kışın karpuzu, yazın portakalı bulmak mümkün ama, kar altında kar-

puz yemeyi de, yaz sıcağında portakal soymayı da aklınızın ucundan geçirmezsiniz. Bu, vücudun, belli tedavi ve desteklere ancak belli mevsimlerde gereksinme duymasından ötürüdür.

Bir de, oruca bakın: Otuzaltı yılda bir aynı günde başlamak üzere yılın her dönemine rastlar. Böylece oruç, ve oruçla hastalıklara uygulanacak tedavi, normal insan hayatında en az bir defa, yılın her ayına ve hattâ her gününe rastlıyabiliyor.

İsteyen inanmasın. Ama insan makinesinin işleyişini en iyi bilen, prospektüsünü tanzim etmiş! Uymayan, kendi başına tamire kalkar!

SABIR VE SELÂMET AYI

Âyet, "Ben sabredenlerle beraberim!„ anlamında uyarıyor. Bu, "Beni sabırla bulursunuz, sabırda bulursunuz!„ hükmünü içeren bir kutsal söz.

Ve Yüce Peygamberimiz, hadisinde müjdeliyor: "Bu ay (Ramazan ayı) sabır ayıdır. Sabrın mükâfatı ise, cennettir.„

Ramazanın özelliği, sabra yönelen bir ibadeti getirmesinde.

Şüphesiz, sabırdaki hikmetleri sayıp dökmemiz mümkün değil. Ne bilgimiz elverir, ne gönül çapımız, ne zaman! --Ama, çevremize şöyle bir bakalım: Neyi görüyorsak, kesinlikle bir sabrın eseri. Hem dar mânâda : İnsan emeğinin sabırla alınmış meyvaları. Hem asıl gerçek açıdan bakışta: Allahın, 'sabrın menşei, kaynağı' anlamına gelen 'Sâbır' isminin lütfu.

O İlâhi kudret ki, kendisine sınır yok, engel yok, O, zamanı var etti ki, sabrın anası olsun. O, 'bir vakit üzere' yaratmayı sever. Gene, yarattığını 'bir vakit üzere' kemale erdirir, kendi sırrına lâyık kılar: Resulü Ekrem ancak kırk yaşında Peygamberlik hırkasını giymedi mi? Oysa, Allahın sevgilisi! Allah, yüce eserini sabırla yarattı!

İşte Ramazan bu sebeple de, Allah ahlâkıyla ahlaklanmanın çok etkili bir talimi. Allah, "Oruç müstesnâ!„ buyuruyor, "Oruç benim içindir!„

Allah 'sabırda' bulunur dedik. Çünkü, güzelliğin sırrı sabırda. Bu nedenle değil midir ki, her istediğine kolayca sahip olan, ne yapacağını şaşırır, hedefini kaybeder, bıkar. Bu gibiler arasında intiharların, uyuşturucu iptilâlarının sık görünmesinin hikmeti de burada: Sabredecek şeyi kalmıyanın 'erişme hevesi' kalmaz. Ümidi kalmaz.

Uzun söze gerek olmaksızın küçük gözlemler bile Ramazandaki sabrın getirdiği saadeti güncel misallerden yakalıyabilir:

Ancak hastalanırsak sağlığın kıymetini öğreniriz. Ancak yerimizden kıpırdayamıyacak hale gelmişsek hareketin ne büyük lütuf olduğunu hatırlarız. Her an farkına varmadan alıp verdiğimiz nefesin önemi, boğazımız tıkanınca aklımıza gelir.

Acıkmıyan, doyabilmenin ne büyük bir lütuf olduğunun farkında mıdır? Oruç halinde, bir lokma yavan ekmeğin lezzetini baklava börekten ayırdeder miyiz? En mütevazi iftar sofrası başında hergün yüzbinlercemiz ezanı bekliyor. O ezan hiç böylesine özlemle beklendi mi? Ya o iddiasız çorba hiç bu derece muhteşem bir hünkâr sofrası yemeği oldu mu?

Yiyecek bir şeyler bulamaksızın açlık belki de daha kolay. Ama önünde imkân varken ilâhi bir tevekkülle iftan beklemek ancak insana özgü. Hakka yakınlığı olan insana.

Hayvan yaradılışıyla açık fark burada: Hayvan da, hayvansal içgüdülerin emrinde olan kimse de sabrı bilmez.

Allah için katlanılan açlık, Tanrı haslarının gıdasıdır.

İki Cihan Serveri'nin 'sabrın mükâfatı cennettir' hadisindeki hikmet apaçık ortada değil mi? Ancak bu isteyerek açlık, bu sabır ve tevekkül insan ruhunu karmaşık nefis tutkularından arındırabilir, akortlu keman teli gibi hassas kılar.

İşte o hassaslıktır ki, Allah nefesiyle âlemi saran ahenkten haber alır.

AÇLIĞIN DİNAMİZMİ

İçi boşaltılan bir cisim, boş kalmaz, normal şartlar altında havayla dolar, biliriz. Bu doluş, her ne kadar, lâtif bir cisim olan havanın boşluğa hücum ettiği görünümünü verirse de, aslında, maddeyi kendine davet eden, kendi içine çeken, boşluğun kudretidir. Bu, modern fizikte, boşluğun çevreden borç alması diye adlandırılan bir varsayımla da izah edilir: Gerçekten, bütün cisimlerden boşaltılıp yalıtılmış bir kabta zamanla cisim oluştuğu görülmektedir.

Çarpıcı bir varsayım! Tasavvuf diliyle söylersek, lâ'dan illâ'ya bir çekim gücünün var olduğunu ortaya koyuyor. Öyle, veya, böyle, ya da hem öyle, hem böyle!

Sohbetlerimizde daha genel çizgiler içinde kalmaya özen göstermek istediğimizden, yukarıdaki teoride anlatılanı yalnızca ilginç bir misal olarak alalım ve misali oruç konusuna aktaralım:

Bir kelâmı kibar (hak-söz diye günümüz lisanında ifade edelim) şöyle der: 'Kese tehi (yani boş), din dürüst, mide tehi, ten (yani vücut yapısı) dürüst. Tereddütsüz, boş midenin mânâyı da dürüst kıldığını ilâve edebiliriz.

Yani, aç mide ile mânâ ve tefekkür âlemimiz daha bir açılır. Çünkü vücut, kaba denilebilecek bir yükten arınmış, o yükün yerini daha lâtif özlemler almıştır.

Mevlâna, Mesnevi ciltlerinin birinin girişinde şöyle yakınır: İki lokma ekmek yedik, ilham kaçtı gitti.

Bu nedenledir ki, kemal kademelerinde ilerlemek isteyen dervişler, bildiğimiz orucun çok daha ağır şartlı bir şekli olan riyazat'a çekilirler. Açlık ve mahrumiyetle mânâ ufuklarının açılması için...

Hep yaşamaktayız: İftar topuna yakın bir dem vardır ki, dışa dönük algılarımız sanki bir örtüyle örtülmüş gibidir. Mânâ ve tefekkür kıvılcımlarının en güzelleri o anda gönle dolar. İnsan kendini, hani neredeyse, evliyaymış gibi hisseder.

İşte o demde edilen dua, kabul edilen dualardan olur. -- Neden? - Çünkü, o anda, gerçeğe dönük, mânâya ait istekler dualaşır da, ondan. Maddeye yönelik küçük hesaplar bir kenara atılmış, ileriye bırakılmış veya hiç değilse her zamanki önemini kaybetmiştir. Yoksa, 'aman o demi yakalıyayım da duam kabul olunsun! İşim düzelsin!' hevesi, gene de kuru heves olarak kalmaya mahkumdur. Zira evvelâ, o hassas an, madde uğruna ziyan edilmiş, hassaslığını yitirmiş ve kaçırılmıştır.

Zaten asıl düşmanımız, ilâhi konulara da el atmak isteyen açıkgözce heveslerimiz değil mi? Nefsaniyetimiz!

İnsanlığın kemal güneşi, Resulü Ekrem şöyle buyuruyor: "Düşmanlarınızın en tehlikelisi, içinizdedir."

Yüce Peygamberimiz, bu düşmanın en tesirsiz kaldığı zamanın Ramazan ayı olduğuna da işaret buyurmuştur. Ve zaten onun içindir ki, fitre de en hassas olduğumuz demde, Ramazan ayında verilir. Fitrenin Ramazanla ilişkisinin psikolojik hikmeti de işte burada.

Ramazan, açlığı bilfiil yaşıyarak onu anladığımız, en duyarlı olduğumuz, kendimizi Allah ve emirlerine en yakın hissettiğimiz demdir!..

ÖZE ORUÇ

Tasavvuf yolunda belli bir noktaya vardıktan daha sonra elde edilen dereceleri ifade etmek üzere 'ilmel-yakin', 'aynel-yakin', 'Hakkel-yakin' terimleri kullanılır. Bu terimler şöyle açıklanabilir: İlmel-yakin, nebilerin ve velilerin öğrettikleri ilimlerle Hakk'ı bilmektir. Bu, 'ulemâ'nın derecesidir. - Aynel-yakin, kendi gözüyle (ya da başka ifade ile, kalpten müşahede ederek) gerçek vahdeti (birliği) görebilmektir. Bu, ârifların makamıdır. Hakkel-yakin ise, ahediyet makamında Hakla bir olmaktır. Dostta erimektir.

Şüphe yok ki, bir konuyu anlayabilmek, teorik bilgide bile kalsa üstün bir meziyet. ('Hiç, bilenle bilmeyen bir olur mu!'). Bilen, bir zannın doğru mu, yanlış mı olduğunu kestirir, gerçeği araştırır. Ama, görgüye dökülmeyen bilgi yeterli mi? -- **Hadis şöyle buyurur: "Çevresindekilere öğretip te kendi uygulayamıyan âlim, kendi yanarak etrafını aydınlatan kandil gibidir.„ - Keza, bir kudsi hadis te şöyle diyor: "Biliniz ki, ilimsiz amel (yani, iş) meyvasız ağaç gibidir. Amelsiz ilim ise, kirişsiz ok yayına benzer.„**

Özellikle tasavvuf bahsinde uygulama tecrübesinden yoksun bir 'bilmek', ya da başka deyişle, yalnızca kavram olarak tasavvuf gerçeklerini yaşamaya çalışmak yeterli bir çıkış noktasına ulaştırmaz.

Tevhidi, yani tek'te birleşme vakıasını örnek alalım: Varlık âlemine her dökülmüş zerre, ilahi 'bütün'ün açılıp saçılmasının kırıntılarıdır, biliyoruz. Öyle ise, çevremize böyle bakalım ya! İlahi bütün'ü daha 'yakin' bakışla kavrayabilsek ya! -- **Tevhide inanan bilir ki, her bakan göz Allaha bakar, Allahı görür. Mevcut olan herşey Allaha bakar. Allahın emrini (bilerek ya da bilmeyerek) aynen yerine getirecek şiddette bir cezbeye kapılmış olarak, mest bakar...**

Oysa ne vâroluş aynasından Allaha baktığımızın farkındayız, ne de vâroluşun, gözünü ayırmaksızın Allaha baktığının!...

O kadar farkında değiliz ki, bir tasavvuf ehlinin şu mısraında görüldüğü gibi, cümle âlemi o gözle seyrederiz de, o seyrettiğimiz âleme sormaktan gene de kendimizi alamayız:

"Sen ten'isin, nerde cânı?„

Çünkü, dünya haliyle hep aynı bakışa alışmışız: **'Göz'e bakarız! Baktığımız gözde, karşımızdaki canın özünü görmek isteriz. Öz, 'göz'den görünür!**

Nasıl yapmalı da gözden özü görebilmeli?

Tasavvuf yolunun ustaları, bunun çareleri arasında özellikle Allahı anmaya büyük önem verirler. Yani, tasavvuf deyimiyle 'zikrullaha'. Öylece müşahedeye. Gerçekten, 'vecd' denen hal - ki ancak bu yolla ve çok kısa bir an için tadılabilir - insandaki çekinme içgüdüsünü yok eder. Âşık ile mâşuk arasındaki hicap perdesi yırtılır, öz tâ özünde yakalanır!

İşte, aynel-yakin denen halin bir anlık deneyimi.

Peki, bu tadı almış olan, o hicap perdesinin ardına tekrar sığınmaya nasıl razı olur? Hangi kudret o vuslatı tekrar hasrete dönüştürür?

Güzelliğin, ayrılıp sonra buluşmakta, tekrar ayrılıp tekrar buluşmakta olduğu, kısaca güzelin, ancak değişiklik ve gerilim ortamında yaşadığı bilinince, o kavuşmanın uğruna, o güzeli yakalamanın uğruna, oruç tutulur.

Ramazan ayındaki orucun gerçek ve önde gelen amacı da, bu özlem gerilimine, bu has orucun idrakine yöneltmektir.

KANDAKİ ŞEYTAN

Eskilerin 'kelâm-ı kibar' dedikleri bir hak-söz: "Şeytan kanda, esmâ canda!„

Daha açık ifade etmeye çalışalım: İnsanı nefse ilişkin tutkulara iten güç, hayatın devamını sağlayan kandadır. Yani, şeytaniyet hayatın bir parçasıdır. Esmâ, ki İlâhi kudretin binbir revnâkini gözler önüne seren tavırların, davranışların adlarıdır, canımızla bütünleşmiştir. Bize yaşama imkânını veren canla!

(Tasavvuf ehli can'ı gönül'le karıştırmaz. Can, gönlün vücuda bağımlı kılınmış cüzüdür.)

Evet, İlâhi kudretin revnâki canda. Peki, kanı alınmış vücutta can mı kalır?

Kan ve kandaki şeytan dediğimiz, hikmet bakışı içinde şüphesiz, bir tahrik unsuru. Onsuz can, can olmaz! Ama kanın azmasının, yani nefsin aşırı güçlenmesinin insanı ne hale soktuğunu da hep biliriz, hep yaşarız, görürüz. Demek ki, hikmet ve hüner, kandaki şeytanın azmasını, vücudu emrine almasını önlemekte.

İşte bu önlemin en geçerli silâhlarından biri, yılın bir ayında tutmamız emredilen oruçtur.

Hadis: "Şeytan, kan damarında dolaştığı gibi Âdemoğlunda dolaşır. Oruç ile onun yollarını daraltın!„ (Dikkat buyurulsun: Yok edin değil, daraltın!)

Oruç demek olan 'savm', sakınma, korunma amacıyla terketme anlamına gelen bir kelime.

Kulunu koruyup gözetmeyi bir an bile bırakmayan Ulu Allah, ona orucu bir korunma çaresi olarak lütfetti ve Ramazan ayını 'bin aydan daha hayırlı' olarak kutsadı.

İnsan, şu dünya şartları içinde, büyük çoğunluğuyla, bütün değerleri dünya ölçülerine vurur. Dünya şartlarının devamını sağlayan imkânlara 'iyi', bu şartlar açısından faydasını kestiremediklerine ise, 'kötü' der.

Bu sebeple, orucun eğitici kudretinden mânâya yönelik olanları inananın takdirine bırakıp, vücuda sağladığı yararlar üzerinde öncelikle durmak, onun ne tesirli bir ibadet yolu olduğunu anlatmak için geçerli bir çaredir.

Orucun sindirim sistemine çok olumlu tesirleri kolayca gözlenebilir. Ama bunun yanında, dolaşım sistemine, sinir sistemine, lenf düzenine sağladığı yararlar, daha karmaşık izahlı. Ama var. Hiçbir gözlemi hatırlamasak bile, oruç ayında hayatın çok daha ağır bir tempo ile yürüdüğünü gözardı edemeyiz. İki Cihan Serveri, bir

hadisinde, "İnsan iki nimet hakkında yanılgıdadır: Sıhhat ve boş vakit!„ uyarısında bulunur.

Gerçekten, günün belli dönemlerinde aç kalmak suretiyle orucun sağladığı yararları görmezlikten gelenler, nefsi beslemekle sağlığa hizmet ettiklerini zannederler. Nefislerine 'kıyamazlar!'

Tam, hadisin dediği gibi.

Bir de, zamanın kıymetini bilmezler. Oysa zaman, geri dönmez. Geri dönen, zamanı boşa geçirdiğimizin yakıcı hatırâsından başka bir şey değildir.

Ki, 'eyvah' ile ifade edilir.

NİCE BAYRAMLARA

Her Ramazandan sonra Bayram!

Sonu takip eden başlangıcın sevinci!

İslâmı içine sindirmiş toplumumuzun ne güzel âdetleri vardır: Ramazan Bayramını bir şeker ikram bayramı haline getirmişiz. Bayramın adı bile halk arasında Şeker Bayramı. Ve bayramda sunulan başlıca şekerin adı da 'akide'!

Bu adın yakıştırılmasındaki hikmetlerden biri şu olmalı: Bilindiği gibi, akide, damıtma yoluyla elde edilen ve kana karışması çok kolay olan bir şeker.

Ramazan Bayramı da, bir ay süreyle uygulanmış tam bir arındırma sisteminin sonunda ruhun kavuştuğu akide kıvamının bayramı! 'Akide'nin pekiştiğinin, gönlün bedeni emri altına aldığının zafer kutlaması.

Bir tasavvuf görüşüne göre, tüm yaşam sistemi bir arındırma işlemidir.

Cemadat denilen taş topraktan bitki ve hayvan vücutlarına terfi ediş. Bitkisel ve hayvansal gıdaların Âdem vücuduna kavuşması, bu vücuttaki gücü var edişi. Sonra, sperm'den cenin'e geçiş. Cenin'in doğması, insan'a dönüşmesi. İnsandan kâmil insanın gelişmesi... Kâmil insandan mânâya... Ve sonra, 'ruhu sorarlarsa bizim üflememizdendir' âyetinin hikmeti içinde tekrar suya, cenine, insana...

Hattâ, vücudun kendi içinde, hücrelerin devamlı yenilenip arınması. Tıpkı, bir ormanda çürüyen yapraklar yerine yenilerinin temiz ve gür fışkırması gibi... **Devamlı bir süzülme, kendini yenileme, ve bu yenileniş içinde kemale doğru koşma... Tâ, Veçhullah'ta (Allahın görünüşünde) kaybolup ebedileşinceye kadar... Bu akış, arınmaya, 'arınmış' anlamına gelen 'Mustafa' isminin kapsamına girmeye götürür!..**

"Her şey geçer, Rabbin ikram sahibi yüzü bâki kalır!„ anlamı içinde özetlenebilen muhteşem âyet te aynı müjdeyi vermiyor mu?

Halden hale geçerek, bayram duraklarından yeni bayramlara akarak fani hayatı sürdürmek er geç "Fenafillah'ta Ebedi Kudret ile bütünleşmede son bulur. **Bütün derelerin eninde sonunda denize akması gibi.**

Ramazan ayı, ibadetlerin en kesif olduğu ve dolayısıyla ibadetten maksat olanın daha kolay belirginleştiği ay. Oruç gibi bir nefis mücadelesi, akideyi 'damıtır', özü yakalamak üzere tefekküre yol verir. Bu tefekkür imkânını kaçırmamalı. Özü yakalamalı.. Bayram etmeli.

Dört büyük mezhep kurucusu imamın önde geleni, Hanefi mezhebine adını vermiş İmamı Azamın, bir tasavvuf erinin eteği dibinde geçirdiği son iki tefekkür senesi için şöyle dediği rivayet edilir:

"Şu iki senem olmasaydı,helâk olmuştum!„

Mânâ ağzına mânâ şekerini sunmaya çalışarak deriz ki:

Cümleye bayram ola!

"VEREN EL, ALAN ELDEN HAYIRLIDIR"

Ana, canından kanından vererek bebeğini dünyaya getirir. Ona, kendi imkânlarından hayat imkânları sunar. Karşılıksız.

Bir dikkate değer gözlem de şudur ki, ancak doğuran, emziren, bebeğini özveriyle büyüten kadına 'ana' denir. Ve, kadınlık, analık vasıflarıyla kendi kemalini bulur.

Budanan ağaç gümrahlaşır. Emilen meme sütle dolar.

Vâroluşun sisteminden göz kırparak haber veren hikmetlerden biri bu işte: Kendi imkânından yeni imkânlar doğurarak varlığın isbatı.

Toprağa tohum olarak atılan imkânın, nasıl bir bereket tarlası oluşturduğunu görmemek için, bakar kör olmak lâzım.

Madde âleminde imkân sağlayan, imkân buluyor da, mânâ imkânları dağıtanın mânâ tarlası yeşermez mi? Allahın her cimriliği affedip, ilim cimriliğini affetmemesi bundan. İlim cimrisi, mânâ imkânına sırt çevirendir. Kendi kendine zulmedendir. Allah kendine zulmedeni sevmez, çünkü O, Rahmandır.

Nuh olayının sayısız hikmetlerinden konumuzla ilgili birine değinelim: Allah, tufanla bütün kötülükleri silip süpürdü ama, Nuh'un gemisine yeryüzündeki bütün canlılardan birer çift alınmasını da emretti. Yılanıyla, akrebiyle, çıyanı, sansarı ve sırtlanıyla... Tasavvuf adamı, hayvanların insanın binbir karakterini (isimlerini) yansıttığını bildiği için, ona uzun uzun anlatmaya gerek yok: Nuh'un gemisine, bütün istenmiyen sıfatlardan da birer çift alındı! Çoğalabilsinler diye... İşte, rahmaniyetin imkân bahşetmesi ...

Şeytanla neyin simgelendiğini bilince şöyle demek te mümkün: Rahmaniyet, kendi sonsuz denizinden şeytaniyet imkânını da verir...

Mânâda ve maddedeki bu imkân sunuş, İki Cihan Serverinin ilkelerini koyduğu dinimizin beş şartından birini oluşturur: Zekât'ı.

Zekât öylesine bir temel kuraldır ki, İslâmın sevincinin doruk noktaları demek olan her iki bayramda da yerini bulur: Ramazan bayramının bir adı, fitre bayramı. Zekâtın alışkanlık hâline getirilmesi için asırlardır kutlanır. Ve, tâ Hazreti İbrahimden beri gelen Kurban Bayramında da aynı zekât olayı: Kurbanın kesilip üçte ikisinin dağıtılması şartı... Ve sonra, bayramların ötesinde de, günlük hayatta hep zekât uyarısı: Komşusu açken tok uyuyan biz-

den değildir, kuralı, yetimin gözetilmesi, esirin (geniş anlamıyla, 'sosyal şartlara' esirin!) azat edilmesinin övülmesi, demin işaret ettiğimiz gibi ilmin dağıtılmasında cömertlik esası...

Zekât madem ki vâroluşun temel bir ilkesidir, o halde ilâhi bir ahlâk kuralıdır. Meselâ çoğunluğun azınlığı himâye etmesi, çoğunluk olmanın zekâtıdır. Aklın zekâtı yol göstermek, kuvvetin zekâtı, zayıfı kollamaktır... Bunun gibi demokratik bir rejimde de muhalefete mücadele imkânı, hayat hakkı tanımak, iktidar olmanın zekâtıdır.

Zekât, vârolmaya devam etmenin şartıdır. Yoksa, akıbet bitip tükenmektir...

Tereddütsüz, biz hepimiz, ilâhi kudretin zekâtıyız. Külli hayatın, cüz'i hayata yol veren lütfu...

Vacibülvücud'un, mümkünülvücuda inmesi... 'İmkânı' sunması!...

Yaşam, hakikat diriliğinin zekâtıdır!

TAKLİTTEN TAHKİKE

Bazı din ulemâsının şüpheli bulduğu bir olay rivayet edilir: Hazreti Peygamberin meclisinde güzel sesli biri hakkını vere vere, ilâhi hikmetlere dokunan bir şiir okumaktadır. Resulü Ekrem coşar, vecde gelir ve dayanamayıp dönmeye, yani semâya başlar. Orada bulunanlardan Muaviye, "Ne güzel bir oyunun var, ey Allahın Elçisi!„ diyecek olur. Tabii coşku kaybolur ve **İki Cihan Serveri "Sus ey Muaviye!„ diye azarlar, sonra ilâve eder: "Sevgili anıldığında âşıkın coşması oyun değildir!„** --Semâ sırasında sırtından düşmüş olan hırkasını yerden kaldırmaz, öylece bırakır. Meclistekiler, hırkayı aralarında bölüşüp parçalarını saklarlar...

Bu olay doğru mu, değil mi? -- Gönül ehline sorarsanız, Allahın Sevgilisi unvanının sahibine, Âşıkların Özüne, bundan daha yakışan olay az bulunur.

Biz rivayetten nasibimizi alalım ve olayla ortaya sürülen mânâya bakalım:

Muhabbetin Sultanı, hiç şüphesiz, namazı da öyle coşkuyla kılardı. Ondan dolayı değil midir ki, "Namaz müminin mir'acıdır!„ buyuruldu. Namaz, Muhammet Mustafa'nın kıldığı namazdır. O'ndan gayrisininkiler, yalnızca o hedefe yaklaşma çabaları... Bu nedenle Hak ehli, "Allah taklidimizi tahkike çevirsin„ diye niyaz eder. Yani, taklidimiz hakikati bulmaya vesile olsun, diye yakarır.

Bu taklit, yukarıda zikredilen olayla da simgelenir: Yüce Peygamberimizin o coşku içinde sırtından düşmüş olan hırkası, yani hırka ile remzedilen (ve coşku içinde soyutlandığı) maddesel vücudu, ümmetinin mâna rızkıdır!

Şüphesiz, bu sözle taklit gayretini küçümsemek istiyor değiliz. Tam tersine. Cürmümüz o kadar. Ancak o taklide gücümüz yeter. **Ve, o taklitle yetinmeyi dahi, taklit ettiğimizin aşkına, erdem biliriz!**

Yoksa, hem bütün şekil unsurlarına dikkat ederek namaz kılmak, hem de o dikkati bir kenara itecek güçteki vecde kavuşmak, her babayiğidin harcı değil.

Belki denebilir ki, dikkat, alışkanlığa dönüşmeli. Yok! Namazda okunan o âyetlerin her biri duyularak, tadılarak gönle dolmak gerek. Alışkın şoförün gelişmiş reflekslerle gaza ve debriyaja basması gibi kendiliğinden dudaktan dökülmemeli. Anlamına varmalı. Hiç değilse, ideal bu!

Başı yere indirip secde, âlem vücuduyla tek oluşu gönle vurmalı ki, namaz aslına yaklaşsın. Vücut, lâ ile illâ arasında yere kapansın, semâya doğru dikilsin, insin, çıksın, ki, vücut hırkasını nur sarsın.

Evet, Resulü Ekrem gibi namaz kılabilmek, herhalde bir tevhid

coşkusu olmalı. Ve yönlenilen Kâbe de, çepeçevre müminlerin göz göze, gönül gönüle halka oluşturmasını sağlıyan bir odak noktası!

Yoksa, kıbleye niçin yöneliriz dersiniz? Tevhide yaklaşmak için değilse, niçin?

Bir noktaya daha işaret edip sözü bağlıyalım: Biliyoruz ki, İnsanlığın İftiharı, mir'açta "Ümmetimi isterim„ dedi. Niçin ümmetini diledi? Yalnızca peşine takılıp cennete girelim diye mi? -- O muhteşem niyaz, aslında, "Senden ayrı düşürme! Hep seninle olayım, seni göreyim, senin ikramın olan revnakte seni bulayım!„ duasıdır.. -- **Ve o dua kabul olunduğu içindir ki, Hatemi Deyyan, mânâ bakışında, ümmetiyle yüz yüze namaz kılar! Hep! Şeklen sırtı dönük gibi görünse de! (Bu sırt dönüş, yalnızca yolda oluşun, önde gidişin gereğidir.)**

ZİKRULLAH

Pek çok âyet ve hadis, Allahın isimlerini zikretmeyi över. Bilindiği gibi zikir, Allahın isimlerinin peşpeşe ve coşkuyla tekrarlanması yoluyla Allahın anılmasıdır.

Resulü Ekremin can dostlarıyla yaptığı mahrem toplantılarda zikirde bulundukları, hattâ Hazreti Aliye özellikle zikir talim ettirdiği güvenilir kaynaklarda kayıtlıdır. Meselâ aynı kaynaklar şöyle bir olayı da nakleder:

Yüce Peygamber yakınlarıyla bir sohbet toplantısında. Bir ara, içlerinde din kurallarının 'özünü' kavrayamamış olanların bulunup bulunmadığına bakıyor, bulunmadığını görüp rahatça hareket edebileceklerini tesbit ettikten sonra has dostlarıyla kelime-i tevhid (lâ ilâhe İllallah) zikrine koyuluyor. Zikir bittikten sonra da, kendisinin kelime-i tevhid peygamberi olduğunu vurguluyor ve bu ana ilke ile zikir nasib olduğu için, şükür duası ediyor.

Zikir en üstün ibadet kabul edilir. Tefekkürden bile üstün bir yönü var: Çünkü zikirde, durak bilmeyen bir tefekkür zaten mevcut. Normal şartlar içinde bir ses, bir gölge, tefekkürü kaçırabilir. Oysa kendini zikre kaptıran, zikir boyunca Allahta olduğunun idrakindedir. Bu idrak olmaksızın zikir de zaten zikir değil, taklit!

Biliyoruz ki, vâroluş bir etkileşim sistemidir. Yani karşılıklı alışveriş şart. Bundan ötürü, gerçek bir zikrin kıvamına, tek kişinin kendi başına girmesi çok zor. Ama aynı gönül hassasiyetine kavuşmuş kişilerin beraber zikri, ilahi alışverişi doruğa çıkaran bir ortam hazırlar. Zikreden, bir manyetik alanın içine girmiş gibidir.

İlâhi kudret, vâr ettiği her şeyi manyetik alanı içinde tutar: Zerrelerin kendi manyetik alanları, bütün'ün çekim gücüne zikirle uyar! Madde titreşerek zikreder. Zikir, etkileyenle etkilenenin birleştiği titreşim ritmidir.

Zikrettiğimizin farkında olmasak ta, biz zaten ve hep, tüm vâroluş ile beraber, zikirdeyiz. Kalbin atışından, elektronların çekirdek etrafında dönüşüne, en dayanıklı sandığımız bir taşın, "çalışışına„ kadar!.. İşte bam teli tam burada: Zikrettiğini bilerek zikretmek ile, bilmeden zikretmek arasındaki farkta...

"Sen beni zikret ki ben de seni zikredeyim„ âyeti tasavvuf ehlini mesteder. Zira verdiği mesaj şu: Zikreden - şüphesiz, gerçek zikre varan - vecde ulaşınca öylesine Allahta kaybolur ki, zikri yapanın Allah olduğunu farkeder.

Gerçekten zikir, ilahi ihtişamı gönle dolduran bir ibadettir. Bu nedenle de, bütün diğer ibadetler vücutla ilgili olduğu halde, zikir gönle mahsustur.

Zikrin, geniş kitlelere emredilen ibadetler içinde bulunmayışının pek çok hikmetleri var ya, biri şu:

Bir stadyumda bir takım için aynı sloganları beraberce haykıran kalabalığın nasıl bir coşku oluşturduğu mâlum. Böyle geniş bir kitlenin 'Allah' ismini tek nefes gibi tekrarlamasını bir düşünün: Dokunduğu yeri yakar, kavururdu!

Maddeye takılı izahlardan hoşlananlar için şu eskimiş misali hatırlatmakta yarar var: Bir köprüden, hiçbir askeri birlik uygun adımla geçmez. zira, adımların 'doğru değişen' titreşimi, köprüyü çökertir.

Ya ilâhi kelâmın vecd ile tekrarı?

Zikir biçimsel bir ibadet değil. Elektrik şoku gibi bir etkiyi amaç edinir. Vecd halini yakalamaya çalışır. Allahı 'bilmek' menzilini geçip O'nunla ünsiyet etmenin de başkaca bir yolu yok.

Zikrin ilâhi etki gücünü özellikle bizim halkımız çok iyi bilir: **Yeryüzünde, zikirle süngü hücumu yapan tek asker Mehmetçiktir. O ölüm kalım anlarındaki Allah zikri, şüphesiz ki, kupkuru nârâlardan ibaret değil. O zikir, tarihin pek çok misalle doğruladığı gibi, ilâhi kudreti süngünün ucuna yansıtır!**

İBADETTE DÜŞÜNMENİN YERİ

İslamı biraz anlamaya çalışan bilir ki, ibadetler sınırlandırılamaz. Hatta her şeyde israf haramdır ama, ibadette değil. Çünkü ne kadar yapılsa, ibadetin israfı olmaz.

Kelime-i şahadet, namaz, oruç, zekat ve hac elbet Allaha ibadet yollarıdır. İbadet bunlarla başlar ve devam eder. Tıpkı, ilkokulun mecburi olmasının, ilkokuldan sonra başka tahsiller bulunmadığı anlamına gelmeyeceği gibi... İbadet, Allah'a yaklaşma yoludur. Bu yaklaşma secde ile başlar, (Secde et, yaklaş, ayeti) ve evet, devam eder: Yaklaşmaya, yakınlaşmaya çare olacak her şey ibadettir. Yüce dinimizin ilkelerini içeren kitabımızda pek çok ayet, hayır işleyerek, yardım ederek, iyi ahlaklı olarak, Allah'ı zikrederek, yani Allah'ın varlığını tekrar tekrar anarak sevap kazanılacağını söyler. Sevap ise, Allah katında sevgi sahibi olmaktır. Allah sevgisi en yüce sevgidir.

Üzülerek görüyoruz ki, düşünmekten korkanlar, şekli din edinmekle yetiniyorlar. Şu günlerde yayına sokulmak istenen pek çok din klavuzunda bile, Allah'ı, melekleri, ahireti, ruhun ne olduğunu, kıyametin ne anlama geldiğini araştırmak ve düşünmek vaz geçilmesi gereken günahlar gibi gösteriliyor. Tıpkı Katoliklerin, dogma adı verilen, Hazreti İsa'nın babasız doğuşu, gökyüzüne çıkışı, teslis gibi konuları münakaşa etmeyi yasak saymaları gibi. Oysa İslamın yüceliklerinden biri de sonsuz düşünme özgürlüğüne verdiği değerdir. Bir anlık tefekkürün (düşünmenin) bin yıllık ibadetten üstün olduğunu dünyaya öğreten veya "Onlar ki yatarken Allah'ı tefekkür ederler„ mealinde hüküm getiren âyetler bunun açık seçik delilidir. **"Beşikten mezara kadar ilim öğrenin„ "İlim Çin'de olsa arayın„** manasını içeren hadisler de aynı noktayı vurgulamaz mı? Düşünmeden anlamak, anlamadan öğrenmek olur mu? Ezbercilik ilim midir? Öyle olsaydı Cennetlerin baş köşelerini sıra sıra teyp makinaları, boy boy plaklar işgal ederdi.

İslamın doğuşunu hatırdan çıkarmamak gerek: İki Cihan Serveri, Hira dağındaki mağarada tefekküre çekildiği için 'İkra!' (yani, oku!) hitabı gönlüne doldu. Bu Allah emrinin anlamı (Hira dağındaki mağara kütüphane olmadığına göre) kendini okumak, kendinde Alemi okumak, Alemde yaradanın alışverişine girmek gereğinden başka bir şey değildir.

Bütün dinler tefekkürden doğdu Allah'ı düşünmeye, aşkla şevkle Allahı anlama gayretine, tasavvuf ehlinin sözleriyle öğrettikleri Muhammed Mustafa'nın tefekkürüne kısaca tasavvuf diyoruz. İman, ruhun hayat suyudur, tefekkür de tasavvufun! Tasavvuf tefekkür suyundan hayat bulur, **"ilmibillah„** alışverişi böyle başlar. **"Bilenle bilmeyen bir olur mu„** âyeti bu alışverişi metheder. **"Bir müşkülün varsa ehli zikre (yani Allah'la 'İlmibillah' alışverişine girene, Allah'la rabıta kurana) sor„ manasındaki âyet te işte bu fazilete işaret eder.**

FARZI AŞAN İBADETLER

Bir kudsi hadiste şöyle buyuruluyor: "Kul farzlardan başka ibadetlerle meşgul oldukça bana daha daha yaklaşır. Nihayyet Ben onun kulağı, gözü, dili, ayağı olurum. Benimle duyar, Benimle görür, Benimle söyler, Benimle tutar, Benimle yürür.„

Bu ulu söz, emredilenleri aşan ibadetlerin insanı aslına döndürdüğünü ortaya koyuyor. Bağımsız zannettiğimiz kişiliğimizin gerçekte aslından bir akis olduğu açık seçik. İşte, farz ibadetlerin ötesinde Allahla meşgul oluş kişiyi aslına döndürüyor. Misalle anlatmak istersek, ayın suya vurmuş ışığını ay zannetmemizi önlüyor. Bizi aslımıza çeviriyor.

Kulun Allahla yaşadığını idrak etmesinde kılıçtan keskin bir farkı dikkatten kaçırmamak gerek: Bir damla suya "denizdir„ demek saçmadır, abestir, ama "damla denizdendir, damlada denizin özünden başka bir şey yok„ sözünü reddetmek mümkün değil.

Şüphesiz, bir damlacığın cürmünün ne olduğu, koskoca dalgaları nasıl kaldırabileceği de sorulabilir. İşte, yukarıda değinilen kudsi hadisteki hikmet bu noktayı izah ediyor: **Farzın ötesindeki o ibadetler, damlanın damla olma iddiasını yıkar. Kişiyi kendi benliğine sımsıkı sarılmaktan kurtarır. Nefis varlığının Allahın sonsuz kudretinden olduğunu, ondan zuhur ettiğini ve asıldan zuhur eden herşeyin aslından haber verdiğini gösterir.**

Yalnız şu görünen 'nefis varlığının' asıldan olduğu noktasını söylüyoruz. Nefsin ötesindeki mânâ varlığımız zaten aslının aynı. Yalnızca, nefis kabı içinde sınırlanmış! İbadet, işte o sınırı aşırtır!

Önemle üzerinde durulmak gereken bir nokta şu: Farzı aşan ibadetten maksat, farz ibadetlerini nafile olarak tekrarlamak değil. Daha doğrusu, sadece o kadar değil! Biliyoruz ki, İslâmda ibadet belli şekillerdir diye kestirip atılamaz. Sınırlandırılamaz. Çünkü hedef, âyetin işaret ettiği gibi, Allah ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Farz ibadetler o hedefe yönlendirici bir metodtur. Bir disiplindir. İlkokulun mecburi oluşu gibi. Ama ilkokulda mecburidir diye, liselere okuma dersi konmaz. **O okuma becerisi kullanılarak** başka şeyler de öğrenilir.

Allah ahlâkıyla ahlâklanmak için gereken ilâve ibadetlere misal mi: Başta, Allahı anmak, sık sık anmak (Zikrullah!) ve sonra, O'nu, eserleriyle tefekkür etmek, o eserlere, yaradılışa, katkıda bulunmak, insanların faydalanacağı eserler bırakmaya çalışmak gibi,

gönlümüzün onaylıyacağı, içimizdeki vicdanın emrine uygun davranışlar... Sayıp dökmeye ne imkân var, ne de gerek ... Kur'anı Kerim pek çok âyetinde bu üstün ibadetlere işaret eder. Bir davranışın ibadet olabilmesi için ana ilke, hiç şüphe yok ki, niyettir. Niyet bütün ibadetlerin özü değil mi? Oruca niyet edilmezse oruç olmaz, namaza niyet edilmezse namaz olmaz.

Özden niyet ederek Allah rızası için (yahut kısaca, Allah murad edilerek) yapılan herşey ibadettir.

Ve ibadet, fiilin çokluğuna göre değil, niyetin halisliğine göre derece kazanır!

DUA VE GAYRET

Nefes almanın ne bir bedeli vardır, ne de külfeti. Hatta, nefes aldığımızın farkına bile varmayız. Demek ki, Allah'ın sınırsız gücü ve lütfu, insandan bir çaba beklemeksizin de ihsanda bulunabilir. Nefes misali bunun kanıtıdır. Ama, bu sınırsız kudretine rağmen Allah varoluş sistemini emek esasına dayamıştır. Bir lokma yiyecekten tutun da, her türlü gereksinmenin giderilmesine kadar insan da, insanın nefse dayalı halleri olan hayvan da yaşamını sürdürecek çareleri çaba ile elde etmek zorundadır. Sistemin özü emek olmasaydı, tıpkı nefes gibi, mesela yiyecekler de birkaç vitamin serpiştirilmiş nefesle birlikte havadan alınabilirdi.

Şeytana bile onun ihtiyacı olan ortamı ve araçları hazırlayan Allah kudreti, rahmaniyetini tamamlamakla görevlendirdiği insanın bütün gereksinimini sonsuz imkanlarla var etmiştir. Herşey emrimizde. Dilediğimizi elde edebilmek için yalnızca çalışma ve gayret gerekli. "Gayret bizden, hidayet Allah'tan„ sözü bunun için söylenir.

Din kitaplarının da belirttiği gibi, âlem altı günde yaratılmıştır. Altı günün ne anlama geldiği ve özellikle henüz güneş yaratılmadan, gündüz ve gece yokken gün ölçüsüyle neyin kasdedildiği ayrı bir sohbet konusu. Biz burada, altı günde yaratmanın yalnız bir yönü üzerinde duralım:

Demek ki, Allah kudretiyle yaratış bile, "Püf„ diye üflemekle olmuyor. Uğraş ve zaman isteyen bir çaba şart. Öyleyse, varlığımızın temelinde de uğraş yatıyor. Miskinlik ve tenbellik Allahın yaratıcı kudretine ve Allah usturlubundaki insanın hikmetine ters.

İster maddeyi, isterseniz mânâyı arzulayın, kuru dua yetmez. Ömrünüz oturduğunuz yerde dua ve niyazla geçse, boşuna!... Bu alem Allah alışverişi için kurulmuş. Alışveriş ise, hareket ister, olay ister, halden hale geçirici çalışma ister...

Allah bu alışveriş aşkıyla kendini zâhir (yani görünüş) kalıplarına sokmaya razı olmuş. Binbir cefayla yılmadan gayret gösteren sevgilileri, yani hal ehli için milyarlarca adem görüntüsü yaratmış; hal ehline zahiri, görüneni, yar etmiş. Gayretin doruğuna ulaşan sevgililerine batını (yani görünmeyeni) de yar eder.

Tasavvuf adamı duanın kuru kelime ve sözlerden oluşmayacağını çok iyi bilir: Dua, ancak gayret ve çabanın en son noktasında "Gücüm bu kadar, yardım et„ diye boyun eğmedir. Başka deyişle, Allahın yaratıcı gücünün devamı olan, Allahın eserini tamamlamaya gelen Âdemin bu defa, kendi yarattığını kusurlu ve eksik görerek ana kaynaktan çare yakarmasıdır.

Âdemin şerefi, her şeye rağmen aczinde ve aczinden Rabbine sığınmadadır. Gene, Resul-ü Ekremin yürek titreten hadisi bütün yüceliği ile karşımızda: "El fakrü fahri!„

TÖVBE

Elbet günah işleriz. Kuluz biz! Ancak nefisle görüntü veririz! Nefsin etkisi olmayacak idiyse niçin nefis içinde bulunalım? Hem suya dalmak hem de ıslanmamak mümkün değil. Nefis atıyla koşacağız.

Ama at gemi azıya mı almalı, yoksa kantarma elimizde mi kalmalı? İşte, süvarinin kantarmayı elinden kaçırmaya ·hayıflanmasının adı, tövbedir! Tövbenin esrarını tasavvuf bakışıyla araştırırsak şöyle demek doğru olur: Tövbe kupkuru bir vazgeçme değil, kupkuru bir sığınma da değil, bunların yanısıra ve bunlarla beraber asıl, "Bana yakışmayanı yaptım, yazıklar olsun„ bilincidir.

Bir padişah düşünün, tebaasına hakim, boyun eğeceği kimse yok. Ama üstünlüğün vekarına sahip. Küçük yalanlara, aldatmacalara kalkar mı? Zavallıca açıkgözlüklere girişse hemen kendi ağırlığı kendisine fren olmalıdır. **"Bana yakışmaz„** demeli, kendini kınamalı ve vazgeçmelidir. Mevkiine ve kişiliğine yakışan budur.

İnsan, Yüce Yaradanın yüce eseri olduğunun bilincindeyse, işte aynı kınamayı ta gönlünde duyar, şanına lâyık yaşamaya çalışır.

Aslan ormanın kralıdır, leşi çakala, sırtlana bırakır.

Allah'ın, **"Senin için yarattım„ hitabının kendi mislince insana indiğini bilen Adem (Levlake levlak hitabı!) kulluğunda bu üstünlüğün tadını sürer. Tövbe onun kendinden utanmasıdır. ("Ben ahlakı tamamlamaya geldim„** uyarısı.) Ademoğlu, kendi nefsini levmederek (kınayarak) daha yüce mertebelere ulaşır.

Ramazan ayına bu açıdan bakarsak, oruç ve ibadetleriyle bir arınma dönemi olduğunu farkederiz. Gerçekten, Kur'anımızda **"Allah'ın nefesindendir„** sözüyle izah edilen ruhumuz, küçük maddesel alışverişlerle bulaştığı kiri Ramazan ayında ilahi bir yıkanmayla atar. Ramazan, taklitte dilin, tahkikte (yani asılda, özde) ise gönlün ve halin tövbe ayıdır.

Bu kitlesel gönül tövbesi, Sultandaki rahmaniyetin karşısına dikilmeye kalkan bütün bahanelerin sedlerini yıkar, aşar.

Tövbe etmemek, umursamamak, hedefi şaşıranın işidir. Ya, kendini dev aynasında gören bir benliğin oyunudur, ya da dev aynasından bile nasip alamayan hayvansal bir yaşamın sonucu...

Varoluşun "Bilinmek istedim„ maksadının etrafında döndüğünü farkedemeyen, bu dünyadaki cevrücefayı bedavaya çekip göçer. Bedavaya, çünkü Allah'ın maksadını bugün olmasa yarın mutlak öğrenecektir. Nisbeten

dayanılabilir şartlarda öğrenmeyi kaçırmışsa, daha zor şartlara razı olmalıdır. İşte, cehennemin inşasının sebebi de budur. Yeri gelmişken tasavvuf ehlinin şu nüktesini nakledelim: Hani, mezbahada kan kokusundan azan bir öküzü **Behlül'e şikayet ederler. Behlül gidip hayvanın kulağına eğilir ve ("Nasıl olsa kesileceksin, teslim olsana,,) der. Öküz. ("Ya, söylemesi kolay, bu kaçıncı kesilişim) diye yakınınca Behlül cevap verir: (Öküzlükte ısrar ettikçe daha çook kesilirsin!)**

Geçende değindiğimiz, dünyayı boynuzunda taşıyan öküz sembolü, yani dünyanın bütün meselelerini ciddiye alıp sırtlayan mahluk, işte bu küçücük benliğinde direnen öküz hikayesine de konu olur.

DİLEKTEKİ ENDİŞE (HAVF-Ü RECÂ)

Yağmuru esirgenmemiş bir ülkede, sokaklarda biriken yağmur sularının üzerine basar geçeriz. Suyun damlasına hasret çölde kim su birikintisine basıp geçebilir? Yağmur oralarda nasıl bir istekle özlenir, istek nasıl bir ümitle desteklenir?... Diliyoruz ama ya yağmazsa? Ya dileğimiz kabul edilmezse?...

İstek, ümit ve ümit edilenin elde edilemiyeceği korkusu içiçe yaşandığı zaman olaylar (ve olaylardan oluşan hayat) başka bir anlam kazanır.

Varoluşun sisteminde bir hedefi istemek ve o hedefe koşmak var. Pek çok misalden biri, yerçekimi. Ve o yerçekimi merkeze çekip hareketi öldürmesin diye bir karşı güç: Merkezkaç kuvvet... Hareket, ve sonra o hareketin sıfırda yok olmasını, hedefte bitmesini önlemek üzere bir karşı hareket... Soyut kavramlarda da aynı: İstek, ümit ve o isteğin ve ümidin hemen 'tatmin' sıfırında ölmesini önlemek üzere bir karşı endişe: Dileğin gerçekleşmiyebileceği korkusu. Eskiler buna, 'havf-ü recâ' derlerdi.

İşte, dileği dilek yapan, gerçekleşemiyeceği korkusudur. Neticesinden emin olmadan dilemek... Ümid ederek. Ümitle ümitsizlik arasında gidip gelerek...

Artıdan eksiye, eksiden artıya devamlı olarak değişen alternatif akım dinamizmiyle.

İster imanlı, ister imansız olsun, dileğin gerçekleşmiyebileceği korkusu, herkeste var. İmanlı buna Allah korkusu der. İmansız, başka ad bulmaya uğraşır. Ama onunki de Allah korkusudur. Havf'tır. İçgüdüsel havf. Dileği ve dilekte gizli ümidi kıvamlı, ağdalı yapan, işte bu havf'tır. İsteğin içine, istediğini kaybedebilme korkusunu da katar!

Hattâ, eğer Allah 'Ol!' isteğiyle hemencecik yaratmayı yeterli, tatmin edici bulsaydı, Âdemi kendine araç eyler miydi? 'Ol!' emri Âdemde kıvamını bulur, çünkü ümidin ve kaybetme ihtimalinin lezzetiyle lezzetlenir. Yani havf'la!

Havf, aslında, ilâhi kudretin önünde çaresizliğimizin tâ bilinç altımızda idrak edilmesidir. Bu idrak, bu çaresizlik duygusu olmasaydı, ümit diye birşey kalmaz, her dilek kupkuru bir istek, hattâ bir emir olurdu.

Yalnızca dilemekten, yani duadan ibaret miskince bir hayatı önleyen de gene havf'tır. 'Ya olmazsa, ya Allah indinde makbul

sayılmazsa' korkusu, insanı tedbirler aramaya, Allahın kendisine lütfettiği akıl, hafıza, el, ayak, göz, seziş gibi binbir aracı bile yeterli bulmayıp yeni yeni araçlar üretmeye yöneltir: Havf'ın itici gücü!

İnsanlığın varış noktası olan Yüce Peygamberimiz de vaz ettiği İslâmiyetle bunu öğretmiyor mu? Çalış, üret, tedbirini al, sonra Allah'a sığın, O'ndan iste. O, gerekeni en iyi bilendir. Takdir O'nun.

Allah havf içinde dileyişin geçerli olacak bir yolunu da şöylece gösterir: "Benim gül yüzlülerimin (yani velilerimin) hatırına isteyin!„

Havf içindeki dilek, velinin, yani ilâhi gerçeğin âlimlerinin, tasavvuf deyimiyle 'gül yüzlülerin' hatırı araya konunca, ayrı bir ümide kavuşur. (Kudsi hadis: "Alimlere rağbet gösteriniz, çünkü benim rahmetim bir an bile onlardan ayrılmaz.„) Ulu söz açık seçik işte: Allahın rahmeti velilerinden ayrılmaz, çünkü Allahın isteğiyle velilerinin istediği aynıdır.

'Benim gül yüzlülerimin hatırına isteyin' hak-söz'ü, anlayana, 'yalnız benden isteyin' demekten farklı değil.

Anlamıyana gelince, o, o muhteşem sözü, evliya mezarlarına çaput bağlamak safiyetine indirir...

SIĞINMAK

Kudsi hadis: "Ey insanoğlu, seni yaradan benim. Sana rızk veren benim. Seni dirilten benim. Seni öldürecek benim. Öldükten sonra diriltecek benim. Seni hesaba çekecek olan benim. **Eğer hayırlı iş yaparsan onun mükâfatını göreceksin. Ve eğer kötü iş yaparsan, onun cezasını çekeceksin. Bununla beraber, ne zarar, ne fayda, ne ölüm, ne hayat ne de dirilmen yönünden kendine sahip olamazsın.„**

Kudsi hadisin, yani Peygamberin diliyle ifade edilen Allah sözünün hükmü ayan beyan: Hem herşeyin ilahi kudretin emrinde ve iradesinde olduğunu anlatıyor, hem de kulun, kendi fiilinin mükâfatını ya da cezasını göreceğini açıklıyor. Benzeri hükümlere Yüce Kur'anın surelerinde de sık rastlanır.

Bir hadis, "Allah halkı karanlıkta yarattı. Sonra onlara nurunu saçtı. Nur kime rastladıysa o doğru yolu bulmuştur. Kime rastlamadıysa o doğru yoldan sapmıştır„ sözüyle aynı noktayı bir başka ifadeyle ortaya koyar.

Ve asırlardan beri, insanın kendi iradesi var mıdır, yok mudur, münakaşası sürer. Elbet hep te sürecek.

Tartışma, vahdeti vücudu, yani vücut tekliğini görmemekten tevhid, yani tekte birleştirme prensibini gözardı etmekten doğmakta. İnsanı Allahın karşısında imişçesine düşünmekten gelmekte. Oysa bizim idrakimiz, tek ve uçsuz bucaksız idrakin zerrecikleridir. O zerre idrakler, 'bütün' de olduklarının anlayışına varabilirlerse, nura kavuşmaları, karanlıktan kurtulmaları daima mümkün. Çünkü yaratış her an süregelmekte. Nur, her an, sonsuz karanlıkların köşesini bucağını aydınlatmakta.

Gene unutmamak gerek ki, nur, bir projektör ışığı ya da güneş huzmesi değil. Nur, iç aydınlığıdır. Yani yukarıda ancak bir ifade çaresizliği içinde kullandığımız 'köşe bucak' sözü, aslında bir mahalli, bir mekânı değil, mekânsızlığı anlatabilmek çabasındadır.

Evet, nur, gerçeğin içe vuran aydınlığı. Hakikati kavrayabilme yolundaki ümidin verdiği aydınlık. Kişisel varlığımız 'bağımsız' olduğu inancından kurtulamadığı, benlikte ısrar ettiği sürece, karanlıktadır.

Ama kişisel varlığın bu halinde dahi içini zaman zaman bir aydınlık, bir huzur kaplar. O aydınlık, zerre'nin kendi aslının yapısında oluşundandır. Kendi içinde, cevherinde bile bir nur zerreciği bulunuşundan!..

'Benlik' yanılgısından kurtaracak yol, açık seçik: Sığınma. Yalnızca, sığınma. İbadet ve dua da, şüphesiz bu sığınma kapsamının içinde. Ama sığınma idraki olmalı ki, dua veya ibadet şekilde kalmasın.

Neyi sağlar sığınma: 'Benlik' iddiasının, 'bireysel olmanın' gülünçlüğünü ortaya koyar. İlâhi bütünlüğün haşmetini idrake götürür. Damlayı denize iade eder.

Bu demek değil ki, kişisel davranışlarımız olmasın. Tersine. Kişisel davranışlar 'bütünün' karakterini ortaya koyar. Damlanın iç yapısı olmasa deniz nasıl sonsuz bir su ihtişamı verir?

Kişisel davranışlarımız elbet olacak. Olacak ta, 'bana şunu ver', 'çoluk çocuğuma şunu isterim' gibi küçük hesaplı dualardaki sığınma 'kulluk'tan gelir. Ama 'öz-kul'da, kul olma haysiyetine aykırı düşer!

İşte bir diğer kudsi hadis: "Ey insanoğlu, bil ki ben ancak rızam için yapılmış ibadeti kabul ederim. O halde benden dilenip durma. Çünkü ben sana dilencilerin istediklerinden daha faziletlisini verdim.„

Açık seçik değil mi? Allahta olma idrakini kazanmak üzere niyaz fazileti dururken, 'ben' için, 'bizimkiler' için maddesel niyazlar, dilenciliktir.

Dilenci niyazı dediğimiz sığınmalar, aslında 'kişilik' için direnmelerden başka anlama gelmez. Dilenciye verilen ise, hep, 'bir işe yaramayan' değil mi? Bir anlık bir zavallı ihtiyacı karşılayacak iki metelik...

DÖNÜŞÜM

TEKRAR AŞKI

Bebek, ateşe ilk elini sürdüğü gün, ateşi ve onun yakıcılığını beller. Bebek için ateş işte o anda yaradılmıştır. Sonra, büyüdükçe pek çok şeyi, mesela açlığı, tokluğu, yarın endişesini tanır, yani açlık, tokluk, yarın endişesi onun için yaradılıverir...

Ve sonra ilk aşk! Aşk onun nazarında, onu yaşamaya başladığı, veya hiç değilse en erken, aşk diye bir şeyin mevcut olduğunu öğrendiği anda var olur.

Uçak gerçi yirminci asır başında keşfedildi ama, Afrika ormanlarındaki küçük bir kabilenin bireyleri için böyle bir keşfin varlığından söz etmek mümkün mü? Onlardan biri uçağı görecek ve ancak ondan sonra böyle bir kuşun yaşamakta olduğunu sanacak, koşup köyüne bildirecek. Ve neden sonra, o kuşun insan elinin eseri olduğunu öğrenecek!

Demek istediğimiz şu: Bütün olaylar ve kişiler, haklarında bilgi edindiğimiz anda her birimiz için yeniden yaradılmış gibidirler. Bu, Yaradan'ın yaratıcılığının Adem'den Adem'e devam eden tükenmezliğidir!

Dünya, her idrake yeniden kurulur!

Zor da olsa şu delili gözler önüne sunmaya çalışalım. Kur'anı Kerim'de Allah bu alemi altı günde yarattığını bildirir. Güneş ve dünya da aleme dahil olduğuna ve onlar yaratılmadan "Gün" ölçüsünden söz edilemeceğine göre, altı günün başka bir anlamı bulunmalı. Alemin yaratılmasından maksat güneş sisteminin ve günün var olduğu bir ortamda, idraklerde yaratılmasıdır! Altı gün deyimi de, bir süreye işarettir.

Öyleyse idrakimiz geliştikçe âlem adım adım bizim nazarlarımıza serilir. İdrakimizdeki kemal nisbetinde kemali bulur. Yani Allah'ı idrake başlar.

İslamın yüce peygamberi, Hatemi Enbiya bunun için ancak kırk yaşında peygamber oldu. Başka bir ifadeyle, O'na alem 40 yaşında tam ve kamil olarak yaratıldı. 40 yaşına kadar geçirdiği süreyi peygamberce bir kemal dönemi saymaya İslam'ın üstün tefekkürü el vermez. Kırkından önce olgunluğa erilemeyeceği İlahi Rehber'de gösterilmiştir.

Peki, ya diğer peygamberler? Ya mesela Hazreti İsa ki, doğar doğmaz konuştu, peygamberliğini belli etti?.. Tasavvuf ehli tam bir imanla İki Cihan Serverine şöyle hitab eder. "Çünkü gelen nebiler sendin, senin sırrın içinde!".. Yani mesela Hazreti İsa, Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'nın kemal ölçülerine göre, O'nun çocukluk safiyetinin resmidir! Hazreti Davud, O'nun yenilmez gücüdür. Hazreti Musa, Allah'ı ilk duyduğu anları simgeler. Hazreti Yusuf ise, Ondaki Adem kemalinin Cemalullah'tan akseden güzelliğidir!

Resül-ü Ekrem'in kemal özelliği, (daha önceki sohbetlerde de arza çalıştığımız gibi) böldüğü ayın iki parçasının birbirine muhabbetidir. Bölünmüşlükte görünür hale gelen aşk alışverişidir! Zerre ile bütünün birbirinin cezbesindeki mestaneliğidir.

Bunun maddedeki örneği de, Adem'in kaburgasından yaratıldığı remzen anlatılan Havva ile kül-cüz (bütün ile parça) ilişkisidir. Halk dilinde sık tekrarlanan "Gönülden gönüle yol„ da, gene bütünle parçasının alışverişini ortaya koyar.

Evet, bu âlem, her birimizin idrakinde yeniden yaratılır. Her birimize bilebildiğimiz çehreleri ile ilk defa, ama Ahediyetin yüce idrakine ise tekrar tekrar sunulur. Bu tekrardan "bütün„ün mükemmelliği içilsin diye! Tıpkı, gece ve gündüzün peşpeşe tekrarından zamanın tadının alınması ve o sürur içinde Allah kelamıyla zamana (asra) yemin edilmesi gibi. Bu yemin, sevilenin başına edilen yemindir. Çünkü zaman, bir anlık bir zevk titremesini geniş ve mestane bir sarhoşluğa yeniden ve yeniden yayan sihirdir!

POTA VE LAV

Binlerce yıldan beri, hatta jeolojik çağlardan bu yana şu yer kürenin doğurduğu ve sonra sinesine aldığı, tekrar doğurup yuttuğu milyarlarca canlıyı düşünün: Malzeme hep aynı depodan; Yeryüzünden. Her şey şu dünyanın içinde veya kabuğunda olandan yaratılıyor. Dışarıdan ilave bir kaynak yok. Evet, olsa olsa başka gezegenlerden kopup düşmüş göktaşları... O kadar. O göktaşları da Allah'ın dünyaya dışarıdan da malzeme vermek kudretine sahip olduğunu, ama herşeyi dünya "Marketinden„ temin etmeyi yeğlediğini isbat için! Hudutsuz imkanlar içinde bile israftan kaçınma ahlakına ne muhteşem örnek! ('Ben israfı sevmem' manasındaki ayeti ne kadar tekrarlasak, yeterli değil!) Bu alem, uçsuz bucaksız bir mana potası. Kudretullahın körüğü bu potadaki cevheri hep lav kıvamında tutuyor. Devamlı. Bu kıvamı ifade edebilmek, ancak Allahın sıfatlarından biri ile mümkün. Bu sıfat 'Hay'dır. Yani diri, canlı.

Potadaki lav, hay gücü ile kıpır kıpır, her an bağrından yeni bir hayat fışkırtmaya hazır. Beceriksiz bir benzetme ile, maden cevherlerini eriten bir izabe fırınını göz önüne getirelim: Hay kıvamındaki cevher, mevcut mana kalıplarına ihtiyaca göre dökülüyor, mana kalıbında soğudukça maddeleşiyor: Dağ, taş, ağaç, çiçek, hayvan ve her mizaçta, her görünümde çeşit çeşit Adem nüshaları. Bu imalat, "Bilinmek istedim„ cezbesinin eseridir. Varoluş hikmetinin görüntü alemine sunduğu bütün bu araç ve gereçler, kamil insanın, Ademin hikmet gözüyle seyredilmek ve O'nun eliyle kullanılmak içindir.

Malzeme eskidikçe, cisimler yaratılış maksatlarına aykırı ve kullanılmaz hale geldikçe, toprak ananın koynunda tekrar potaya döner. Erir ve üzerine bulaşan kirlerden arınır ki, ortaya çıkan tertemiz yeni cevherden yeni yeni malzeme yaratılsın: Cesetler çürür, binalar çöker, makinalar hurda kazanlarına atılır ve yeni yeni canlı ve cansızların dökümünde kullanılır.

İşte basübadelmevt denen, yeniden doğuş budur. Bu yeniden doğuş, bazı dinlerin yamulmuş inançlarında ve felsefe spekülasyonlarında ilkesinin dışında bir hüviyete sokulur. Zannedilir ki, aynı 'Kişilikte' ruhlar değişik bedenlerde dünyaya dönerler. Oysa yalnızca yüzeysel gözlemler bile şu pota ve lav misalinin gerçeğe çok daha yakın olduğunu anlamaya yeter.

Peki bu devridaimin, potadan kalıplara dökülüş ve sonra tekrar potaya dönüşün hikmeti ne ola? Bu tekrar niye? Daha önce de bir yönüyle tekrarın hikmetine değinmiştik, ama yön çok! Başka cepheden bakalım: Canların canı Ahmedi Mahmud Muhammed Mustafa "Seni layıkıyle bilemedim„ demedi mi?..

Doyamayınca ne yapılır: Tekrarlanır ki, yeni yeni revnaklar bulunsun.

Diğer yandan, Allahın isimleri (yani özellikleri) ölçüye hududa sığmaz ki. Bir 'Alim' ismi ya da bir 'Kadir' ismi yanında şu görünen, bilinen alem nedir?

Varoluş, keşiflerin keşifleri kovalamasıyla süregeliyor, ama ne "Bilinmek istedim„ emri yeterince bir doyuma ulaştı, ne de "Seni yeterince bilemedim„ hayıflanması dindi. Bu arayış şüphesiz yeni ihtiyaçları, ihtiyaçlar bitmek tükenmek bilmeyen keşifleri, değişik, konforlu hayatı, bu konforlu hayat bambaşka gereksinme düzeylerini ortaya çıkarıyor. Konfor konforu, ihtiyaç ihtiyacı çağırıyor. Allahın emriyle! O'nun yüce âşıkının tatmin olamamış özlemiyle! Elbet tekrarlarız. Gittikçe sonsuza doğru uzanarak.

Son, başa sığır mı?

ZAMAN YÖRÜNGESİ

Zaman dediğimiz, idrak noktasının belli bir yörüngedeki hareketidir. Yıl, ilkbaharın ilk gününden geçerek yaza varır, sonbaharı ve kışı dolaşıp gene ilkbahara kavuşur. Bu yörüngüde dönüş, bu tekrar, yaradanın "Sâbır„ isminin gereğidir ve varoluşun bir ilkesini oluşturur.

Mânâ da yörüngesinde döner: İdrak, bu yörüngenin herhangi bir noktasında belli bir âdem yapısında yaşar, o âdemin ömrünce bir çizgi çizer ve sonra âdemin vücudu idrakten ölürken, idrak yeni yeni âdem vücutlarında zamanı tadmaya devam eder. Vücutsal ömrün, doğumla ölümü birleştiren küçük çizgisi, cüz'i bakışımıza iki nokta arasındaki doğru gibi görünse de, alemin kaderini oluşturan yörünge üzerinde, bir yay parçasıdır. Ve idrak, yaydan yaya, kader dairesi üzerinde döner durur. Her bitiş noktası, yeni bir başlangıçtır. Öyleyse, âdem idraki ölmez! Bütün sorun, kişisel benliğimizi ve kişisel aklımızı evreni kavrayan o külli akla garkedebilmektedir. Bu çabayı yalnızca kişisel akıl önlemeye çalışır. Bu nedenle kişisel akla, tasavvuf ustaları " topal eşek„ deyimini uygun görür.

Yüce aşk peygamberi Mevlânâ da şöyle der: "Akıl ve mantık taslamak iblistendir. Aşk ise, âdemden!

Topal eşeği yere çarpan gönül coşkusuyla şunu söyleyebiliriz: İdrak, zaman dairesi üzerindeki her noktada, başlangıcı ve bitişi beraberce yaşar. Başlangıçlarla bitişler öylesine içiçedir ki, ne başlangıcın başı vardır, ne de bitişin sonu. Buna, doğumsuzluk ve ölümsüzlük denir!

Ayetleri ve bir kudsi hadisi birlikte tetrarlarsak, dediğimizi delillendirebiliriz:

"İnna lillahi ve inne ileyhi raciun„ (Anlamı, herşeyin aslına döneceği şeklinde özetlenebilir.)

"Külli men aleyha fan ve yebka vechü rabbike zülcelali velikram„ (Herşey geçer, ama Allahın yüzü devam eder.)

Allahın yüzü, yani görünürlüğü âdemle mümkündür. (Kudsi hadis: Sen olmasaydın bu alemi yaratmazdım)

O halde, sona erişle beraber gene, görünmek için açılıp saçılma başlar. Mânânın yörüngesi üzerinde, bu hep böyle sürüp gider. Ta ki, tüm defter dürüle... Dünyanın dönüşü ve mesela sivri ya da köşeli değil de yuvarlak oluşu, bu mânâ yörüngesinin aşkındandır. Dairesel hareket, aşkın latifliğini ve yumuşaklığını simgeler, okşayışını belirtir. Sivrilikleri ancak bu okşayış yuvarlar. Denizin, kıyısına düşmüş sivri taşları yuvarlayışı gibi...

Sahibülmülk yörüngesinde, bireysel mülk iddialarının birbirini kovalıyarak silinip gidişi gibi, topal eşek akıl da ölür gider, ama dolabı döndürmek için yenisi ve gene yenisi gelir... Ve gönül, topal eşeğin efendisi, bölünmez bütünlüğü ve ahedliği ile çarkı feleği döndürür: İdrake, yörüngenin her zerresinden revnak sunar...

"HAYVANI GEÇMEDEN„

Varoluş, Allahın sınırsız kudreti içinde, durup dinlenmeyen bir mânâ ve madde evrimindedir. **Gelişip doruğa yükselmeyi daha güçlü yükselişlere varmak için dağılmalar (yani ölümler) ve sonra yeniden toparlanmalar takip eder.**

İnsanın kendi hayat çizgisi içinde de kemale doğru bir ilerleyişi mevcuttur. Bu ilerleyişte insan nefsinin karakterleri hayvanların yaradılışıyla simgesini bulmuştur.

Yüce Kur'anda El En'am suresinde şöyle anlam verilebilen bir âyet (38) var: "Yeryüzünde yürür hiçbir hayvan ve havada kanatlarıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizler gibi birer cemaat olmasın.„ - Yani: Toplumsal davranışlarımızın belli hayvansal görünümleri var. Hayvanların çeşitli toplulukları değişik toplumsal yönlerimizi simgeler, gözler önüne serer.

Hayvanla gerçek insan arasındaki fark idraktedir. Kişiyi de, toplumu da kendi gelişme yolunda hayvansal oluşumdan üstün kılan şüphesiz bu anlama, kavrama özelliğindeki farklılıklardır. **Tersiyle ifade edersek, hayvan insanın idrakten henüz yeterince nasip alamamış olan nefis halidir.**

Hatta ilâve etmek gerekir ki, idrakten maksat, gerçek idrak, Allahı idraktir. Zira bunun dışındaki anlayış kımıldanışları, ki genellikle sebep - netice ilişkisinden ileri geçemez, hayvanlarda da görülür: Mesela istediğimiz kadar, âlet kullanma yeteneğinin insana özgü olduğunu iddia edelim, hayvanların da âlet kullandığına pek çok misal var. Hayvan, tabii yapıyı âlet olarak kullanır. Mesela karga, cevizi kırmak için, yüksekten sert bir cisim üzerine atar. Keza, sebep - netice ilişkilerini sezinlemenin insana özgü olmadığını gösteren başka misaller de pek çok. Ahmak olmayan bir fare, kapanla peynir arasındaki bağlantıyı öğrenir.

Demek ki, hayvandan insana geçiş için, kupkuru, herhangi bir sebep - netice ilişkisinden haberdar olmak yetmiyor. Daha yücelmiş, hayvanda görülemeyen bir anlayışa ihtiyaç var. Tasavvufa birazcık olsun ısınmak lazım ki, insan görünümünün insan sayılmaya yetmediği, insanın gerçek insana varmak için Allah idrakini geliştirmesi gerektiği kavranabilsin... Ama bu kadarı bile yeterli değil. **Daha yakın bir idrak şart. Tâ, insan Allahta olduğunu anlasın!**

Tek âdem dediğimiz, işte o idrake sahip 'Âdem'deki tevhittir.

Halbuki biz, 'hayvanı geçmeden insanı arzularız.' - Kendimizi o tevhitte farzederiz. İşte, gerçek idrake varamamış avama belletilen kevser ırmaklı, hurili, muhallebi duvarlı cennet, koyuna sahibini takip etmesi için tutulan yeşil ot gibidir. Allah idrakine yaklaşmış tasavvuf ehli ise, "isteyene ver onları, bana seni gerek, seni!„ diye asırlardan öteye haykırır.

Cansızdan hayvana ve hayvandan insana doğru evrimde dikkate değer bir gözlem de şudur: Bitkilerde de, ilkel hayvanlarda da (mesela tek hücreliler, yahut solucanlar gibi) vücut var ama, baş yok. Baş, bir gelişmenin eseri. **Hatta giderek gelişme o noktaya varır ki, canlıda etkileyen ve etkilenen başlıca unsur baş olur. Hattâ, baştan da ileride, bakış olur. Merkez, bakışın tâ içinde belirir.**

Hayvandan öteye insanda, daha öteye kâmil kişide, bakış herşeydir. 'Hülâsai meram'dır. 'Maksatullah'tır.

ASLIMIZA DÖNÜŞ, AMA, ŞÂHÂNE DÖNÜŞ!

Meyva ağacı, ağaçtır işte. Ama üzerinden mevsimler geçince, zamanı bünyesine sindirince, olgunluğun lezzetine varacağının işaretini verir: Çiçek açar! Gene zaman geçer ve sonra, meyva! Ağacın 'odun'dan malzemesini meyvanın lezzetine dönüştüren, geçen zaman ve o zamanın getirdiği etkilerdir. 'Sabredenlerle beraberim' âyeti her meyvada maddesel kanıtlarını böylece gözler önüne serer! Milyarlar ve milyarlarca kere! Gören bakışlar için! Ve o meyvanın lezzeti, yenmekle tükenmez. Çekirdekte 'nihan' olur, gizlenir. O sert çekirdek kabuğunun altındaki öz, yeni yeni ağaçların ve yeni yeni meyvaların deposudur.

Ağaçtan çiçeğe, çiçekten meyvaya ve meyvadan tekrar çekirdeğe ve ağaca dönüşüm... ('Herşey aslına döner' ayeti!) - Bu dönüşümde öz yok olmaz, şekil değiştirir. Ve lezzet, hep kendini sunmaya hazırdır: Avama, meyvada. Ve ama asıl, has'a, bizzat dönüşümün esrarlı hikmetinde! Sistemin müessisinde, yaratanında!

Acaba bu dönüşüm basit bir tekrar mı? Yoksa, her gidiş gelişin üzerine ilâve edilen bir şeyler mi var? Bir tekâmül?

Yukarıda, zamanın boşuna geçmediğine değindik. Zaman, dönüşümün bir turu tamamlamasında etkili ise, turların birbirini kovalamasında nasıl etkisiz olabilir? - İşte tarih! İşte, canlıların, bitkilerin, insan toplumlarının gelişmesi... Ne jeolojik devirlerin meyva türleri şimdiki meyvaların lezzetine varabilir, ne de Neanderthal insanı günümüzün insanının aynıdır. Ortaçağların insanının bile meselâ taban derisi günümüzün otomobilden inmeyen iskarpinli ayaklarına göre ne kadar kaba olmalı?.. Deri böyle de, ya idrak?

Ham meyvadan olgun meyvaya geliş çok sırrı açıklamıyor mu? Ham başlanır. Ham başlamak gerek! Bunun gibi, imanlı olmanın yolu da, günah içinde bocalamaktan geçer. Cehenneme uğramadan cennete varılamaz. İşte kanıtı: Dünya gafletinden silkinmeden gerçeğin lezzetine ulaşabiliyor muyuz? Bütün çırpınmalarımızın özünde bu yatmaz mı? Bile bilmeye...

Kendi iç huzurumuzu yakalayıncaya kadar çevremizi kendimize zindan etmez miyiz?

Kısacası şu: Reddettiğimiz, kabullendiğimizin anasıdır! Meyva çekirdekte, iman inkârda gizlidir!

Ve tüm bu tekâmül akışının amacı, 'Muhammet kemâli'ni elde etmektir. Çünkü, 'Muhammet kemâli'nden üstün bir nokta yok. O kemâlin sınırı yok ta, ondan...

'Muhammet kemâli' dediğimiz, en yüce hedeftir, çünkü 'Muhammet' vâroluşun sebebidir: Levlâke levlâk kudsi hadisinde ifadesini bulan, Allahın âşık olduğu sebep!.. Tüm esmâ, yâni Allahın bütün sıfatları, habibi Muhammette muhabbet tutkusuyla görünme âlemine düşmüş. Tüm sıfatların idraki, muhabbete yönelmiş!

Basit anlayış, şöyle bir soru sorabilir: İslâmın Peygamberi nasıl kemâl noktası olabilir? Hani, tekâmül var diyorduk?.. Hani Âdem, Neanderthal insanından günümüze, hep ilerleyiş içindeydi? Yedinci asırdan sonra da gelişmedi mi?

Şuna imân etmek gerek: Muhammet Mustafa, bütün çağlarda var. Kıyamete dek! Vücutta göründüğü çağ hangi çağ olursa olsun, bütün çağların hedefi O'dur. O, ulaşılabilecek en yüce noktadır.

Bu sözü basit yönünden alacak kişi için işte basit kanıt: Yedinci asırda söze dökülmüş âyet ve hadislerde ifadesini bulan hakikatler her devrin bilim adamlarınca yalnız tek bir yönünden zaman zaman keşfediliyor da, İki Cihan Serverinin ilmine her defasında yeni bir hayranlığa sebep oluyor.

Ama, O'nun her devrin kemâl hedefi oluşunun gerçek anlamına eğilen için, bambaşka bir hakikat nuru var: İslâmın Peygamberinin vefat günü Hazreti Ömer'in söylediği iman ve hikmet dolu söze gönül verdirecek bir hakikat!

Levlâke levlâk, yani, sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım anlamındaki uyarı karşısında, yedinci asırdan sonra dahi âlemin devamı niçin? -- Çünkü, 'Muhammet kemâli' zamanla ve tek insan ömrüyle kayıtlı değil!

Meyvadan çekirdeğe, çekirdekten dala ve meyvaya dönüşüm, hep O'nunla ve O'nun velileriyle bitmeksizin sürer gider...

MADDE VE MÂNÂDA DÖNÜŞÜM

Pek çoğumuz çeşitli yetişme çağlarımızda eğilimlerimizin tesiri altında bir takım ayırımlar yapmışızdır: Kimimiz herşeyi madde ile izah eden 'fizikçi'leri benimsemişizdir, kimimizse gerçeği mânâda bulan 'metafizikçi'leri beğenmişizdir.

Gerçekten, maddenin mânâya, mânânın da maddeye dönüşegeldiği bir 'dönüşüm evreni' içinde yaşamakta olduğumuzu kolayca düşünemeyiz. Oysa varoluşun yaşama dinamizmi bu dönüşümde görünür hale gelir. Modern fiziği, madde, ısı, enerji ve hayat konusunda çarpıcı delililer veren termodinami kurallarını bir kenara bırakalım ve basit gözlemlere dayanarak dediğimizi anlatmaya çalışalım:

Maddenin en kabası taş toprak... O taş toprağın içinden fışkıran bitki, bitkideki meyva ve meyvadaki lezzet ve enerji deposu!.. O meyvadan gıdalanan canlılar ve bu arada insan... İnsanda bu enerjiyle hareketlenen çeşitli heves ve zevkler, düşünme eğilimi ve kudreti... Allah idraki! -- -- Allah idrakine doğru uzanan şu zincirin ilk halkası toprak işte!.. (Biz Âdemi çamurdan yarattık -- bir damla sudan hayat verdik, anlamındaki ilahi uyarıları hatırlarsak gözlemimizi ayrıca kanıtlamış ta olmaz mıyız?)

Peki ama, kilometrekarelerce toprakta ne kadarcık bitki, o bitkilerden ne kadarcığında insanın aldığı lezzet ve enerji? Ya o enerjiden ne kadarı varoluşun gayesi olan Allah idrakine sarfolunmuş? Başka amaçlar yok mu? -- -- Yok! **Gerisi, o bir anlık amaç idrakinin zevkini zirveleştiren, yücelten desteklerdir. Bir piramidin tabanı gibi. Zirve ancak taban üzerinde yükselmez mi?**

Ve gene o piramidin zirvesiyle tabanı arasındaki ilişki gibi, kâmil kişi ile âlem arasında ayrılmaz bir bütünlük mevcut. Hep tekrarlıyageldiğimiz üzere âlem, Âdemin devamı, uzantısı!... Sakarya Irmağından denize inen suyun uzantısının tüm okyanuslar oluşu gibi... Hangisini nerede hudutlandırabilirsiniz?

Ve şimdi tersinden alalım: Sözünü ettiğimiz o lâtif, o emsalsiz zevk ânı, o Allah idraki, dem geçer, su buharının soğuk havaya rastlayıp suya, sonra buza dönüşmesi gibi, Âdemin dünyevi idraklerine dönüşür, binbir madde olayına hareket imkânı doğurur ve maddeleşir.

Hayat, bu iniş çıkıştır.

Ve maddeyi ve mânâyı kendinde tevhid eden de, ancak insandır! Başkaca bir tevhid menzili yok!

Mânânın en zarif haliyle maddenin en kaba şekli arasındaki çeşitli yoğunluklar bütün âlemle, yani insanın bütün uzantılarıyla beraber Allahta dengededir! Ne maddeden bir zerre eksilir, ne de mânâdan! -- -- Eksilse, yaradılışın defteri dürülüverir. (Vücudumuzdan da bilmez miyiz: Denge bozukluğu, yâni hastalık geçiştirilemezse vücudun kaderi toprak olmaktır. Toprağa dönüşmektir!)

Ama, dikkat çekici bir gözlem de şu: Maddenin en kaba halinden mânâya doğru uzanan spektrumda her zerre bir önceki zerreye göre mânâdır. Mânâdan maddeye doğru uzanan yolda da tersi: Bir sonraki hal, bir öncekine göre daha maddedir. Öyle değil mi: Taşa toprağa göre bitki, bitkiye göre hayvan, hayvana göre insan ve insanda kaba sabasına göre ressamı müzisyeni mânâ doludur. Beethoven hassas insanın simgesi. Ama Beethoven, Mevlânâya kıyasla, enstrümandır! -- Elbet bizim nazarımızda!

Mevlânânın gözüyle Mevlânâdan Beethoven'e bakış acep nasıldır dersiniz? O bakışa biraz yaklaşabilmek için bütün şu yukarıya yazdıklarımızı silip yok etmek gerek. O, kemal bakışıdır! O'nda değer farkı yok ki!.. O'nda herşey olabildiğince yerinde, kıvamında, ahenginde. Zaman bile, 'müessir' olmaktan, 'eser' olmaya dönüşmüş. O'na tesir edeceğine, O'nun tesiri altında! Mânâ ve madde içiçe!

Özetle: 'Allah herşeyden münezzehtir', evet ama, kâmil kişi şöyle der: 'Hiçbir şey Allahtan münezzeh (arınmış) değildir!..'

HİKMET BAKIŞI VE MİSALLERİ

GÜZELİ GÖRMEK

Tasavvuf bakışı, güzeli görmeye tiryakî bakıştır. Tasavvuf yolcusu kemâle, yani ideal olgunluğa doğru ilerlediği ölçüde, güzellikler keşfindedir. Bitmek tükenmek bilmeyen yeni coşku sebepleri bulur.

Öyleyse, tersinden de şu yargıya varabiliriz: Kişi, güzellikleri **"kötü„** diye, **"çirkin„** diye, **"cehennemlik„** diye karaladığı oranda da Allah güzelliğinden yüz çevirmiş olur.

Ne var ki, gönül adamı, bir tek güzele takılıp kalmaz. Yahut başka deyişle, **"Tek güzel„**e takılmıştır ama, o tek güzel, sayısız güzellerin müşterek güzelliğinde göz kırpar!...

Maddenin bir tek noktasına saplanıp kalana ne yazık...

Kuşkusuz biliriz ki, herşey zıddı üzerinde belli olur. Beyaz, beyaz üzerinde değil, siyah üzerinde farkedilir. Acı olmasaydı tatlı, gece olmasaydı gündüz, sıcak olmasaydı soğuk sözü bile yaratılmazdı... Öyleyse, çirkin dediğimiz, güzelin görünme sihridir. O sihirle görünür hale gelir. Demek ki, şöyle söylemek yanlış olmaz: Çirkin yoktur, güzelin görünmesini sağlayan ortam vardır.

Herşeyi yerinde ve güzel gören kemal bakışından söz ederken büyük gönül adamı Merkez Efendi'yi ve onun zarif kıssasını zikretmeden geçemeyiz:

Merkez Efendi, -henüz o zamanki adıyla Mustafa- tasavvuf yolunda ilerlemek için diz çöküp gönül bağladığı mürşidin huzurunda diğer dervişlerle beraberdir. Mürşidi bir sual açar ve der ki: **"Her biriniz düşünün ve cevap verin: Allah olsaydınız ne yapardınız?„**

Dervişler teker teker söz alırlar: Biri, **"Ben hırsızlığı, kötülüğü yok ederdim„** der. Bir diğeri, **"Ben yalanı ortadan kaldırırdım„** diye ilâve eder. Diğerleri de fikirlerini söylerler: **"Ben, aç adam komazdım, herkesi doyururdum„ "Ben bütün hastalara şifa dağıtırdım„ "Ben günahkarların hepsine tövbe ettirirdim...„**

Sıra Mustafa dervişe gelir. O, boyun büker ve tebessümle der ki: **"Herşey Merkezindedir Sultanım!„**

Yani, herşeyin olduğunca olması gerektiğini söyler. Düzeltecek bir şey bulamayan âşık nazarların sahibidir de ondan. Ve bu nedenle de, **"Merkez„** olur.

YAŞLANMA VE KEMAL

Bir eski evi seyredersiniz: Yapıca harap, ama senelerin verdiği durulma ile temeli oturmuş, yeni malzemenin rutubetinden eser kalmamış, üstelik yaşadığı hatıralarca zengin... Gönlün evi olan vücut ta böyledir. Vücut eskir, yıpranır. Ama o eskidikçe, gönül serbestleşir, rahatlar. Benimsediği köşe minderine kurulur gibi şu vücuda yan gelir.

İlâhi Kudret, sistemi öylesine kurmuş ki, genç vücut bütün hırsıyla beş duyusunu ve hattâ manevi yeteneklerini maddeye yöneltir. Tüm çabası, şu dünya sahnesindeki maddeye hükmetmek içindir. Gençlik çağlarınca algılanan tecrübe ve birikim, dem gelir, mânâya dönüşmeye başlar. Vücut yavaş yavaş kuvvetten düşer, el, ayak, göz, kulak sahibine itaat etmemeye hazırlandığını adetâ hissettirir. — Niçin bu isyan? Bu aslında isyan değil, ana amaca mûnisce yönelıştir.

Saz çalanın iyi bildiği bir kural var: Sazın eskisi, telin yenisi... Ruh hep yeni kaldığına göre, vücut sazını eskitmek gerek ki, yeniliğin verdiği cızırtı yok olsun... Müziğin gönle yönelen vuruşunu bozan o cızırtılar değil midir?

İnsan, gençlik çağlarının engel tanımayan umursamazlığı içinde sağa sola koşar, bilgiççe atar tutar. Ve bıktırır. Ama yılların deneyimiyle dolmuş bilge kişinin sözü öyle mi?

Vücutta yaşlanma, gönülde gençlik uyanışıdır. Yaşlılıkla beraber tefekkür gücü, beş duyunun yerçekiminden kurtulmuşcasına, ulaşabileceği doruk noktasına doğru yükselir.

İlâhi sistemin açık uyarısı: Maddede ümit yok, mânâya yönel!

Kimimiz direniriz: Her şeye rağmen madde!.. Gençlik havalarına saplantı bu direnişte kendini gösterir. Çevrenizdeki hırçın ihtiyarları bir tetkik edin: Hepsi, tabiatın akışının aksi istikamette yüzmeye çalışan, mâneviyatçı görünse de maddede kurtuluş arıyan hodbinlerden ibarettir. Aslında o hırçınlık, bilinç altının kemale varamamış olmaktan doğan küskünlüğüdür. Kendi halinden yakınmadır.

Buna, kendi özüyle barışık olamamanın verdiği hırçınlık diyebiliriz.

Yaşlılığın tabii akışı, şüphesiz, kemal yönünde. Olayların sivri yönlerini beden dolabı içinde yuvarlıya yuvarlıya... Teferruatı terkede ede... Ana noktalardan nasip alarak...

Basit bir gözlem, yaşlılıkla doğru orantılı olarak imânın, (hiç değilse mânâya inancın) gittikçe arttığını farketmeye yeter. Gerçi kimi yanlış düşünce bunu enerji noksanlığına yorar. **Oysa ilâhi sistem hatâ yapmaz. Eğer maddi enerjiyi eksiltiyorsa, bu, mânevi uyanmayı temin içindir.**

'Herşey geçer, öğreten İlâhın lütuf ve ihsan dolu yüzü bâki kalır!' anlamını taşıyan âyetin de işaret ettiği gibi, mânâya yönelen, Allahın cemaline dönmüş olur.

Ama gençlikteki kesret oyunları gözaltı edilmemeli. Bunun içindir ki, kimse ihtiyar doğmaz. Kesreti yani madde hayatını tada tada yaşlanır.

Çünkü 'tek'lik, çokluktan yoksun kalıp kaybolmamalı. Ahediyet, tek oluşun ve çok görünüşün bütün terkedilmezliğiyle mânâya dolmalı...

VARLIĞIN LEZZETİ KEMAL BAKIŞINDADIR

Tasavvufun hür düşüncesi içinde tanımlamaya çalışırsak, gerçek, bir bakıştan ibarettir. Kemal ehlinin bakışından!.. Şu 'bakış' sözcüğüyle elbet gözle kupkuru bakmayı değil, gönül tefekkürü içinde seyretmeyi kasdediyoruz. - Tasavvuf dilinde 'seyribillah' denen Allah tefekkürü... İşte oluş ta bu, hakikat te bu!..

Kemal bakışı gerçeğin kendisidir, çünkü küçük küçük mozaik parçaların üstünde ve ötesinde, bu parçalardan oluşan freskin tümünü görür. Hattâ, tek tek parçalarda bile 'bütün'ü seyreder. Geçmişiyle, geleceğiyle...

Misal: Çağları sona erdiren büyük zelzeleler, basit bir yargı ile, âlemin felâket anları gibi görülebilir. Oysa o zelzeleler, bitki, hayvan ve belki insan vücutlarının toprak altında çürümesinden oluşan petrolün sebebidir. Yani bugünkü medeniyetin vazgeçilmez enerjisi, o çağlar önceki felâketlerden kaynaklanır. Ve üstelik, petrol, oluştuktan sonra yer yüzünde nehirler gibi akmaz da, tam insanoğlunun kendisine ihtiyaç duyacak seviyeye eriştiği zaman keşfedilir, çıkarılır.

İnsan vücudunun uzantısı olan bu âlemdeki şu senkronizasyon bağı, vücudumuzda da belirgindir: Spermin ana rahmine düşmesi ile beraber ana vücudu kendini doğuma hazırlar ve meselâ doğumun hemen ardından memeden süt gelmeye başlar.

Maddesel vücuttaki bu 'zamanlar ve olaylar arası' bağlantı, bu ahenk, gerçek bakışındaki mânânın oluşmasında, madde ile mânânın içiçeliğinde de hükümrandır.Bu bağlantıyı kemal bakışı görür. Bütün çağların son peygamberine, kemal doruğunun Âdemine İki Cihan Serveri denmesi de bundan. O dünya ve ukbânın, madde ve mânânın kumandanıdır, hattâ zübdeidir.

Tasavvufun ana hedefi, o İki Cihan Serverinin bakışına ermek için çaba sarfetmektir. O nasıl bakmış olaylara, hakikati, yani Allahı nasıl tadmış? - Daha doğrusu, 'bakmış', 'tadmış' değil, o nasıl bakmakta, nasıl tadmakta!.. Evet, İki Cihan Serveri ölmez. Ölmez, çünkü âlemdeki kemal bakışı ölmez. Ölen cesettir, elbisedir. Ölüm dediğimiz, yalnızca bir dönüşüm! - Kemal bakışı ölseydi, âlem de ölür biterdi. Allah, peygamberinin ağzından söylenmiş bütün âyetlerin ve hadislerin şahadetiyle, Resulüne âdetâ şöyle der: **"Âlemi yarattım. Âlem sensin. Benimle! Bu tevhid ilmini tebliğ et!"**

Ve âlemin süregelmesi de, her defa ısrarla, tekrar tekrar, bu tevhid idrakine, bu kemal noktasına ulaşmak içindir.

Rehber ve örnek, **"ene beşerü,,** (ben beşerim) diyen İki Cihan Serveri Muhammettir. Daha öteye, Muhammetteki muhabbettir! - Muhammetteki muhabbete ise, şeriat kalıbı aşılmadan ulaşılamaz! Şeriat şarttır da, herşey değildir. Yalnız alfabedir. Okuma alfabeden başlar ama, ilim devam eder.

(Hocam, sen alfabede ısrar et ama, 'bizim hoca ebcet okur, döner döner onu okur' fasit dairesi geçilmeden Muhammedin yüceliğine erişilemez, muhabbetin tadı alınamaz!)

KESKİN BAKIŞ, ANCAK İLÂHÎ NURLA BAKANDADIR

Âlem tümü ile, yalnızca Âdem içindir. Çünkü idrak sade Âdemde. Âyetler, ilâhî güçlerin Âdeme secde ettiklerini bu sebeple vurgular.

Tasavvuf şu sözün üzerinde çok durur: Beni âdem yoktur, beni idrak vardır. Kısacası, âdem yoktur, idrak vardır.

Âdemi kesret içinde, yani teker teker bireyler halinde alırsak, idrakin de teker teker kişiliklere göre derecelendiğini kabul etmemiz gerekir. Basit idrakten, kemal idrakine doğru bir sıralama... Kemal sahibinin idrak bakışı, 'feraset bakışı' deyimiyle anlatılır. Feraset bakışı, olayları hikmetleriyle beraber ve çok yönlü gören keskin bakış demektir. Yüce Kur'anda, Hicir suresinin 75.ci âyetinde **"elbet burada keskin anlayışlılar için birer alâmet var,,** anlamında buyurulur ve ferasete işaret edilir. Kemal ehli bu bakışı şöyle tanımlar: **"Feraset, kalbin üzerine düşen mânâdır.,,** - Yani gerçeğin, hayatiyet içinde ve gönül kıvamında ifade bulmasıdır. Ferasetin karşısında nefsin ihtimallerine yer yoktur. Feraset bakışı, bu kudreti ile, kendisine ters düşen tüm çarpık yansımaları etkisiz kılar. Daha doğrusu, çarpık yansımaların dahi 'tam'ı anlatmak için kullanılan eksik fırça darbeleri olduğunu bilir ve öylece değerlendirir. Evet, değerlendirir, çünkü Allahın israfı reddeden ilminde abes yoktur. Her yanlış, hattâ her inkâr, Âdemin binbir görünüşünden biri olarak, tevhitteki Allahı işaret eder.

Ferasetin kuvveti veya zayıflığı, imanın kuvvetine bağlıdır. İmanlı, Allah nuruyla bakar ve eşyayı ve eşyanın hareketinden doğan olayları Allahın gösterdiği yönlerden seyreder. Onun için de, halkın gönlü üzerinde konuşur. Halkın eğilimleri, halkın arzusu, halkın zevkleri istikametinde hareket eder. Bu noktada, İslâm tefekkürünün hayat verdiği bir sözü tekrarlamalıyız: Halkın yüzü Hakkın yüzüdür, halkın sözü Hakkın sözüdür!

Neden? Çünkü, birlikte edilen duanın daha makbul oluşundaki hikmetin de doğruladığı gibi, Âdemin tevhid bakışına, halkın bakışıyla yaklaşılabilir. Halkın sağduyusu, bireyin eğiliminden elbet daha kuvvetlidir. Bundan dolayıdır ki, halk iradesine dayalı devlet idaresi daha iyi işler. Kur'anda pek çok âyetin iştişareye önem vermesinin, pek çok hadisin halkın görüşünü almayı tavsiye etmesinin bir hikmeti de budur.

Böylece, İslâm tefekkürü, demokrasinin fazilet ve feraset rejimi olduğunu, zira Hakkın bakışına böyle yaklaşılabildiğini ortaya koyar. Alemin iftiharı yüce Peygamberimiz, muhalefetin bile gereğine (ama ihlâslı muhalefetin gereğine!) şöyle temas eder: **"Benim ümmetim ihlâsla baktığı için, ihtilâfı bile geniş bir rahmettir!„**

Halk oyu her zaman ferasetle mi karar verir? Hiç mi yanılmaz? Yok, yanılmayan yalnız Allahtır ve her türlü yanılma, Allahın yanılmazlığını vurgulamak içindir.

Halk kitleleri de elbet zaman zaman, özellikle propogandaların; kamu oyunu oluşturma şamatalarının etkisiyle yanılabilir. Ne var ki bu yanılmalar çok kısa sürelidir. Halk uzun zaman aldatılamaz. (Bizzat halkın değil de, halk namına hareket ettiklerini iddia edenlerin yanılgılarını halk ekseriyetinin öz davranışlarıyla karıştırmamak gerek!)

Bütün halklar derece derece ferasetle bakar. Ama iman sahibi derviş Türk halkının bakışındaki feraset, yakın tarihimiz de şahadet eder ki, çok üstün düzeydedir.

AÇIKGÖZ VE UYANIK

"Açıkgöz çok, uyanık yok!„

Nefis hali, nefes alma ya da doyma ihtiyacımız yahut bunların da özü olan hayatı devam ettirme mücadelemiz gibi, içgüdüsel davranışların toplam tablosudur. İyi yorumlanırsa, akla bağlı sandığımız tüm dünyevi hareket ve kararlarımız bile aslında içgüdüsel etkilerden güç alır. Bütün nefse ilişkin yaşamın, hayatı koruma ve çoğalma içgüdüsüne bağlandığı modern teorileri hatırlayın. Nesillerimiz boyunca devam edeceğimize, hattâ hattâ, hiç mi hiç ölmiyeceğimize dayanan gizli inancımız 'yaşamı koruma' içgüdüsünün emrinde değil mi? --Beğenilme ve yükselme uğrundaki tüm didinmeleri çoğalma içgüdüsüne, yani cinsel içgüdüye, ve hattâ cinsel içgüdüyü bile gizli inancımıza, yaşamı devam ettirme içgüdüsüne indirgeyemez miyiz?

İşte, Âdemin bu içgüdü alemini çevremizde gösteren simgeler: Hayvanlar! - Hayvanlar, Âdemin nefis halinin çeşitli görünümleridirler: Farede o kemiren sinsiliğimizi, kedide vefasızlığımızı, devede bakışa göre kâh sabrı, kâh kini, aslanda gururumuzu seyrederiz. (Her gönülde bir aslan yatar!) -- -- Hatta teker teker bu hayvanların her birinin bilimsel araştırmalar sonucu saptanan karakterleri bile önemli değil: Önemli olan, o hayvanların görmek istediğimiz özellikleridir! Tilki isterse binbir test sonucu en ahmak hayvan olarak ilân edilsin, hiç değişmez: Tilki, bizim açıkgöz halimizdir. Bir içgüdüsel tarafımızın yalın görünümüdür. (Kafamızda kırk tilki dolaşır!)

Hayvanların birbiriyle mücadelesi, Âdemin, bizim hepimizin, binbir karakter uyuşmazlığı içinde, birbirimizle mücadelemizden (yani diğer bir tasavvuf bakışıyla esmâ'nın birbiriyle çekişmesinden) başka bir şeyin simgesi değildir. Şu dünya hayatını hareketliliği ile çekici ve güzel yapan, seyredilir ve yudumlanır kılan da bu mücadeledir: Tasavvufun, hikmetleri adım adım tanıyan yolcusu bunu şöyle ifade eder: Tavşana, kaç, tazıya tut! (Yani, zıt menfaatlerin ilahi denge içinde korunmasından doğan düzen!)

Olaya, bu hikmet gözlüğüyle bakınca, açıkgöz davranışların, o binbir hesapla planlamaların, seyredene verdiği ilahi neş'eye hangi keyif erişebilir? - Farzedin ki, bir tilkinin tavuk kümesine kurnazca yaklaşışını seyrediyorsunuz ve yolu üzerindeki kapanı, kapanın gerisindeki post avcısını, post avcısını kandırmayı bekliyen kürkçüyü, kürkçüye gidebilmek için işvesini kullanan dilberi, o dilber için çeşitli oyunlarla para kazanmaya uğraşan

madrabazı, madrabazın peşindeki adaleti hep aynı anda görebilmektesiniz. Mutlak, ama mutlak, genel sistemin çarkı içinde, madrabazla tilkiyi birbiriyle aynı eylersiniz. Çünkü aynı yörüngededirler, aynı işi görürler. (Moda olmuş deyimi kullanmamıza izin verin: Makro düzeydeki matematik denkleminde aynı harfle ifade edilirler!)

Ama uyanık olan, hikmet seyri içinde açıkça görür ki, Âdemin kurnazca hàzırladığı oyuna gelen, gene Âdemdir.

Çok yüzeysel de olsa, şu basit misali verelim: Rakip güce karşı nükleer bir silahı keşfeden bir süper devlet, gün gelir, aynı nükleer silahla tehdit edilir.

Tasavvuf hikmetlerine aşina halkımızın dilindeki söz ne güzeldir: Kuyu kazacaksan boyuna göre kaz, içine kendin düşeceksin!

KİBİR ÜZERİNE

Tarihimiz, Türk milletinin gerçek İslâm ahlâkına en yaklaşmış toplum olduğunu isbat eden sayısız misallerle doludur. **"Mağrur olma Padişahım, senden büyük Allah var."** sözünün kendi yüzüne haykırılmasını isteyen ve bunu örf haline getiren devlet başkanlarını başka bir toplumda kolay kolay bulamazsınız. - Aynı söz, biraz daha değişik bir şekilde bugün bile Büyük Millet Meclisinin duvarlarında bir ikaz cümlesi olarak yer alır. **"Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir."** -Evet, İslamiyete tereddütsüz en uygun devlet rejimi olduğunu hep arza çalıştığımız cumhuriyetçi demokraside milletin; yani halkın isteği devlet adamlarının istek ve niyetlerinin çok üzerinde bir etkinliğe sahiptir. Bu tasavvufta 'halkın sözü Hakkın sözüdür' diye anlatılan gerçeğin de tabii bir neticesidir. Kendini halktan üstün görmeye kalkan, Hakka baş kaldırmış demektir. Nisâ suresinin 36'cı âyetinde şöyle buyurulur:

"Allah kendini öveni, beğeneni sevmez." - Gene, Müminin suresinin 1 ve 2'ci ayetlerinde **"Muhakkak müminler zafer bulmuştur. O müminler ki, tevazu ve korku (yani Allahın yüceliği karşısında kendi noksanını idrak) sahibidirler."** - Gerçekten, hakiki iman sahibi kimse, hangi hal ve şart içinde bulunursa bulunsun, Allahın yüceliğini görmüş ve bilmiş demektir. İmanlı kişi, âdem kemalinin simgesi Resul-ü Ekremin ifadesiyle, 'fakirliğini' yani noksanlığını 'iftihar' sebebi bilir. İlahi azamet karşısında tevazu ve huşu içindedir. Huşu sözünü belki ancak şu birkaç deyimin müşterek yardımıyla anlatabiliriz: Huşu, Hakkı görmek, Hakkın yüceliği karşısında ürpermek, hayret ve imrenme içinde boyun kesmektir. Huşu'un tadına varabilmek için, benliği azdırıcı kuru aklın eriyip geri çekilmesi, kişinin 'varsa, yoksa ben!' demekten hâyâ duyması ve tevazuu içine iyice sindirmesi gerekir.

Yukarıda anlamlarını yazmaya çalıştığımız âyetlerin makbul saymadığı kibir, halkın yüzünün ve sözünün Hakkın yüzü ve sözü olduğunu unutan veya bu hikmetten hiç haberi olmayan kimselerde kolayca gözlenebilir.

Tevazuu kendine düstur edinmiş nice kimseler görürsünüz ki, zamanla yüksek mevkilere veya imkânlara kavuştukça başları dönüverir, kibre yakalanırlar. Şöhret ve itibar merdiveninin hangi basamağında yükseklik cezbesine kapılırlarsa o basamakta kalırlar ya da düşüp giderler.

Özellikle devlet idaresinin üst kademelerinde görev alanlardan kibre yakalananı çok kolay gözleyebilirsiniz. Her hareketinden tevazu ve sevimlilik fışkıran, halkın ısınıp güvendiği bir lider, bir bakarsınız, yavaş yavaş, çevresindekilerin dalkavuklukla eğilmiş başlarının üzerinden etrafı seyrede ede, benlik duygusuna kapılır, kendine hayran olur. Kibre düşer.

Kibir ihlâsın düşmanıdır, ihlâsı yer bitirir. İhlâs ki, halkın en kolay sezdiği ve en fazla sevdiği meziyettir.

İhlâsı yitiren, Hakkın ve halkın desteğini de yitirir.

MADDENİN MANASI

Allah bir ayetinde **"yerde ve gökte ve ikisi arasında ne varsa bana kulluk eder,,** buyurur. Bu muhteşem sözün cehennemin temellerini sarsan çarpıcı yönünü bir başka sohbete bırakalım ve şu noktaya eğilelim: Herşey Allaha kulluk eder, öyleyse herşey Allah içindir. Görüntü aleminin en kesin iki olayı olan doğum ve ölüm (ve doğumla ölüm arasındaki titreşimlerden başka birşey olmayan bütün hayat) Allahındır, Allah içindir. Ve çok tekrarladığımız kudsi hadis uyarınca Allah âlemi Âdem için yarattığından, varoluş, bir başka açıdan, Âdemindir. Hayatın bu amacının Âdem ve Âdemde Allah oluşunu farkeden de var, farketmiyen de var. Farkeden de, etmeyen de Allaha kulluk etmededir ama, 'hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?'... Bilmeyen, Âdem görüntüsünde olsa da Âdem değildir, mahluktur, kâmil insanın gerekli ortamını oluşturan araç ve gereçten ibarettir. Hatta öteden beri, bilenin bilmeyeni kullanışı da buradan gelir.

Maddenin en muhteşem varlığı olan güneş, Âdemin idrakle belirginleşen vasfı yanında eşyadır, vasıtadır.

Âdem, Allah idrakindeki kemalinin derecesine göre derecelenir. Hayatın amaç ve işlevini en doğru bilenlere peygamber ve evliya diyoruz. **"Benim imanlı ümmetim İsrail oğullarının peygamberleri gibidir,,** hadisini gözden uzak tutmazsak, Resulü Ekremin ümmetinin maddeci insan kalabalıkları yanında peygamber yüceliğinde bulunduğu ortaya çıkar. Bu, mananın maddeye üstünlüğünün ve maddeye göreliğinin delilidir.

Burada iki hususu önemle saptamak gerek: Birincisi, bir hadisin uyarısı: **"İnsanlara anlayışları ölçüsünde söz söyleyiniz!,,** -- Hele tasavvuf gibi, yanlış anlayanın yolunu sarpa sardırabilecek konuda ihtiyatla ilerlemek gerek: Bir araziyi düşmandan temizlemeden daha ileri noktalara çıkarma yapan komutan askerlerini nasıl tehlikeye atmış olursa, tasavvufun belli ilkelerini dinleyenin idrakine iyice sindirmeden yeni yeni çarpıcı sözlere kalkışmak muhatabı o derece sarsabilir. 'Tenvir edeyim derken, tenzil eder.' Uzay geometriden haberi olmayan birine 'iki nokta arasındaki en kısa yol bir eğridir' derseniz, şartları dikkate almadan söylediğiniz sözle karşınızdaki kimsenin geometri bilgisini allak bullak edersiniz.

Bu noktayı gözden uzak tutmadan ikinci saptamaya geçelim:

Peygamberler ve veliler (ve İki Cihan Serverinin hadisiyle o mertebeye yaklaştığı ifade edilen imanlı ümmet) ile insanlığa çok faydalı keşifler yapmış herhangi bir kimse arasında önemli farklar vardır: Edison, Pasteur ya

da Einstein veya bunlar gibi büyük madde âlimleri, eşya aleminin pırıl pırıl yıldızlarıdır ve bu yönleriyle elbet Allah indinde de yücelmişlerdir, çünkü ayet, 'zerre kadar hayır işleyen hayır görür' buyuruyor. Ama bu yücelme başka, peygamberlik ve evliyalık bambaşka. ---Kâşiflerin yaptığı, eşya ilişkilerine yeni bakış açıları bulmaktır. Eşyayı, bu âlemin kuralları içinde değerlendirmektir. Bu bulgular, beşerin lehine veya aleyhine olabilir. Oysa peygamberler ve veliler, sebep-netice ilişkilerinin çok ötesinde ve çok üstünde, âdemin bakışını eşyadan imana dönüştüren mana pehlivanlarıdır. Peygamberin ve velinin işi, yaradılanda Yaradan alışverişini uyarmaktır. Peygamberlerden hiç biri ne elektriği ve ne de röntgeni ya da füzeyi keşfetmiştir. Onlar, maddeden mananın yüceliğini keşfedip çıkarmışlardır.

TAKVİM

Peygamberler, toplumun hücre yapısı kansere yakalandığı zaman ortaya çıkan büyük cerrahlardır, diyebiliriz. Toplumsal kanser de, hatta bildiğimiz bireysel kanser de aslında peygamber tavsiyelerinin kuru akılla yozlaştırılmasından, ya da kuru akılla küçümsenip terkedilmesinden güç kazanır: Aşırı madde tutkuları, madde düzeninde mutluluğu arama çabaları ve bunlardan kaynaklanan sosyal ve bireysel stresler... Peygamberler ağır ve zor operasyonlarıyla kanserli hücreleri, yani toplumsal amacın dışına taşmış, azmış davranışları atar, toplumu sağlığa kavuştururlar.

Ve insanlar, tıpkı zafer kazanmış kumandanların anısına heykel diktikleri gibi, peygamberlerin büyük olaylarını da takvimlerine başlangıç yaparlar. Mesela Hazreti İsa'nın doğumu, Hristiyan aleminin tarih başı olur, İki Cihan Serveri'nin Mekke'den Medine'ye Hicreti de İslamiyetin hicri takvimini ortaya çıkarır.

Gelip geçmiş tüm peygamberlerin hayat hikayeleri bir arada, kemâle koşan Âdemin hayat hikayesini oluşturur. Ve, kemal Resul-ü Ekremde tamamlandığı için o son peygamberdir. **"Biz insanı güzel bir takvim üzere yarattık„** manasındaki ayetin bir hikmeti de budur.

Hazreti İsa'nın doğumu neden takvime başlangıç olmuştur, bunun hikmeti nedir:

Hazreti Meryem, ilahi doğurganlığın simgesidir. Ondan Âdemin doğuşu, - Peygamber Âdemindoğuşu! - başlangıç olmaya değer.

Tarih, dünyanın doğuşuyla değil, Âdemin doğuşuyla başlar!

İnsanlık tarihinde iki peygamber yeryüzüne peygamber olarak gelmiştir: Biri Hazreti Âdem ikincisi de risalet tacıyla doğan Hazreti İsa. İnsanlık, birincisinin doğumunu takvime başlangıç yapamadı, çünkü o başlangıçta henüz tarih ve takvim bilinci yoktu. Ama ikinci defa peygamber doğuş olayı, kaçırılmadı ve ilk yılın ilk günü sayıldı.

Neden Hazreti İsa peygamber olarak doğduğu halde, insanlığın kemali Muhammet Mustafa'da tamamlandı? Hikmeti olayın kendi içinde:

Peygamber olarak doğuşun özel bir dinamizmi yok. Buna karşılık, maddi şartların, dünya dertlerinin ve nefis savaşımlarının içinde pişip kırk yaşın olgunluğunda resullük bahşedilmesinin üstünlüğü bambaşka. Bu üstünlük Âdemin meleğe üstünlüğüne benzer bir ululuktur.

Kırk yaşına kadar halkın içinde ve halk olarak yaşayıp ancak ondan sonra Hak elçisi olmak ile, tasavvufun çokluktan tekliğe (Kesretten vahdete) akışındaki iç içelik insanı mest etmeye yeter!

İşte hicret, bu halden hale geçiş hareketini simgelediği için, İslam takviminin başı sayılmıştır.

RIZK

Alem. zerrelerin birbiriyle ve 'Bütün'le alışverişinden meydana gelen bir tevhid alemi: Varoluşu madde ve mana aleminde ayakta tutan. alışveriştir. İnsan vücudundan koskoca beton binalara. sarp kayalara kadar kitleler. biliriz ki hücrelerden. moleküllerden oluşurlar. Bu hücreleri. molekülleri o derece sert ve kopmaz bir bütün haline getiren bağ nasıl bir alışveriş bağı ki. 'Direnç' kavramı bile bu alışverişten doğuyor?

Geniş anlamıyla rızk. bu alışverişin alan ve veren açısından idrakinin ifadesidir. Kur'anı Kerim'in pek çok ayeti rızktan. rızkın belli bir nizam içinde Allahın takdirince dağıtıldığından söz eder.

İman eden. Allah'ın rahmaniyeti ve rahmetiyle kucaklanmış olduğunu bilir. rızkın telaşına kapılmaz. (Elbet bu çalışmamak anlamına gelmez! Yalnızca 'Rızkın telaşına kapılmaz' diyoruz.) Şüphede olan ise. Mevlana'nın hikayesindeki misali doğrular:

Hani. küçücük yemyeşil bir adada bir öküz tek başına yaşarmış. Bütün gün keyifle yeşil otları yer. semirirmiş. Akşama doğru otlar biter ve öküzü de bir keder sararmış: Yarın ne yiyeceğim? Ot kalmadı! - Öküz bu dertle sabaha kadar kıvranır. kahrından iğne ipliğe dönermiş. Ama her sabah görürmüş ki. otlar yeniden büyümüş. Ada yemyeşil. Öküz olduğu için. hikmetine varamaz. hangi lütfun himayesinde olduğunu anlamaz. gene akşama kadar yemeye koyulurmuş! - Aşk Peygamberi Mevlana'nın kudreti işte: Gerçekleri çarpıcı misallerle binbir değişik manada gözler önüne sermek!

Her saniye sayısız rızkın içinde olduğumuzu farkedebiliyor muyuz: Her nefes. güne güneşe her bakış. her duyduğumuz ses. kısacası çevremizle her alışveriş rızkımızdır. Rızkı yalnız mide kapsamıyla sınırlamak ise. mana rızksızlığının nasibi!

Görmüyor muyuz ki. varoluşun her zerresi birbiriyle rızk alışverişindedir: Bitkilerin temizlediği oksijeni alır. bitkilerin ihtiyacı olan karbonu veririz. Ekmeği alır. parayı veririz. Parayı alıp hizmeti. yiyeceği. evi barınağı veririz. Hikmet sözünü alır. duayı. şükrü veririz. Aldığımız rızktır. verdiğimiz ise o rızkın zekatıdır. Zekat başkasına rızk olur. başkasının zekatı da bize rızk!

Orta ve Doğu Afrika'da açlıktan kırılan toplumlar var. Rızkları yiyecek açısından az. Çile rızkları ise. çok. Çileyi yüklenip. Allah'ın eli oluyorlar ve yardımı uzatana sevabı dağıtıyorlar. Yeterince çekilen her çilenin gecesinin ardından gün doğar. Bu sefer veren el Afrika olur. alan da yardım edenler. Zerre kadar hayır işleyenin hayır göreceğini söyleyen Kur'an hikmeti içinde!

Asırlar önce Resul-ü Ekrem'e yardım eden Habeşistan'a bugün İslam aleminin yardım kucağını açmasını asırlar geçtiği halde, niçin aynı ayet ışığında da seyretmeyelim!

Rızk herkese! İman sahibi olana da, küfrün batağında bocalayana da: Çünkü Allah rezzaktır ve rızkı yalnız insana değil, cümle aleme, kurda kuşa, idrakliye idraksize, mazluma ve zalime de ihsan eder. (Tiyatroda kötü kişi rolüne çıkana da maaş vermezler mi?)

Rızktan yana, Allahı arayanla umursamayanın arasındaki fark şu: Allah tutkununa rızkların en hası olan muhabbet verilir. Evliyaullah onun için toktur, iki lokma ile maddeye doyar. O'nun açlığı öze, cevheredir.

Allah alışverişine girmeyi amaçlayanları niyetlerine göre ayırmak gerek. Boyun kesmeyi cennette parsel için şiar edinenin rızkı ile, Allah'ın zatını dileyenin rızkı aynı değildir!

NUR

Allahın isimlerinden bir kısmını daha kolay anlıyoruz. İnsanda misallerini -eksik de olsa- görebildiğimiz için: Mesela Mü'min, mesela Kadir ya da mesela Cemal gibi... Bir diğer gurup esma (isimler) ise Allahın esrarını bir tül ardından hayal meyal gösterir gibidir: Mesela Samed, mesela Ahed...

Nur ismi de bir gizem taşır. 'Nurlu' sözü belki biraz daha anlaşılır gibidir ama, 'Nur'un kendisi öyle değil!

Nur nedir? Kur'anı Kerim'de, aynı adlı surede, 'Nur' esrarlı bir ışık gibi tarif edilir. Anlamı aşağı yukarı şöyle: **"Ne doğuda, ne batıda bitmeyen mübarek bir zeytin ağacından yakılır... Ona ateş dokunmasa da yağı hemen ziya verecek gibidir... O kat kat nurdur... Allah nuru ile dilediğini hidayete erdirir... Allah insanlara doğru yolu seçmeleri için misaller getirir...,,** --Misal olduğu Allah ayetinin içinde vurgulanan 'ateş dokunmadan ziya verecek gibi zeytinyağı' sözünü yorumlamaya çalışırsak, nuru, 'has maddenin özünden parlayan iç ışığı' diye tanımlamamız belki mümkün olur. Bu iç ışığı bir başka ayette 'bizim üflememizdendir' diye anlatılan ruhun kendi ışığıdır. Allah cemalinin aksedişidir.

Gözlemlerimizle biliriz ki, bazı insanın yüzünde böyle 'can' bir aydınlık vardır. İçi ısıtır. İşte o, Âdemin yüzünden, bakışından fışkıran nurdur. Bazı arınmış bedenler (evliyaullah bedeni) nuru öylesine emmiştir ki, ölüm halinde bile cesetten o pırıl pırıl gönül hali yansır.

Neyi görüyorsak, o, nurun aksetmesidir. Nurun kendisini apaçık görebilmek için kemal gözü gerek. O ancak Hazreti Musa gibi bir kemale 'karşı dağdan' yansır. Tur dağını nur ile parçalayan, Musa'nın kendi bakışıydı! Kendi içinden fışkıran Allah nuru!.. Ne görüyorsak, o kaynaktan görüyoruz. Nur dışımızdan bize gelmiyor. Bizden dışa dağılıyor ve çevremize bakışımızla hayat veriyor. Çünkü nur bakışı, Allahın 'hay' (diri) sıfatını ortaya koyan bakıştır. Hayda diri kılan odur.

Nuru iç ışığımız olarak veya Allahın zatının Âdemden fışkıran etkisi olarak anladıktan sonra tevhid bakışını daha kolay kavramak mümkün: Tevhid, bizim bakışımızın arınmasıyla, idrakin kemaliyle elde edilir.

Gerçekten, nur bakışı, nefse bulanır da tahammül edilir hale gelir. Güneş, ışığının siyah camdan geçerek zayıflaması gibi.

Bir de, baktığımız nesne nuru yansıtacak saflıkta olmalı. Siyah cisim ışığı emer, biliriz. İşte, nefisten sıyrılabiler bir nur bakışı bakılanın saflığından yansırsa, kendi doyulmazlığını tadabilir. Kemal ehlini seyretmek bu imkanı sağlar.

Sözü bulandırmadan tekrar edelim: Önce ben nefisten arınabildiğim kadar nur saflığı içinde bakmalıyım, sonra baktığım kemal aynası saf olmalı ki, kendi nurumu görebileyim. (İşte mürşid - mürid ikilisi bu imkan ve kabiliyeti geliştiren sistemdir.)

Resulü Ekreme ait şu kıssayı hep biliriz: Hani, Habibullah, Ebubekir'le yürüyorlarmış. Ebubekir 'ne güzelsin Resulullah' demiş. Yüce Peygamber, 'Öyleyim' diye cevaplamış. Biraz sonra rastladıkları bir inanmayan, 'ne çirkinsin Abdullahın oğlu!' diye laf atınca, Adem kemalinin zübdei İki Cihan Serveri gene 'Öyleyim' diye cevap vermiş. İki zıt cevabın hikmetini soran Ebubekir'e ise izahı şöyle: Ben aynayım. Bakan, bende kendini görür.

Şüphesiz, nur, Muhammed aynasından tadına doyulmaz bir mana aydınlığı ikram eder. Maddeyi de nurlandırır. Öyle ki, ancak 'muhabbet' aynasında Nakkaş kendi nakşının güzelliğini tevhid içinde seyreder.

TASAVVUF BAKIŞINDA TOPRAK

Âdem bir avuç toprakla yaratıldı. Toprak, hayatın çıktığı suya maya oldu. Toprak mayanın özelliği, binbir çeşit zerreyi sinesinde barındırması ve onların tümünden sessiz bir bütün oluşturmasıdır. Öyle değil mi: Taşı, bitkisi, ölüsü, dirisi hep toprakta. İşlevini sürdüren bir canlı, döner gelir, toprağın koynuna çöker. Dağılıp arınmayı, kül'de (yani bütünde) kaybolmayı özler. İnançlarımıza göre, insan cesedi de kırk günde dağılır. Daha geniş bir bütünün, toprağın, hüviyetini almaya başlar. (Önceki bir sohbetimizde değindiğimiz **"Kırk„** rakamı, arınma için geçecek süre olarak işte gene karşımıza çıktı!)

Toprak, varoluşun dört ana unsurundan (toprak, su, hava ve ateş) biri ve ilkidir. Bu yüzden gene dört rakamı ile sınırlanmış güzide halifelerin ilki olan ve Resulü Ekrem'in hadisinde **"Bütün dünyanın imanları toplansa onlardan daha üstün bir imana sahip„** diye methedilen Hz. Ebubekir'le onun sadık ve gösterişsiz haliyle garip bir yakınlığı, bir müşterekliği vardır. Gene başka bir dörtlü **"İlke„** grubunun (Önce Hu, sonra Hu, gizli Hu, görünen Hu, yani Kur'an ve tasavvuftaki yerleşmiş deyimiyle evvel Hu, ahir Hu, batın Hu, zahir Hu) birincisi ile toprak arasında sembole dayalı bir benzetme yapmak mümkün: Başlangıç, toprakla!..

Toprak kendi başına hiç bir şey değil gibidir. Suskun, yerde... Ama, her şeyin anasıdır! Kendi hareket bile etmez, ama içindekine hareket verir. Yıldırımı bile, bünyesinden fışkıran elektrikle göğe kaldırır da, gökten yere bir şimşek görüntüsü doğmasını sineye çeker! Evet, toprak uçsuz bucaksız kemali simgeler!..

Topraktan başka gerçek bir menzil düşünebilir misiniz? Sonsuzluğun içinde, hududu o oluşturur. Olmasaydı, sonsuza doğru uzanan bakış hedefsiz kalırdı, görecek şey bulamazdı! Gerçekten, bakışa anlam veren, yaradılan hedeftir!

Sinema makinesinin önüne perdeyi koymayın, ışık demeti boşuna uzasın gitsin!.. Bakışın sırrı perdededir! Bu perdede tek bir özellik aranır: Renksizlik. Revnaki ancak bu renksizlik alabildiğine aksettirir.

Toprağın neleri remzettiğini araştırırken nasıl oluştuğunu gözden kaçırmamak gerek: Sarp kayalar, cesetler, binbir cefalı işlemle ufala ufala, kendi özünü kaybetmeden kesrolarak topraklaşır. Bu kesroluşta (Yani bölünüp parçalanmada) Şems'in (Güneş) rolü inkar edilemez.

Toprak. sinesinde eriyenden. hal hamur ettikten sonra. yeni ve başka canlılar oluşturur. İşte. yeniden doğuşun misali! İşte. kemale ve bütüne vardıktan sonra tekrar zerreden seyretme tutkusuyla bu hayata dönüş!

Bir ima ile sözü kısa keselim:

Çok yüzeysel, çok kuru bakışla hep denir ki, dünyanın dörtte üçü su. dörtte biri topraktır.

Bütün okyanusları bağrında taşıyan, toprağın meydana getirdiği çanaklar değil mi?

SU

Daha önce de vurgulamaya çalıştığımız gibi, bu âlem bir simgeler âlemi. Kendimiz de dahil olmak üzere herşey, aslın alaca düşmüş suretleri!.. Çepeçevre simgeler... En kesin delili, Kur'anı Kerimde idrake açık seçik sunulan simgelerdir! — **Gerçeği, aslı yakalayabilmek için simgeleri yorumlamaya çalışmak gerekli. Çünkü suret aslı, asıl da sureti mutlaka takip eder.**

İşte bir simge: Su! Su, binbir yönü ile, Âdemin binbir hikmet yönünden açıklanması için ne güzel misaldir. **'Biz herşeye sudan can verdik' anlamı verilebilen âyete bu cepheden bir bakalım:**

Evet, şüphesiz, hayat verici güce sahip olan, sudur. Ama eşya âlemi içinde yalnız başına da değil: **Bir diğer âyet, 'biz insanı çamurdan halkettik', buyuruyor. Yani suyun toprağa yönelmesiyle en yüce mahluk, insan, meydana gelir.**

Toprak, bütün maddesel varlıkların anası olan imkân ortamı değil mi? Bir yandan sonsuz potansiyel gücü, diğer yandan yüce Peygamberimizin deyişiyle, 'el fakrü fahri'yi, yani iddiasızlık ve boyun eğiş içindeki ihtişamı ortaya koymaz mı? Ayaklar altına serildiği halde...

İşte, suyun hareket halindeki o yaratıcı enerjisinin sessiz gibi duran toprakla kaynaşması, toprakta kaybolması, âyetin dediği gibi 'insanı' var eder, yani, kemali doğurur.

Yalnız su, tek başına hiçbir şey değil. Karar kılacak bir mekânı bile yok. Toprağa akmaya, hem de en derinliklerine kadar inip nüfuz etmeye mecbur. Ya tek başına toprak? - Hiç! Sudan mahrum toprakta hayat olmıyacağını ay da, gezegenler de ortaya koyuyor.

Su topraktan fışkırır ve sonra gene toprağa düşer ki, toprağı hayatla bezesin. Su toprağa, toprak ta suya rahmet olsun.

Tabiat kanunlarından haberi olmayan bakış için, gökten yağan yağmur, sanki yeryüzünün dışından gelir. Oysa, rahmete, yağmura dönüşmesi, toprağın tâ derinliklerinden göğe yükselmesine, pişip buharlaşmasına bağlı. - Tıpkı Âdemin, kabasabalıktan lâtif hale geçmesi için muhabbetle ısınmaya muhtaç olması gibi!..

Su ve toprak arasındaki karşılıklı bitmeyen alışveriş, lâ ilâhe İllallah formülünde ifadesini bulan tevhid sözünün bir hikmetini, görmek isteyen bakışlara sunar: Toplanıp dağılma, yoktan vara, vardan yoka doğru gidiş geliş: Lâ ile illâ arasında bitmeyen akım.

Kelime-i Tevhidin tekrarlanması sona ermeden kıyametin kopmayacağı, bunun için yüce kelâmdır!

İlkel insan yağmuru yalnızca semavi bir olay sanır, suyun buharlaşıp semaya yükseldiğini ve yağmura dönüştüğünü bilemez: Lâ dan illâ'ya akışı farkeder de, illâ'dan lâ'ya dönüşmenin hikmetini sezinleyemez.

Çok büyük çoğunluğumuz ilâhi gücü semâda, ya da hiç değilse dışımızda kabul eder. Bu, yerden göğe, içten dışa bakıştır. Çünkü biz, çoğunluğumuz, lâ'dan illâ'ya koşuş demindeyiz. İşte, Allah Resulünün "bu âlem bir demden ibarettir„ dediği de, bu demdir.

Su toprağa karışınca bulanıklaşır. Tıpkı, 'Allahın üflemesi' diye tanımlanan ruhun nefse bulaşmasıyla hakikatin perdelenmesi gibi. Nefisten arınmalı ki, hakikat varlığının görüntüsü belirsin: Su süzülüp buharlaşmalı, tekrar lâtif hale gelmeli ki, yeniden saf olarak insin, gören göze ayna olsun!

HAZRETİ İBRAHİMİN NESLİ

Gönül ehlinde Hazreti İbrahimin özel bir yeri var. O hem 'lâ ilâhe İllallah' sözünün bânisi, hem de Resulü Ekremin ceddi. (Mânâ ehli, hikmet okumayı sevdiği için hemen ilâve eder: 'Allah onu Kelime-i Tevhidin bânisi kıldığı için Resulullahın ceddi!)

Olayları mânâ yönünden yorumlamanın zevki bambaşka! Hazreti İbrahimin hayat öyküsünden bir iki kesiti böyle yorumlamaya çalışalım:

Babası Azer, put imalâtçısı. Putları kırıp yok eden ise, oğul! Ve hüküm: "Oğul babanın sırrıdır!„ -- Yani, oğulun ne olacağı, kaderi, babada gizli. Baba put yapmalı ki, oğul onları kırabilsin. Hak yoluna aykırı giden bulunmalı ki, 'hak yolu' kavramı belirsin, o yola yöneltecek Peygamber doğsun! Kaderin küfür ehli dediğimiz kurbanlara yüklediği göreve bakın!

Kısacası, hikmet şu: Azer olmasa İbrahim doğmaz!

Hazreti İbrahimin karısı, dillere destan güzellikteki Alımlı. Ve hemen her şekil güzeli gibi, kaprisli. Nefsaniyet dolu. Ve, çocuğu olmuyor! Hikmeti: Nefsaniyet kalıcı eser veremez. Onun kaderi, "Benden öte herşey fanidir, geçicidir!„ anlamındaki âyetin işaret ettiği gibi, geçip yok olmaktır.

Ve sonra, Hazreti İbrahimin Firavunun diyarına gidişi! 'Firavunun' ona, maddede alımlı olmayan bir cariye hediye edişi: Hacer! (Bilindiği gibi, hacerin Arap lisanında bir anlamı da 'taş'.) Ve Hacer'in, (yani 'Taş'ın diyelim) kaderin lütfuna, peygamberin nazarına uğrayınca, peygambere iman edişi ve bir mânâ güzeli oluşu! Hikmeti, "Biz izin vermedikçe kimsenin gözünü açamazsın!' anlamını taşıyan âyetler ve aynı anlamda Resulü Ekremin taşı konuşturma mucizesi!..

Ya, Peygamberin mânâ güzeliyle birleşmesinden (hasla hasın birleşmesinden) Hazreti İsmailin doğuşu ve onun neslinden Âlemlerin İftiharı Muhammet Mustafanın gelmesi!.. Süzülme apaçık değil mi?

Resulü Ekremin ceddi, İsmail gibi bir rıza, iman ve fedakârlık misaliyle İbrahim gibi bir tevhid timsaline dayanıyor. Ve, Hacer'in mânâ güzelliğine. Muhabbetin kaynağı burada!

Hazreti İbrahimle mânâ güzeli Hacerin birleşmesinden İsmailin doğması üzerine (yani ancak, mânâ neslin devamı kapısını açtıktan, nesil mânâ ile

sürmeye başladıktan sonra) madde güzeli Sara'nın da çocuğu oluyor: İshak Peygamber. O da peygamber elbet, ama, nefsaniyet nüvesi güçlü olan bir peygamber. Ve neslinde nefsaniyet yükü olan peygamberden, Beni İsrail peygamberleri geliyorlar.

Bu noktada, bir duraklama yapıp, Beni İsrail peygamberlerinin çokluğunu hatırlatmakta yarar var: O kadar çoklar ve o kadar çok değişik karakterdeler ki, sanki, bütün beşeri temsil ediyorlar. Tıpkı, eski Grek ya da Roma ilâhları gibi. O ilahlar da beşerin binbir karakterinin birer sembolü...

Tüm o peygamberler çokluğunun nüvesi, tevhidin peygamberi İbrahim!

Ve bu çokluğu, bu peygamber hüviyetinin insan kitlelerine yayılması gerçeğini büsbütün anlamlı kılan bir hadis: "Benim ümmetim, Beni İsrail'in peygamberleri gibidir..

Her olayın hikmet yönü elbet var. Ama peygamberlerin hayatından, ulu kişilerin menkıbelerinden küçük küçük flashl'ler, hikmet çağlayanını büsbütün coşturur.

Hikmet denemelerini abartılmış, yorumları saçma ve hayal mahsulü bulan da şüphesiz pek çok olacak. Ama sormak gerek: Abartılmış olmayan, hayal kapsamına girmeyen birşey söyliyebilir misiniz?

İşte Ankebut suresinin 64.cü âyeti: "Bu dünya yaşayışı, ancak saçma ve oyuncak birşeydir. Şüphe yok, ahiret yurdu ebedidir. Bilseler...

HIZIR

Halk dilinde sık sık anılan bir Allah elçisi de Hızır'dır. Hızır Aleyhisselam'ın hikayelerini (hatta düşünebileceğiniz bütün olay ve hikayeleri) bir yönü ile ve yüzeysel olarak anlamak ve bununla yetinmek mümkün ama, tasavvufa gönül veren, herşeye çeşitli açılardan bakmaya tutkundur. Hikmetleri araştırmaktan usanmaz. Gelin, Hızır'ın neyi simgelediğine, hangi mesajı verdiğine - bu sütunun boyutlarına uyarak - yalnız bir iki çizgi ile değinelim:

Ramazan sebebiyle yayınlanan Peygamber kıssalarıyla da hafızamız tazelenir: Hani, Musa Peygamber, Hızır'la dost olup onunla yola çıkmak istemiş. Ama, kendilerine çok yardım etmiş fakir bir balıkçının teknesini delen, Tanrı misafirini kovalayacak kadar kötü birilerinin ise yıkık duvarını tamir eden ve küçücük güzel bir çocuğu öldürüveren Hızır'a devamlı olarak itirazlarda bulunmuş. Oysa Hızır Aleyhisselam, fakir balıkçının teknesini, hükümdar tarafından zaptedilip elinden alınmasın diye delmiş yıkık duvarı, altından ortaya çıkacak hazine ileriki nesillerce bulunsun, şimdiden ele geçmesin diye tamir etmiş. Küçük çocuğu öldürmesinin gayesi ise, o çocuğun ileride zalim biri olmasını önlemek imiş. Şimdi, 'Hızır' isminin yerine 'Kader' kelimesini ve hattâ isterseniz Külli Aklı (zira Kader, Küllî Aklın işidir!) yerleştirsek ve hikayeyi öylece yeniden gözden geçirsek, şu hikmetler perde perde önümüzde açılır:

Biz Musa Peygamberin yüceliğine ersek bile kaderin lütfunu kolay kolay anlayamayız, itiraz eder, onu düzeltmeye çalışırız. Oysa kader, sabredenlere, hikmetleri derinliğine seyredebilen bakışlara herşeyin nasıl yerli yerince işlendiğini gösterir. **"Biz sabredenlerle beraberiz„** anlamındaki ayet Allah'a teslimiyetteki güzelliğe ışık tutar.

Hızır hikayesinden bir başka hikmet: **"Zerre kadar kötülük işleyen, kötülük görür, zerre kadar iyilik işleyen de iyilik görür„** manasındaki ayetin de gösterdiği gibi iyilik ve kötülüklerimiz kaderimize yön verir: İyiye ve kötüye bulaşmak ve başlamak alışkanlığı, alışkanlık karakteri, karakter ise kaderi oluşturur.

İşte bir başka yönden bakış:Kendisine Allah'ın hitabı erişecek kadar yüce bir peygamber olan Musa Aleyhisselam bile kadere kolayca boyun eğemedi, çünkü **"Kemal„** doruğuna varamadı. Bu doruk, bütün peygamberleri sînesinde tevhid eden iki cihan güneşi Muhammed Mustafa'nın menzilidir.

Bir diğer hikmet noktasına dönelim: Peki, halkın Hızır'ı beklemesi, Hızır'dan medet umması nedir? -Dilek ve duadır! Hızır'a rastlanırsa, yani istek ve dua kaderin çizgisini kendi istediği yöne çevirebilecek ihlasa (bulaş - mamış temiz niyete) sahipse ve zamana da uygun düşerse, arzulanan olur. Halk ağzındaki 'eşref saat' sözü işte bu uygun zamana işaret eder.

Ya, Hızır yani kaderi yönlendiren dua, kimin duasıdır? Bu soruya kısa ve öz cevap vermek istersek şu cümle ile yetinmemiz gerekir:

Kadere yön veren, Allah katında makbul olanın duasıdır.

Hızır'a rastladığının da, yalnızca o farkına varabilir.

EL

Piyanonun pedallerine istediğiniz kadar basın, el oynamadıkça hiç bir ses çıkmaz. İşte çevremizdeki olaylar ve görüntüler, piyanonun pedalleri gibidir. Onlara, mana denizinin ahengini gösteren simgelere dikkat ederek eğilmedikçe, piyano pedaliyle oynayan çocuklar gibi, yeryüzünde boşuna dolaşır dururuz. Şekil, hikmetleri ortaya koymak içindir. Hikmetsiz şekil, boş! (Harfler de, hikmetlerini bilmeyenler için kupkuru garip çizgilerdir. Ama bilen, onlarla Kur'anı okur!).

Gelin şu 'el'imizin neleri simgelediğine şöyle bir gözatalım: Elbet, hep gayret ettiğimiz gibi, yirmi otuz satırın sınırı içinde:

El, işi işleyen organımızdır. Hikmette 'Faili Mutlak'ın elini, Marifetullahı, Allahın hünerini simgeler. 'El elden üstündür, arşa kadar' deyimi aynı noktaya işaret eder. Gene, İslam örfü ve edebi içinde birinin elini öpüp başımıza koymanın anlamı, 'Her işlediğine razıyım, seni üstün bildim!' demektir. 'El almak' tabiri de, 'Yapabilme kudretini üstlenme' anlamına gelir. İlahi kemale ermiş kişiden el almak, onun kemal ve kudretini el alanın kişiliğinde sürdürmek demektir. Hak ehli bir Ulu Kişinin 'Ceddim, ver elini öpeyim!' yakarışı içinde Resulü Ekremin elini alıp öpmesi olayı da, aslında Âdem kemalinin nesilden nesile aktarıldığını 'El' simgesiyle gösteren bir mana alışverişidir.

Bir sürü fal çeşidinde püf noktası biliriz ki, fala bakanın kendi içine doğanları şekiller yardımı ile şuuruna çıkarıp aktarmasıdır. Ama el falı, neredeyse matematik bir yöntem halini almış. Bir ilim olmuş. Ehli, el çizgilerinden kaderi okur. Elbet, yarım pörçük. Ama elde, yani Allahın tayin ettiği cümle işleri yapan organda bu kaderi okumak, elin remzettiği manayı doğrular: Kader, yapma gücümüzde gizlidir!

İslamın, simgelerle hakikate ışık tutan ince esprisi içinde, başka dinlerde görülmeyen bir dua tarzı vardır: Ellerimizi önce nefesimize açar, duayı ellerimize okur, sonra o elleri kendi yüzümüze süreriz. Bu olayı, tasavvufun 'hakikat' ve 'edep' düsturlarına boyun eğerek, kısa kapayalım: Dua ile niyaz Hakka açılmış ele kaydedilir, sonra el, yani kudretin simgesi, teslimiyetle 'hakikati görmeye' simge olan gözlere sürülür!

Taşavvuf yolcusunun, kısa adıyla dervişin kuşaktan kuşağa aktarılan bir kuralı var: Elsiz, belsiz, dilsiz olmak. Elsizlikle remzedilen, fiil işlemeyi rehbere terketmek, cüz iradesini külle boca etmektir. Ama çok defa yanlış anlaşıldığının aksine, derviş iş işlemeyen tembel ve miskin kimse değildir. Aksine, elsiz olmak ile fiil işleme gücünü Kudretullaha bağlamayı ve böylece beşer hudutlarının üzerine çıkmayı amaçlar.

El asıl ve özellikle, Kudretullahın kesroluşunu (zerrelere dağılmışlığını) ortaya koyan bir misaldir. Beş parmağın hepsinin de sanki ayrı birer hüviyeti vardır, ama beş parmak tek elin ayrılmaz cüzleridir. En hünerli kavrayış beş parmakla ve avuç içiyle beraber kavrayıştır. İlahi güç, bu 'Mümkünat'ı böyle kavrar! İşte, ele alınan işe Allah'ın Kudretullah simgesiyle gösterdiği gibi sıkı sıkıya yapışmak, o işi 'avuçlamak', muvaffakiyetin sırrıdır.

Beş parmağa da şöyle bir dikkatle bakın: Biri, hepsinin karşısında yol gösterici. Sanki müşterek oluştaki muhabbetin sunucusu! Diğer dördü de varoluşun dört ana unsuru. Duada yüze sürülen, işte bu kusursuzluk ve tamlık remzidir! Ve, el, kol, baş, gövde, ayak, ruh hepsi, hepsi Âdem'deki yüce idrakte tevhid halindedir!

İLÂHİ EDEP ÜZERİNE

Tasavvufta çok kullanılan deyimlerden biri, 'Adap Ya Hu'dur. Bilindiği gibi, Arapça bir kelime olan 'adap', edeb'in çoğul ifadesidir. Bu kelimeyi 'terbiyeli davranış' gibi tercüme etmek, hiç anlamamak olur. Bugün Türkçemizde hâlâ kullanılan 'edebiyat', 'edeb'i daha bir kolay izah edebilir. Sözcük, 'zarif, ince, esprili güzellikle davranış'ı belirtiyor. Ve tasavvufta ahlâk da, edeb te Yaradan ile yaratılan arasındaki cilvenin lâtifliğine erme ve bu lâtifliği zedelemeden yüceltme içeriğini taşıyan kelimeler. Birincisi özde, ikincisi zahirde, şekilde.

Niçin bu lâtiflik?

Mevlâna sebebi şöyle ifade eder: Aşığa yakışan, sevgiliye ait sırları lâtifçe gizlemektir.

Gerçekten, Kur'anı Kerim'deki bütün âyetler, yüzeysel anlamları yanında pek çok esrarı simgelerle anlatırlar.

Bir halk deyimimiz güzellik karşısında dilin tutulmasından söz eder. Tasavvufta ve Cemalullah karşışında 'aklım mattır, dilim lâl!' Olağanüstü güzeli bütün cepheleriyle görmenin yaratacağı şok için bu söz çok zayıf bile! Güneşe çıplak gözle bakabilir misiniz? Perdelemeden?

Uluorta konuşmamak gereğinin bir sebebi de şu: Üç yaşındaki bebek, biberonu mu ister, inciyi mi? Allah hikmetlerine yaklaşabilmek için bütün o yaşam basamaklarını tırmanmak gerek. Hem de, o uğurda, o hevesle, o aşkla! Yoksa insan biberona devam eder.

İşte içerdiği anlam ile edeb, bir yandan yolu yordamı gözetmeyi, ehil olmayana anlayabileceği gibi konuşmayı sağlar, diğer yandan da, tasavvuf yolcusunun uçsuz bucaksız hikmet denizinde kaybolmasını önler: **Adabın yüceliği içinde, göz ne kayar, ne haddi aşar. Sindire sindire, yudumlaya yudumlaya seyreder.**

Adabla bakan, hakikat nuruyla bakar. Öyle baktığı için de, hakikati görebilir.

Zarif, ince, lâtif davranış esastır, çünkü Allah ta öyle davranır. Hep!

Doğru söz şu: Her türlü davranış Allahın emsalsiz letafet mozayiğinden, edeb estetiğinden bir zerredir!

Kısaca 'şeytan' simgesiyle ifade edilen nefsin aşırı davranışlarına da yol veren O'dur. **Latif adaleti içinde, her inanışa, o inanış biçiminin imkanlarını gösterir.** Mal canlısına mal sevgisini O verir. İnanmıyana küfrün mantığını O hediye eder. Çünkü **O, yalnız 'doğru' yolda olanın değil, tüm yaradılmışların görüp gözetenidir, İlahı'dır. İsteyene, istediğini verir!**

O, öyle bir ince âdabın aşığıdır ki, aşkını Muhammette vücutlaştırmış, **Muhammet vücudunu aşkla âlem eylemiştir.**

'Ben ahlâkı tamamlamaya geldim' sözü, bu aşkın ifadesidir. Zira, latif huyları, zarif davranışları, ince Hak esprilerini koruyup yüceltecek kemal yolu, o sevgilinin gösterdiği yoldur.

Şüphesiz, dünyasal hayatımızda değer verdiğimiz bütün o herkezce bilinen ahlâk kuralları da sözünü ettiğimiz ahlâkın içinde ama, özdeki ahlâk kurallarının yanında o kurallar ancak kabuktur. Daha içeriye yol vermek içindir. Adab, zor kavranabilen güzelliğin, letafet içinde ilerliyerek tadılmasını sağlar.

Allahın velîleri edeb içinde kırıcılıktan, zordan, tehditten uzak, hoşgörünün zirvesinde, aramızda dolaşırlar. Korku değil, haz ve imreniş yayarlar.

GECENİN KARANLIĞINDAN SABAHIN AYDINLIĞINA

Fecr Suresinin ilk ayetlerinin anlamını, binbir bakış açısından bir tanesine göre yakalamaya gayret edelim ve sonra, Yüce Kitabı kapayıp, ayetlerden mülhem bir özet yapmaya çalışalım:

'Gönül gözüne görünmeye başlayan mana ışığına and olsun! On sayısında simgelenen, bütün birimlerin nüvesi olan ve hep tekrar edilen sisteme and olsun! Halik-mahluk ikili ilişkisine and olsun! Bu ilişkiden görünen tek vücuda and olsun! Bu ilkelere dikkati çekerek deriz ki, şu tekrarlanan oyundan nasibinizi alın: Ne kavimler, ne milletler gelip geçti.. Hepsi kudretin imkanlarını tattılar, savurganca kullandılar. **Beğendiklerini elde ettikçe, bunları kendi maharetleriyle yakaladıklarına inandılar. Refahtayken şükrü, dara düşünce de sabrı unuttular.** Allahın nasiplerini kestiğinden şikayet ettiler. **Halbuki Allah, görüp gözeten ve koruyan olduğu için onlara azap verdi; Azap, pişirir, oldurur, kendine döndürür.** Öyleyse Allah'ın kahredici vasfı, himaye etmek, yüceltmek aşkından gelir.'

Kıyamete kadar yol gösterecek Kur'an ayetleri bu anlama gelen uyarıda bulunuyor. Ve bin dört yüz seneden öncesinin de, günümüzün de, geleceğin de tablosunu çiziyor.

Aynı ayetlerde şükürsüzlüğe misal verilen Semud kavminin ve firavunlarının kıssalarını günümüze şöyle bir uygulayalım mı:

Bir cennet ülkede yaşarsınız. Her türlü lütuftan, o lütfun hiç farkına varmadan yararlanırsınız! Sizin ülkenizin yalnız madenleri bile başka bir ülkenin tek ve büyük serveti olur. Yalnız mesela sahillerinizin, pırıl pırıl güneşli şehirlerinizin bir teki başka bir memlekette bulunsa, övgüden dilleri kurutur. Yalnız verimli topraklarınıza malik olan bir halk zenginliğe, refaha kavuşur. Ya siz, ne yaparsınız? Allahın lütuf ve rahmetine şükretmeli değil misiniz?

Şükür sözde kalırsa bir dudak oynatıştır. **Asıl şükür, yaradanın lütfuna katkıda bulunmakla, onun verdiğini büsbütün çoğaltmakla, yararlı şekilde kullanmakla olur.**

Gerçek şükürden uzak kalana azap verilir ki, silkinip uyansın. Azab hep gökten mi inecek? Topluluğun içinden de çıkar: Adı kıtlık olur, beceriksiz yönetici olur, kuyruk olur, anarşi olur. Gafletin derecesine göre!..

Gene de lütuf gelir erişir: Gecenin ardından gün doğar. Ama gene farkında olunmazsa, uyarı bu defa daha şiddetli gelir.

Ya yönetenler? Çağımızda elbet firavun despotluğu yok. Daha doğrusu, var da, biz o derecedekini çok şükür tanımıyoruz. Çünkü o derecede gaf-

lette de değiliz.

Ama, Firavun kelimesiyle simgelenen yönetenler, 'Ben yaptım', 'Ben ettim', 'Baraj benim', 'Elektirik benim eserim', 'Yalnız ben bilirim', 'Tek reçete bende' gibi benliği vurgulayan davranışlarla gaflette ısrar ederlerse, danışmayı, başkalarının gösterebileceği yollardan istifade etmeyi küçüklük sayarlarsa, ebediyete kadar sürecek ilahi sistemin gazabından kurtulmak mümkün olur mu?

Kur'an tarih kitabı değil. Haşâ! Hep tekrarlananın misallerini veren kılavuzdur O!

Sure milletleri de, yönetenleri de uyarıyor. Ya teker teker hepimizi? Kendi küçük aile devletlerimizde işyeri devletlerimizde, benlik ve vücut devletlerimizde, beşeri ilişkilerimizde Semud kavminden farklı mıyız? Ebedi ikaz bize değil mi?

Evet, Fecr Suresinde Allah geceye de yemin ediyor. Yani, hakikate olduğu kadar gaflete de, örtünün altındaki hileye de!.. Çünkü Âdem macerasını gözler önüne seren malzeme bunlardır.

Evet te, Kur'anın uyarısındaki hikmet şu: İbretle yücelmek varken, malzeme kalmakta ısrar niye?

İHLÂSIN YENİLMEZLİĞİ

İhlâsın mükâfatını ortaya koyan pek çok tasavvuf hikâyesi vardır. Kimi kıssa şeklinde, kimi tarihi vaka. Halk ağzında asirlardan beri dolaşır. İşte bilinen ikisi:

Fakir bir balıkçı, günde bir iki tane avlıyabildiği balıklarla güç belâ geçinmekte. Bir akşam, sabahtan beri oltasına gelebilmiş iki balığa bakıp kara kara düşünmekteyken, kıyafet değiştirmiş ve halktan biri görünümü almış olan 'Sultan', yanına yaklaşır. Ortak olmayı teklif eder. Balıkçı acı acı güler, sabahtan beri yakaladığı iki balığı gösterir ve kendinin bile güç doyduğunu, ortaklığın ikisine de yaramıyacağını anlatmaya çalışır. Sultan ısrar eder. Balıkçı boynunu büker ve "Madem o kadar ısrar ediyorsun, peki al şu tek balığı, senin payın!„ der. Sultan balığı geri verir, 'alacağım olsun' deyip, ortağını ertesi gün kendi yerine davet eder. -- Balıkçı davete gider ki, ne görsün: Ortağı, Sultan! Yerim dediği, saray! -- Sonunda, Sultana ortak olanın elde edebileceğine sahip olur.

Tasavvuf hikayelerinin hepsinde olduğu gibi, 'sultan', kişisel kılık almış ilâhi kudreti temsil etmekte. Balıkçı da, ihlâs ve rıza sahibi, örnek kulu!

Bir başka ihlâs olayı, Hazreti Ali ile Muaviye arasındaki meşhur hakem kararında ve sonucunda simgelenir: Bilindiği gibi, Hazreti Ali, mızraklarına Kur'an yaprakları geçirilmiş Muaviyenin ordusunun karşısında durur, savaşmak istemez. İki taraf ihtilâflarını hakemle halletmeye söz verirler. Hakem, halife olduğunu savunan her iki tarafın da eşit şartlar içinde huzuruna gelmesi için, Hazreti Ali'nin halifelik sembolü yüzüğünü çıkarıp kendine vermesini ister. İhlâsın simgesi olmuş Ali, hemen isteneni yapar, yüzüğü teslim eder. Ve hakem, yüzüğü Muaviyenin parmağına geçirip onu halife ilân eder.

Peki, ya sonra ne olur? Kim mağlup, kim galip? -- Muaviye bir ömür süresince halifelik yaptı, ama gönüllerin muhabbet yüzeyinde yer etmeden ölüp gitti. Ama Hazreti Ali, gönüllerde taht kurmuş dört büyük Peygamber dostundan biri.

Günlük hayatımızda da hep görürüz: İhlâslıya, daima bir hileci musallat olur. Mutlaka. Bitip tükenmek bilmeyen mücadeleyi sürdüren de hep hilecidir. Ve ilk nazarda kazanan da hep o!

Ama sonra? -- Sonra şemsiye tersine döner!

İyi gözlemliyebilir ve iyi yorumlıyabilirsek farkederiz ki, hilecinin ihlâslıya sataşması şu varoluşun revnakini sürdürmeye yarar. Bir anlamda, zâhir bakışı içinde, olaylara konu olan, yeni yeni hamleleri ortaya koyan, hep hilecidir.

Hileci, bu vasfıyla, varoluşun hammallığını yapar! (Ebulehep hakkındaki âyetler!)

Ama, gönüllerde taht kuran, ya da ilâhi makamda itibar kazanan ise, ihlâs sahibidir. Yenik düşmüş gibi görünendir.

Zaten ihlâsın özelliği, 'yalan düzende' hileciye yenik düşmektir.

Günümüzde de hileci tarafı, dünyanın her yerinde özellikle siyasete soyunanlar arasında - hemen hepsinde - kolayca müşahede edebiliriz. İhlâs sahibine kuyu kazmaktan geri kalmazlar.

Kimseyi methetmek ya da karalamak niyetinde değiliz. Hak oyununa işaret etmek istiyoruz: Birkaç yıl öncesine kadar memleketi kasıp kavuran dehşeti ihlâsla silip süpüren, şimdi yalnız kalmış gibi görünse de, ihlâslıyla ona oyun oynayan arasındaki kader çizgisi değişmiyecektir. Kesin.

FATİHA SÜRESİ

Biliriz ki, bütün Kur'an altı bin altıyüz altmışaltı ayetiyle, Fatiha suresinde özetlenir. Fatiha suresinin özeti ise, Besmele'de. Besmele ise, arap alfabesiyle 'b' harfinin altındaki noktada!..

Bu ilk sûre, varoluşun hangi yüceliğinde yaratıldığını anlamanın yoludur. Fatiha sûresinin diğer surelerden farklı bir yanı var: Bu sure, başından sonuna kadar Allah'a hitap eden tek suredir. Bu hitapta bulunan, gene Allah'ın kendisidir. Çünkü İslam imanı ile biliriz ki, ayetlerin hepsi Resulullah'ın (Yani Âdem'in kemal halinin) dilinden, Allah'ın öz kelamıdır!

Fatiha suresinin dördüncü ayetindeki 'Biz' kelimesiyle çoğuldaki teklik, yani Allah'a teslim olmuşların tümü vurgulanır. Bu tüm (Birinci ayette ifadesini bulduğu gibi) Rab'ba, yani Allah'ın öğretici sıfatına, yol gösterici kemalin üstün haline şükretmektedir. Bu, 'En-el Hak' yüceliğine varmış gönlün Rahmaniyete (İkinci ayet) boyun kesmesidir.

Üçüncü ayet, Allah'ın din gününün sahibi olduğunu ortaya koyar. Her ayette olduğu gibi, burada da elbet çeşitli anlamlar var. Bunlardan biri, din günü ile 'Kıyamet'in kasdedildiğini işaretler. Gene yalnız bir tanesi, Allah aşkıyla coşup, vecd içinde, Allah vuslatına ermektir. O vuslata eremiyen bireysel idrak, kıyamet hedefinin arzusuyla kaynayan bu alemin heyecanı içinde, binbir azabın girdabına düşer, kaybolur. Dördüncü ayet, yalnızca Allah'a kulluk etmekten söz eder. Yalnız Allah'a kulluk, kendi nefsinde ilah yaratmamakla mümkündür. Oysa, bu ilahı hep yaratır, çoğumuz da o yarattığımız putlardan sıyrılamadan göçer gideriz. Allah'a götürmeyen her tutku ilahtır. İş, şan, şöhret, çoluk, çocuk, hatta kişisel haysiyetle, kişisel erdemlerle övünmek kendini, puthane eylemektir. Ama çok şükür ki bu ilahlarla yaşamamıza rağmen, bir anlık bir Allah tefekkürü ile, O'nun yüceliğine döner, dönebildiğimiz ölçüde de helakten kurtuluruz. Beşinci ayet, doğru yolda olmanın, hakikatten ayrılmamanın niyazıdır. Hangi yol doğru yoldur: Kişisel hedeflerimizin, Allah'ın yüce hedefiyle birleştiği yoldur bu. Allahın yüce hedefi ise, bilinmektir. O halde, selamet yolu, Allah'ı bilmeye götürendir. Altıncı ayette buyurulduğu gibi bu yolun dışında kalmak ise, denize akan bir nehirde akıntıya ters istikamette kürek çekmekten ibaret kalır. Ters yöne kürek boşuna çabadır. Yalnızca perişan eder. Nehrin denize garkolma hedefine aykırı gitmeye kalkan, şükür olsun ki, o muhteşem akıntıya karşı koyamaz, tepe taklak da olsa, oraya buraya çarparak da olsa, sonunda hakiki hedefe varır.

Ters yöne kürek çekenler, bir anlamda gerilimi arttırmak için mevcutturlar. Tabii, çünkü Allah'ın hedefine akış, öyle şırıl şırıl olaysız bir akış değil ki! Nice çağlayanları bile silip süpüren bir kaynamadır. Haşmetine layık olsun diye, kaya gibi direneni de, kütükten farkı olmayanı da, kurdu kuşu da yarattığı gibi, sürer, götürür.

Surenin yedinci ve son ayeti şaşırmış ve yolunu sapıtmış olanları tekrar kınar. Onlar Allah'ın Rahmaniyetiyle kendilerine inen ayetlerin farkında olmayanlardır ki, bu halin yaratılışındaki hikmet de, zıttı ile doğruyu vurgulamak ve bu vurguyu idrake sunmaktadır. Elbet bu şaşıranlar da denize varacaklardır, ama taşa çalıya çarpa çarpa! İman etmeyenin mescidi cehennemdir, zira orada Allah der. Ama gene Allah'ı bulur, cehennem suya garkolup söner: Allah'tan ümidi kesmemeyi emreden ayet şahittir!

"BU ÂLEM KOSKOCA BİR YALANDIR!"

Yüce Kur'anın âyeti varoluşun bir oyundan ibaret olduğunu söyler. İnsanlığın Efendisi Peygamberimizin de aynı anlamda pek çok hadisi vardır: "Bu âlem koskoca bir yalandır!" - "Bu âlemin gerçekliği, dün gece gördüğün rüyâ gibidir!" - "Bu yalan âleminde bize doğruyu, gerçeği göster!" - "Bana eşyanın hakikatini öğret!" gibi...

Ya yalan nedir?

Hayat tecrübelerimizle biliriz ki, gerçek olmayan herşey aslında gerçekten üretilmiştir. Gerçeğin yansımasıdır, eseridir. Bir sinema filmi, gerçek hayatın esaslarınca düzenlenir, bir hikâye, gerçek dikkate alınarak ortaya konur. Oyun gerçekten devşirilir, onun taklididir.

Bu yalan âlemi de gerçeğin misalidir. Onu temsil eder ama, gerçeğin kendisi değildir. Ne kadar güzel çevrilmiş olursa olsun, bir sinema filmine 'işte gerçek!' diyebilir misiniz?

Ama, garip bir ihtiyacı inkâr etmek te mümkün değil: Gerçek olmasa da gerçeği hatırlatan yalanları sıralamaktan, gerçekmiş gibi seyretmekten Âdem zevk alır! Tâ, yarı ilâh mitoloji kahramanlarının destanlarından meddah masallarına, çizgi filmlerden kurgu-bilim dizilerine kadar... Bu yalan âlemine doyamamamız da aynı eğilimimizden gelir.

Gerçek olmayan, şu suret âleminin ayrılmaz bir ögesidir: Hakikatin hilâfı olmalı ki, hakikat olabilsin! -- -- Gerçeği ortaya koyan, gerçeğin kendisi değildir: Bu görevi fedakârca üstlenmek, gerçek uğruna ortaya sürülen yalana, yalancıya düşer!

Görünen âlem yalan âlemidir diyoruz. Peki Âdem? Bunca insan? Gelmişi ve geçmişiyle, şanlısı ve şöhretlisiyle, eğrisi ve doğrusuyla? -- -- Âdem görüntüleri de yalan. Şan, şöhret, eş dost ta masal. "O yalan, bu yalan, var biraz da sen oyalan!"

Peki, ya gerçek nerede? Gerçek, gerçeği arayışta! Bunca yalandan bir gerçek sentezi çıkarmaya uğraşmakta! İdrak bakışının çevresindeki yalanlar revnaki içinden gerçeğin ögelerini yakalayabilme gayretinde. Kısacası, hikmet bakışında!

Hiç yalanla haşir neşir olmuş, yalana kanmış kişi, gerçeğin peşinde koşanla bir olur mu?

Birincisi, gelip geçer. Bir tiyatro oyununun değişecek dekoru gibi, bir sahne için kullanıldıktan sonra başka bir sahnede başka bir düzen almak üzere dağıtılıp kenara atılır. O dekordur, malzemedir. Oysa gerçeğin peşinde koşan, inatla Allah sırlarını araştıran, adetâ, seyrettiği tiyatro eserinde verilmek istenen mesajı kovalıyan seyirci gibidir. Ve bu mesajları yakalamaya alıştığı oranda eleştirmenliğe, rejisörlüğe, eser yazarlığına doğru ilerler. Tüm gerçek dışı kıpırdanışlar, gölgeler, onun kemale uzanan yolunu ışıldatan gereçlerdir. **O, bu yalan âlemi içinde yalnız gerçeği araştırır. Tâ, Allah katında 'sıddıktır' yazıla! İşte evliya ve enbiya, bu sıddıklar zümresidir.**

Kemal yolcusu, gerçekle gerçek dışı arasındaki farkı görebildiği oranda ilerler. İlerlediği oranda da gerçekle yalan arasındaki değer farkı yerini bambaşka bir bakışa terkeder: Çünkü yalan, onun âşık olduğu gerçeğin eseridir, yarattığıdır. Bir resmin ressamını yansıttığı gibi, gerçeği yansıtır!

Hikmetine varılan her yalan, gerçeği arayışta, sevgiliden alınan mektup gibi yeni bir hamle hızı verir. Tâ, yalan ve gerçek birbirinin izdüşümünde buluşuncaya kadar! Bu da, kemal ehlinin halidir.

BİLİM VE AHLÂKTA AHENK

Vâroluş, zaman demindeki harekettir. Allah, yüce Kur'anda zamana yemin etmekle, vâretme kudretine de, zamanı görünür kılan harekete de yemin etmiş oldu. (Hareket, Allahın uçsuz bucaksız dinamizminin vâroluşu yansıtması olur da, İslâma inanan nasıl miskinliğe, süfliliğe, uyuşukluğa kapılır?)

Hareketin, yani mânâdaki ve maddedeki devamlı akışın 'vücud'u ortaya koyduğu böylece kabul edilince; değişmeyen hakikate, yani yeterli bir Allah idrakine varılamıyacağı da anlaşılır. Değişmeyen hakikate erişilebilseydi, mânâ da aktığı hedefe varacak ve akış sona erecekti. Bu, mânânın da ölümü olurdu.

Kavrayabileceğimiz hakikat ancak, 'hakikati arayış'tadır, bulmakta değil! Bilmek, daha çok bilmek... Görmek, sezmek... ('Bugün âmâ olan yârın dahi âmâ olur elbet!') Bildikçe bilmediğini anlamak, değer hükümlerinin her varılan menzilde yer değiştirdiğini farketmek... Böylece, değişmeyen hakikate olmasa bile, değişip duran değer hükümlerine hakim olabilmek! İşte cennet ve cennetten içerideki cennetler de budur: Değer hükümlerinin üzerine çıkabilmek, yani hikmete varmak, dolayısıyla gittikçe daha hür, daha hür olmak. **Hakikat yolu, tefekkür hürriyetiyle doğru orantılı olarak açılır. (Ve şüphesiz, yobazlıkla, tutuculukla da ters orantılı olarak, kapanır!)**

Tam bu noktada önemli bir saptama gerekli: Alabildiğine hürriyetle elbet anarşist azgınlığını kasdetmiyoruz. İşte sırat köprüsü de bir anlamıyla tam burada karşımıza çıkar: **Hürriyet içinde bilmek, bilimin peşinde koşmak, hem ilericinin ilericisi Peygamberimizin emri, hem de kerim Kur'anda zikredilen vâroluş kuralı! Ama dikkat etmek gerekir ki, ahlâkla ehlileştirilmeyen bilme hırsı yalnız şeytaniyeti kamçılar. Sivriliklerle doludur, küstahtır, lâtiflikten yoksundur. Bu cephesiyle hattâ kendine fren olur: Bildiği bilmediğine mânidir!**

Bilim ahlâkla yoldaş olmalı.

(Tek başına ahlâk da Âdemi melek eyler. Gerçek insan vasfını eritir. Oysa bilmez miyiz ki, melek Âdeme secde eder, imrenir. O, âlemden yalnızca bir unsurdur. Âdem ise tüm âlemi içerir.)

İki Cihan Serverinin 'ümmetim' diye üzerine titrediği, işte, Âdem vücudunda bilimle ahlâkın ahengini gerçekleştirebilen hakikat yolcularıdır.

Bilim ve ahlâk dengesini kurabilen, ne kendine, ne çevresine cehennem yaratır. Tersine, cehennem hayatı, değer hükümlerine dengeyle hakim olunduğu için, cennete dönüşür. Aslında, Allah ahlâkıyla ahlâklanın' emrinin gereği de budur. Allah ahlâkı, bilimle dengelenmiş ahlâktır. Âdemin zübdeinde, Muhammed Mustafada misalini gösterir. ('Ben ahlâkı tamamlamaya geldim!') Ve, iki cihanı da mâmur eder.

Tasavvuf konusunda slogancılar tabii ki çok. Düşünme yoksunu için en kolay yol başkasının çiğneyip yoğurduğu sakızı çiğnemek değil mi? Düşünmeyi en çok gerektiren tasavvufta elbet hazırlopçular her sahadakinden fazla olur. Bu slogancıların sık sık tekrarlıyageldikleri bir söz, 'mâsivâdan geç!' uyarısıdır. Mâsivâyı, yani bu dünya sorunlarını geride bırak. — Slogancı ağzında ise, bu sözle verilmek istenen talkın, çok cepheli yaşamı tek düze bir seccade tutkunluğuna dönüştürmektir.

Oysa, Peygamberler Peygamberi bu muhteşem kisveyi giymeden önce (hikmet bakışıyla değerlendirirsek) hattâ peygamberliğin ön hazırlığı olarak, yıllarca ticaret yaptı. Ticaret, yani mesleklerin binbir dünya hali ile en fazla temasta olanı! Bu tecrübe doygunluğuyladır ki, bilim ve ahlâk ikilisini dengeliyecek hale ulaştı, 'terazini doğru tut' âyetinin tadına vardı. İlâhi ahengi yakaladı ve başlara tâc oldu.

'Mâsivâyı bırakma, ama ona hakim ol' desek, daha doğru ifade etmiş olmaz mıyız?

NASİP VE LÂNET

Bu âlemde hep ikilikler içindeyiz: Çünkü, zihnimiz ancak karşıt kavramlann mukayesesini yaparak düşünmeye şartlanmış.

Aşağıdaki konuya, yeryüzünde ve beden içinde yaşadığımızı gözardı etmeden, düşünce alışkanlığımızı zorlamadan eğilmeye çalışalım:

Kimi insana, İlahi Takdir, eser verebileceği, adını hayırla andıracağı mevkiler nasip eder: Yüzlerce kişinin dişinden tırnağından arttırdığı paralann katkısıyla kurulmuş bir yatınmın, bir şirketin, meselâ bir bankanın yönetimi veya kitlelerin oylan ve umutlanyla kazanılmış bir milletvekilliği ya da devletin diğer üstdüzey görevleri... Nesiller boyunca şükran ile anılmaya yetecek hizmet imkânlan... Yahut, Yunus'un 'bir hastaya vardın ise' mısralanyla övdüğü tabiplik yeteneğinin adı sanı bilinmeyen hastalara sebil gibi tahsisi... Nedense bu ilâhi lütuflardan, bu herkeze verilmeyen nasiplerden gerçek anlamda istifade eden azdır. Hep öyle olagelmiş... Ama tersi, yani nüfuz ve imkânı önce kendi çıkarlan için kullananlar, kendi hesaplannı ön plana alanlar, büyük çoğunluk...

Ve bu çoğunluk, bir ömür kalıntısındaki maddi refahı ebedi mutluluğa tercih etme körlüğü içinde.

Tasavvuf sohbetlerinin bilinen hikâyesidir: Hani devrin debdebe sultanı eşsiz bir saray yaptırmış. Kimse kusur bulamıyor. Veliullahtan biri çıkagelmiş, saraya bakmış ve sultana 'hâtân büyük' demiş. 'Delik bırakmışsın! Azrail o delikten girecek!..'

Dünya tutkusu ve tamahı içindekilere Kur'an diliyle şöyle seslenilir: "Allah onlan rahmetinden kovar ve lânet edebilecek herkez onlara lânet eder, çünkü onlar başkalanndan farklı imkân ve nasibe garkedildikleri halde bu nasibi hoyratça harcamışlardır„

Âyetin lânet edeceklerinden söz ettiği 'herkez' kimdir dersiniz? Kimin âhı varsa ve kimler lânet edebilirse, onlar... Evvelâ yüce Allah ve sonra O'nun sonsuz kudret ve imkânlan içindeki yetenekleri temsil eden melekler ve bu kudret ve yeteneklerin şu âlem düzeyindeki tek temsilcisi, Âdem!.. Halk!.. (Âli İmran 87: "Onlann cezalan, Allahın, meleklerin ve tüm insanlann onlara lânet etmesidir.„) — Hayırla anılmak, tarihe mal olmak imkânı varken...

Bu lânetle kötülenenler, genel amacın dışına yönelenlerdir. Akdi, misaki bozanlardır... Onlar, bütün göstermelik ihtişamlan içinde, kendi küçük hesaplanyla yapayalnız ve çaresiz kalırlar. Hattâ, daha bu âlemde bile: "Allahın lânet ettiğine yardım edecek kimse çıkmaz.„ (En Nisa. 52) — Bu ilâhi kuralın küçük, yüzeysel misallerini herkez gözlemliyebilir: Milyonlarca oyla seçilen biri, bir kere lânetlenmiyegörsün: Ya yatağa, ya hapse, ya da benzer kahırlara düşer...

Bir köşede yapayalnız, unutulmuş, yatağına bağlanıp kalmış bakanları, beyleri, adları daha dünyadayken anılmaz olmuş bir zamanların şöhretli hüküm üstadlarını hep ibret perdesinden seyretmiyor muyuz?

"Allahtan ümid kesmeyin„ ana kuralı gereği, lânet gibi şiddetli bir cezanın ardında yine rahmet var. Yine ilâhi lütuf: Lânet ve azapla ilgili hemen her âyetin peşinde bir rahmet cümlesi yer alır: "Ama tövbe edenler, Allaha dönenler başka!„

"Misaklarını bozmalarından ötürü onlara lânet ettik. Yüreklerini katı yaptık... Onları affet, onlardan vazgeç, çünkü Allah iyi işleyenleri sever.„ (Maide 13).

Bu hitap Peygamberedir! "Seni rahmet için gönderdim„ uyarısı gibi!..

Muhabbetin yüce Peygamberine gelen ulu emre bakın: Biz lânetledik, ama sen affet!..

Açık seçik değil mi: İlâhi takdir, amaca sırt çevireni lânetler, ama, muhabbetle affedilene kadar!.. Tövbe ile amaç yönüne dönünceye, muhabbetle boyun eğinceye dek!..

Lânet cehennemi, yolunu şaşırmışın mescididir. Çünkü ancak o zaman, o şartlar içinde yanlışını idrak eder ve eninde sonunda gerçek yöne yönelir...

DERT VE DERMAN

Mutluluğu tarif edebilmek kolay değil. Denebilir ki, insan kadar da mutluluk tarifi olmalı. Herkesin kendi anlayışına göre ideal bir dünya ve kendi istediği şartlar var. Küçük bir anket yapın, göreceksiniz: Hemen herkes, kendinde olmayanı mutluluğun şartı sayar. Bir kısmımız ise, içinde bulunup da henüz doymadığımız şartları mutluluk sanırız. Sevdiğiyle evlenen genç kadın, kolayca mutlu olduğunu ileri sürer. Ne kadar zaman için? Bir yıl? Beş yıl?.. Ha, bir de, güneşte uzanıp mırıldanan kedi gibi, tefekkürden yoksun bir madde mutluluğu yaşanır. Buna, vurdumduymaz mutluluğu da diyebiliriz. Ama, 'insan' niteliği ile bağdaşan yanı var mı dersiniz?

Yukarıda değinmeye çalıştığımız istisnalar, dikkat edilirse, mutluluk ile memnunluğun karıştırılmasından kaynaklanırlar. Memnunluk statik bir olgudur. Mutluluk ise, her türlü hali göğüslemeye hazır bir tefekkür gücü!

Pek çoğumuz, çok büyük ekseriyetimiz, 'can sıkıntısı', 'husuzsuzluk', 'aradığını bulamamanın çaresizliği' içindeyiz. Çağımızın moda ruh hali olan bunalım, bu genel yıkıntının adıdır.

Mutluluğu bulamamanın doğurduğu stres şu gerçekten kaynaklanıyor: Varoluşun sebebine aykırı arayışta inad ediyoruz! -- Sebep, Allahın bilinmek isteyişi değil miydi? Acaba Onu bilmeye çalışmak, aradığımız mutluluğa yaklaştırmaz mı?

Şu dikkate değer benzerliğe bakın: Allah görünürde yok. Var olan Âdem Allahı arar. Mutluluk da görünürde yok. Var olan dert mutluluğu aratır. -- Bu karışık denklemde bilinenleri bilinmeyenlerin yerlerine koyarsak çözüme daha kolay varırız: Dert Âdemin özelliğidir ve bu özelliğin verdiği dinamizmle arar durur. Gerçek mutluluğu yakalamak için, Allahı aramak lazım. Hep bildiğimiz gibi, 'dünyada rahat yoktur!' - Dünya ise, Âdemin dünyası. Elbet dertli olacak.

Öyleyse biz, aslında, kendi karakterimizden kaçmakla mutluluğu yakalayacağımızı sanıyoruz. Bilsek ki, dert dediğimiz, arayışı temin eden dinamizmin kaynağıdır ve arayış ise, gayemizdir, o zaman kendi dinamizmimizi kurutma çabasından vaz geçerdik!

Bu vaz geçme derdin içine miskince gömülme mi?

Hayır, tam tersine, çünkü dert ve mihneti, arayıcı gücü için, yaratıcı dinamizmi için kabulleneceğiz. İnsanlık tarihi, büyük dertlerin büyük mutluluğa yaklaştırdığını gösteren sayısız misallerle doludur: Büyük harpler değil mi Âdeme büyük keşifleri yaptıran? Bu keşifler yoluyla Yaradanın yaratıcılığına katkıda bulunan? Böylece, onu tanımaya yardım eden? -- Taş devri insanının ilah bilgisi ile, elektriği, fezayı, atom sistemini bilen günümüz insanının Allah tasavvurunu mukayese edebilir misiniz?

Bir de şu kesin misale yer verelim: Tereddütsüz, onüçüncü asrın Anadolusundaki Moğol zulmü, Türk-İslam tasavvufunu doruğa çıkaran etkenlerin başında gelir.

Dertli, uyanıktır. Mücadeleden kaçmaz! Mücadeleden kaçmayan mücahittir ve Allahın sevgi ve alakası da mücahidin üzerinedir.

Bir saatlik dert, havayü hevesle geçen gaflet dolu hüzünsüz yıllara bedeldir. Allah sevdiğinin gönlüne hüzün düşürür ki, onu gafletten kurtarsın.

Goethe, meşhur 'Faust'unda, insanlık için uğraşıp mücadele etmeyi mutluluğun kaynağı sayar. Onun, insanlık için mücadele diye ifade ettiği, veya çevresine ancak öyle kabul ettirebildiği şeyi İslam inancında kolayca ve çok daha hacimli olarak beyan mümkün:

Âdem için mücadeleyi de elbet kapsamı içine alan ilahi muhabbet! Mutlu eden budur!

Mutlu kişiliğin adeta sembolü olan bir mübarek ismi hep biliriz: Hazreti Ebubekir!

Peygamberimizin sözüyle, bütün imanların toplamından daha üstün bir imana sahip olduğu tescil edilen büyük Yar! -- Muhabbetin kaynağı Muhammede onun derecesinde bağlılık, solmayan mutluluğun göstergesidir.

Şüphesiz, Hak ehli, mutluluğun bile ötesinde,sürurdadır.

KADİR GECESİ

Allah Ademi mânâda kendi zatından yarattı. Sonra onu 'mülk âlemi' de denilen şu eşya diyarına 'sultan' eyledi. Kendine halife kıldı. Başka ifadeyle, Allah eşya âlemine Ademle indi. (Şüphesiz, 'inmek' fiilini dar anlamda almamak gerek. İnmek, gökyüzü gibi yükseklerdeki bir 'mekân'dan, yeryüzü gibi aşağıdaki bir mekâna geçmek değil. İnmekten maksat, İlâhi Kudretin, kendi sınırsızlığından, sınırlı bir hale tenezzül etmesidir.

Sınırsızlığını terketmeden! Görünmek, bilinmek için! Öyle ya, sınırsızlığı meselâ fezâyı- tümüyle bilebilirmiyiz? Bilinmek için, sınır şart! Ama, Allah, zatıyla, şüphesiz ki, mekânsız. Mekâna girmez değil, mekân üstü. O mekânda değil, mekân O'nda. Her yerde hazır ve nazır!)

Evet, Allah eşya âlemine Ademle indi. Ya, Ademe nasıl vücut verdi? - Kendi sınırsız yeteneklerinden oluşan araçlarla Ademi yaratarak! --İşte, bu ilâhi araçların özellikle dördü, diğerlerinden daha önde gelir: Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail. Bu dört melek arasında da, Cebrail'in, özel bir yeri var. O, külli aklı, ilâhi aklı temsil ediyor. Ademi irşat onun ile sürmekte! Kur'anı Peygambere o sunuyor.

(İslâm düşüncesindeki şu dörtlü gizeme de kısaca temas edip geçelim: Dört büyük melek, Peygamberin has dostları dört büyük halife, âlemi meydana getiren ve toprak, su, hava ve ateşten oluşan dört unsur, Resulü Ekremin, hepsi de hemen hemen aynı anlam etrafında oluşan dört adı: Ahmedi Mahmudu Muhammed Mustafa. Ve, Allahın dört hali: Evvel hu, ahir (yani sondaki) hu, zahir (yani görünen) hu ve bâtın (yani gizli) hu!)

Yukarıya kısaca aldığımız 'Ademde görünme' oluşumu tasavvuf dilinde şöyle ifade edilir: Allah kendi 'lâhut' âleminden, 'melekut' âlemine tecelli etti. Melekut âlemindeki melekler ile de, 'mülk' âlemine, yeryüzü ortamına indi. Yani eşya ortamıyla idrake saçıldı.

Kadir Suresini, yukarıdaki açıklamaların ışığında gözden geçirelim:

Kadir gecesi bin yıllık ibadetten hayırlıdır, buyuruluyor. Yani o gece İlâhi Kudret, hep rahman yüzüyle âlemi sarar. Korur, gözetir, yüceltir. Affeder, örter.

Bu lütuf, niçin gündüz değil de, gece? Niçin gün ışıyıncaya kadar sürer: Çünkü gece, kesret (yani çokluk) âleminin tevhid örtüsüdür. Ve sonsuz varlığın esrarı 'yok' görünümü, en iyi, gece karanlığıyla ifade edilir. Ayrıca gece, gündüzün gaflet âleminden halvete yöneltir.

Âyette, o gece meleklerin mülk âlemine indikleri anlatılıyor. Bu inişten maksat, yukarıda temas ettiğimiz gibi, Allahın melekleri yoluyla. Âdemde tecelli etmesi, Âdem'in gönlüne dolmasıdır. Yaradılışın hikmetlerini gözler önüne sermesidir. Gece yapılan ibadet, özellikle tefekkür ve zikir ibadeti, bu 'görüş'ü sağlar. İşte bu 'tek', bu olağanüstü gecelerdeki ibadet, rahmaniyetin lütfuyla, bin yıllık ibadetten üstündür: Bu, Allah idrakine bir zerre miktarınca dahi olsa varabilmenin üstünlüğüdür.

Kadir gecesinin Ramazanın sonlarına doğru yer alışına gelince: Lütuf ve ibadet ayının büyük kısmı geride kalmalı, ki, sabır ve tahammül meyvasını verebilsin. ('Ben sabredenlerle beraberim' âyeti!). Olgunluk çağına erişilsin. Resulü Ekrem bile kırk yaşında peygamber olmadı mı?

Ya, Kadir gecesinin şafakla, 'fecr' ışıklarıyla sona ermesi neyi anlatır: Allah tefekkürü, sonunda o kemal noktasına varır ki, hakikatin nuru geceyi yırtar, âşık ile mâşuk güne döner!

KADİR GECESİ

Allah, yarattığı kullarını, vakit dolup kendisine dönecekleri ana kadar selamette tutar. Bu onun sisteminin ana kurallarındandır ve **"Latif,,** sıfatının gereğidir. Kaza ve bela ise, selametin zıddı ile belirginleştirilmesi için, her insanın hayatındaki istisna hallerde ortaya çıkar, ve bu da Allahın emriyle olur. (Ayet: Hayrühu ve şerrihu min Allah'ü Taala: Hayır ve şer Allah'tandır.)

Ömür, Allah katındaki yerimizin tayini için verilmiş bir süredir. Bu seçeneklerimizi serbestçe kullanabilmemiz Allah'ın o selamet kuralınca emniyettedir. Allah âşıkından küfür ehline, adalet dağıtandan hakkı gasbedene kadar herkesin her an ve her devirde var oluşu, işte bu **"Latif,,** sıfatının ve bu sıfata dayalı selamet kuralının (Fırsat eşitliği kuralının!) gereğidir.

Çevremizde olup bitenleri hikmet bakışıyla seyredebildiğimiz takdirde bu dediğimiz kurala ve sonuca kolaylıkla varabiliriz. Aynı sonuç, Allah'ın sevgili elçisi, yakını, Allah ayetlerinin sunucusu ve yorumcusu Resül-ü Ekrem tarafından Kadir suresiyle insanlığa duyurulmuştur. Surede, hayırlı Kadir Gecesinin şafağa kadar süreceği vurgulanır. Gece kelimesini dar anlamda almamak gerek. Gece, ömrümüzün, hakikat nuruna varamadığımız dönemin adıdır. Yaşam, bir tek gece ve bir tek gündüzden oluşan bir günden ibarettir. Bütün sayılar nasıl **"Bir,,** sayısının tekrarı ise, pek çok geceler ve gündüzler, işte o tek gece ve gündüzün, ömrü vurgulayan tekrarından başka birşey değildir.

Kadir suresinde, meleklerin de insana yardım için o gece yeryüzüne ineceği belirtilir. Yani, Âdemin bütün melekleri hakikat nurunu arayıp bulmaya ve ömrün gecesini nur güneşi ile gündüze çevirmeye yardımcı olmak için hizmettedir. Ve sure, yukarıda değindiğimiz selamet kuralını tekrarlar: O gece sabaha kadar, selamet devam eder (Hıye hatta metlail fecr!)

Âdem, o selamet gecesinin **"Kadrini,,** bilirse, nurlu gündüze erer ve Allah katındaki yeri ve hali yücelir. Bu kadri bilemeden gece gafletini, karanlığını yırtamayan kişi ise, ömrün gündüzüne eremez. Var oluşun nimetlerini bir gece karanlığı içinde kaybeder.

Kadir gecesinin **"şu gecedir,,** diye belli edilmemiş olmasının sebebi ve hikmeti, idrak ve anlayışın **"gece,,** ye bırakılması içindir. Geceyi değerlendirebilen, kadiri yakalar.

Kadir gecesinin Ramazan ayı içinde yer almasının anlamına gelince, bunu, ayetlerin bu ayda inmeye başlamasında ve orucun hikmetinde aramak gerek. Nefsini Ramazan boyunca oruçla dizginlemesini becerebilen, ömrün geceye ve gaflete ilişkin dönemini mutlu sonuca ulaştıracak güce sahip olur. Bu kesret aleminde bulunuşun kadrini bilir.

KADİR GECESİ

Kadir Gecesi'ni anlatırken özetle şöyle demiştik: Gece ömrümüzün hakikat nurundan uzak geçirdiğimiz döneminin adıdır ve bu açıdan bakınca yaşam, bir tek gece ve bir tek gündüzden ibarettir.

Ömürden maksat ise, Allah katındaki yerlerimizi ortaya çıkarmaktır. İnsan, ömrünün, yani o selamette tutulan gecenin kadrini bilir, onu iyi değerlendirirse, hakikat nuruna, yani ebedi gündüze kavuşur. Ömrün değerini anlamayan kimse ise, gecenin karanlığını yırtamaz, varoluşun nimetlerini gecenin zulmeti içinde kaybeder.

Tasavvuf engin, hudutsuz... Bu sefer konuya bir başka yorumla eğilelim ve Kadir Gecesini genel anlayış istikametinde, dar anlamda alalım:

Yılın içindeki bir gece olarak.

Gece, bir bakış açısından karanlığı, hakikat nuruna kapanıklılığı ifade eder ama, bir başka yaklaşımla da tersine , gündüzün patırdısından uzak sükunet zamanı diye tanımlanabilir. Gerçekten gündüzün nefse (şeytani nefse ve dünya hırsına) kapılmaya uygun hareketli bir ortamı vardır. İş, güç, heveslerin ve tahriklerin peşinde koşmalar...

Oysa gece Allah tefekkürüne çok daha müsait bir huzur devresidir. Gece kavramının bu birbirinden farklı iki izahı çelişki gibi görünür ama, aslında bu çelişki tasavvufun temel unsurlarından birini doğrular: Alem aynadır. Bir olaya nasıl bakarsak, onu öyle görürüz. (--İlahi muhabbetle bakalım ki, gece gündüz bir olsun!)

Evet, 'Kadir'in gündüz değil de gece olarak seçilişinin bir hikmeti uyku gafletinden sıyrılmayı gerektiren, yani nisbeten fedakarlık isteyen bir zaman dilimini ifade etmesidir. O gece özellikle Ramazan ayındadır, ç ünkü Ramazan, gönlün nefse hakim olduğu, ruhun Allah-kul düzeninin hikmetine en fazla yaklaşabildiği dönemdir. Allah bu alemdeki halifesine, vekiline, Âdeme, muhabbetini göstermek, rahmaniyet ve rahmetini göz önüne sermek için Ramazan içindeki bir gecede randevu verir! Dua, niyet, kullukla boyun kesme bilhassa Ramazanda yoğunlaştığı için Allah, hemen bekletmeden, duayı Ramazanda kabul etmek üzere Kadir Gecesini sunar. Sunar ki, nelere kadir olduğu, duaya nasıl bir istekle uyduğu bilinsin. Kudreti ve bu kudret içinde affa nasıl hazır olduğu görülsün. Allah-kul ikili ahengi ve bu ahenkteki kucaklaşma varoluşu sarsın! ('Secde et, yaklaş' ayeti.)

Milyonlarca insanın aynı gecede Rabba uzanan elleri o randevudan maksat olan tevhidi (birlikteliği) meydana getirir. Allahın kudreti o tevhidle aşikar olur. Niyaz edenin çokluğu (yani kesret) vahdeti ortaya koyar. Öyle ya. buğday taneleri ezilip dağılmalı ki, un'un vahdeti belirsin!

Öyleyse kulluğun doruğu, vahdetin de doruğu demektir. Kulluğun en fazla ortaya konduğu bu vahdet gecesinde Kudretullah, sevgilisi Muhammed Mustafa'nın yüzü suyu hürmetine, muhabbetin lütfu ile, rahmaniyetinin ve rahmetinin yüceliğini sergiler. Kulunu, onun sığındığınca, dileğince affeder. Çünkü O, affetmeye fırsat kollayandır!

Gene muhabbet coşkusuyla o mağfiret gecesini nefsin şerrinden muhafaza eder. Ta, gün ışıyıncaya ve aşıkla maşukun iç içeliği gözler önüne serilinceye kadar.

Bu en yüce geceye Kadir denmesinin sebebi de bu işte. Sen O'nun kadrini bilmelisin ki, O da sana, senin istediğinin ötesinde nelere kadir olduğunu göstersin!

AREFE VE BAYRAM

Bayram, bayram lezzetinin alışverişine varanlar içindir. Ramazanın ya laştığı günlerdeki hazırlıkları hatırlayın: Elle tutulur, gözle görülür bir ba ram karşılayışı gibi. Ramazanın gelişini, bir arefe heyecanıyla beklem miyiz?

Peki Ramazanın bitişini bayramla kutlamaya hazırlanmıyor muyuz? Ba laması bayram olanın bitişi nasıl bayram olur?

Elbet bayram, Ramazanın bitişi nedeniyle değil, nefisten özveri isteye bir ibadet kürünü ve dolayısıyla, manevi bir alışverişi kesintisiz başarabilm olmaktan ötürü bayramdır. Başka deyişle bayram, şükrün maddede v manada beraberce görünür hale gelmesidir.

Hamilelik arefedir, doğum bir anlık bir bayram. Hacca gidiş arefedi Beytullahta tevhid, bayram. Hacdan dönüş arefe, eve varış bayram. Madd hayatı arefedir, mânâya kavuşma bayram. Ve Mevlânâ kemalindekilere doğum arefedir, ölüm bayram! (Şeb-i Aruz!)

Bir başka açıdan bakınca, arefe alışılmıştan kurtulmanın özlemidir, bay ram ise özlenene kavuşma.

Doğru bir tahlille şu sonuca varabiliriz: Biz bayram anından çok arefeler yaşarız. Daha doğrusu, hep arefeleri yaşarız. Arefeden arefeye düşeriz (Bayrama varebilmek ve bayramı yaşamak, ancak kemale varmış Âdem içir mümkündür).

Arefe ve bayram, beraberce hikmet bakışına, kelime-i tevhidinin (Lâ ilahe İllalah'ın) pek çok anlamından birini sunarlar: Arefede bayramın özlemi vardır, İllallah heyecanı yaşanır, Allaha kavuşma özlenir. Tek istenen o kavuşmadır. Bayrama varışta ise, İllallah noktasından "Lâ İlâhe„ sessizliğine düşülür, o özlem, o bekleyiş durulur. Bu yeniden illallah tutkusunun doğmasına ve hemen arefe demine girmeye sebep olur. Bayramın kendi değil, özlemi, yani arefe, hükmünü sürdürür.

Kemale varıncaya dek hep arefede düşleriz dedik. Bu, kelime-i tevhid manasıyla, hep "İllallah„ cezbesindeyiz demektir. Demek ki, Lâ ilâhe vuslatı ya bir anlık bir mestaneliktir, ya da yalnızca bir ümit. Bu vücut aleminde erişilmeyen bir ideal.

"Allaha varılamayış haktır!„

İllâ'ya varış ta arefedir, illâ'dan lâ'ya bakış da. Bu tasavvuf diliyle, **"Allahü bes, baki heves„** demektir. Yani Allah hep özlenir ve özlenen yalnız Allahtır.

Arefeden de bayramdan da maksat, Allaha bakıştır. Lâ maksude İllallah! Öyleyse imanla Allaha bağlanır ve imanın sunduğu ile bayram ederiz. Bununla avunuruz. İşte bu umuttur. Ancak umduğuna nail olma coşkusu yaşama sevinci verir.

Allah cümleye **"Yar ile bayram„** nasip etsin!

KURBAN

Hazreti İsmailin kurban edilme teşebbüsünün binbir hikmeti var. Bu defa, bir başkasına değinmeye çalışalım: Neden kurban? -- Hazreti İbrahim, 'bana bir oğul ver, sana kurban edeyim' diye dua etti ya. Niçin böyle bir niyaz? Yok edilmesi şartı, var etme dileğinin içinde? **Çünkü, dileğin kaderi budur: Yok olmak, geçici olmak! Her şey geçer, Allahın lütuf ve ikram çağlayan yüzü baki kalır!** -- Lütufla var etmek, gene var etmek için yok etmek! Meğer ki, hikmeti gör, nesnelikten özneliğe yücel!

Evet, ölümü ortadan kaldırırsan, doğumu da ortadan kaldırmış olursun. Doğumu kaldırıp atarsan, ölümsüzlüğü elde edersin! Ezel ile ebedi tek noktada buluşturursun.

Kurban, çok geniş anlamı içinde bu demek işte: Allahın yüzünün devamlı görülebilmesi için 'varlığın' yokluk uğruna feda edilmesi. Bakın dinin tek din oluşuna bir kanıt daha: Budizm de, Yüce Peygamberimizin o kemal ifadesinden uzak ta olsa, aynı şeyi anlatmak istemiyor mu: Yoklukta varlığa kavuşmak!

Kurbandaki feda ediş, anlamsız bir yok ediş değil. Çok önemli iki ögesi var: Biri, maksadın yüceliği, diğeri feda edilme bilinci! Bilerek kurban gitmek!

İnsan ki, varoluşun sebebidir, onun canı ki, varoluşun Allahı tanıması için ikramdır, lütuftur, öyleyse insan canının, yani böylesine muhteşem bir hediyenin terkedilmesindeki amaç ancak Allah olmalıdır! **İkram edene ikram! Ama 'O' samettir, ihtiyacı yoktur, o ikram gene bizedir.**

İkinci önemli öge, bilerek feda, dedik. Şehitlik onun için çok yüce makam. Bilmeden kurban giden gene de üstün bir yok oluş içindedir ama, bilenle bilmeyen hiç bir olur mu? **Koyunun kurban edilmesi başka, peygamber oğlu peygamber Hazreti İsmailin rıza ile kurbana yönelmesi bambaşka!**

Hazreti İsmailin peygamberlik hayatı hakkında pek bilgimiz yok. Çünkü buna gerek te yok. **Onu diğer insanlardan ayırıp peygamber eyliyen fiil, Allah uğruna kurban olma rızası ve teslimiyetidir.**

Hikmet denizinin gümbür gümbür coşan dalgaları içinde, Hazreti İsmailin şu kurbana rıza olayının henüz çocukluk ve safiyet çağında görüldüğünün altını çizmekle yetinelim ve kurbanın diğer hikmetlerine doğru yol alalım:

Kur'an hikâye yazmaz. Hep tekrar edegelen kuralları gösterebilmek için hayattan hikmet ve ibret misalleri verir. Buna iman ediyorsak, Hazreti İsmail olayıyla ortaya konan şu gerçeği unutmayalım: **Kendinin ilahi amaçla kurbana sunulduğunu bilen, ölmez! Dış görünüm şartları onu ölmüş saysa bile ölmez! İşte bıçağın Hazreti İsmailin boynunu kesmeyişinin simgelediği gerçeklerden biri de bu! -- -- Ölmez ve üstelik, peygamber yüceliğine erişir!**

Ceza hukukunda bir prensip vardır. Bir fiili işlemek için gerekli bütün hareketleri yapsanız da, kasdettiğiniz neticeye ulaşamazsanız, buna 'tam teşebbüs' denir ve fiil işlenmiş sayılır! -- **Hazreti İsmailin boynuna vurulan bıçakla fiil tamam olmuştur. Ama öldürücülüğü simgeliyen bıçak işlememiştir. Yani, öldürücülük iflâs etmiş, çünkü 'ölmeden önce ölmek' sırrı meyvasını vermiştir! Su çıkmış, teyemmüm battal olmuştur.**

Hazreti İsmail Âdemin rıza ve teslimiyet halidir, hep vardır ve hep üstün makamlara geçişi isbatlar.

Onun için insanın yüce hali olan İslâmda Kurban Bayramı ve kurban aynı hatırlayış esprisinde kıyamete kadar devam eder.

Ve Kurban Bayramına iştirak eden, Hazreti İsmail'in kaderine, onun eriştiği lütfun ikramına ortak olmuş demektir. Bir önemli hikmete daha değinip, sohbeti bağlıyalım: Hazreti İsmaili kendisi değil, babası kurban sundu!

Baba, Hazreti İbrahim, ilahi kudreti, kemal hali ile kaderin iç içeliğini belirtir.

Şu farkı iyice görmek gerek: Kendi ölümüne yol hazırlamak, yani intihar mekruhtur, günahtır. Yüce amaç uğruna şehitliğe rıza ise, tam tersine, insanı elde edebileceği en yüce makama yaklaştırır.

Halik ile yüce mahluku arasındaki kurban alışverişi cümleye bayram ola!

İKİ KIBLE

İslâmın ilk yıllarına rastlıyan anlamlı bir olay: İki Cihan Serveri inananlara kıble olarak önce Kudüs'ü, Kudüs'teki Mescidi Aksa'yı göstermişti. İbadette o yöne dönülüyordu. Sonra, bir öğle namazı sırasında Allahın Elçisi yön değiştirdi. Diğer bir istikametteki Kâbe'ye yöneldi. Kıble Kâbe oldu ve namazın geri kalan kısmı Kâbeye yönelmiş olarak kılındı.

Olayın namazın arasında cereyan edişi özellikle etkileyici. Namaz sırasında o yüce Peygamberin nasıl bir tefekkür içinde bulunduğunun da bir delili. Öylesine mânâ âleminde ki, ilâhi uyarı o sırada geliyor.

Olayın namaz arasında meydana gelişinin bir diğer hikmeti, herhalde asırlar sonrasını bile etkileyecek, unutulmayacak bir iz bırakmasıdır.

Namaz içinde kıble değiştirdiğini unutturmamak için, tasavvuf ehli, Resulü Ekreme, 'İki Kıblenin İmamı' adını da vermiştir. Olayın geçtiği yerde yapılmış mescidin adı bile hâlâ 'Mescid-el Kıbleteyn' (yani, İki Kıble Mescidi)dir.

Özellikle tasavvuf ehlinin şu 'iki' rakamında sıcak bir gizem bulduğunu söyleyebiliriz. Kur'anı Kerimde de, aynı rakama sık rastlanır: 'İki batı, iki doğu' deyimi, âyetlerin 'ikişer ikişer' yollandığı uyarısı, 'İki yüksek yol' ya da 'iki deniz' ve benzeri anlatımlar bunun kanıtı.

İki kıblenin âşıkın mâşukta, mâşukun da âşıkta kıble bulmasıyla izahı da mümkün.

-- Kıblenin niçin değiştirildiğine gelince: Bunun maddesel bir iki izahını peşpeşe sıralamak kolay: Meselâ, İslâm güçlerinin eline daha çabuk geçebilecek bir belde, Kudüs gibi nisbeten zor sahip olunacak bir yere tercih edilebilir, Mekke'nin menfaatlerine düşkün liderlerini hac gibi ekonomik bir menfaat hesabıyla İslâma celbetme imkânı ileri sürülebilir...

Maddesel bir gerçeği işte bugün, asırlarca sonra, kolayca görebiliyoruz: Kudüs, günümüzde olduğu gibi, daha önce de zaman zaman müslüman olmayan toplulukların hakimiyetine geçmiş. Mukaddes toprağın mahremiyeti (dar anlamda!) korunamamış. Oysa Kâbe, hep İslâmın saygılı himâyesinde. 'Haram', hep 'harem' kalmış. Kâbenin kıble kılınışı, bugünden geriye doğru bakınca, tıpkı İstanbul'un İslâm topraklarına katılmasının asırlarca önce Yüce Peygamberce övülmesi gibi başlı başına bir keramet!

Mânâ ehli, yalnızca maddesel yorumla yetinmez: **Acep Kâbe niçin**

peşinen kıble olarak tâyin edilmemiş te bir değiştirme olayı ortaya çıkmış? -- -- Çünkü, vurgulanmak istenmiş ki, önemli olan kıble'nin bulunduğu nokta ya da belde değil. Mesele toprak parçasıyla açıklanamaz. Kıble'nin kendisinde, 'mahal'linde bir ilâhi güç yok. Kıble, yalnızca sembol! İlâhi güç, kıbleyi tayin eden ve sonra değiştiren emirde. Emirde ve değiştirme kudretini veren mânâda! -- Kısacası, şu, idraklere verilmekte: Hakiki kıble, mânâda ve ilahi emre kayıtsız şartsız boyun kesen imandadır. Şekilde değil, özdedir, gönüldedir.

İşte İslâmın her vesileyle kendini gösteren yüce ve sağlam yapısı: **Şekle dayalı düzenlemeler İslâmın amacı değil, olsa olsa aracıdır!**

Dinin kendisi, ilâhi emre iman edişte. İhlâs dolu niyette ve nzada!

Anlatmaya çalıştıklarımızı destekliyen bir olay, Resulü Ekremin can dostları dört halifeden birinin (isteyen Ebubekir, isteyen Ömer, isteyen Ali desin, dördü de bir!)

Kâbe hakkındaki sözü: Hani, Halife, Kâbedeki Haceri Esvedi öperken bir an duralamış ve sonra 'senin taştan başka bir şey olmadığını biliyorum. Ama ne yapayım ki, Resulü Ekremin seni buraya koyduğunu gözlerimle gördüm' demiş, âdabı gözetmiş, taşı öpmüş!..

KUR'AN MUCİZESİ

Allah'ın sevgilisi Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'nın Peygamberliğinin pek çok delili var. Ama şüphesiz, Kur'anı Kerim'in insanlığa hediyesi, onun Resulü Ekrem oluşunu apaçık ortaya koyar. Vezniyle, ahengiyle, hele içerdiği binbir mana ile ayetlerin asırlardan beri hep taze, hep yeni yorumlara açık kalışı, yeter bir mucize değil mi?

Mucizeden maksadımız, isbat aracı delil değil. Zira kimseyi ikna edecek delil aramıyoruz. Yalnızca, Allah kudretini seyre yardım edecek işaretleri gözlüyoruz: **Tasavvufun konusu, dinin hak din olduğunu isbat değil. Zira isbat, bir mantık ve inat işidir. İsbat etmek isteyen etsin. Tasavvuf asıl, mantık ötesiyle, hikmetle uğraşır. Biz Kur'an mucizesine o açıdan eğilelim:**

Şu varoluşta değişime uğramayan bir şey yok. Sabit kalışa hiç bir misal bulamazsınız. Maden aşınır, canlılar ölür, taş toprak dağılır, denizler karalarla hudut değiştirir. Hatta, dünya, ay, güneş ve yıldızlar hem kendi içlerinde jeolojik olaylarla tadilata uğrarlar, hem de ait oldukları galeksi içinde. Patlamalar hacimleri değiştirir, yeni gezegenler oluşturur..

Hatta, idrakimiz değişir. Manevi değerlerimiz değişir. Tevrat ve İncil dahi ilk açıklandıkları metinlerde değiller..

Yalnız Kur'an. Tek, Kur'an. Değişmeyen bir O'dur. Kur'an ayetlerinde bir küçücük harf, hatta bir nokta bile ilk defa kelimeye düştüğünden bu yana aynı kalmıştır.

Tabii, çünkü o müş'irdir. Rehberdir.

Aynı kelimelere rağmen, bu kelimelerden elde edilen değişik, bitmek tükenmek bilmeyen yorumlar... Her yeni olayda, yeni yeni anlamlar.. Bambaşka bakış açıları!.. Rahman suresinde iki denizin birbirine karışmasını önleyen berzahı anlatan ayet - bırakınız manayı - madde aleminde bile Kaptan Cousteau'nun Cebelitarık'ta iki denizi ayıran tatlı su berzahını keşfi ile yeni bir yorum kazanmadı mı?

Kur'anın yorumunu tahdit etmek, O'nu kudretinin çok çok altında bir değerde sınırlandırmak olurdu.

Çok tartışılan bir konuya gelin bu açıdan eğilelim: **Kadının örtünmesi meselesi. Yüce kitabımızın Nur suresinde örtülecek şeyin ne olduğunu anlatmak üzere nasıl bir kelime seçildiğeni bakın: 'Ziynetlerini göstermesinler' buyuruluyor. Saçtan baştan söz yok. Başka vücut kısımlarından da.. Ziynet deniyor. Nedir ziynet? Değer verilen nadide şey değil mi? Ziynetin ana unsuru, nadide oluşu. Her yerde kolayca bulunan cinsten olmayışı. Şimdi, dünya alemin saçını başını açtığı bir çağda saça böyle bir nadide görünüm vasfı verebilir misiniz?**

Misalleri alabildiğine çoğaltabiliriz. Önemli olan, gizlenmesi istenenin, 'Çağın gereğine uygun' bir değerle saptanmış olmasıdır. (Böyle bir yorum örneği vermekle şüphesiz, en ifrat modaların alabildiğine uygulanmasını onaylıyor değiliz. Maksadımız bir şeyi onaylamak veya yermek değil, hikmetleri göz önüne sermek... Yoksa tasavvuf hikmetlerini bir an için bir kenara bırakırsak, biz de toplumumuzun örflerine asgari saygının bir arada yaşamanın gereği olduğuna inananlardanız. **Ne öcü gibi kapanmak, ne kabak çiçeği gibi açılmak... O, ayrı nokta. Bu parantezi, sapla samanı birbirinden ayıramayanlar için açtık.** Şimdi kapıyalım ve sözümüzü gene tasavvuf hikmetini arayarak tamamlayalım:)

Kur'anın seçip kullandığı kelimelerin her biri üzerinde tefekkür, tefekkür... Bunu yapmadan Kur'an hakkında ileri geri konuşan kara cahildir.

Bir anlık tefekkürün bin yıl ibadetten üstün olduğunu vurgularken, yüce dinimizin ortaya koymak istediklerinden biri budur...

'Dinde zorlama yoktur' ayetinin sımsıcaklığı içinde tefekkür...

Bu tefekkürde şaşmayı önleyici bir kıstas mı arıyorsunuz: **Gönlünüzün sesini dinleyin. Ama, ihlaslı gönlün sesini!**

Dinleyin, çünkü aslında, 'Oku' emrinin gereği, insanın Kur'anı, Kur'anın da insanı okumasıdır.

HARAMIN CAZİBESİ

Gözü ancak maddeyi görebilen pek çok insan var. Cinsel ya da parasal heyecanların ötesinde bir zevkten haberleri yoktur. Tıpkı, bir dişiyi kovalamaktan, ya da önüne ne gelirse yutmaktan başka şey bilmeyen akvaryum balıkları gibi...

Kemal ehlinin bakışı, bunları gerçekten akvaryum balıklarını seyreder gibi izler.

Seyribillah: Kimi alışverişe hile karıştırmanın ustasıdır, kimi de rüşvetin... Kimi hırsızlama vergi iadesi planları kurar, kimi komşu kızını tuzağa düşürmenin hesabındadır... Kendisinden başka kimseler söz sahibiymişçesine paravan şirketler kuran, borçları o şirketlere, alacakları ve sermayeyi kendi cebine aktaranlar, veya memlekette hiç enflasyon yokmuşçasına, sabit rakamlarda takılıp kalmış borçlarını üçer beşer seneye yayıp 'ödeyen' ve bu yolla itibarlarını iade ettirmiş havası takınanlar... Fesadı, küçük balığı kovalar gibi kovalayıp yutanlar...

Bu akvaryum balıklarına ne haramdan, ne de helâlden söz edebilirsiniz. Gerek te yok ya... Ama onlar görmese de, helâl de, haram da gerçek! Âyetlerle, hadislerle sâbit.

İşte bir âyet: "Ey nâs! Yerde olan şeylerin bazısı helâldir, onları yeyin. Şeytanın izlerini ise takip etmeyin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır!„ (Bakara, 168).

Ve işte, bir hadis: "Haram lokmalardan oluşan bir vücut cennete asla giremez!„

Hadis özellikle, harama karışmış 'vücudun' cennete giremiyeceğinden söz ediyor. Zira haram, daha şu vücut âleminde kişiye dünyayı cehennem eyler! Sayıp dökmeye gerek olmayacak kadar çok misal hep etrafımızda... Harama bulaşanların bitmek bilmeyen ailesel, vücutsal, çevresel dertleri, bolluk ve servet ortasındaki bereketsizlikleri... Hadis, gerçek olmayan şeye işaret etmez ki!..

Özellikle, bu bereketsizliği görecek göz gerek! Akvaryum balığı kendi derdinin sebebini nasıl farketsin?

Peki, niçin helâl ve haram ayırımı var? Hikmeti ne ola?

Milyonlarca hücreden oluşmuş vücudumuzun hayatiyetinin vücut olarak devamı belli şartlara bağlıdır. Hücreler birbirleriyle koordine bir hayat sürerler. Bu koordinasyon olmasa, vücudun bütünlüğünden söz edilemez. Bunun gibi tüm vâroluş âleminin de cüzüleri birbirleriyle koordine hayat sürerler. Koordinasyon bir sistemi, sistem de nizamı gerektirir. Kurallar şart olur. Vâroluşun ana unsuru insan olduğuna göre, insanın kendi hemcinsiyle arasındaki bağlayıcı kurallar tüm âlemin de yaşam şansını tayin ve tesbit eder.

İnsanlar arasındaki bu kurallara ahlâk kuralları diyoruz. Resulü Ekrem bu nedenledir ki, 'din ahlâktır' dedi. 'Ben ahlâkı tamamlamaya geldim!' buyurdu.

Bu açıdan bakınca şöyle diyebiliriz: Kişinin kendi ruh ve beden sağlığına, ve keza toplumun sağlıklı gelişmesine aykırı her davranış haram, bu aykırılığın bulunmadığı davranışlar ise, helâldir.

Yüce Peygamberimizin 'ben ahlâkı tamamlamaya geldim!' hadisi, görülüyor ki, aslında 'ben mutluluğu kurmaya geldim!' anlamını da içermektedir.

Mutluluğu, yani cennet dediğimiz ilâhi huzuru daha dünyada yakalıyabilmenin yolunu açmak için, haramın yolunu kesmek gerek...

Haramın cazibesi, dünya ehli için, helâlin cazibesinden fazladır. Onun için de, haramın peşini bırakmaz. Yukarıya aldığımız âyet bu noktaya uyarıda bulunuyor.

Haramın cazibesi, aslında azabın gizlenmiş cazibesidir. O cazibeye yakalanan vücut, yanar durur... Rahmet erişene dek!..

İTİRAZ

Deniz, aslında hayat bahşedici ortamdır. O denize giren kişi, suyun tüm varlığını kapladığını görünce, korkmasa, çırpınıp kurtulmaya çabalamasa, batmaz. Suyun zevkine varır. Onu boğulma tehlikesine iten, yüzmeyi, yani denizde yaşama şartlarını bilmediği halde, denizle mücadeleye kalkışmasıdır.

Misalimizi genelliyebiliriz. Çoğumuzun hayatını zehir gibi acı kılan, önlemeye gücümüzün yetmiyeceği olayların tersine çaba sarfetmemiz ve dar görüşümüzde israr etmemizdir. Mesele sandığımız çoğu şey gelip geçtikten sonra anlarız ki, aslında direnmemiz, güneşin batıdan doğmasını istemek gibiymiş.

Bu âlemde Âdemin ziyanının tümü, itirazdan gelir. Oysa kısır aklı onu itiraza iterken, daha iyiye kavuşmayı hayal eder!

(Hadis: Allahın mekri, hilminde gizlidir. (Yani, hilesi, tuzağı, lütfunda gizlidir.)

Deyyân, gâh bir yoldan, gâh diğer bir yoldan gelen trene yol verir ki, çarpışmasınlar. Bazen ise, çarpıştırır. Çünkü hayır ve kârın ötesinde hikmet alışverişi böyle gerektirir. Öyle bir tarife uygular ki, yeryüzünün gelip geçmiş ve gelecek tüm canlı ve cansızlarıyla, cümle âlemin her zerresiyle bağlantılıdır.

İtiraz ve şikâyetin anatomisine biraz eğiliversek, karşımıza 'benlik' çıkar. Ego'muz!

İtirazcının tüm şikâyetlerinin perde arkasını iki cümlede toparlamak mümkün: Ya, "ben buna mı lâyıkım?„ diye hayıflanır, ya da "daha iyisini ben bilirim!„ diye iddia eder.

Bu, İlâhi Kudrete şirk koşmak değil de nedir?

Şüphesiz, itiraz ve şikâyet bünyemizde var. Kaş göz gibi, el ayak gibi... Tabii. Ama kesin bilmeliyiz ki, şeytan dediğimiz de bünyemizdedir. (Ve şeytan, 'bana mı?' hoşnutsuzluğuyla, 'ben bilirim!' övünmesiyle ziyana uğradı.)

Anlatmaya çalıştığımız, 'ensesine vurulup lokması kapılası' bir çaresizliğin methi değil. Bu, değindiğimiz gibi, insan bünyesine itiraz olurdu. Hâlikin eserine! Bu da bir başka şirk. Peki, öyleyse, demek istediğimiz ne? Hedef, itiraza itirazdan bile geçecek bir olgunluk olmalı. Ve, hiç değilse, elimizden gelen gayreti göstermemize rağmen olup biten birşeyler varsa, "ah...keşke...„ "ah...eğer„ gibi hayıflanmaları terketmeli. Ve sonra, ayan beyan görünen neticelere karşı direnmeyi bırakmalı... Ego'muza ödün vermekten kaçınmalı.

Yoksa, itiraz ve şikâyette direnme, bir hastalığın apaçık belirtisidir: Muhabbetsizliğin!.. Âleme muhabbetle bakmamanın!.. Yüce San'atkârın eserini beğenmemenin!.. Kuruluk bu, yavanlık!..

Şüphesiz, kolay değil: Şikâyet ve itiraz hem insan dinamizminin doğal bir gereği olsun, hem de mutsuzluğun... 'Dengeyi bozmayın' âyeti bir daha karşımıza çıkmıyor mu? - Ve, İki Cihan Serveri'nin 'en iyisi ortasıdır' hadisi...

Onun için, mutluluk ucuz değil. Kâmil kişinin hakkı... Muhakkak ki, kemale öyle kolay varılamıyor. Diplomalarla, alkışlarla falan belgelenebilecek birşey de değil.

Olgun bakış, ilahî fiile itirazın değil, o fiile iştirakin yollarını açan bakıştır. Ancak o bakışı elde etmek için çıkılan yolda yavaş yavaş farkına varılır ki, itiraz aslında, kendi emrimize verilmiş olanı durup dururken karşımıza almaya sebep olur.

Şunu demek istiyoruz: Hiç değilse, itiraz ve şikâyeti huy edinmekten kaçınmak gerek. İtiraz veya şikâyetin yerinde olup olmadığını titizlikle kontrol etmeliyiz. Bu kontrol, kemal yolunun vazgeçilmez şartıdır. Çünkü kemale götüren tek yol, kendini kontrol ede ede tanıyabilme yoludur. **Kendini tanımaktan öteye ilim yok.**

Aksi yöne götüren yol ise, nefsin her dediğini baş tacı etme yolu... Aklına takılanı isteyen çocuk gibi...

NEFESTEKİ HİKMET

Hayatın devam şartı olan nefesin pek çok hikmetlerinden biri üzerinde duralım: Nefeste iki hareket vardır: Ciğerlerin havayla doldurulması ve sonra boşaltılması... Bu iki hareketten biri eksildi mi, nefes alışverişi de durur. Hayat sona erer. Nefesin alınışı verilişi, yani olumluya akış ve olumsuza yöneliş, yani artıya ve eksiye gidiş geliş... Ve yani, Lâ İlâhe İllallah sözünün hikmetindeki gibi, Lâ'dan illâ'ya kaçış ve tekrar illâ'dan Lâ'ya iniş... Ve her iki hareketin müşterekliğinde "Birleştirmeyi„ yani, tevhidi yaşayış...

Nefes alış çevremizdeki âlemin en latif temsilcisi olan havanın vücudumuza katılmasıdır, "tekliğe (vahdete)„ koşuştur. Nefes veriş ise vücudun kendinden birşeyleri çevreye saçmasıdır: Tasavvuf deyimiyle vahdetin zıttı olan kesret'in oluşmasına katkıda bulunmaktır. Özetlersek, nefes almak vahdet özlemini, nefes vermek de kesret ihtiyacını simgeler. Bu âlemin şartları içindeki, bildiğimiz, tanıdığımız hayat, işte bu vahdet ve kesret tutkularının içiçe devamlılığı ile sağlanır. (Tekrar vurgulayalım ki, bu içiçelik, ancak bu âlem ölçülerine göre var olmanın gereğidir. Ama biz, başka türlü bir varolmayı zaten kavrayamayız ki!)

Allah kendini bu âlem gözüyle görmek istediği için açılıp saçıldı, âlemi, yani kesret'i yarattı: Nefes verdi, yani hu diye üfledi. (Âyet: Sana ruhu sorarlarsa de ki, o bizim üflememizdir.) Ve yarattığı kesretten Allah, her bireyi tekrar kendi vahdetine çeker: İşte nefesin alınışı! (Âyet: Hepiniz Rabbinize dönersiniz.) Peki, nefes alış ve verişi, peşpeşe devam eden bir yaşam öğesi olduğuna göre, bu peşpeşelik mânâda neyi simgeler?

Milyonlarca âdem ile kesrete doğuşu ve milyonlarca âdemle beraber vahdette kayboluşu! Doğuş ve kayboluş, insanlık tarihinin başından bu yana her âdemde nefes gibi tekrarlanır. Mânâ ancak kesretin ve vahdetin içiçe, peşpeşe tekrarlanmasından okunur. İki Cihan Serveri, bu âlemde ve kişilik içinde iken Mir'aç etti, Allah'ı gördü, Allah'ı yudumladı! Yani vahdeti ve kesreti nefes alıp verircesine peşpeşe, tada tada mânâ kemaline erdi.

YÂ ŞÂFİ!

Allahın rahmaniyetinin, yani koruyucu ve gözetici güzelliğinin bir özelliği de, şifa vericiliğidir: Yâ Şâfi!

Bu özellik, Âdem deryasına Lokman (Lokman Hekim) olarak girer. Allahın sıfatlarından hiçbiri bir an bile görüntü aleminden eksik olmadığından, Lokman hep vardır: Bir devirde adı Hipokrat olur, bir çağda İbni Sinâ olarak görünür, derken Koch ya da Pasteur veya Fleming adını alır yahut aramızda bir doktor ya da şifa dağıtan diğer bir kimse olarak hayatını sürdürür.

Onun yetenekleri, sayısız yıldızları aydınlatan güneş ışınları gibi, yüzbinlercemizde, milyonlarcamızda da şifa dağıtıcı beceri olur! Kendini ortaya koyan zıddıyla beraberdir: Hastalıkla! Yoksa, nasıl görünsün? (Zıddıyla beraberdir sözü eksik: Pozitifi ve negatifiyle tek Lokman adını alır.-- -- Pozitifi negatiften nasıl ayırmalı, nasıl birini diğerinden kusurlu saymalı? Yaradan yüce! Yarattığı da elbet yücedir!)

İbni Sinâ **yaşadığı çağda, yaşadığı çağın tıp bilimi şartları içinde, çalışma esasına dayalı bugünkü modern tedaviyi nereden yakalamış dersiniz?** Enfarktüslü hastanın bile hareketle sağlığa kavuştuğunu tıp daha yeni yeni öğrenirken...

Lokman'ın maddedeki yüzü, İbni Sinâ, tasavvuf kaynağından emmişti! Ademin doruk hali olan Ahmedi Mahmudu Muhammed Mustafa'nın öğütlerinden ilham almıştı:

Bedensel çalışmaya da, tefekküre de O Yüce İdrak 'İbadettir' demedi mi? Şekilsel ibadette hareketi şart kılmadı mı? Nerede batının sabah jimnastiği ya da aerobik'i, nerede yedisinden yetmişine günde beş defa ve her defasında tekrar tekrar rüku ve secde?

Şu kıssa, Hazreti Peygamberin çalışmaya verdiği önemin yankısı değil midir?:

Hani, yolda yürüyor ve gördüğü kimselere selam veriyormuş. Birini selamlamamış. Sebebini sormuşlar: "Ey. Allahın Resulü, sen ki selâmı ihdas edensin! O adama niçin selam vermedin?„ -- -- "Çünkü o boş oturuyordu!„

Bütün varoluş sistemi çalışma esası üzerine kurulu! Sisteme karşı direnene muhabbet ve selâm yok!

Allah toprağı ekmeyene mahsul vermez. Kendisinin ve ailesinin rızkını yan gelip yatarak ya da kuru dua ile kazanan yoktur! Çalışmayan, aç kalır!

Rabbülalemin, aslında çalışmanın kendisi için değil, Ademdeki vücut şartları için gerekli olduğunu misallerle anlatır: Nefes almamız için özel bir gayret gerekmeyişi, reflekslerin bu alışverişe yetmesi, Allahın isteseydi yemeyi, içmeyi ve kazanmayı bile karşılıksız vermeye muktedir olduğunu gösterir. **Muktedirdir ama, aynı zamanda rahmandır, koruyucudur, şâfidir: Miskinliğin vücudu ve vücuda bağlı olarak ruhu hasta etmemesi için, insanı çalışmaya iter.**

İbni Sinâ'nın varoluşun kendi sisteminden hikmet gözüyle yakaladığı bu gerçek, ondaki Lokmanın idrake yansımasının bir delilidir.

YAŞAMA ZEVKİ

Şu hayat oyununun yazarı var, rejisörü var. Özenerek sahneye konmuş. Verilen rolü ses çıkarmadan oynayan, rolüne rıza gösterip işini iddiasızca gören de var, kendisine de bir rol verildiğinin farkına varıp şükrederek oynayan da...

Rıza ve şükür, sahnede ayakları üzerinde durabilmenin ön şartları. Rıza ve şükür yoksa, oyunda rol aldığının farkına varmak ta yok. Dekorsun!

Ama rıza ve şükrün ötesinde bir keyifle işe girişen, rolünü beğenerek, severek oynayan, başrole kadar yükselir. Figüranlıkta kalmaz.

Bu benzetmeyi tadında bırakıp gerçeğe eğilelim: Beğenmeden, zevk almadan süregelen bir hayat yeterli değil. Yani, rıza ve şükür bile, şu yaşama fırsatını değerlendirmede âciz kalır:

Korkuyla boyun eğmek, hattâ daha ağır yüklerden çekinerek şükretmek başka, alınan tattan, lezzetten dolayı şükretmek bambaşka! **Bir tablonun üzerindeki renk armonisini göremeden siyah boyanın üzerine yapışıp kalmış sinek o tablodan ne anlar? Sinek gibi üzerinde bulunduğumuz renge yapışacağımıza, Âdem olup tabloyu tümüyle temâşâ etmek... Yaşama hüneri burada...**

Dedelerimizden duyageldiğimiz bir deyim var: Hamd-ü senâ. Yani yalnız şükür değil, şükürle beraber övmek. Allahı överek Ona şükretmek. Ama eldeki tesbihi kupkuru çevirip, tekerleme söylercesine dudak oynatarak ta değil. Ahenge uyarak, tadarak. Bir san'atkâr coşkusuyla...

Şüphesiz herkes san'atkâr değil. Ama, güzeli görmeye herkes çalışabilir. Güzel, bizim yapımızda, kanımızda, canımızdaki özlemdir. Herşeyin güzelini aramaz mıyız? Kim 'ille de çirkin!' diye tutturur?

Bir tablo muhtelif tonların iç içe ahenginden oluşur. Siyah kırmızıya, kırmızı beyaza ayrı bir ışık katar. O deminki sinek misali, rengin birine ısrarla yapışan, tümün ihtişamını göremez, kaderinin siyahlığından yakınır.

Çoğumuz tek renge yapışmış değil miyiz? Ya işimize, ya bir sevdiğimize, ya başka bir maddeye, hattâ maddenin en yüce noktası olan, maddeden alınan bedii zevklere yapışıp kalırız da, gözlerimizin önünde 'gör beni' diye dalga dalga açılıp saçılan İlâhi Temâşâ'dan haberimiz olmaz.

Derdi ve neş'eyi denizin peşpeşe gelip yüzümüze çarpan dalgaları gibi tek bir hayat sevinci içinde karşılayabilmek her babayiğidin harcı değil. Of deriz, aman deriz, hattâ şansımızı kınarız.

Ama bilmek gerek ki, Allah, eserini övenden hoşlanır. Yapıtını sergileyen san'atkâr da, hattâ, hepimiz, her birimiz de övülmeyi, methedilmeyi özlemez miyiz? 'Ben övgüden hoşlanmam' diyen, daha şu sözle kendi kendini cümleden ayırmakta, üstün görmekte ve övmekte değil midir?

İnsana yansıyan, Allahın esmâsıdır, Allahın karakter kıvılcımlarıdır. Hangi huy ki insanda var, Allahtan yansır! Madem övülmeyi severiz, bilmeliyiz ki, Allah ta övülmeyi ister.

'Kelime-i tevhidi (lâ ilâhe İllallah sözünü) söyleyen biri kaldıkça kıyamet kopmaz' haksöz'ünün bir anlamı da bu ya: Kelime-i tevhidden büyük övgü mü var? Allah övüldükçe bıkmaz. Şu vâroluş mizânını bozmaz. Meğer ki, bıksın.

Yaşama sevinci olmayan bıkkın insan da, bu bıkkınlığı ile kendi mizânını bozar. Kendi kıyametini çağırır. Yokluğun esrarında kaybolur gider -- -- Varlığa hizmet ederek!..

MAHRUMİYETTEKİ LÜTUF

Resulü Ekremin ilk bakışta kolay anlam verilemiyen bir hadisi şöyle buyurur: "Ben Rahman nefesini Yemen tarafından bulmaktayım.„

Peygamberimizin her sözünün derin hikmetler taşıdığına iman edince, bu hadisin üzerinde de düşünmek gerek.

Yemen, özellikle bizim insanımıza iki açıdan çağrışım yapar: Yemen ismi önce ağır mahrumiyetleri akla getirir, sonra da, evliyanın en esrarlılarından Veysel Karaniyi...

Su, çölde en kıymetli şey. Şefkat, savaşta, sağlık ise hastalıkta.., Yemen gibi ağır şartların hüküm sürdüğü bir diyarda rahmaniyet, iki damla yağmurla bile gönle dolar.

Derdin, cevrücefanın, mahrumiyetin hüküm sürdüğü ortamda gönül hassaslaşır, Rahman'ın nefesi daha kolay hissedilir olur.

Orucun ibadet olarak emredilmesindeki hikmetlerden biri de bu ya. İçinde bulunduğumuz mahrumiyet şartları ağırlaştığı ölçüde Allahın lütuf ve ihsanını görebilecek 'kalp gözümüz' de açılır.

Şu varoluş düzeninde, dünya şartlarının içinde oluşumuzun hikmeti de aynı değil mi?

Âdem, yani özümüz esasımızla biz, hepimiz cennetteydik. Lütuf ve güzellikler ortamında. İçinde olduğumuz şartların lütfunu öylesine bilmiyorduk ki, bir 'tadıp bilme' hırsı uğruna, dünya sürgününe yollandık. Ancak öğrenip anlama ortamında farkına varıyoruz ki, bu sürgün bir lütuf. Çünkü burada 'cennet' kavramındaki esrarı sezinliyebiliyoruz.

Eğer bu şartlar içinde de ilâhi lütuf ve rahmaniyetten haberimiz olmazsa, o zaman 'cehennem' mahrumiyetine itiliriz. Ki, güzellikleri özleyelim.

'Cennette yasağı çiğneyip elmayı yeme ve mahrumiyete yollanma cezası madem ki özümüze, Ådeme uygulanmış, öyleyse bu ceza (yahut lütfun farkına varabilme imkânı) bütün insanlığa, hepimize. Ve hepimiz, iyi görebilirsek, farkına varırız ki, hep cennetten kovulmakta ve içinde bulunduğumuz imkânların üzerine tırmanma çırpınışı içinde bocalamaktayız. Bu, cehennemde cenneti özlemek değil de nedir?

Anlaşılıyor ki, lütfu görememek, önümüze serilmiş imkânlara aldırmamak, tek kelimeyle rıza ve şükürden yoksun olmak, daha derin mahrumiyetlere itilmemizin başlıca sebebidir.

Tâ, güzelliğin, ilâhi ihsanın şükrüne varalım. O şükür, daha iyiye, daha güzele götüren yoldur ve yüce dinimizin 'cennetler içindeki cennetler' ile ifade ettiği bitip tükenmez rahmaniyet ihsanlarıyla kucaklaşmamıza neden olur.

'Rahman nefesinin Yemen taraflarından geldiği' anlamını içeren hadisin işaret ettiği hikmetlerden biri de, velilerin belki de en gizemlisi olan Veysel Karani'ye çağrışım yapmasıdır.

Bu noktaya, kısmet olursa, bir sonraki sohbetimizde değinelim.

YEMEN KOKUSU

Geçen sohbetimizde Resulullah'ın "Ben Rahman nefesini Yemen tarafından bulmaktayım!„ anlamındaki hadisine temas etmiş ve rahmaniyetin mahrumiyette idrak edilebileceğini anlatmaya çalışmıştık. Bugün, aynı hadisin Yemen'de yaşamış Veysel Karani'ye yaptığı çağrışım üzerinde duralım:

Önce şu açıklamada yarar var: Tasavvuf, tarih ya da edebiyat veya felsefe ilmi değil. Tasavvuf adamı, geçmiş olayların birbirinin peşine sıralanışını, tarihlerini, olaylar arasında eksik kalan noktaları ortaya çıkarmaya uğraşmaz. Aksine, olaylardan günümüze aksedebilmiş kırıntılardaki hikmeti çözmeye çalışır. Meselâ bir Veysel Karani'den halk ağzında nakledile nakledile günümüze bir veya iki kıssa gelmiştir. Bu kadarı yeterli. Hikmet te burada. Yoksa, şüphesiz her insan gibi Veysel Karani de binbir hadisenin içinde yaşamıştır, çeşitli davranışları olmuştur. Önemli olan, O'ndan günümüze ulaşmış bir iki esintiyle 'Veysel havası'nı tamamlayabilmek. Hattâ denebilir ki, bu konuda fazla bilgi, Veysel ismi etrafındaki o güzel esrarı bozabilir.

Veysel Karani inananın gönlünde rahmaniyet dolu sımsıcak bir kişiliktedir. Hani, annesi kendisinden su ister de, Veysel suyu getirince bakar ki, annesi uyumuş. Uyandırmaya kıyamaz, başucunda öylece, elinde bakraçla ayakta dikilip bekler. Saatlerce! Bakraç avucunda iz yapar! -- Bir diğer kıssa: Hazreti Peygamberi görebilmek için onca yol gelir, ama Resulullah'ı evde bulamaz. Boyun büker ve döner. Resulu Ekrem geldiğinde Veysel'i görmez ama 'kokusunu' alır! Ve ona kendi 'hırkasını' bırakır.

Bu olayla anlatılmak istenen nedir? Niçin yalnızca koku ve niçin Veysel'e Peygamber hırkasının terki?

Şöyle yorumlayabiliriz: Veysel, belli bir kişiyi değil, bir kişiliği anlatır. Ondan dolayı da, bir resimden ibaret olan vücudunu görmeye gerek yok. Kokusu, yani mânâ yönü gönle dolar. Hırka ile anlatılmak istenen ise, o 'mânâ erine' bir vücut, bir kisve verilmesidir: Resulullah kendi vücuduyla Veysel'in vücudunu hırka sembolünde birleştirir.

Nedir bu 'birleşme'?

Geçen sohbetlerimizden birinde bir kudsi hadisten söz etmiştik: "Kul farzlardan başka ibadetlerle meşgul oldukça, bana yaklaşır. Nihayyet ben onun kulağı, gözü, eli ayağı olurum. Benimle duyar, benimle görür. Benimle tutar, benimle yürür, benimle söyler!„

Veysel, farzın ötesindeki ibadetleriyle o rahmaniyete ulaşınca, Yunus'un mısraındaki gibi 'bin deveyi bir akçeye gütme' yeteneğini kazanmış. Kudsi hadisin, yani Peygamber dilinden dökülen Allah sözünün işaret ettiği üzere, Allahta kaybolmuş, Allahla bütünleşmiş. İki Cihan Serveri, Rahman'ın nefesini elbet onun diyarından, Yemen'den duyar. Mahrumiyetin, yani eşyada yokluğun, mânâda çokluğun diyarından.

Tasavvuf ehli iman ederek bilir ki, Resulu Ekremin Yemen'den duyduğu Rahman nefesi, kendi nefesinden başka bir şey değildir. O, Veysel aynasında, âşık mâşuk oyununu oynar.

ÂMİRLER VE ÂLİMLER

Her gün, her birimiz adaletsiz verilmiş kararların, gasbedilmiş hakların, yolsuzlukların binbir misaliyle karşılaşırız. Olaylardan gazete sütunlarına geçebilenler, sürüp gelen hileli işlerin yalnızca yüzeye çıkanları... Söyleyebilecek kişilerce söylenmesi caiz hale dönüşmüş olanları...

Dert yalnız günümüze özgü değil. Hep var ki, Peygamberler Peygamberinin beşere sunduğu yüce dinin pek çok âyeti ve pek çok hadis, hep bu noktayı işler:

İşte yüzlerce misalden bir ikisi: Nahl, 90: **"Şüphesiz Allah adaleti emreder. Hâyâsızlığı, kötü işi, yolsuzluğu yasaklar."**

— Nisa, 58: **"Halkı yönetirken adaletle hükmedin!"** — Nisa 135: **"Ey iman edenler, yakınlarınızın ve kendinizin aleyhine de olsa, hakkaniyetin en son derecesini tutun!"**

Şu hadise kulak verin: **"Ümmetimden iki sınıf düzelirse, bütün insanlar düzelmiş olur. Bozuldukları vakit, bütün insanlık ta bozulur. Bunlar, âmirler (yönetmek ve hüküm vermek yetkisine sahip olanlar) ile âlimlerdir."**

'Ümmet' sözüyle kimlerin kasdedildiği, çok ayrı, uzun bir sohbetin konusu. Ama şu kadarını belirtmekte yarar var ki, 'ümmet' olmak, ne nüfus kütüklerinde 'İslâm' kaydı bulunanlara, ne de ümmet olduklarını iddia edenlere mahsus bir derecedir. Ve ancak, kelimeyi doğru anlayınca hadisin hikmet mânâsına yaklaşılabilir!

'Âmirler ve âlimler' buyuruluyor. Âlimlikle ünvandan başka bağlantıları olmayanlardan da, âmirliği kendi hesapları için kullananlardan da çok çekmedik mi? Bütün insanlık çekmiyor mu? Âmir de, âlim de balığın baş tarafında! Önce kokuşan tarafta!

İlâhi emre rağmen bu 'kokuşmuş başlar' acep niçin hep vardırlar? Çünkü, **-tasavvuf ehlinin göz kırpışını kaçırmadan söyliyelim-,** Allah İblise kıyamete kadar insanı kandırma izni verdi! Rızk dağıtıştaki şu ilâhi adalete bakın: Allah iyinin ve doğrunun rızkını verdiği gibi, adaletsiz hüküm verenin de, cebini dolduran devlet yöneticisinin de rızkını verir: Kuzunun da, çakalın da yaşamasını sağladığı gibi... İblise destur var ya!

Peygamberden peygambere süregelen ve İki Cihan Serverinin dudaklarından dökülen uyarılara iman etmeyenler, ezelden beri, kendi gibilerden destek umarlar. Ve, İblisin peşinde mutlak bir araya gelirler! Âyete, hadise karşı, 'devlet malı deniz, yemiyen domuz!' düsturundan gerekçe bulmaya çalışırlar. Apaçık işte: Hak söze sırt çeviren, yüzünü bâtıla dönmüş olur!

İblisin peşinden giden adalet hırsızlarının insan mı, yoksa insan görünümünde başka mahluklar mı olduklarına gene âyet ve hadisten cevap arayalım:

Âraf 179: "**Cehennem halkının gözleri vardır, ama görmezler, kulakları vardır, ama işitmezler, kalpleri vardır, ama hissetmezler. Onlar hayvanlar gibidirler, eşyanın özünü gerçeğini anlamazlar.**„

Ve, hadis: "**Kıyamet gününde bütün hakları sahiplerine geri ödemeye elbette mecbur olacaksınız. Hattâ, boynuzsuz koyuna boynuzuyla vuran boynuzlu koyundan bile intikam alınacak, ona kısas yapılacaktır!**„

Yüce Peygamberin zarafetle bahsettiği boynuzlu koyun, az önce zikrettiğimiz âyetteki 'hayvanlar gibi' hükmüyle beraber yorumlanmalı. Boynuzsuz koyuna saldıran boynuzlu koyundan maksat, **bulunduğu mevkilerin avantajlarını kendi çıkarlarına kullanan, eline düşmüş çaresiz halka adaletsizce davranan, sahip olduğu hüküm mevkiinde haksız karar veren, unvanını gizli hesaplara sorumsuzca âlet eden değil de nedir?**

'SON AKŞAM YEMEĞİ'

Hıristiyan âleminin üzerinde çok durduğu bir olay, Hazreti İsa'nın oniki havarisiyle, yani mânâ alışverişine sahip oniki can dostuyla beraber yediği son akşam yemeğidir. Ve o yemekteki sözü: 'Şarap benim kanımdır, içiniz, ekmek vücudumdur, yeyiniz!'

Hazreti İsa'nın vücut âleminde bulunuş sebebinin son demi olan o akşam yemeğini batının hemen bütün ünlü ressamları tablolara, fresklere dökmüşler, mozaiklerle kilise ve saray duvarlarına resmetmişlerdir.

Kilise ayinlerinde, şaraba batırılmış ekmek, o ekmeğin inananlarca yenmesi, önemli bir ibadet merasimini oluşturur.

Hepsi bu mu? Bu mânâ toplantısı kupkuru bir akşam yemeği mi? O şarap, içip kafayı dumanlamaya yarayan bildiğimiz şarap mı?

Olay, tasavvuf zevkine vurgun olan için, binbir ışık sunar.

Nedir o, hepsi mânâya âşina can dostlarıyla yenen son yemek? Gerçek anlamı ne? - Kuşkusuz, lezzeti beraberliğin halkasında tadmanın ve kendinde bütünleştirmenin, tevhidin simgesi. Kısacası, mânâ gıdasına kavuşmanın bayramı. -- Ve, bu yorumu teyid eden o söz: Şarap kanımdır, ekmek vücudumdur!.. İzahını şöyle de yapmak mümkün: Şarap, mestetmenin maddede sembolize edilmiş aracıdır. O araç için 'kanımdır' sözü, 'benim hayatiyet sebebim şu mestâneliktir' anlamını içerir. Hayatiyetin itici gücü kan değil mi? **Hepsi yalnız hakikate yönelmiş havarilerle oturulmuş sofrada söylendiği gözden uzak tutulmazsa, sözün anlamı apaçık: Mânânın verdiği sarhoşluk, varoluşumuzun kanla simgelenen enerji gücünü oluşturur. --Ve, sözü tamamlayan ikinci öge: Ekmek ile vücudu aynı anlama almak. Yani madde varlığını mânânın gıdası ile özdeş kılmak!..**

Bu, tasavvufun temel bakış açısı olan 'âlem Âdemdedir' gerçeğinin bir başka ifadeyle tekrarıdır.

Peki ya o şarap misali neden? Hazreti İsa da hak peygamber, doğru yolu gösteren, insana neyin zararlı neyin faydalı olduğunu mutlak bilen kişi... Niçin övgüyü şarapla yapmış?

Binbir hikmetten bir ikisini hemen yakalamaya çalışalım:

Önce şu gerçek var: Hazreti İsa çok yüce bir peygamber ama, insanlık kemalinin doruk noktası değil. Doruk, O'ndan altı asır sonra âlemi nura garkeder! Mânâ peygamberi Hazreti İsa'nın hayatı ve sözleri ümmetince yalnız madde açısından ve kısırca yorumlanıp bozulduğu için, İki Cihan Serveri, eğileni doğrultur ve şarabı yasaklar!..

Gerçekten, Hazreti İsa, meşreb olarak yalnız mânâya önem veren bir kişilik sahibi: Ne evlenmiş, ne çoluk çocuğa karışmış. Ne harbetmiş, ne peygamberlikten başka bir mesleği olmuş. Adetâ, Âdem ile melek arası. Oysa, İki Cihan Serveri, işte lâkabı gibi, hem dünyanın, hem de dünya ötesinin, hem maddenin, hem de mânânın doruğu. Hazreti İsa, maddi hayatı olumsuz etkileyecek bir sebebin, meselâ şarabın üzerinde o denli durmaz. Oysa, Âlemlerin İftiharı Muhammet Mustafa, nasıl yıkanılıp taharet alınacağına kadar, ticari hayatta neyin helâl, neyin haram olduğuna varıncaya dek bir dünya nizamı da getirmiş. Hazreti İsa mânânın ötesine aldırmaz ama, kulluğuyla iftihar eden Âhir zaman Peygamberi kulluğu bildiği için, maddesiz mânâyı övmekten kaçınır. Hemen ölecekmiş gibi ahireti, hiç ölmiyecekmiş gibi dünyayı imar etmeyi över. Ve, evet, içkiyi yasak eder!

Nasıl bir ilâhi oyundur ki, mânâ'dan başka şeye değer vermeyen bir peygamberin ümmeti maddeyi ön plana çıkarır, maddeyi de ihmal etmeyen Habibullah Muhammet Mustafa'nın ümmetinden büyük bir yekun ise, miskinliği din gereği zanneder.

Tasavvuf hikmetlerinin coşkusuyla söylenmiş 'şarap kanımdır' sözünün yanlış değerlendirilmesi de bu ilâhi oyunun bir misali...

İnsan, büyük kalabalıklar açısından, derine inmeyi değil, düşünmeden uygulayacağı kuralları benimser: Ayak, güneşin nuruna değil, toprağın sağlamlığına muhtaç. Ki, nura uzanan başı taşıyabilsin!

YOLU AÇAN ENGELLER

Pek çok tezin, bir karşı tezin tepkisinden doğduğu şüphesiz. Güncel olaylardan bile sayısız misaller sıralıyabiliriz: İsrailin tüfekli tabancalı askerlerinin Filistinli çoluk çocuğun kolunu bacağını canavarca kırışı televizyonlarla dünyanın gözleri önüne serilmese, Filistin Kurtuluş Hareketi başka dinden çevrelerde bile güç ve destek toplayabilir miydi? - Yanlışlığını iliklerimizde hissettiğimiz bir iddia karşımıza dikilmese, vurucu bir cevabı bulmak için kolay kolay kafa yorar mıyız?

Hikmet açısından bakınca görürüz ki, sevmediğimiz ve bize karşı gibi görünen fikir ve hareketler, aslında kendi fikir ve hareketlerimize güç kaynağı oluşturmaktadırlar.

Kural basit ve gerçek: Muhalifini yok etmeye çalışan, kendinin tercih edilmesi imkanını yok eder.

Siyasette böyle, hukukta böyle, pozitif bilimlerde böyle. Hele ilâhi tefekkür bahsinde büsbütün böyle. Bize aykırı gelen bir bakış açısına hayat hakkı tanımadıkça yeni yeni fikir ufuklarına uzanamayız. Zaten, 'dengeyi bozmayın' ilâhi uyarısının bir hikmeti de bu noktaya yönelik.

Aşırı dinsel yasaklarla kendi içlerine kapanıp kavrulmuş toplumların ezilmişliğinde asıl pay, bu uyarıya kulak asmamanındır.

Oysa, ne bahasına olursa olsun hemencecik reddetme değil, tefekkürle araştırma karakterimiz olmalı. 'Bilinmek istedim' hükmü, bilme gayretlerinin vâroluşun her ânında süregelmesini gerektiriyor. Yüce Peygamber, sayısız hadislerle bu bilme aşkına işaret etmekte. Madem ki vâroluşun sebebi bu bilme tutkusu, öyleyse onu kamçılayan herşey kutsal. Çünkü bilme gayreti ana ilke. Bu ilkeye sırt çevirmek, amaçtan şaşmak olur.

Diğer bir bakışla, küfür ehli diye tanımlananlar istedikleri kadar aykırı hedeflere yönelsinler, aslında, bütün iddialarıyla, yukarıda işaret ettiğimiz gibi bilme ana ilkesine hizmettedirler. ('Yeryüzünde, gökyüzünde ve ikisi arasında ne varsa bize kulluk eder' hükmü!)

İnkârın ve küfrün hakikate nasıl hizmet ettiklerinin misallerini Yüce Kur'an ve ondan ilham almış Peygamber Kıssaları ne güzel belirtirler... Hani, Hz. Musa ile can düşmanı Firavun arasında geçen mücadelede ikisi yarışacaklardır da, Musa Peygamber Allahın desteğine güvenip yatar ve sabahki yarışa kadar uyur. Oysa Firavun, kendisini sakalından asarak ve bütün inandığı güçlere yakararak geceyi geçirir. Ve sabahki yarışmayı önce Firavun kazanır. Allahın, peygamberine cevabı, 'çünkü o çalıştı, gayret gösterdi' şeklindedir.

İşte ancak antitezin zaferidir ki, koskoca peygamberi gafletten uyandırır. Gayrete yöneltir.

Şu suali soranımız, sormaya çekinse bile içinden geçirenimiz çoktur: Madem ki hepimizin ruhu o 'bizim üflememizdendir' açıklaması gereğince, İlahi Kudretin bir yansımasıdır, nasıl oluyor da İlahi Kudretin böylece hakim olduğu cüz varlığımız çok büyük çoğunlukla zamanını geçici hevesler peşinde harcıyor, oyunsal değerlere kıymet veriyor?

Cevabı yukarıda işte. O çoğunluk, ömrünü, karşı teze uygun ortam hazırlamak için feda eder: Deniz dibinde binlerce taş, kum taneciği ve istiridye yayılır ki, içlerinden bir tek inci çıkabilsin. Vurgun yemek bahasına inciye talip olunsun.

HİKMET BAKIŞINDAKİ KUDRET

İnsanın doğuştan emrine verilmiş pek çok âlet var: El, ayak, göz, kulak, hattâ mide, böbrek gibi. Âletlerimizin göze görünmeyenlerini bırakın, görünenlerinin bile farkında değilizdir. Ayağımızın küçük parmağının ne işe yaradığını, neler becerebildiğini, ancak ondan mahrum kalınca anlarız. Meğer bir küçük parmak, dengemizi sağlamakta ne kadar vazgeçilmezmiş...

İlâhi Kudret, bir damla sudan Âdemi ve Âdemin binbir araç gerecini yaratır da, o bir damla suda şu birbir âletin hüneri niçin ve nasıl gizlenirÇoğumuz beşikten mezara kadar o âletleri kullandığımız halde, gizlenenin farkına varamadan göçeriz. Hazinenin içinde o hazineden nasipsiz ölür gideriz.

Allah, insanları uyarmak için görevlendirdiği peygamberlerine ilâve âletler verir. Tâ, âletin hikmeti gözler önüne serilsin. Anlayabilene, âletin nasıl 'âlet' haline geldiği gösterilsin.

Hazreti Musâ elinde bir âsâ ile dolaşırdı. Ama, ilahi lütufla seçilmiş kişi olduğu halde, âsâsının kudretini anlamaktan mahrumdu. (Tıpkı her insan gibi! Peygamberi 'insanca' görmeyen vâroluşun tadına varamaz!)

Allah, Musâ Peygamberi uyarmak, onu peygamber eylemek için o elindeki âsânın ne işe yaradığını sordu. Tâ ki, Musâ, âletinin değerini farketsin, kemâl yoluna girsin. Ancak ilâhi uyarıdan sonra Musâ Peygamber âsâya hikmet arayan gözle baktı. Yani, hikmet bakışıyla baktı, hikmetle baktı ve o bakışla, âsâdaki kudret göründü. O kudret, 'büyünün ejderhalarını' yok etti, çölün kavuran güneşine şemsiye oldu, denizi yarıp karşı sahile yürüme gücü verdi.

Bu, tefekkür dilinde, şu demek: Dikkatle bak, hikmet arayarak bak ki, hikmet göresin. Hikmet bakışında İlâhi kudreti bulasın.

Yaradılandan Yaradana varmanın yolu, bu.

Gene tefekkür değerleriyle yoruma çalışalım: Âsâ, nefsi simgeler. Musâ Peygamber, ilâhi uyarıyla uyanıncaya kadar, nefsine dayanıyordu. Hepimizin nefsimizle hayatı sürdürme çabası içinde oluşumuz gibi. Ama, nefsi, ilâhi amaca destek etme vahisi gelince, nefis mucizeler yarattı. Bu kısaca, şudur: Akıntının ne yöne ve niçin aktığını araştırırsak, o yönde çekeceğimiz bir iki kürekle mesafeleri yutar gibi geçeriz. Âlemin vâroluş nedenini yakalar, hikmetlerini görmeye gayret edersek, bocalamaktan kurtulur, Maksadullah'a yöneliriz.

Musâ Peygamber, nefis desteğiyle asıl neyi elde etti: Hakikat denizini yardı, nefsaniyetin devamını sağlamak için karşı sahile geçti. Onu kovalıyan bâtıl ordusu ise, hakikat denizinde kaybolup gitti. O ordu, denize hikmetle bakmayı becerse, denizin hakikatine ulaşsa, hakikate garkolmanın şahikâsına varırdı. Ama bilmeden sulara gömülünce, zerreler arasında eriyip yok oldu.

Peki, İsâ Peygambere verilen âlet?

İsâ Peygambere verilen âlet nefse ilişkin değil. Mânâ'yı simgeliyor: Nefes! Mânânın can veren kudreti! İsâ Peygamber ölüyü o nefesle diriltti. Körün gözünü o kudretle açtı. Mânâ âletiyle mânâya yöneldi.

Ya İki Cihan Serveri? Ya, Habibullah? Onun âleti, kelime-i şahadette, kısacası tevhitte gizli! Mânâyı ve maddeyi, ilâhi gönlü ve nefsi birleştirdi! 'Biz her şeyi çift yarattık' âyetinin işaret ettiği gönül ve nefisten oluşmuş şu âlem detaylarını tek potada birleştirdi. Hemen ölecekmiş gibi hakikat âlemini, hiç ölmeyecekmiş gibi madde ve dünya hayatını korumayı öğütleyen İnsanlığın İftiharına, İki Cihan Serveri denişi de bundan. O, vâroluşun sırrını tevhid âletiyle çözdü. Ne yalnız nefesin, ne de yalnız âsânın kudretiyle!

Nefis ve ruhun Âdemde görünen müşterek mucizesi: Âdemin doruğu! -- 'Son' peygamber oluşun hikmeti de bu ya!

SÜRTÜŞMEDEKİ HİKMET

Kaygan zeminde yürümek zordur. Çünkü zemin ile ayak arasındaki sürtünme en az derecede. Rahat yürüyebilmek için zeminin ayağa, ayağın zemine karşı koyması gerek. -Uzayda, özel itici cihazlar olmaksızın yürümek imkânsız, çünkü vücudun iteceği tepeceği ortam yok. Ortam size direnmeli, sizi koyvermemek için çaba sarfetmeli... Bir atletin çivili pabuçla, futbolcunun kramponla koşması bundan değil mi?

İlerleme direniş ile mümkün. Direniş yoksa, hamle de yok.

Varoluşun şu gizemli kuralı her olayda karşınızdadır. Bize göz kırpar, oku beni, der.

Havayı iten jet tazyiki, yeri iten ayak parmakları, suya karşı gelen itici kulaçlar hep direnmenin, ondan da öteye, devamlı sürtüşmenin sonucu. Hayatın şartı olan kan dolaşımı bile, kalp pompasının damar cidarlarıyla mücadelesinin eseri değil mi?

İlkeyi yakalayınca, tüm olaylara uygulamak kolay. Demek ki, direniş zannettiğimiz, sürtüşme saydığımız tüm karşı koyuşlar, aslında, karşı konulduğu sanılan amaca birlikte götüren ögelerdir!

Direnme ve sürtüşmenin şaşırtıcı vazgeçilmezliği her alanda karşımızda: Kavgada da, sevgide de... İçgüdüsel bir sevgi davranışı olarak bildiğimiz okşayış bile, sürtüşmenin büyüsünü ortaya koyar. Elin deriye derinin ele direnci olmasaydı, ürpertici zevk duyulur muydu?

Şunu saptayalım: Savaştaki kıyasıya sürtüşmede öpüşteki, okşayıştaki sihire kadar her karşılıklı alışveriş, her temas (taraflarda birinin veya ikisinin bile değil), ancak ve ancak sürtüşme sisteminin eseridir.

Sürtüşmenin hikmeti yalnız maddesel ilişkilerde değil, mânâ alışverişinde de apaçık: Karşı konmamış düşünce, tenbel tenbel yayılıp uyumaya mahkumdur. Ali İmran sûresinde-ifadesini bulan, Yaradan'ın öğretici şeytanıyla Âdemin yaradılışı üzerine konuşması istekle çarenin mânâdaki münakaşası, karşılıklı sürtüşerek dengelenmesi değil mi? -Yaradanın kendi isteği ile kendi bilgisinin sürtüşmesi...

Bedenle ruh ta, nefisle gönül de birbiriyle sürtüşmede. Yaratılanın Yaradanla sürtüşmesi gibi... Kişinin çevresiyle, hattâ kendi kendisiyle mücadelesi, tüm beşerin kendi kendisiyle savaşımı...

Ayet, günah işlemeyen bir toplum olsaydınız, sizi yok eder, günah işleyip sonra sığınan bir toplum yaratırdık, anlamında buyuruyor mu? Demek ki ilâhi istek, ses çıkarmıyan, öylece boyun eğip pısmış tek düze bir toplum oluşturmaktan yana değil. Tersine, direne direne çağlayan dirençle coşku kazanan bir oluşum söz konusu...

Kişinin kendi çevresiyle, hattâ kendi kendisiyle tüm beşerin kendi özüyle savaşaımı... Keman yayı, tele sürtsün ki, gönlü titretici müzik oluşsun, renk fırtınası tualin beyazıyla boğuşsun ki, resmin en güzelleri ortaya çıksın. Bulut güneşi örtmeye, güneş bulutu yok etmeye özensin...

Sürtüşmenin büyüsüyle, binlerce sperm yeni yeni sürtüşme ortamları yaratmak için birbiriyle sürtüşe sürtüşe, birbirini eze ite, yarışa kalkışsınlar...

Ana rahminde başlıyan savaşım, gerçekliğini ve vazgeçilmezliğini, doğar doğmaz kopan ağlayıp yakarma ile ilân etsin... Daha neye niçin yakardığını bile bilmeden!..

Bir diğer açıdan sürtüşmenin hikmetine eğilirsek şöyle bir sonuca da varabiliriz: Direniş, hep 'Asıl'a ait olmaktan, kendini tek 'Asıl' saymaktan gelir. Tek hakikat varlığının binbir kıvılcımından her birinin kendisini tek sayması, 'öz'den oluşan doğal sonucu. Sanki her direnen, karşısındaki için "Yalnız ben değilmiyim 'Asıl' olan? Bu da nereden çıktı?" demesidir.

Milyarlarca kıvılcımın her biri yalnız kendisini ateş sanır.

Ama şurası da gerçek: Her zerre o kadar 'Asıl'dandır ki, 'bilinmek istedim' emrini başlı başına yaşar. Kendi zerreciğini bildirmek ister. Kendini kanıtlamak için didinmekten, kendini 'izhar etmekten' usanmaz.

Bu, zerrede kül'ün çalkantısıdır. Sürtüşme, işte bu çalkantının bir görüntüsü...

GÖLGELERİN HİKMETİ

Ana kuralı ortaya koymak ve ilâhi gücün herşeye muktedir olduğunu göstermek üzere yarasa gözsüz de görür. Ama genel kural, biraz gelişmişlerinden başlıyarak hareket eden bütün canlılarda iki gözden oluşan görme organı bulunmasıdır. Niçin iki göz: Çünkü, herhangi bir cismi üç boyutlu görebilmek için birden fazla bakış açısına ihtiyaç var.

Maddeyi gerçek hacmiyle görebilmek için bakış açısının birden fazla olması gereği, bize mânâ noktasından da ışık tutabilir: Mânâyı da, gerçek yüzüyle kavrayabilmek, birden fazla bakış açısından hikmeti araştırmakla mümkündür.

İşte, kesret âlemi dediğimiz şu âleme gelişimizin binbir hikmetinden biri, teki çok çeşitli cephelerden seyredebilme amacıdır. O hep aradığımız, o 'yeterince bilinmesi' gücümüz dışında olan gerçek varlık, binbir âdem nüshasında, ayrı ayrı ve kendi cürümlerince idrak edilir. Bu idrakin toplam zevki ise, birden fazla gözden bakmak, birden fazla bakış açısından ilâhi kudreti seyretmek nasibine ermiş kâmil kişidedir.

Ancak çok yönlü bakışa sahip olanın herhangi bir şeyin değişik taraflarını yakalıyabileceğini günlük gözlemlerimizden de biliriz. Meselâ, resim san'atının gerçek bir uzmanı 'Mona Lisa'nın esrarlı bir tebessüme sahip olduğunu günün birinde ileri sürmeseydi, tablonun önünden geçen binlerce ve binlerce seyirciden kaçı esrarlı tebessüm üzerinde dururdu? Misaller çok. Şunu söylemek istiyoruz: Gerçeği görebilmek için, kupkuru bakmak, hattâ pek çok cepheden bakmak ta yetmiyor. Bir bilenin göstermesi şart.

İşte, hakikat yolunda da, çok boyutlu seyretmek bile yeterli değil. Bir bilenin göstermesi, görmeye istekli olanı uyarıp aydınlatması gerekli. Bu yol gösterici, mürşit dediğimiz, İlâhi Kudretin kemal yolunda kendi 'öğretici' sıfatıyla güçlendirdiği kimsedir.

Bu noktaya başka bir fırsatta yeniden dönmek üzere, bakış'taki hikmetlere eğilmeye devam edelim:

Dikkate değer bir gözlem de şu olabilir:

Evet, eşyayı muhtelif açılardan seyretmek, gerçeği görebilmek için şart, ama, acaba eşyanın her bir yanı nura garkolsa o eşyayı farkedebilir miyiz?

Göze eşyanın detaylı algılarını veren, eşyayı yer yer saran renkler ve renklerin bir başka görünümü olan gölgeler değil mi? Renk, eşyanın ışığı yansıtmasındaki değişik derecelerden meydana gelir ve eşyanın yeknesaklığını bozarak onu farkedilir hale sokar. Yoksa, meselâ dört bir yanından

altından üstünden, her köşesinden aynı kuvvette ışıkla aydınlatılmış olan ve içinde bulunduğu çevre ile aynı derecede ışık yansıtan bir cismi farkedemeyiz bile. Meselâ bembeyaz bir çerçeve içinde bembeyaz bir nesne, hiç bir gölgeli yanı yoksa, o çerçeveden ayırd edilemez. Öyleyse, bir diğer hikmet noktasını yakalıyabiliriz:

Eşyayı saran gölgeler o eşyanın bazı yönlerini gizlemekle beraber, eşyayı farkedebilmenin, hattâ zevkle seyredebilmenin şartıdır.

Neden gündüz birden oluvermez de şafak ağır ağır söker? Neden akşam, lamba söndürür gibi karanlığa gömülmez de ortalığı bir alacalık kaplar? Eşyanın sırrından doğan güzelliğin ve gözün zevk rızkı aşkına değil mi? (Yoksa, Yaradan, binbir başka oyuna da elbet muktedirdir).

Mânâ gerçeklerini yakalıyabilmek te, onların idrak nurunun dışında kalmış esrarıyla mümkün olur. Başka ifadeyle şöyle diyebiliriz: Gerçeği görünür kılan, onu aratan ve farkettiren, bilinebilirliğine düşen gölgelerdir.

İnsan, tarihi boyunca, çevresini saran esrar perdesini kaldırma çabasında. Maddede de, mânâda da. Ama vâroluş ne uçsuz bucaksız İlâhi kudretin eseri ki, esrarı kaldırma çabasını mümkün kılan gene o esrarın kendisi! Hiç bitmeyen, keşfedildikçe artan esrarın kendisi!

MÜRİD-MÜRŞİD

MÜRİD - MÜRŞİD

'Herşey birşeydir ama, cahil hiçbirşeydir' demiştik. Gerçekten, hemen her yaştan ve her idrak derecesinden insanın kıyısından köşesinden tanıdığı bir konuyu, mesela aşkı, bir cahile sorsanız, aşkın hangi çeşidini görebildi veya yaşayabildi ise, ona aşk der. Oysa, aşkın platonik olanı var; Romeo ve Juliet arasındaki gibi, veya cinsel olanı var, herhangi sıradan bir film senaryosunda görüleni gibi... Bir de ilahi aşk var: Kişinin kolay kolay yaşayamadığı, hele cahilse, üstelik duymadığı, bilmediği gerçek aşk!

Gerçek aşk, Allah aşkıdır, Allah muhabbetinden güç ve kaynak alır. Tasavvufa biraz eğilmiş biri bilir ki, Allah aşkı, ancak mürid-mürşid ilişkisinin (hakikat yolunun talebe ve hocası arasındaki ilişkinin) tek gerçekte, 'tevhid'te bütünleşmesidir. Başkaca bir yolu da yoktur. Şems-i Tebrizi ile müridi Mevlana arasındaki ilahi aşk, ancak Şems'in, gönül alışverişinin doruğunda, Mevlânâ'nın vücut varlığı içinde sırrolmasıyla, ortadan kaybolmasıyla vuslata erdi de Mevlânâ Mevlânâ oldu.

Mürid mürşid arasındaki aşk bağını nasıl anlatmalı? Küçücük bir çocuk, kadınla erkek arasındaki cinsel ilişkinin ne biçim birşey olduğunu sorsa, isteseniz de anlatabilir misiniz? Olsa olsa, tatlı birşeydir der, geçiştirirsiniz. Soran küçük de, cinsel yakınlaşmanın lezzetini şeker türünden sanabilir.

İlahi aşkı da tatmıyana anlatmak zor. Çok daha zor. Şöyle demek doğru olacak: Her aşk gibi, ilahi aşkta da bir âşık ve bir mâşuk gerekli. Karşılıklı olarak birbirlerinden muhabbet algılayacak iki vücut... Bu iki vücut, mürid ve mürşid'tir.

Tamamen sağlıklı bir genç kadınla tamamen sağlıklı bir genç erkekten her biri tek başına kaldığı sürece, bir insan yaradılmasına katkıda bulunamazlar. Ancak sevgi onları birbirleriyle kucaklaştırmalıdır ki, yeni ve kendilerinden daha genç, daha üstün bir âdem yaradılabilsin.

İşte, kendilerinden daha mükemmel bir örneğin vahdet mestaneliğini yaşayabilmesi için gerekli olan mürit-mürşid aşkı da, ilahi aşkı tanımayana böyle anlatılır. Cahilin biri çıkıverir, bu aşkı belden aşağı bir aşk zanneder: Varsın zannetsin. İlahi aşkın mürit ile mürşid arasındaki mânâ ilişkisi, 'âşıkın aşkını, fâsıkın da fıskını' arttırır.

Bu konuda cahilin biri, halkın temsilcisi görüntüsü içinde söz söylediği bir kürsüde, çarpık anladığı mürid-mürşid ilişkisini diline dolasa, üstelik diline doladığı mürid, asırlarca önceden Yüce Peygamberimizin methine uğramış, tarih çağlarını yıkmış, zeka ve yürek dolu "Fatih" ünvanlı bir kumandansa, ve mürşid, çapı idraklere sığmayan, yaptığı işe akıl sır ermiyen, erse de ehil olmayana anlatılamıyan bir yüce gönül sultanıysa, cahilce söylenen sözün âşıkın aşkını, fâsıkın fıskını arttırmadan da öteye başka etkisi, başka hikmeti olur mu?

- Şüphesiz olur: Çok uzun sürelerden beri alenen sözü edilemiyen mürid-mürşid ilişkisi ve bu ilişkide yatan öz ve gerçek, güncel olur çıkar! Hem de. atfedildiği devlet adamının da. gönül sultanının da, emsalsiz deha ve kudretlerinden güç alarak...

Kur'anın ayetlerinin işlerliği kıyamete kadar devam eder. Zikrettiği olaylar da, kıyamete kadar yenilenir, yenilenir... Değişik isimlerle. değişik mizansenlerle...

Gerçek ilahi yoldaki mürid-mürşid ilişkisine inanmıyan. bir hakiki mürşide bağlanmayı ciddiye almıyan kimse ile. Âdeme secde etmeyi reddeden Şeytan arasındaki benzerliğe şaşmamak elden gelmiyor...

SOHBET ŞARTI

Bütün peygamberler gibi Resulü Ekrem de dini, sohbetlerle yaymıştır. Mekke'de ve sonra Medine'de yaptığı bu amaca yönelik toplantıların kıssaları günümüze kadar gelmiştir. Her peygamber gibi dedik ama. İki Cihan Serverinin sohbete verdiği önem büsbütün ayan beyan. İşte örneği: Öğle namazının farzı daima dört rekat olarak kılındığı halde, Cuma günü iki rekata iner ve geri kalan farzın yerini hutbe farzı alır. Cumanın camide kılınması da bundan ötürü şarttır.

Sohbetin taraflarının, yani mesajı verenle alanın karşılıklı alışverişi, ilmin elde edilmesi için vazgeçilmez metottur, biliriz. Yalnızca kitaptan ilim tahsili olacak şey değil. 'Kal' kelimesiyle ifade edilen madde ve söz' ilimlerinde böyle olunca, tasavvufta, yani 'hal' ilminde sohbet elbet ana yoldur. Tasavvuf bahsinde yalnızca okuyarak, ilim değil, olsa olsa vehim elde edilir.

Tasavvuftaki sohbet alışverişinde, sohbeti sürdüren, aslında alıcıdır, öğrenendir. Onun coşkusu arttıkça sohbet koyulaşır. Talep çoğaldıkça arz körüklenir.

Bu yazı dizimiz boyunca hep etkileşimden bahsettik, karşılıklı alışverişin gereğini vurgulamaya çalıştık. Ve dedik ki, öğreten, yol gösteren ayna misaliyle anlatılır. Yolcu aynayı kullanmasını bilmeli ki, ayna işe yarasın. 'Sen beni zikret ki ben de seni zikredeyim' manasını da içeren ayet bu karşılıklı alışverişle ifade edilen ana kuralı Rab-kul ilişkisi içinde bile geçerli olacak şekilde ortaya koyar.

Sözün burasında bir parantez açalım ve yukarıda değindiğimiz kuralın hikmetine şöyle bir eğilelim: Evet, yönlenme hep tabi olanın, öğrenenin, ya da tasavvufun kül-cüz ilişkisi içinde ifade edersek Cüz'ün, zerrenin isteğine göredir! Cüzden bakışta hep böyle görürüz: Kul ister, Mabud verir, 'talebe' 'talip' olur, öğreten bu talebi bilgi akışıyla cevaplandırır. --Ve, teker teker delegelerin parmakları havaya kalkıp oy mekanizmasıyla istekler belli edilince, küllün, genel kurulun, o eğilimdeki kararı oluşur! Cüzden külle bakışta bu görünüm şaşmaz. Buna mukabil, kül'den bakışta yalnızca 'kül'lün isteği vardır. Cüzler vücudun o isteğe zemin olan hücreleridir. Vücuttan ayrı değildirler.

Mevzuumuzu, sohbetten, külli irade-cüzi irade konusuna doğru uzattık ama, dolayısıyla hal ilminde sohbetin zorunlu olduğu da kendiliğinden ortaya çıktı: Bu ikili bakış olmasa varoluştan söz edilemezdi ki, tasavvuf veya hal ilmi mevcut olsun.

Veren ile alan arasındaki alternatif akımı kitap ile onu okuyan arasında kurmak mümkün değil! Tasavvufta sohbet bunun için şart.

Şarttan da öteye: Bu alternatif akım, âlemi ayakta tutan güçtür. Tasavvuf sohbeti kupkuru bir şekilde ağızla kulak arasındaki ses alışverişi değildir. Veren ve alan kutuplar arasında 'muhabbet' mutlaka var olmalı ki, kudretin nuru ışısın!

Bu sözü kanıtlamaya ne imkan var, ne de gerek! Ama tasavvuf uluları arasından, doğrulayıcı şahitleri kolayca bulabiliriz: Şems-i Tebrizi ile Mevlana'nın, Fakirullah ile Erzurumlu İsmail Hakkı'nın, Ümmi Sinan ile Mısri Niyazi'nin, hatta Akşemsettin ile Fatih Sultan Mehmed'in yüce halleri bizi teyid ederler.

Peki, şu sohbet yazılarımızın fonksiyonu ne ola?.. Öyle donuk, öyle ak üzerine kara yazıdan ibaret?.. İki fonksiyonu var diyebiliriz: Bu yazılanlar ehli gönüle bir göz kırpmadır. Yola yeni ilgi duyanlara ise, lezzetli çorbadan önce sunulan iftariye gibidir ki, İnşallah iştahı açar.

Yoksa, elbet doyurmaz!

BAKIŞ BU ÂLEMDENDİR

GARİP

İslâm tasavvuf edebiyatında 'garip' çok rastlanan bir kelime. Lugat anlamı: Gurbete düşmüş, yabancı şartlarla şaşırmış kalmış, vatan özlemi içinde!..

Bir bakışa göre, şu görünen âlem gerçek olmayan âlemdir. Gerçek âlem, ukbâ denen, eşyadan soyutlanmış vücutsuz âlem! Biz Allah vahdetindeki eşyasız gerçek yaşamdan şu yeryüzü yaşamına düştüğümüz için 'vatanımızdan' uzaktayız, yabancı ve yalancı şartlar içindeyiz, garibiz!

Bu, kolay bir yorum. İnsana, vücutsal ölümden sonra doğacağı vücutsuz hayatı neredeyse imrendiren bir düşünüş. Bu düşünüş, gerçeği tatma imkanını ölümden sonraya, yani uzak şartlara bırakıyor.

Oysa, hiçbir şeyin boşuna olmadığını bilince, bu âlemin birşeyleri öğreten, tanıtan âlem olduğunu kabul etmek gerekiyor. Gerçekten, varoluş, zıtlıkların birbiriyle ahenginden kavramları, kavramların hareketinden düşünceyi ve gene Descardes'ın dediği gibi düşünceden de kendi kendisini, varoluşu ortaya çıkarır. Ve yalnız bu görünen âlemi var sayan, tavuğun mu yumurtayı, yumurtanın mı tavuğu meydana getirdiği gibi bir kısır döngüde kalır.

Demek ki bu âlem, varoluşu ve varoluştan Allahı tanıma âlemidir. Allahı görmek istiyorsan, bu âlemde uyanık olacaksın. Resulü, Allahı bu âlemde gördü. Bu âlemde mir'aç etti. Allahı görmeye doyamadığı için de hep bu âlemin kemalinde, mir'açtadır. (Beşikten mezara kadar ilmi öğren emrinin de sebebi bu kemal yolunda ilerleme zorunluğudur).

Resulü Ekrem, muhabbetin Muhammedidir. Muhabbet ise, ittifakta, sevgi ve tahammülle bir araya gelişte, beraberliğin ahenk ve güzelliğinde!.

Bu âlem gurbet âlemidir ama, vatanın kıymeti ancak gurbette anlaşılır! Gurbette görülür!

Sıcak bir tasavvuf görüşü, âlemlerden tek ilâhi âleme, tevhid âlemine bakıştan sözeder: Bakışın, yavaş yavaş düzelişi, çok zannettiğini tek görmesi: Tıpkı, fotoğraf objektifinin ayarlanıp netleştirilerek, birbirinden ayrı gibi görünen çizgileri tek çizgide toplaması gibi. Şu varoluş âleminde, gerçeğin aşkı ile uğraşılarımız sonucunda, görünen, görme merkezimizdeki tek odak noktasında belirir. (Esrar-ı nokta!)

Demek, iki âlem dediğimiz, bulanık bakıştan başka birşey değil. Onsekiz bin âlemden murat ta, binbir bakışı, netten net ve o netten de net bakışları anlatmaktır.

Öyleyse ölüm dediğimiz de, bir bakış şaşırtmasından, yahut bakış şartlarında büyükçe bir değişiklikten ibarettir. Biz, gerçekte hep varız! Hep bakıştan bakışa geçeriz. Üzerimizde bazen palto, bazen ceket görmemiz gibi, mevsimlik bakışlarımız kendimizi şu vücutlarımızla kıyafetten kıyafete sokar. Tıpkı, düşüncemizde ruhumuzu da hudutlu ve şekilli, kişilikli sanmamız gibi. Orhanın ruhu, Ayşenin ruhu derken gene de bir takım kalıplar, şekiller düşünürüz. Orhanın ruhunun, Ayşenin ruhunun bizim dışımızdan müstakil birer varlık olarak gelip masaya vurduğunu, fincanı döndürdüğünü farzeder, bu farza da inanırız. Oysa hepsi, tek medyumdaki alışveriştir.

Bulanık bakışı, net bakışa ayarlamak şart!

Öyleyse şu sonuca varmamız gerekmiyor mu: Hiçbir şeyi tanımayan sıfır noktasından, bitip tükenmek bilmeyen bir tefekkür akışıyla, ve milyarlarca Adem idrakinin yardımıyla, daha tanımaya, daha tanımaya doğru bir ilerleyiş: Tanıdıkça tanımadığımızı, öğrendikçe bilmediğimizi, gördükçe görmediğimizi idrak ederek: İşte kemal yolculuğu! Muhabbete sarınmış Muhammedimizin geçtiği yollardan ve peşinden... Cennetleri ve cehennemleri sağda ve solda bıraka bıraka...

YASAK MEYVA

Âdem cennetteydi, yani Allah'ın varlık deryası içindeydi. Ama, meşhur mısrain dediği gibi: O mahiler (balıklar) ki derya içredir, deryayı bilmezler!.. Sıhhatliyken sağlığın değerini hatıra getirir miyiz? Bir hastalanmaya görelim... Nefes alıp verdikçe, nefes aldığımızı düşünmeyiz bile... Hele soluğumuz kesilir gibi olsun, hemen **"Aman Allah„** diye yakarırız... İşte, Allah'a dönüşün başlangıcı!

Allah bilinmek istedi. Hasretle, aranarak, yaşanarak bilinmek... Çünkü uygulamasız bilmek, bilmek değildir!

Bilinmek isteği Allah'ın olunca, elbet yerine gelir. Onu bilmek için, ihtiyaç gerek. Varlığa ihtiyaç!.. Yay gerilmeli ki ok fırlasın... Öyleyse yokluk aleme, dünyaya düşülmeli!

Gel gör ki, Allah varlığının temel ilkesi rahmaniyet. Hemen en başta, ta, a besmelede yer alan ilke!.. Bilinme ihtiyacı ile rahmaniyetin iç içe esrarına bakın: Bir yandan, 'iyi ile kötüyü birbirinden ayırma yeteneğini' içeren ağacın meyvasını **"Koparma!„** uyarısı, diğer taraftan o yasaktan ötürü kıpır kıpır dürten tahrik: Arama, tatma, bilme zorunluluğu... (Ali İmran süresinde, Âdem'in isyanının Allah'ın peşin bilgisi içinde olduğu anlatılmaz mı?)

O meyvayla simgelenen, iyiyle kötüyü ayırabilme yeteneği bireysel iradeyi ortaya koyar: Seçebiliyorsam , kişisel iradem de var!

Kötü ile iyi, çirkin ile güzel arasında seçim yapılacak yer Cennet değil, Dünya: Dünya yani cevrücefa ortamı şart. Çirkinle güzel çarpışsın ki, **"Kuyuya atılan Yusuf Peygamber„** hikayesinin remzettiği gibi, nefis kuyusundan Cemalullah idraki çıkarılabilsin. Emir yerini bulsun, Allah yaşanarak bilinsin.

Biz Âdemoğlu'nun ister istemez katlandığımız kader cilvesi bu: Milyarlarca kere yaşayıp göçen Âdemlerce kere Cennet'ten elma koparıp Dünya'ya atılırız. Bu bize Âdem Baba'nın mirası! Maksud, Allah'ı bilme çabasının lezzetine varmaktır. Koca Yunus bu arayışın tadına vardı da, **"Cenneti isteyene ver, bana sen gereksin„** dedi.

Bir Hıristiyan geleneği vardır: Dünyaya gelen yavruyu vaftiz ederler. Bu, ezeli günahtan arındırıcı yıkama anlamına gelir. Yüce Peygamberimize inananın ise, böyle peşin bir arınmaya ihtiyacı yok. Hadisin belirttiği gibi, her doğan temiz doğar. Hayat boyunca kirleniriz. Ölünce yıkanır ve Hakikat Alemine temiz döneriz... Günahsız değiliz! Cennet'ten Dünya macerasına atılmışız. Her boyaya boyanabiliriz, yeter ki hedefi, Allah'ı bilme amacını şaşırmayalım... Günah ve çaresizlik içinden, kısacası kulluktan, rahmaniyete ve ilahi kudrete akma çabasındayız.

Bilinmezlikten, bilme ümidine doğru koşarız. Varoluşun dinamizmi budur... Ama bir buruk uyarıdan kurtulmak kolay mı? İki Cihan Serveri bile **"Seni layıkıyla bilemedim„** demedi mi?

İşte onun içindir ki ölüp ölüp dirilir, Âdemlerden Âdemlere tekrar tekrar doğarız.

"Allah'tan ümidi kesmeyin„ ayetine sığınırız. Çünkü istek ve şu kurulmuş mizan (Ölçülü düzen) O'nundur.

SEYRİBİLLAH

Bize uzatılan bir altın lirayı elimizden düşürsek, yuvarlanıp gitse, kaybolsa, çok hayıflanırız. Çünkü hayat tecrübemizle altının bir değeri bulunduğunu, pek çok işi gördüğünü biliriz. Oysa, birinin bize yönelttiği bir hikmet sözünü duyamayıp kaçırsak, umursamayız. Neyi kaçırdığımızı bilmeyiz. Gerçek hayatımızı yönlendirecek bir ışıktan nasıl mahrum kaldığımızı anlayabilsek, silbaştan edip o sözü yakalamak için neler vermezdik. Değil mi?

Ama hayır! 'La abese' hikmetini hatırlayalım: Mesela bazen küçük bir hata yaparız. İstemiyerek veya kasden! Diyelim ki, bir yazınızda 'b' yerine 'elif', 'elif' yerine 'b' yazmışsınız. O, abes olmayabilir. Allah kurdun kuşun rızkını verdiği gibi, size kızanın veya sizi anlamıyanın, anlamak istemiyenin vey.a inanmıyanın da rızkını verir. Sizin o küçücük hatanız, size karşıt olanı doyuran rızktır! Hâtâ da rızk, pişmanlık ta rızk!

Şu ne güzel bir misal: Hani, Yunus Emre'nin köyünde kıtlık varmış. Ahali aç. Hacı Bektaş Veli de o devirde namı dört bir yana yayılmış bir Ulu kişi. Köy halkı, genç Yunus'u, üç çuval buğday niyaz etmek için Hacı Bektaş'a yollamışlar. Yunus huzura varmış, derdini anlatıp edep içinde buğdayı istemiş. Koca Sultan, **"Üç çuval buğday mı istersin, yoksa üç çift söz mü?„** diye sormuş. Yunus, ham, köy halkı aç! Ne desin, buğdayları alıp gitmiş. Gitmiş ama, yolda uyanmış. Neyi kaybettiğini anlayıp geri dönmüş, gafletinin bağışlanmasını istemiş ama, Hacı Bektaş Veli, **"Senin manevi rızkın başka kapıda„** deyip onu Taptık Emre'ye yollamış.

Yunus'un sonunda nasıl bir Yunus olup çıktığını bilmesek, bu hikayeyi dinlediğimizde 'Ah, keşke' diye onun hesabına hayıflanırdık. Oysa Yunus'u çağların sevgilisi eden bu burukluğu, bu hicranı ve ondan sonraki boyun kesmesi değil mi? Bu olay, Âdem'in yasak elmayı kopardıktan sonra hayıflanmasından bu yana, hep tekrar olunur. Çünkü yaşam, etkileşim için var. Hayıflanmanın gönülde bıraktığı yangın, etkileşimin en buruğudur.

Pişmanlıklar elbet derece derece. Ama Cemalullahı şu yeryüzü hayatındaki Mir'aç ile görebilmek varken, bunu kaçırmış olmak, pişmanlığın doruğudur ve işte, insana Cehennem de budur!

Pişmanlıktan yanan gönle Allah'ın bitmeyen rahmeti gene de su serper: La abese ayetinin uyardığı hikmet bakışının yardımıyla hale rıza ve şükür ile! İslam'ın yüce tefekkürüne açılmış bu muhteşem ayetle insanlık tarihine bakın. Teferruatı bir anda geçin ve nirengileri seyredin: Âdemin yasak meyvayı koparıp kovuluşu değil mi Allah'ın sevgilisi Muhammed Mustafa'yı var eden? Öyle ya, Cennette Peygamberin vazifesi kalır mı?

EŞYANIN SIRRI

Çokluk bakışına göre, ya da alıştığımız deyimle şu eşya âleminde herşey eşya ile ve eşyanın kuralları içinde (gözle, kulakla, dokunma hissiyle v.b.) etkiler ve etkilenir. Şüphesiz 'eşya' sözüyle, tasavvufun âşinâ olduğu anlamı kasdediyoruz: Duygularımızla fark edilen ya da duyularla farkedilenle izah edilebilen her türlü varlık... Çokluk âleminin şartları eşyaya o derece bağlıdır ki, kesret bakışı mânâyı bile eşya halinde idrak eder: Meselâ canı vücuttan azad eden Allahtır ama, biz ölümün Azrailin işi olduğunu daha kolay kavrar, benimseriz. 'Hayru ve şerrü min Allahü Taâlâ' hükmünden şüphe etmeyiz de, hani bir öğrencinin iyi not alınca 'dokuz aldım', kötü not alınca 'üç vermiş!' demesi gibi, her hayırlı iş için kendi becerimizden, ters gibi görünen her olayda da Şeytanın burun soktuğundan dem vururuz. (Bu, aslında Rahmaniyetin lütfudur!)

Eşyaya bağımlılık ters bir şey değil. Eşya âleminin gereği...

Öyle de, hikmeti ne ola? Hem eşyanın yalan olduğunu bilelim, hem de eşyâ'nın kurallarına boyun eğelim, niçin?..

Hikmetlerinden biri belki şu: Allah kavramı düşünülebilen, hattâ henüz düşünülemiyen her şeyi kapsadığı için, biraz olsun idrak edilebilmesi, eşyanın varlığına bağlı. Yani, hudutluluk ve geçicilik taşıyan kavramlara âşina olmalıyız ki, bu eksikliklerden, eksik olmayanı, Allahın yüceliğini hiç değilse tefekkür edebilelim. Unsurları, vasıfları seçebilelim.

O, eşyaya gizlenir ve eşyadan görünür.

Binbir hikmetli fiili, eşyayla ve eşya kapsamındaki beşerle işler. **Sonsuz kudretinin yarattığı varlık malzemesini Âdeme keşfettirip ortaya sürer. Ne malzeme biter, ne keşiflerin ardı arkası kesilir.**

İlâhi ihtişamı eşyada görmeye öylesine mecburuz ki, mânâya ilişkin kudret bile adetâ bölünüp bölünüp eşya varlıklarına dönüşmüş farzolunur. Cebrail adını alır, Mikail olur, İsrafil ya da Azrail kesilir.

Allahın işi ve eseri eşyada göründüğüne göre, eşyayı gerçek yüzüyle öğrenen, O'nu öğrenir. ('Bana eşyanın sırrını öğret!')

Şu dünyadaki fiillerimiz, işte eşyayı, eşyanın hikmetini öğrenmeye yönelik olduğu oranda kutsanmış fiillerdir. (İslâma bağnazlık çelmeleri atılamamış o ilk dönemlerde eşyanın büyük âlimleri hep İslâm memleketlerinden yetişmedi mi?)

Din öğretiminde, kıyamet gününde fiillerimizden sorguya çekileceğimiz boşuna tekrarlanmaz: Elbet sorgu. Hem, tâ kendi içimizden, özümüzden, kendimize... Kaçamağa imkân vermiyecek biçimde. ('Elin yüzün şahit olur!')

Bu dünyaya doğabilmek için, biliyoruz ki, ceninin belli bir gelişme döne mini geçirmesi gerek. Gelişmeden doğarsa, düşük olur. Âdem yüceliğin varamaz. Kişiliğine kavuşamaz. Bunun gibi, eşya hikmetlerini 'demi geçme den' yakalamak gerek. Tâ, mutlak varlığa, Allah kavramına yabancılık git sin. Dostluk başlasın.

Eşyanın binbir halinden tevhidi yakalıyamayan, eşya âleminin ötesindeki o sınırsız duraksız vahdet denizinde her türlü boyuttan ve eşyadan soyutlanınca idrak edilecek ne bulabilir ki... Gücü artık yalnızca çaresiz çırpınmalara yeter. O çırpınmaları, vücudumuzun milyonlarca hücresindeki atom çekirdekleri etrafında delice bir cezbe içinde dönen elektronların hareketine benzetebiliriz: Kendi için değil, bilmediği, görmediği, anlamadığı 'tüm'ün hayatiyeti için idraksiz hareket...

Ama o hareket şart: Vücuda hükmeden yüce idrak sürebilsin diye şart...

ÂLEMLER

Mesafeye ve zamana bağımlı idrakimiz, bir şartlanma içinde, 'bu' âlem ile 'öteki' âlem arasında bir mesafe ve zaman farkı yaratmıştır. Sanki bir gün 'bu âlemden' tası tarağı toplayıp uzun bir yolculuğa çıkacağız, bir yerden başka bir yere göç edip 'öteki âlemin' menzillerine varacağız.

Bazılarımız o denli şartlanmışlardır ki, 'öteki' âlemde'de sanki bu âlemin sistemi içinde yaşayacağımızı sanırlar. Yemek yiyecekler, hurilerle oynaşacaklar, köşklerde gerinip keyif çatacaklar... Ancak özün anlaşılabilmesi için, özü anlatabilmek için kullanılmış teferruatı özün kendisi sanan bu inançlar, yaşadıkları âlemin şartlarını 'öteki' âleme de taşımak direnişindedirler.

Ya, doğrusu ne? Yukarıda değindiğimizin aksine, 'öteki' âlemin şartlarını bu âleme taşımak mı? Bu âlemde de 'öteki' âlemde yaşıyacağımız gibi yaşamak mı?

Ya, bu âlemle öteki âlem içiçeyse? Ya, birinden diğerine gidip gelmek değil de, birinde diğerini de yaşayabilme mutluluğu varsa?

"Biz herşeyi çift yarattık„ âyetini bir hatırlayın. Bu âleme bağımlı olan idrakimiz bir de öteki âleme yönelme gücü taşıyorsa? Herşeyin çift yaratılmış olduğu gerçeği o takdirde bambaşka heyecan verici bir anlamı içermez mi?

Vâroluşun ve vâredişin tadına varabilmek, diğer 'tek'imizi bulabilmeye bağlı. Bu âlem şartları içinde 'öteki' âlemin tefekkürüne girmek gerek.

Doğru ifade etmeye çalışırsak, bu âlem ile öteki âlem, iki değişik bakıştır. Öyle iki değişik bakış ki, bu bakışların idmanı ancak can tende iken yapılabilir. Bu âlem şartlarında... Vücudun var kılındığı ortamda!

Çünkü diğer bakışı, öz olan bakışı seçebilmek, onun değerini ortaya koyabilecek bulanık bir bakışa gerek gösterir. Ve elbet, bir de, bakılacak bir ortama... Bakış, bu ortam ile mümkün hale gelir.

Öteki âlem bakışı dediğimiz hal nedir öyleyse? O, kendi ihtişâmı, hudutlandırılamıyan görkemi ve kudreti içinde, kabına sığamamak, birşeyleri yaratmak ihtiyacıdır, ki 'mümkün olan vücudu', yani şu vâroluşu meydana getirir.

İslâm tefekküründe 'ölmeden evvel ölmek' denen, araçtan soyutlanmış tefekkür becerisi, işte bu bakışı içine sindiren beceridir. **Ve, araçtan soyut olduğu içindir ki, aracı yaratır. Kendi iç âlemini o araca döker ki, araçla çevresini bezesin ve bezediği çevrede kendi iç âlemini sergilesin.**

San'atkârı, ama gerçek san'atkârı Allaha yaklaştıran coşku da şu anlatmaya çalıştığımız gücün çok küçük, çok bireysel kıpırdanışıdır.

Şu Âdem deminde, İlâhi Kudretin yarattığı araç, Âdemdir! Tek araç! Herşey o araçta! Ve o aracı yarattığı için de, Goethe'nin dediği gibi, yaratma fiilini artık o araca işletir. Tâ, o araçta, Âdemde, kendi kudretini seyretsin!..

İşte, dünya kurulalıdan beri var olan tek dinin hikmeti: Din, 'öteki' âlemden bakış eğitiminin **ilk basamağıdır.** İnancın okulu.. Allâh tefekkürüne bilinç katan disiplin... **Ama, kimi o okuldan sonra hayatı boyunca başka şey okumaz, kimi de 'ikrâ!' (oku--kendini oku!) emrini İki Cihan Serveri Yüce Peygamberimizin işaretine uyarak, beşikten mezara kadar yerine getirmeye çalışır...**

KUL HAKKI

Hazreti Ali, savaştan, üzerine kul hakkı geçirmeden evine dönebilmeyi kılıçtan keskin bir hüner sayar. "Kul hakkı ile karşıma gelmeyin!„ emri de ahlâkın temel ilkelerinden değil mi?

Nedir kul hakkı? -Şüphesiz, yalnız teker teker kişilerin birbirine karşı hakları değil. Yalnız bu kadar değil. Konu, 'yeryüzünde, gökyüzünde ve ikisi arasında ne varsa bana kulluk eder' hükmünün ışığında ele alınmalı, ki kulun ne olduğu biraz anlaşılabilsin. Kul, yaradılmış herşeydir! İnsanı, hayvanı, taşı toprağıyla herşey...

Devlet ve devletten daha küçük kurumlar ve hattâ ortaklıklar, insanın geliştirdiği tüm müesseseler de kulla ilgili, kul hakkıyla ilgili. Çalıştığı işyerine hainlik etmekten devlet malını yemeye kadar 'hak'la bağımlı ne varsa, tümü, kul hakkının kapsamı içinde.

'Kul hakkıyla karşıma gelmeyin' emri, ilâhi emir! Ve her ilâhi emir gibi, mutlak yerine gelir. Onun için de, hiçbir yaratık, 'kul hakkı' ile, Allaha kavuşamaz! Hasreti, yani alışılmış deyimiyle cehennemi tadar.

Cehennem ateşi ile remzedilen, hasretin ateşidir. Kavuşamamanın yanıklığı, insan yüceliğine aykırı düşmenin hicranı...

Cehennem ateşi denen ateşin asıl dünyevi şartlardan sıyrıldıktan sonra alev alev yakışı da bundan ötürü. Dünya şartlarının avutucu, oyalayıcı zırhından, kalkanından sıyrıldın mı, hakikatın ateşine düşersin. Meğer ki, daha vücut şartları içindeyken sevgi alışverişine yabancılığın kalmasın. Ateş, muhabbetin karşılıklı nur alışverişine dönüşsün...

Kul hakkını çiğneyende kula muhabbet olur mu? Kula muhabbetle bakmaktan yoksun kimse ilâhi muhabbeti nereden yakalasın?

Üzerine kul hakkı geçiren, 'o ne kötü uğraktır' ilâhi kelamıyla ifade edilen haldedir. Yangındadır. Kul'da kül'ü (yani 'tüm'ü) görememenin kaybını nasıl düzeltsin... Yanıp kül olmadıkça...

Hazreti Ali'nin yukarıda nakle çalıştığımız sözünü biraz daha derinlemesine yorumlamaya çalışırsak, şu söylemek istediklerimizin bir doğrulamasıyla karşılaşırız:

İki Cihan Serverinin 'ilmin kapısı' diye vasıflandırdığı Hazreti Ali, kişinin üstüne kul hakkı geçirmeden savaştan eve dönmesini övüyor ve bunu kıldan ince buluyor: 'Ev'den kasdı, öz yurdumuz'dur. Yani mânâ âlemi. Tümümüz mânâdan hayat bulmadık mı? Oradan çıkmadık mı? Dönüşümüz, âyetin işaret ettiği gibi, Aslımıza değil mi? Evimiz orası işte. O asıl! Biz O'ralıyız!

Savaştan maksat ta, nefisle mücadeledir. Varoluşun alacası içinde, nefsin hazırladığı tuzaklara düşmemek için savaşırız. Ama bu savaş, nefsi yok etmeye yönelik değil. Nefsi emrimize alma savaşı.

Ve işte kıldan ince gerçek: Nefse kul olmadan, tüm kulların ve o kulların dışında olmayan nefsin de (hattâ tüm âlemin nefsinin de!) hakkını korumak. Kul hakkı yemeden, kul hakkını kollayarak Aslımıza dönmek...

BERZAH VE ÖTESİ

EYLEMSİZLİK KURALI

Pozitif ilimler denen fizik, kimya, matematik, astronomi ve biyoloji gibi temel bilimlerin geliştirip ortaya koyduğu kurallar tasavvuf sohbetlerinde sık sık kullanılacak deliller ve misallerdir ve mânâ ve hikmetin izahına yardımcı olurlar. Elektronların atom çekirdeğinin çevresinde dönüşü, evrende hiç bir şeyin kaybolmadığı ve yeniden doğmadığı ilkesi, varoluşun az ihtimalden çok ihtimale aktığı kuralı gibi pek çok örneği sıralayabiliriz. Öyleyse şunu da rahatlıkla söyleyebiliriz: Tasavvuf adamı, yani kısacası Allah'ı arayan, pozitif ilimlere sırt çeviremez. Çevirirse kendi dünya görüşünü inkar etmiş olur.

Gelin, bu defa da eylemsizlik prensibinin hikmetlerinden söz açalım:

Eylemsizlik prensibi, kısaca her cismin içinde bulunduğu şartlarda ısrar etmesi, şartlarını sevmesi diye özetlenebilir.

Misal, hep bildiğimiz klasik misal: Otobüste giderken ani bir fren yapılsa, bütün yolcular öne doğru silkelenir, çünkü otobüs durduğu halde, teker teker yolcular "Otübüsün hızı ile hareket etme„ şartlarında ısrar etmektedirler. Tersine, duran bir otobüs hızla kalksa, bu defa yolcular arkaya doğru sendeler, çünkü yolcu "kitleleri„ durma halinde ısrar etmektedirler. Maddedeki eylemsizlik prensibi ruhsal davranışlarda da benzeri eylemsizlikle ortaya çıkar: Hakikaten, kederden neşeye veya neşeden kedere de ani olarak geçemeyiz. Bir şaşkınlık dönemi atlatmamız gerekir. Şok dediğimiz de, bu eylemsizliğin etkisinden başka bir şey değildir.

Eylemsizliğin bir diğer misalini "imge„ kavramı içinde yakalamak kabil: Bilindiği gibi insan bakışıyla hareketin görülebilmesi, imge dediğimiz "yanılma„ ile mümkündür. Mesela, bir sinema filmi ard arda konmuş resimciklerden oluşur. Çocukluğumuzda defterimizin köşesine çizip defter yapraklarını hızla çevirince kol bacak oynatan çizgi resimler gibi. Göz, bir resmi algılar ve o algı gözde bir süre kalır. Resim geçip gitse de "imgesi„ üst üste gelmiş resimler halinde devam eder. İşte, bu devam, ayrı ayrı resimleri bir tek resmin hareketi olarak görmemize yardımcı olur. Öyleyse imge, eylemsizlik prensibinin gözdeki uygulamasıdır.

Eylemsizlik prensibi, hikmet bakışına manada da sergilenir:

İstesek de, bireysel şartlarımızdan kolayca sıyrılıp tevhid zevkine, yani "bütüne„ bakarak olup biteni hemen kemal içinde gözlemlemeye muvaffak olamayız. Olabilseydik, bu varoluşun gizemi çok ucuza giderdi. Cüz halimizde eylemsizliğin esiriyiz. Meğer ki ısrar ve cehdü gayretle maddenin direnişi aşıla!

Eylemsizlik kuralının, yani halden hale direnerek geçişin esrarlı bir örneği de şu dünya hayatının sona ermesi üzerine hemen hakikat alemine geçilemeyişinde görülür.

Gerçekten bütün semavî dinlerde olduğu gibi dinimizde de dünya ile "Ukba" arasında bir geçit döneminden söz edilir. Bu döneme "Berzah âlemi" diyoruz.

Berzah, geçici hayat şartlarından "bir dem içinde" sıyrılma ve kendine gelme sürecine verilen addır.

Berzah konusuna başka bir sohbette tekrar dönelim.

BERZAH

İslam inanışında da, dünya hayatından hakikat hayatına giriş hemen ve peşpeşe gerçekleşmez. İnanırız ki, ölümle önce "Berzah„ alemine geçeriz.

Berzah kelime anlamıyla, iki deniz arasındaki dar karayolu ve kısaca dar geçit demektir.

Konuya girerken, önce bir yanılgıya değinelim:

Hep sanılır ki sanki ölünce bir yere doğru yolculuğa çıkılır. Bir 'Gidiş'ten söz edilir. Oysa, ölünce, hiç bir yere gidilmez. Giden, cesettir, onun da toprağa yönelmiş bir yolculuğu vardır, o kadar! Ruh dediğimiz, can diye adlandırdığımız, bir 'Harekette' bulunmaz, gitmez, çünkü evvela cisim değildir. Hareketler hep onun etrafında ve özündedir. Şimdi şöyle düşünelim: Diyelim ki, adamın biri odasında koltuğunda otururken öldü. Ölü vücutta, cisim dünyasını algılamaya yarayan şeyler de ölür, çünkü artık işe yaramayacaklardır: Göz görmez, kulak işitmez, tad alma, koklama, dokunma duyuları işlemez. Kısacası, maddeye bağlı hiç bir sistem ölende çalışmaz. Çalışmıyorsa, ölen için madde ve maddeyle oluşanlar da kalmaz. Yani odasında ölen adamın can gözüne artık oda, mekan, çevre yoktur. Ama buna mukabil, iman sahibi isek inanırız ki, ölmekle idrak sona ermiyor. O, cesetsiz de hayattadır. Görecelik ölçülerimize sığmayan bir hayatta! Yaşamaya devam eden idrak, ölümle kendini berzah ortamında bulur. Peki, gönül tekse ve önceki sohbetlerimizde değindiğimiz gibi vücut hapsinden sıyrılan ruh gönle ait olduğunu idrak edecekse, gönle garkolacaksa, şu berzah denen dönem ne?

Rahman sûresinin 19 ve 20'nci ayetlerinde, iki denizin birbirine kavuşturulmak üzere bırakıldığı, ama aradaki berzahın bu karışmaya engel koyduğu, birleşmeyi önlediği anlatılır. Bu iki ayetin mana yorumunda şu arza çalıştığımız berzah haline açık bir işaret vardır. İki deniz sözüyle kastedilen ise, dünya ve hakikat halleridir. Gene aynı sûrenin hemen önceki 17'nci ayetinde, Rahmanın, iki doğunun da iki batının da Rabbi olduğu buyurulur. Doğu ve batının ikişer olarak zikredilmesi, iki ayrı boyuta işarettir. Bu iki boyut, madde ve mana alemlerinin boyutlarıdır.

Maddeden ölür, manaya uyanırız. Ama bu iki yaşam arası, berzah çaresizliği, yani gerçek ölümdür.

Tasavvuf ehlinin 'Ölmeden evvel ölmek' dediği, daha dünya halindeyken hakikat halini idrak etmek ve böylece tabii ömür sona erdiğinde artık berzahı kolayca geçerek Allahın yüceliğine garkolmaya hazır olmaktır.

Felak süresinde, "Çöken karanlık gecenin şerrinden, sabahın Rabbine sığınma'nın güzelliği anlatılır.

Berzah, hazırlığı bulunmayana kapkaranlık bir dönem olmalı. Pişmanlıklar, 'keşke'ler, Kudretullahın kucağında olmanın huzurunu perdeler. Perdelenen, hakikat nurudur! Cehennem budur işte: Allahın rahmaniyeti ve rahmeti içinde, O'ndan gafil olmak.

Berzah, idrakin etkileme ve etkilenme alanındaki büyük değişikliğe, 'Afaki' olandan 'Enfüsi' olana geçişte bir durulma, durulup eksiklerini tamamlama sürecidir. Madde âlemine tutkun olmayana, tevhittekine, bir andan ibarettir. Berzah âlemi geçilince Allaha garkolmanın bitmeyen saadeti başlar. Orada artık ne Cennet vardır, ne Cehennem Bu, öze vuslattır. Öze varınca, kayıt kuyut kalkar, kabuk delinir, şekil yıkılır ve kemale eren. kemalde devri tamamlamış olur!

DAĞLAR YÜRÜR, DENİZLER BİRBİRİNE KARIŞMAZ

Âyeti kerime, "Sen o dağları durur mu zannedersin? Onlar bulutlar gibi yürürler!„ buyurur.

Bu ilâhi kelâmın maddesel ve yüzeysel yorumu bugünün okumuş yazmış insanına garip gelmez. Ama jeolojik devirlerden haberi olmayan, engebelerin devirler içinde yer değiştirdiğini, dağların ova, ovaların dağ şekline dönüştüğünü bilmeyen bir kişiyi ukalâca isyan ettirebilecek, 'hangi devirdeyiz, buna da inanılır mı?' dedirtebilecek bir hatırlatma!

Kitaplar üçünü dördünü yazıp tasnif ettiler diye jeolojik devirler bitmedi ki! İçinde yaşadığımız da bir jeolojik devir. Her an değişiklikler olmakta. Dünya ısınmakta, buz dağları erimekte, Venedik gibi bazı şehirlerin her yıl birkaç santim denize göçtüğü, Uludağ'ün yüz yılda şu kadar metre yükseldiği yazılıp çizilmekte...

İlâhi akla ve külli bilgiye iman etmeyen, Resulullâhı resul bilmeyen, yedinci yüzyılda ileri sürülen bu jeoloji gerçeklerini küçük mantığıyla inkâr veya keşif ve izah edebilmek için nasıl da zorlanır!

İki denizin arasında bir su berzahı olduğunu ve iki denizin sularının birbirine karışmadığını gösteren âyet'te aynı çarpıcılıkta değil mi? Hele, Kaptan Cousteau'nun Cebelitarık'taki tatlı su kanalını keşfinden sonra?

Peki, maddesel ilmin sonuna mı vardık? Bugüne dek pek çok bilinmeyeni, keşfinden yüzlerce yıl önce Kur'an âyetlerinin açıkladığını görüyorsak, bundan sonra da daha nice bilmediklerimize Kur'an'ın ışık tutacağını kestiremez miyiz? (Ve meselâ, 'bilseniz oruç tutardınız!' âyetini ikrarla kabul etmek gerekmez mi? Ama, 'biz, onların gönüllerini mühürledik!' âyeti de var.)

Allah kelâmının pek çok yerinde 'yerdekiler, göktekiler ve ikisi arasındakiler' deyimi tekrarlanır. Mânâya dönük izahı belki belki daha kolay ama, yerle gök arasında var olup ta böylesine üzerinde durulan acep ne ola? Madde ilimlerinin, izah edebilecek düzeye varamadıkları için, henüz üzerinde durmamayı yeğledikleri bir konu!

Diyelim ki bugünün madde ilmiyle de bölük pörçük bir izahı yapılmaya çalışıldı. Ya, yarının ilmiyle? Bambaşka keşifler bambaşka görüş açılarını getirmiyecek mi?

Muhakkak ki, bugünün insanı dünkünden daha şanslı. Yarınki, bizden de daha şanslı olacak: Mânâyı izaha yarıyan o kadar çok buluşlar var ve bunlar günden güne öylesine artıyor ki! - Elektriğin bulunması, tele sistemler yoluyla görüntülerin nakli, ya da lazer ışınlarının harikalar yaratması ile gözlerimizin önüne sunulan delilleri, açıklayıcı misalleri, ortaçağ insanı nasıl bulabilirdi? Soyut kavramları nasıl anlıyabilir, nasıl yorumlardı?

Yukarıda değindiğimiz iki âyeti müştereken hatırlarsak, mânâ açısından da bir yorum deniyebiliriz: Allah, denizleri birbirinden bir su berzahı ile ayırabilir ve dağları da yürütebilir. Yani, en umulmadık, en taş gibi varlıkları halden hale geçirebildiği gibi, vücutsuz mânâ âleminin berzahında da, bedenlerimizden soyutlanmış idraklerimizi birbirine karışmaksızın ve ahediyet kurallarını ve mizanı bozmaksızın var edebilir. O, herşeye kadirdir.

Bütün mesele, nerede olduğumuzu, ne olduğumuzu peşinen, zaman varken, idrakimizi saran kalıp, yani vücut elimizdeyken bilmekte.

Ki, vücutsuz kalınca, deryâda kaybolmıyalım. İdrak varlığımızı yeni yeni hamlelere yöneltebilelim.

AĞAÇ DİKMEK

Kıyametin hemen kopmak üzere olduğunu bilseniz, ne yapardınız? -- İbadet, yakarış, dua... Elinizden başka ne gelir?.. Başka neye mecaliniz kalır? -- Oysa, dinleyin:

Gelmiş ve gelecek insanların en yücesi, Muhammed Mustafa'nın bir hadisi, şöyle bir anlamı içeriyor:

"Eğer kıyametin kopmak üzere olduğunu anladığınız sırada bir ağaç dikmek üzere bulunuyorsanız, önce o ağacı dikin, işinizi bitirin !„ Bu öğüt, şüphe yok, İki Cihan Serverinindir. Ancak O'nun mübarek ağzından çıkacak kadar çok yönlü ve hikmet dolu...

Önce, yüzeysel alalım: Bu ağaç sevgisine bakın! Kıyametin kopacak olmasına rağmen ağaç dikmekten vaz geçmemeyi bir düşünün. Sonra, mesela Yıldırım Beyazıt döneminde Ankara savaşının cereyan ettiği 'ormanlarla kaplı' yerlerden söz eden tarih belgelerini hatırlayın! Ağacın, yağmuru davet eden, bereketi sağlayan, toprak kaymalarını önleyen, çevresine her türlü hayat bahşeden işlevinden daha yedince yüzyılda haberi olan Yüce İnsanı gönül gözünüzle bir görmeye çalışın. Ve sonra, karar verin: Bir avuçluk tarla kazanmak için, ya da intikam hırsıyla veya üç beş kucak odun elde etmek hevesiyle, yahut umursamazlıkla, tedbirsizlikle ormanların telef olmasına sebep olanlar, sabahtan akşama kadar başlarını seccadeden kaldırmasalar, Peygamberin ümmeti olmaya birazcık olsun yaklaşabilirler mi?

Hadis, bir başka erdeme de işaret buyuruyor: Önce ağacını dik, yani elindeki faydalı işi tamamla!

İş ahlakına bağlılık en yüce ibadetler mertebesinde! İslamda, çalışmanın, eser yaratmanın, bir işe bağlanmanın nasıl yüceltildiğinin sayısız delillerinden biri de bu hadisi şerif değil mi?

İşini yarım bırakma, ağacını dik ki, kıyamet seni doğru yolda bulunduğun sırada yakalasın!

Resul sözünün dünyadan öteye, mânâya dönük hikmeti yok mu? Var elbet. İşte biri: Allah hiçbir şeyi boşuna yaratmaz. Boşuna yaptırmaz. Peygamber ki, O'nun sevgilisidir, maksadıdır, boş salık verir mi?

Kıyamet gibi herşeyin geçip hak ile yeksan olacağı demde 'Sen ağacını dikmene bak!' buyuruyor. Yani, eserini vermeye, çevreni mamur eylemeye devam et, çünkü sen kıyametle son bulacak değilsin ki! Ancak, hal değiştireceksin, o kadar. Yapıcı ol ki, yapı âlemine lâyık olasın. Kıyamet kopmak üzere bile olsa, "Allahtan ümidi kesmeyin„ âyetini gözden kaçırma, o yüce emre uy, işini tamamla. 'Tam' âlemine, kemal âlemine yücel.

Hadis, hikmet ehline de şöyle diyor: Kıyamet, hakikate uyanmak değil mi? Oyunun ve oyuncakların ve onlardan edinilmiş birikimlerin başka zamandaki başka oyunlar kurulana dek süpürülüp kaldırıldığı, meydanın, tam tamına mânânın hakimiyetine bırakıldığı dem!

Kıyam!

Vâroluşun, namazdaki kıyam gibi, hep birden ayağa dikileceği, yekvücut oluşun keyfine varacağı seyribillah!

Mânâ ehli zaten uyanmış. Zaten maddeyi kendine yalnızca vasıta görmüş. Zaten seyribillahta! Ona kıyamet ne ki?

O, elindeki varlık ağacını dikmeye devam eder!..

VAHDET BAKIŞI

AYIN İKİYE BÖLÜNMESİ

İnsanlığın şerefi Muhammed Mustafa'nın gösterdiği mucizelerden biri de, ayın; isteği üzerine ikiye bölünmesidir.

Bu olayın elbet pek çok yorumu olmalı. Ama biz yalnızca bir tanesinin düğümünü çözmeye çalışalım: Ay, bilindiği gibi, kendisi ışık kaynağı olmayan, ama güneşin ışığını yansıtan bir gök cismidir. Öyleyse, ay tasavvuf dilinde hep kullanılageldiği gibi, **"Hakikatin aynası,,** veya daha başka tabirle **"Hakikatin görüntüsü,,** anlamını taşır. İki Cihan Serverinin, Âdemin özünün, engin muhabbet taşan nazarlarıyla ayı ikiye bölmesi, tek'ten iki görüntü yaratması demektir. Nedir bu iki görüntü: Önce, İki'den maksadın ne olduğunu izah etmek gerek. İki, bir rakamının yani tekin tekrarlanmaya başlamasıdır. Tekrarlanma arttıkça sayılar da sonsuza doğru artar. Öyleyse ayın ikiye bölünmesi, idrake âlemin sunulması ve bakandan bakılana doğru, çoğalmasıdır. Bakılan çoğaldıkça, görme zevki artar.

Tekteki bu ikiliği kendimizde ve çevremizde de izlemek mümkün. Ananın yeni bir canı kendi canından dünyaya getirmesi, anlatmak istediğimizin en muhteşem kanıtıdır. (O yeni can da, o anadan doğmaya teşnedir!) Bir başka örnek, güneşin parçalarından gezegenlerin oluşmasıdır.

Halikten mahluk, ruhtan beden, ya da daha soyut konuşursak gönülden nefis, manadan madde, tefekkürden âlem hasıl olur. Tek ikileşir ki, kendini algılasın, seyretsin.

Bütün bu örneklerde görüleceği gibi, kendinden yaratan, yarattığının nazını üstlenir, ona tahammül eder. Ana şefkati bunun simgesidir. İşte daha 'Kün' (Ol!) derken, besmelede, ilk kuralın rahmaniyet olarak zuhur edişinin bir hikmeti. Yaradan, onun için affedicidir, koruyucu ve gözeticidir.

Ruh bedeni oluşturur, beden de bu oluşa teşnedir dedik. Öyleyse beden ve bedenin parçaları ruhun kuludurlar. El, ayak, ruhun istediği gibi hareket etmez mi? Ruhun emrine direnebilir mi? (Direnirse, kulluğunu unutacak kadar hastadır, felçlidir.)

Gönül de nefsin aslıdır. Ve her eser yaratan gibi, yarattığına hayrandır. İşte, nefis bu hayranlıktan şımarır. Gerçekten, onun bütün azgınlıklarına gönül tahammül eder. Yeter ki, haddi aşmasın! Bu tahammül ile bir anlamda emreden kullaşır, kul ise emreden oluverir. (Muhiddin Arabi şöyle der: Hakim mahkûmun şartlarına göre karar verdiği için, aslında mahkûm kendisidir, mahkûm ise hakimdir.)

Gönlün bu tahammülü, hakikati örten perdeyi oluşturur. Gönül kendi kuluna boyun eğdiği ölçüde, hakikatten nasiplenme kaybolur, yerini bu hayaller ve görüntüler âleminin boş tutkuları kaplar. Ve tersine, nefsin arzuları gönlün emrine uyup frenlenirse, Cennet kapıları ardına kadar açılmış, gerçek güzellikler gönül gözünün önüne serilmiş ve yani varoluştan maksad gerçekleşmiş olur.

Konumuza son verirken sözün başına dönelim: Resulü Ekreme **"İki Cihan Serveri„** denilmesinin sebebi, işte ayı ikiye bölmesidir! -Manadaki muhabbet coşkusu, kendi özünden maddeyi hasıl etmiş, ayırıp göstermiştir. Mevlânâ'nın deyimiyle, rüzgar gizlenmiş, kaldırdığı toz görünmüştür.

Allah'ın nurunu aksettiren muhabbet ayından meydana gelen **"İki cihan„**ın biri mâna ve gönül alemidir, ikincisi ise madde ve mananın karşılıklı alışverişine zemin olan nefis âlemi! Ama ay, aslında gene de tektir.

MİR'AÇ

Mânâ ve inançla özdeşleşmemiş aklın bir düşünce tarzı vardır ki, asırlardan beri süregelen bir tartışmayı yaratmıştır: Resul'ü Ekrem Mir'aç olayını vücutla mı, yoksa vücutsuz mu yaşadı?

Önce Mir'aç gecesinde olayın nasıl geçtiğini hatırlayalım: Yüce Peygamberimiz, Cebrail tarafından Mekke'den (Mescidi Haram'dan) Kudüs'e (Mescidi Aksa'ya) götürüldü. Sonra Allah'ın huzuruna çıkarıldı. Bu yolculuğu Burak ismi verilen kanatlı bir atla yaptı. Döndüğünde yattığı döşek soğumamıştı. Yani her şey bir an içinde olup bitmişti.

Biliriz ve çok kolay görebiliriz ki, bu âlem tabiat kurallarının çerçevesi içinde var olmaktadır. Bu kurallar bozulmaz. Hatta bozulması, İslam inancına göre âlemin sonu addedilir ve bu bir kıyamet habercisi olarak güneşin batıdan doğacağı sözü ile remzedilir. Er Rahman süresinde de, güneşin ve ayın şaşmaz bir hesapla dönüşünden, herşeyin bir mizanla kendi işlerliği içinde yürümekte olduğundan bahis buyurulur. Tabiat kuralları İslam inanışında bu derece kesindir.

Peki öyleyse, doğa kanunlarının geçerliliği içinde Mir'aç yolculuğunun vücutla yapılması mümkün mü:

Bu âlem, vücutla idrak edilir, çünkü vücut alemidir. Eski dilde 'Tayyi mekan' dedikleri, bir yerde iken, diğer bir yerde de oluverme, vücudu şart kılar, çünkü vücutsuz, mekan olmaz ki, 'Tayy' olsun!

Öyleyse, konunun tek izahı, vücudun ne olduğunu anlamaya kalıyor. Bu anlayışın anahtarını gene yüce Peygamberimiz vermektedir: Mir'aç için önce Mescidi Aksa'ya gittiğini buyurmuştur. Mescidi Aksa, Hazreti İbrahim'in makamıdır! Hazreti İbrahim, 'La ilahe İllallah' muhteşem kelamını ilk söyleyen! Tevhidin, yani tek vücudun, birliğin peygamberi. Bu noktadan bakarsak, hikmet gözüne bir ışık düştü demektir: İki Cihan Serveri, Hazreti İbrahim'in açtığı yoldan Allah'a vardığını anlatmış, tevhide işaret buyurmuştur. Tevhid görüşüne sahip olan, bu âlemi tek vücut görür. O vücut kendi vücududur ve dünya o vücudun devamıdır. Ayrıcalıklar, başkalıklar ortadan kalkmıştır. Allah'ın görünüşüne garkolmuştur. (Her yerde Allah'ın yüzü görülür manasındaki ayet!)

Öyleyse şu gerçek gözlerimizin önüne serilir: Mir'aç, yani Allah'ı görmek, ancak tevhid (Tekte birleşmek) ile mümkündür ve bu halde Mescidi Haram da, Mescidi Aksa da tek vücut noktasındadır. Tasavvufta buna 'Esrarı noktayı fehmeylemek' denir.

Allah'ı görmek vücutsüz olmaz, çünkü vücutsuz ne görüş vardır, ne de görünüş. İdrak te, mana da, vücudun (Mümkün-ül vücudun) eseridir. Tasavvuf bakışında mümkünülvücut görünenden ibarettir.

Resul-ü Ekrem Mir'aca varmak için, Burak'a bindiğini buyurmuştur. Burak, bütün ağırlıklarından kurtulmuş, latifleşmiş nefsi, nefsin üst derecesini, ifade eder. Mir'acı anlatan yüce sözler böylece, nefsine hakim olanın, onu binek edinenin, bütün tutucu yüklerden sıyrılmış olarak, latif bir halde tevhid sürurına erebileceğini müjdelemektedir. Bir hadiste bu nedenle namazın müminin miracı olduğu buyurulur. Bilindiği gibi, namaza dururken, tekbir ile eller başın iki yanından arkaya doğru atılır ve bu hareketle, kaba nefsin gem altına alındığı vurgulanır.

Mir'aca Burak'sız çıkılmamış olması da, nefsin vazgeçilmezliğini ortaya koyar. Yeter ki nefis gönle değil, gönül nefise hakim olsun.

Nefis nasıl Buraklaştırılır diye bir soruya da şöyle bir cevabı yakıştırmak yanlış olmaz sanırız: Nefis atına, biri şükürden, biri de sabırdan oluşmuş iki kanat takarak. Ondan sonra yapılacak şey, tevhid sözünün, 'La ilahe İllallah'ın tadına vararak atı sürmek ve nefsin doğal yapısında olan ilah yaratma tutkularını yok etmektir.

Sözümüzü şöyle bağlayalım: Hazreti Peygamber tekrar Mir'aç etmek istese, bu vücut ve nefis alemine gelir.

"ED DİN-Ü DAİMÜN VAHİDÜN„

"Din daima vardır ve tek dindir„ -- -- Tâ Âdem'den başlar, Âdem serüveninin sonuna dek devam eder. Tek Âdem varken bile onun peygamberi, din yolunu göstereni mevcuttu: Kendisi! Âdem Peygamber! Kendindeki zıddı imâna çağıran! Kendi nefsiyle cihad eden! -- -- Sonra, Âdem çoğaldıkça, Âdemle beraber peygamberler de çoğaldı. Bir görüşe göre, sayısı, tesbit edilemeyecek kadar çok!..

Ama yukarıdaki söze zıt gibi görünse de şu gerçeği unutmamak gerek: Kur'an, tek din kitabı. Hazreti Muhammed, tek peygamber. Allah, tek Allah! -- -- **Gerçekten Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an dört ayrı kitap gibi görünse de, hepsi tek kitapdır, Kur'andadır. Tıpkı, dört ana unsurdan oluşmuş Âdem gibi! Peygamberleri kendinde kemale vardıran Muhammed gibi! Dinler, Ahmedi Mahmudu Muhammed Mustafada, kitaplar Kur'anda kemaline varmış ve tevhid olunmuştur. Böylece ahediyetin tam anlamıyla izahı da yerini bulmuştur.**

Resulu Ekrem son peygamberdir, çünkü kendinden öncekileri tamamlamıştır, tevhid etmiştir. Bir daha da gelmez, çünkü -- -- gelmiştir işte! Artık Âdemoğlu o kemal örneğinden mahrum kalmayacaktır. Sunduğu kitabın, Kur'anı Kerimin, bir daha yenilenmeyeceğinin delili de, bin dört yüz yıldan beri bir tek harfi dahi değişmeden kalabilmiş olmasıdır.

Din Âdemindir. Âdem, insan, pozitif yönüyle iman eder, negatif yönüyle inkârdadır: Varlığın şartı, tasdik ve red'tedir. Nefes alınmalı ki, verilsin, verilmeli ki alınsın! Pozitif kabloya negatif kablonun bağlanmasıyla elektrik gücü akım haline gelir, kendini gösterir, varlığa dönüşür! İnsana kendisini anlatan muhteşem Kur'anın altı bin altı yüz altmış altı âyeti hem imandan ve hem de inkârdan söz eder. Ve her âyetin kıyamete kadar geçerliliği ve doğruluğu hep, Âdem tarafından gene Âdeme tasdik ettirilir: Yüce Kur'anda zikredilen bütün haller, hiç eksilmeyen insan hallerinin misalleridir. Bu âyetlerde hükmünü bulan herhangi bir inkâr ve küfür olayı insan tarafından her zaman tekrarlanmasa, Kur'an geçerliliğini kıyamete kadar koruyamazdı, Kur'an olmaktan çıkardı.

Demek ki, O'nun 'Âdem hikayesi' bitene kadar aynı güçle sürebilmesi için gene Âdem, yani Âdemdeki Âdemler, negatif etkinlikleri de üstlenir. Pozitif kabloya bağlanan negatif elektrik kablosu gibi.

Böylece, asırlar ve asırlar sürer gider, insan şeklen taş devri haşinliğinden günümüzün medenî görünümüne varır; ilk insanın öğrenebildiği ateş yakma bilgisi gelişir, nükleer bombayla dünyayı ateşe verme yeteneğine erişir, ama mücadelenin asıl sebebi de, asıl amacı da değişmez: Âdem hep aynı Âdemdir: Kabul ve red, yapma ve yıkma, iman ve inkâr boğuşması içinde!. Ve hep, ama hep, Kur'anın hak âyetleri tasdik edilir.

Çünkü din, peygamberi, kitabı ve ibadethanesiyle, insanındır. Nerede insan varsa, orada imanı da inkârı da olacaktır. İnananı da, küfre bağlananı da görünecektir. Hatta çoğu zaman, yanıltıcı bir kisve içinde: Gerçekten, mesela herhangi bir dine söven, herhangi bir ibadethaneyi yakıp yıkan, kendine imanlı süsü verse de inkârdadır. Adı isterse 'İslâmi Direniş', isterse 'İslâmi Cihat' olsun! Gerçek bakışına göre o, aslında kurbandır: Tıpkı İsmaille remzedilen imanlı Âdem varlığına koçun kurban edilmesi gibi, tamı ortaya koymak için yaradılıp, tama feda edilen eksik gibi, pozitif kabloda akımı oluşturmakla görevli negatif kablo gibi...

Evet, inkârcı, iman edene kurbandır.

ELİN YÜZÜN ŞAHADETİ

Âyet, hesap gününde insanın elinin yüzünün sahibi hakkında şahadet edeceğini söyler. Bu uyarının hikmetlerine yaklaşabilmek için, önce şu nokta üzerinde durmak gerek: Başı sonu olmayan bitmezlik içinde insan eğer altmış yetmiş yıllık bir 'hayat'tan ibaret kalacak olsaydı, yani şu altmış yetmiş yılın hikâyesi hiçbir yankı bırakmadan ölümle sona erebilseydi, vâroluş sistemi Yaradanının şânına ters düşen bir basitlikte kalırdı.

Dünya ömrünün tartılıp biçileceği bir hesap günü var elbet. Ama şüphesiz, hesap gününden kasdedilenin ne olduğu tek cümlelik bir izaha bağlanamaz. İdraklerimizin hakikate yakınlığı ölçüsünce, değişik anlamlar gösterir.

Yalnız şu kadarı gerçek ki, dünya hayatı çarpıcı bir etki bırakmak için var. Önemli olan, etkinin yönü de değil, ağırlığı! Silkeleme gücü!.. Etki iç burukluğu olabilir, pişmanlık, yanıp yakınma olabilir, acı olabilir, tatmin olabilir, hayatı yaşamış olmaktan duyulan şükür olabilir... Ve, hakikatin anahtarını yakalamış olmanın saadeti!.. Asıl, bu olabilir!

Elin yüzün şahadeti, yukarıya aldığımız bakış açısından ifade etmeye çalışırsak, sonsuz imkânları kullanabilip kullanamadığımızın muhasebesidir.

İlâhi temâşâyı kaçırdık mı, kaçırmadık mı?

Ah, şu imkânım olsaydı, şöyle yapardım, demek yok! Çünkü bütün imkânlar eldeydi. Elin kolun şahadeti bu işte: Hep senin emrindeydik!

Evet, gönlüm neyi istediyse, o imkân emrime geldi. İstek, irade, bende!

Peki, 'ben' kimim? İsteğine bütün şartların boyun eğdiği 'ben', kim? Bu yetmiş kiloluk et yığını mı, yoksa -- --

Kesret bakışı, yani teki çok gören bakış, 'ben'i, kendi varlığını, eti ve kemiği kaplıyan deri ile sınırlar. Kendine, derisiyle bir sınır çizer. İdraki, kendi derisine hapseder.

Yanlış bir bakış mı bu? Bir bakıma, hayır: Revnaki, binbir ahengi yaratan, bu bakıştır. Biri çok görebilme becerisidir. Özü kalabalıkta kaybedip arama meşgalesi buradan doğar. Türlü türlü macera hayatiyetini buradan kazanır!

Ama bir de vahdet bakışının kendi sihri, kendi sarhoşluğu olmalı. O vahdet bakışında, yukarıya almaya çalıştığımız âyet, bambaşka bir boyut kazanır: Dünya âlem, elin kolun kesilir, seni över, sana şahadet eder!

Ve sen, belleğinde, kurduğun âlemi yeniden gözden geçirir, nokta nokta, adım adım tekrar yaşarsın. Yeni yeni doğuşlarla... Şu âlemi oluşturan tüm imkânlarına elin kolun gibi hükmederek! **Kıyamet gününde Muhabbetin peygamberinin bayrağı (innâ fetehna) altında tevhid olunmakta, zaten bu vahdet gücünün ortaya konuşu değil midir?** O tevhid bayrağının idrakine varamayan, elinin yüzünün kendinden ayrıymış gibi kendi ayıbını söyleyişle, ezilip yanar.

Rahmetin nehri, ateşi ılıtıncaya kadar!

Özeti şu: Eşyanın büyüsüne, sınırlı görünümüne dalan, eşyaya garkolur. İnsanı keşfedip bilen ise, insanın hikmetinde ilâhi kudrete garkolur.

Olumlu veya olumsuz şahadet te işte tam burada!

MEVLÂNÂ'NIN PERGELİ

Hakikat tefekkürünün simgelerinden yüce Mevlânâ'yı bir sözünü açıklamaya çalışarak anmak istiyoruz:

Aşk Peygamberi, **"ben pergelim!„** buyuruyor. **"Bir ayağım şeriatın üzerinde. Diğer ayağımla âlemi dolaşırım!„**

Bu muhabbet taşan sözden ilk sezinleyebildiğimiz, belki, koca Sultanın o engin gönül coşkusuyla tüm vâroluşu kucakladığıdır. Ama, ulu kişilerin her cümlesinde olduğu gibi, yukarıdaki sözde de anlam içinde anlamlar var. Bir iki kıvılcımı yorumlamaya çalışalım:

Pergelin iki ayağı da şeriat üzerinde olsaydı, pergel fonksiyonunu yerine getiremez, olduğu yerde, revnaksiz ve hayatiyetsiz, duradururdu. Diğer yandan, sabit bir noktanın tâ özüne girmemiş pergel ayağına da güven olmaz. Hiçbir sağlam hareket gösteremez, yani gene fonksiyonunu yerine getiremeden şekil karmaşası içine düşer kalır. Mevlânâ'nın pergelinin sivri ucu, şeriatın tâ özüne dayanmış. Ta öz noktasına girmiş. Onun için sağlam, güvenilir bir er, gerçeğin habercisi. Ve şeriatın özüne inmiş kâmil insanın yapması gerekeni yapıyor: Pergelin öteki yazar ayağı bir noktaya saplanıp o noktada kalmadan, ama o noktadan güç ve destek alarak, **âlemi yazıp çiziyor. Yol, o pergelin çizdiği yoldur: Noktanın zaman içindeki hareketiyle canlanıp hakikatin dairesini yazarak çizer ve gene başladığı noktaya gelir. -Âyet, "herşey aslına döner!„ buyurmuyor mu?**

Ve bu hakikat yolculuğunda, varoluşa çizilen idrak hududu, daireseldir, yani âlemin her noktası, şeriatın özüne, merkeze aynı uzaklıktadır!

Mevlânâ onun içindir ki, müşriki de, putperesti de, tövbesini bozanı da kucaklar, kaderin kendisine hayat kadını rolü verdiği bir zavallıyı da içtenlikle bağrına basar, "Ey benim pehlivanım„ der, "sen olmasan o azgın nefisleri kim yenerdi?„

Bu kucaklama, pergelin ayağı şeriatın özünden ayrılmadan gerçekleşmektedir. **Çünkü âyet, "Allahtan ümidinizi kesmeyin„ buyuruyor.** Ve işte, pergelin hudutladığı alan içinde şu gölge âlemine çıkmış her cana, her zerreye, koca Mevlânâ kolunu kucağını bundan dolayı açmış. 'Gel' deyişi bundan. **"Yerde ve gökte ve ikisi arasında ne varsa Bana kulluk eder. Beni zikreder!„ hükmüne boyun kesmiş.** "Abes yok„ sarsıcı kuralını içip mestolmuş. Varoluşu akıyla karasıyla gönlüne doldurmasının sebebi bu... Allahın özenle yarattığını hor görmek, kulluk edeni kınamak kimin haddine? İlâhi uyarı, kendi izni olmadan bir yaprağın bile kıpırdayamayacağını hatırlatan pek çok âyeti gözler önüne sermiyor mu?

Mevlânâ'nın 'gel' çağrısı, tüm âleme, ve asıl, o âlemi ayrısız gayrısız, tek vücudunda açıp saçarak sunmuş sevgiliyedir. Her ne isen, sana âşıkım, senin zerreni ayrı kılmam. Ne halde görünsen de sen O'sun diyor.

Kulun ne olduğunu bilmeden aşkın mestâneliğine, aşka varmadan da 'kül' gerçeğine varılmaz.

Peki, aşkı hangi pazardan yakalamalı? Yol ne, çare ne?

Çare sığınmada ve teki çok gören şaşı bakıştan kurtulmak için niyazda.

Gerçek aşkı tatmak için yolun açılmasını yalvarmakta...

Ya başaramıyanlar?

Neyse ki, Yüce Mevlânâ'nın muhabbeti onları da Tek'in içine sarıp sarmalar. Ve muhabbet tükenmez, çünkü kaynağı, Muhammet nurundandır...

DAHA SICAK ESİNTİLER

GÜL KOKUSUNA ÖZLEM

Bakarsınız, batıda ya da doğuda bir isim sivriliverrmiş, şöhretli bir devlet adamı olmuş ve, kulisini öyle beceriyle ayarlamış ki, Nobel barış ödülünü ona vermişler. Oysa adam, silah pazarlayıcısı... Yok mu böylesi? -Çok. Ya da, vatan millet edebiyatı ağzında, ama parası beyaz zehir pazarında olan? Veya insan sevgisiyle yanıp tutuşur görünümüne sarınmış sapık ruhlular?

Binde bir rastlanan gariplikler değil bunlar.

Nedir bu melek yüzlü şeytanların çokluğundaki hikmet? Kimi sulh meleği kesilir, kimi İslam devleti kurmanın ve böyle bir devlet sistemini yayma oyununun lideri olur. Kiminin adı dürüstlüğün sembolüne çıkmıştır da, verdiği hükmün gerçek sebebi aldığı rüşvettir. Kimi bunlarla da yetinmez ve yüce Kur'anın misalini verdiği gibi, İlâhlık iddiasına kalkan firavun olur.

Her hilebaz, Hâktan yana görünerek işini sürdürür. Çünkü, doğru'nun kudreti, binbir yalancıya yaşam sahası bahşeder. Güzelin güzelliğinden onun karşıtı hayat bulur. Tıpkı, pozitif akıma bağlanan bir demir çubuğun, diğer ucuyla negatifleşmesi gibi... Tüm bu 'doğruculuk' oyunu aslında, özlenen ile becerilebilen arasındaki çok büyük farktan doğan gelgit hareketidir ki, ummanları coşturur, denizi karaya, karayı denize salar... Bir tarafın aşınması, diğer tarafta birikim meydana getirir...

Neden bu fark? -- 'Becerilebilen', ideal olana erişemesin ki, ulaşılanın, mânânın yanında madde, gerçeğin yanında oyun olduğu açık seçik belirsin. Altın ile, altın suyuna batmış demir arasındaki değer uçurumu iyice gözler önüne serilsin.

Bir de şu vakıa var: demirin altın suyuna batırılması, altına imrenmektendir. Hakikat güneşi Muhammet Mustafa'nın nuru aşkına binlerce yalancı peygamber türemedi mi? Hâlâ türemiyor mu?

Şu olguyu görmezlikten gelemeyiz: Rahmaniyette toplanan bütün yüksek ilâhi değerler ve bu değerler meyanındaki adalet, doğruluk, güzellik, ihlâs ve diğer esma öylesine çekicidir ki, şeytaniyet bile onların etkisinden kurtulamaz, onlara sürtünmeden, onların suyuna batmadan hayatiyet bulamaz.

Mevlânâ'nın dediği gibi gülün dibindeki toprak gül kokar ya, rahmaniyetin çevresi, tüm varoluş, rahmaniyetin etki alanındadır. Onun değerlerine özenir.

Şu doğru bir gözlem değil mi: Bilerek isteyerek kim 'kötü' olur, kim övünerek, 'kötüyüm' der?

İşte asla özenmenin, asıldan olmanın, güzelliğe özlem duymanın bir isbatı: Hep güzel'e koşmak, güzele yormak, güzelle övünmek... Zulmetin en dibinde bile, nur özlemi çekmek!

Rahmaniyete bakın ki, rahmaniyetinden binbir ilâh meydana getirir. Bu, 'kendinde olan güzelliği başkasına da vermek' kendi cüzülerinde görmek aşkından gelir. Ölümlü olan o ilahlar, tek ve gerçek İlâhın, ölümsüz İlâhın rahmet lütfuna uğrarlar da ölüp giderler.

Nasıl bir aşk coşkusu ki, ilâh öldürür, ilâh doğurtur. Bir bakış içinde, kul-Sultan alışverişi sürer gider...

HU ESRARI HAKKINDA

Hu, bir söz bile değil. Bir nefes belki. Belki bir seslenme girişimi... Hu'yu idrak mümkün değil ki, yazmak mümkün olsun. Ama, şu yazı serisi içinde değinmekte yarar var. Zira kimi onu asgari bir idrakten yoksun olarak, kendi 'derin'liğini gösterici silah eylemeye kalkar, kimi de aynı şekilde, asgari idrakten yoksun olarak ona, 'hûcu' deyimi içinde kullandığı gibi, sınırlı ve küçültücü bir anlam vermeyi becerikli bir ifade sayar. (Onun elindeki zurnayı öttüren de Hu nefesidir ya!)

Hu, Allahın isimlerinden biri değil. Çünkü isim, kendi anlamınca bir hudut çizdiği için, Allahın ihtişamını kısıtlayıcıdır. Çaresizlik içinde şöyle bir benzetmeye razı olalım: Allahın isimleri, onun kapsamlara sığmayan yüceliğini bizim idrakimize indiren transformatörlerdir. Zayıflatıcı niteliktedirler. Oysa Hu, isim değil. İdrakimize sığmayan bir -- -- (kelime yok, onun için gelin 'bir nefestir' diyelim.)

Hu nefesini kesret (yani dağılmışlık, çokluk) içinde izah belki biraz daha kolay: Allah âyetinde ruhu böyle bir nefesle tarif eder: O benim üflememdendir!

Ama teker teker insanları değil de, tek varoluşu, ya da vahdeti dikkate alarak Hu'yu bir izaha sığdırmak mümkün değil. Onun için, birçok sözü karıştıralım ki, murad ettiğimiz anlam dumanlı da olsa belirsin:

Hu, vahdet bakışı içinde varoluşu üfleyiştir! Kun deyiştir. Hani, modern fizikte çok yeni bir teori var: 'Ödünç alma' teorisi diyorlar. Fezanın boşluğunda bir 'şey'in ortaya çıkması, hiçten 'var' hale gelmesi, boşluktan alınan bir ödünçle mümkün olur, alınan ödünçtür. Daha doğrusu, Hu'nun, kendinden aldığı ödünçtür.

Eşyanın birbiriyle ilişkisinin arasındaki, hatta eşyanın var oluşunun esrarındaki püf noktası Hu'da gizlidir. Evvel de Hu'dadır, ahir (yani son)da, zahir (yani görünen) de Hu'dadır, batın (yani gizli) de.

Hu, üfleyen değildir, üfleyişin kendisidir.

Hu diyen, ama yarım pörçük de olsa anlayarak diyen, başka bir söz diyemez. Hu'da ne sebep kalır, ne netice, ne de hatta sebebi yapan ana sebep. Allah-kul ilişkisi bile Hu'da nihandır. Bu açıdan bakınca, görünüş ehlini (ehli zahiri) zıvanadan çıkaran 'En el Hak' sözü, duyarak nefeslenen 'Hu'nun yanında kal'dir, şekildir.

Dini, şekil kuralları içine hapsetmeye kalkanların 'En el Hak' sözüne karşı çıktıkları oranda Hu diyene cephe alamamalarının hikmetine gelince: Hu nefesiyle ne söylendiğini anlayacak idrak kalabalıklarda yok ki...

İlahi hikmetin işine bakın: Hu sayhasının alabildiğine ve yanlış yunluş kullanılmasına mani olan, onu yanlış ve tam aksi yönde anlayan yasaklardır.

Çünkü 'La abese' ayetinin ışığında, yanlışı önleyen yanlış, doğrudur!

Tasavvuf ehlinin dilinden düşmeyen şu dörtlük, hikmet anlamı içinde, Hu'daki doğuşu ve Hu'daki yok oluşu da ifade eder:

Selâdır (çağrıdır) ehli irfana - Getirsin 'Can'ı meydana! - Bugün 'Baş'ını kurbana - Veren gelsin bu meydana!

Bu dilek tuttuğunda Efsane-i Âdem de iflas eder.

GÖZ KIRPIŞI FARKETMEK

Çok rastladığımız bir olay: Sevdiğimiz birisini özleriz. Hattâ, yoldan geçen birini ona benzetir, o sanırız. Sonra bakarız ki, değilmiş. Derken, birini daha o özlediğimize benzetiveririz. Gene yanılgı... Ve sonra birden, hakikaten o özlediğimiz kişi karşımıza çıkıverir. Nedir bu olay? Nasıl izah edilebilir? 'Tesadüf işte', deyip işin içinden sıyrılmak isterseniz, yazık. İlâhi bir göz kırpışın farkına varamadınız demektir...

Eskilerin 'hissikablelvukû', yani olacağı önceden hissetmek dedikleri cinsten bir açıklama da çok eksik, yavan. Hattâ, açıklama bile değil, çünkü olaya bir bakış açısı getirmekten yoksun... **Oysa, varoluşun giz dolu bir kuralı önümüze gelivermiş, 'oku beni!' diyor:**

İçtenlikle istediğimiz şey gönlü öyle çok işgal eder, gönülde o kadar tekrarlanır ki, yer eder, tutku, ya da inanç haline dönüşür. İçtenlikle inandığımızı ise, görürüz. Bu, daha önce de bir vesileyle kısaca değindiğimiz gibi, mânâda oluşanın giderek maddeye dönüşmesi, maddeleşmesidir. Mânâdan maddeye akıştır. 'Kün!' ('Ol') emrinin Adem vücudunun şartları içindeki küçük bir belirtisi, bir misalidir. O küçük misal her Adem nüshasında, o misalin aslı ise 'Adem'de, Ademin zübdeinde görünür. Çünkü Adem, 'hülasa-i âlem'dir.

Kün, lâtif haldeki arzunun maddeleşecek kadar yoğunluk kazanmasıdır. Soğukça bir havada alıp verdiğimiz nefes, görünür hale gelir ya: İlâhi arzunun sıcaklığıyla renksizliğin üzerine düşen ilâhî nefes te işte sanki böylesine görünür bir âlem yaratır.

Gene biliyoruz ki, Kûn emri, bir defa söylendiği için, geri alınıncaya kadar hikmetini işler. ('İleri, marş' komutu, 'dur' komutuna kadar ilerlemeyi gerektirmez mi?)

Yani her Adem nüshasında 'Kün' yeniden ve ilk defa ortaya atılmışçasına, idrakimizin önünde bir âlem geliştirmeye koyulur. Tâ, ilk idrak çağlarımızdan, idrakimizin çocukluk döneminden hayata gözlerimizi kapayana kadar... Hattâ daha da ilerilere doğru... Kûn emri işlevini hep sürdürmeye, her birimizin âlemini yaratmaya, geliştirip oluşturmaya devam etmekte... Öyle değil mi: Çocukluğumuzun âlemi evimizden, bahçemizden, olsun olsun mahallemizden öteye geçemezken bugün meselâ dünyayı aşmış, aya varmışız.

Âdem, Allah usturlubundadır. O'nun huyunca huylanma çabasındadır: Kendi hayatımızdaki 'Kün' emrinden muradımız, Allahın amaçladığının kesinlikle aynıdır. Farkında olsak ta, olmasak ta: Kul-İlâh bağlantısının büyüsünde, sarhoşluğundayız. Muhammedimizin muhabbetince sımsıcak kul-İlâh bağlantısı, varoluşumuzu sarmış, kendine çekiyor...

(Bu nedenle, kulluğunu idrak etmiyen, kulluğunu bilemiyen, kabul edemiyen, kendi başına Âdem bile değildir. Âdemin, üzerinde renk ve görünüm kazandığı bir zemindir, fondur.)

Mânâdaki istek, tutku halini alınca maddeye dönüşür dedik. **İsteye isteye, söyleye söyleye söylediğimizi var eyleriz. Var eylediğimize bağlılığımız oranınca da, var ettiğimizi yaşarız, görürüz.**

Bu âlemin koskoca bir yalandan oluşması açısından da aynı giz izahını bulur:

Yalan âlem, giderek öyle bir ilâhi tutkuya dönüşür ki, 'Mümkünülvücut'un vaz geçilmez görüntüsü olur...

GERÇEĞE ACIKMAK

Yüce Peygamberimizin gönül ehlini çok etkileyen bir hadisi, "Adem daha toprakla su arasındayken ben peygamberdim„ der. Bu sözün elbet pek çok olan yorumlarından yalnız birinin üzerinde duralım: Anlaşılıyor ki, madde âlemi doğmadan önce, daha mânâda, yani zamanın ötesinde, ezelde, Resul-u Ekrem peygamberdi, yani yol göstericiydi. Bu nokta, gerçeğin de gerçeği, çünkü hadisle sabit.

Hadis, Vahdet-i vücud'u, yani tek oluşu söylüyor. Onun çarpıcı delili! Ama bu yürek titretici noktaya aşağıda dönmek üzere şimdilik şu yöne eğilelim: Demek ki, mânâ maddeden önce vardı. Madde mânâdan yön ve vücut almıştır.

Gene, inananın tereddüt etmediği şu gerçeği de hatırlayalım: Allah mânâda yarattığı kullarına "Ben sizin Rabbiniz (yani öğreten İlâhınız) değil miyim?„ diye sordu. Ve ilk cevap Muhammed Mustafa'dan geldi: "Evet!„

Mânâdaki bu olayı şöyle de ifade edebiliriz: Allah kendindekini öğrenme aşkına dökmeyi tefekkür etti. Ve, kararlaştırdı!

İşte, 'evet' sözüyle doğan bu ikileşme, bu kul-İlâh coşkusu, mânâdan maddeyi yarattı.

Başka sohbetlerimizde de temas etmeye çalıştığımız gibi, ezelin ebediyetle birleşen sonsuzluğu içinde, 'önce-sonra' sıralamasını kaldırıp şu anlatmak istediklerimizi hal sigasıyla söyleyecek olursak, şöyle dememiz gerekir: Allah, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?„ sorusuna Âdemin en yüce öğretmeninin idrakiyle cevap veregelmektedir: Evet!

Ve devamlı olarak, bu ikileşme (tasavvuf deyimiyle söylersek, bu kesrete inme) coşkusuyla, yaratma olayı sürmektedir.

Bu tutkunun maddeye dönük yüzünü kolayca görürüz: Yeni doğan bebek, ilk öğrenmeyi ağzıyla gerçekleştirir: Memeyi yakalayıp emer. Yani ilk hamle, maddeye açlığın uyarısıyla öğrenmeye başlamaktır. Ondan sonra, vücut âleminden ayrılana kadar, hep aynı maddeye karşı açlık hırsı, sürer gider...

Bu madde hırsı aşırı noktalara varırsa, insan azmaya başlar, benlik hali yer eder.

İşte sırat ta burada: Madde ile mânâ tercihi arasında kılıçtan keskin bir köprü, yani bir 'denge geçidi' vardır. Ve bu geçitten, kurban ettiği koyunun (yani nefis ve madde idraksizliğinin) üzerine binebilen, onu yönlendirmesini beceren, kolayca geçebilir.

İki Cihan Serveri bunun için "aşırılıktan kaçının" dedi. Ve gene bunun için, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyayı, hemen ölecekmiş gibi mânâyı kollamayı salık verdi. Ona 'İki Cihan Serveri' denmesi de bundan...

İslâmın tevhid, yani birleştirme dini olduğunu, tâ Hazreti İbrahim'den gelen **tevhid sözünü Ahmed-i Mahmud-u Muhammed Mustafa'nın zirveye çıkardığını biliyoruz. Hattâ O'nun bu dört ayrı ismi de mânâda tevhide varır!..**

Tevhid, yalnızca maddeden imâl edilmiş putların yok edilip tek İlâhın kabul edilmesi demek değil: **Beden ile ruhu, dünya ile ukbâyı, madde ile mânâyı, peygamber ile ümmeti ve hattâ hattâ, Mansur'un söylediği gibi, Rab ile kul'u birbirine öylesine yaklaştırmak gerek ki, "Sana şah damarından yakınım" uyarısı gönle dolabilsin...**

HAREKETİN TÜRKÜSÜ

Her seherde açılan perde: Şehrin uyanışının yavaş yavaş yükselen, yudum yudum yayılan sesi. Ya da hattâ herhangi bir zamanda herhangi bir yerdeki seslerin toplu armonisi... Motor seslerinin, kornaların, rüzgârın çıkardığı uğultuların, sonra, konuşmaların, bağrışmaların, çekiç darbelerinin bir tek potada erimesinden doğan ağır, etkisinden emin, tok musiki... Bu, varoluşun kulağa ziyafetidir! Yaşamın şarkısı, hareketin türküsü!..

O ses cümbüşünün içinde kaybolan, ayrıca farkedilmeyen, ama varlığından şüphe etmeye imkân olmayan daha çeşit çeşit melodiler, notalar...

Gözümüzü kapasak bile, duyabildiğimiz ve duyamadığımız seslerden de belli ki, dünya ve dünya ötesi kıpır kıpır bir aşk harekâtı içinde. Duran tek birşey yok. Evet, Evrende duran, hareket etmiyen tek şey yok. Ölünün cesedi bile halden hale geçmekte.

İşte, ölümsüzlüğümüze bir başka delil: Ölümü âyetin buyurduğu gibi, yalnızca 'tadacağız!' Yoksa, bitmeyeceğiz, ölümle durmayacağız. Hareketin dinamizmi, 'biz'i kılıfsızlığın kılıflarına kadar yeni yeni kılıflara sokacak, çıkaracak...

Hücrelerimizin her birinde atom çekirdekleri etrafında elektronların bitmek tükenmek bilmeyen ilâhi dansları... Elektronların ve Evrendeki tüm gezegenlerin kendi merkezleriyle beraber, güneşleriyle, atom çekirdekleriyle birlikte tesbit edebildiğimiz ve edemediğimiz bir nizam içinde akıp gidişleri...

Dur durak yok! Durmak dediğimiz, hareketin yön ve hacim değiştirmesidir.

Niçin bu hareket? Neden:

Vâroluş aşkından, vâroluş mestaneliğinden! Özü bu!.. Aşk ne miskin miskin oturup hayal kurmakla simgelenebilir, ne de hayatından bezmekle: **Eğer aşkın ölçüsü işareti nedir diye sorulsa, tereddütsüz, harekettir! Vâroluş aşkının cezbesi ilâhi hareketle kendine akacak sel yatağı arar.**

İlâhi kudret, bu hareketle gücünü sergiler. Dönen dinamonun elektrik üretmesi gibi...

Diyebiliriz ki, ilâhi kudret, aşkın hareketi ve cezbesiyle görünür hale gelir.

Yüce Peygamberimizin çalışmayı, birşeyler ortaya koymayı övmesinin, tenbelliği yermesinin, kupkuru bir toplumsal ahlâk anlayışından çok öteye, bir vâroluş gereği olduğu açık seçik değil mi? Yeri gelmişken bu gerçeğin sunduğu misalle şunu belirtmek istiyoruz: **İlâhi kurallar, ilâhi emir ve**

tavsiyeler sonradan konmuş normlar değildir. Bu kurallar, nefes almak gibi, acıkınca yemek gibi, nesli koruma içgüdüsü gibi, bünyemizin gereği! Bünyemizin daha tâ ilâhi tefekkür deminde çekirdek halinde planlanışında, beraber programlanmış. Bu kurallara aykırı hareket, önce şu gerçekten ötürü yasak: Çünkü aykırı hareket, yapımıza ters! Programlanışımıza aykırı. Nefese göre yaradılmış ciğerlerimize su altında galsama fonksiyonu yüklemek gibi... Bu, cehennemin ne olduğuna ve niçin hükmünü sürdürdüğüne diğer bir açıklama değil midir?

Hareket, zaman'ı görünür kılar, zamanın görünümüdür. Ve işte, bu sözü tamamlıyacak, yönüne döndürüp yerine oturtacak bir hadis: "Dehr'e (yani zamana) sövmeyin, çünkü dehr Hak'tır!„

TESADÜF MÜ?

Bir kır koşusunun kır koşusu zevkini verebilmesi için engelleri, engebeleri bulunması şarttır. Kızma Birader gibi basit oyunlarda bile bazı noktalara özel cezalar, handikaplar yerleştirilir. Ya, dümdüz, engebesiz bir hayat kime ne tad verirdi ki?.. İki satırlık bir hikâyede bile anlatmaya değer bir olay aramaz mıyız?

Şu yaşam oyununun tad verebilmesi için özel durakları var. Ustasının şânına lâyık. Küçüklü, büyüklü, akla hayale gelen gelmiyen duraklar...

Günlük hayatta çok rastlarız: Belli bir ev ya da bir dükkânda kim yerleşmeye kalksa dikiş tutturamaz... Meselâ işlek bir merkezde göz alıcı bir mağaza... Bir iki sene zor dayanan sahiplerle peş peşe el değiştirmede... Mağaza mı uğursuz, yoksa ardarda değişip duran sahipler mi beceriksiz?..

Şüphesiz, ikisi de beraber... Uğursuzluk kişiye tesadüfen isabet etmez. **Zaten, tesadüfe, gelişigüzelliğe inanmak, İlâhi Kudretin düzenleme gücünden, 'Deyyan' sıfatından şüphe etmek olurdu. Tesadüf yok, bütün işler ve işlemler birbirine bağımlı!** Yukarıdaki misalde olduğu gibi, bir mağazanın adını uğursuza çıkaran İlâhi Takdir, belli kişilerin o 'uğursuzlukla' karşılaşıp nasip almalarını da düzenler. "Zerre kadar hayır işleyen hayır görür, zerre kadar şer işleyen şer görür„ âyetinin hükmü şaşmaz. Şaşan, hikmetten nasip kapamamış bakışlardır...

Misali mağazadan aldığımız için hep aynı misalde devam edelim: O yerde iş tutmaya kalkıp ta işi bozulanların, ya beceriksizlik gibi, işi sıkı tutamamak gibi, müşterek bir dertleri vardır, ya da meselâ içlerinden birinin belli bir zarara uğrayarak bu yoldan başka birine ödeyeceği belli bir hesabı... Ya da, tâ cetlerinden gelen, karşılığı ödenmemiş bir haram... Yahut meselâ, o işin bozulması yüzünden elde edilecek bir lütuf... Başka imkânlar, etkileri başka olan başka rızklar... Ya da, hattâ bir af: Daha büyük dertlerden kurtaran, küçük zararla meseleyi kapatan, bir ilâhi ihsan... Daha ağır sıkıntılardan azat...

'Tesadüf' diyen, 'kör talih' diyen, 'uğursuz' diyen, bakıştaki kısırlıktır.

Ya bu 'uğursuzluk'tan sıyrılmanın yolu? Var, şüphesiz... İhlâsla ve ısrarla ilâhi kudrete sığınmak ve bu sığınmayla beraber işinde, kararında sebat. Düzelme yolunda azimle, inatla... Buna, sığınarak, niyaz ederek kaderin hükmünün hafifletilmesi de diyebiliriz. Yoksa, kader kaderdir.

Değiştirilmez. İçten gelen bir duanın ardından meselâ bir kazanın çok hafif atlatılışı, o duanın lütfuyla kaderin (değiştirilmesinin değil de) etkisinin azaltılabilmesinin tipik misalidir.

Aslına bakarsanız, kaderin tayin ettiği görüntüler, ister uğurlu, ister uğursuz sıfatı takılsın, yukarıda değindiğimiz gibi, hayatın olaylar ve gizlerle daha bir güzellik kazanması için hazırlanmış araçlardır...

Yunus'un şu iki mısraına bakın: "Yusufu yitirdim Kenan elinde, --Yusufum bulundu, Kenan bulunmaz...„

Bilindiği gibi, Yusuf Peygamber, güzelliğin simgesi. O güzelliği (nefis) kuyusuna atıp gizlerler de, güçlükle bulunur. Kenan, Yusuf Peygamberi kuyuya atan kardeşinin ve keza, Nuh Peygambere isyan edip helâk olan oğlunun adı... Koca Yunus, şu basit gibi derlenmiş iki mısra ile, güzel'in eninde sonunda görünür hale geleceğini, ama görünmezlikten görünürlüğe doğru akan bu oyunun önemli bir diğer baş aktörünün kolay yakalanamayacağını, **hünerin Yusufta Kenanı ve Kenanda Yusufu görebilme kemalinde gizlendiğini ortaya koyar. Bir de, cinas yapar: Kenan 'o dem' demek ya. Bulunamıyan Kenan, şu boşuna geçirip elden kaçırdığımız hayat demidir.**

ÇEVREYLE BARIŞMAK

Kemâl yolunun erleri vardır, bir görüşünü karşısındaki kimseye kabul ettiremedi mi, oruca başlar: Tek âdem dediğimiz müşterek vicdanı etkilemek ve kendini terbiye etmek için: Zira onun derin tefekkür ölçülerine göre, karşısındakinin hatâlı görünen davranışında bile kusur karşısındakinde değil, kendisindedir. Muhatabına derdini iyi anlatamadığına inanır, kabahati kendinde bulur ve düzelmek için oruca yönelir.

Oysa pek çoğumuz, başkalarını kusurlu, kendimizi kusursuz göstermek için nasıl da mücadele ederiz... Karşımızdakiler, yani gâh komşularımız, gâh iş hayatında temas ettiklerimiz, gâh eşimiz dostumuz ve hattâ aile bireylerimiz, ve gâh, tüm millet. Kısaca, bizden başka herkes... Zaten herkes 'halk'tır da, biz kendimizi nedense halktan saymayız.

Oysa, doğru olan, tersi: Kâmil kişinin bakış tarzı: **Halk, Hakkın yüzüdür, Hakkın dilidir. Halk, Hakkın aynasıdır. Gören göz için... Halka sataşıp ta, sataşması yanına kâr kalan, hiç yok.** Ya diyeceksiniz, binbir dalavereyle halkın rızkını çalan? Ama siz o rızk hırsızını, rüşvetçiyi, hilebazı, başkasının hakkıyla oynıyanı hiç ömrü boyunca tâkip edebildiniz mi? Hiç, çoluğunu çocuğunu izlediniz mi?

İntikam almada acelecilik, kulun işi...

Bir de, halkı saf, kendini kurnaz bilenlerimiz var. Halkın kendini yönetemiyeceğini ileri sürüp kendi kendilerine vâsi kesilenler... Hattâ en dokunulmaz saydığımız konuları, dinsel inançlarımızı sömürü âleti olarak, ya da hiç değilse vasilikleri için kalkan eyliyerek kullanmaya kalkışanlar, hep, ama hep şamar yerler de, şamarı nereden yediklerinin, niçin yediklerinin bile farkına varamıyacak kadar ilâhi hikmetlerden nasipsizdirler. Kurnazlıklarında boğulurlar da gene, 'hile döndü!' diye iddiadan geri kalmazlar. Nasıl da tanırlar içlerine sinmiş hileyi...

Ve sonra, halkı sakızlaşmış sloganlarla hedeften döndürebileceği inancında olanlar: Kendini halkın üstünde, halkın ötesinde belledikleri halde, dillerinden halk'ı düşürmiyenler... Kırk yıl 'Yani' hayatı yaşayıp 'Kâni' görünmeye kalkanlar...

Halkı Hakkın yüzü bilmeyen, yandı gider... Yanıltabileceğini sandığının, Hakkın bakışı olduğunu hesaba katamaz...

Çoğumuz, nefis muhasebesini kendimizden yana yorumlamaya hazırız. İyi niyetimizden, ailemizin, ya da komşumuzun veya halkın refahı için çalışıp, didindiğimizden, ama çevremizin ve özellikle halkın bizi anlamadığından yakınırız. **Oysa bam teli tam şuracıkta işte: Hem halktan yana**

çalışmak ve hem de halkın anlamadığını iddia etmek... Bu, bakışın şaşılaşmasıdır. Yapılması gereken ise gözü oğuşturmak, kendi kendini kontrol etmek. Halkın eğilimlerine sırt çevirmemek... Tarih ki, hikmetin misalleri değilse hiç birşey değildir, bu yüzüyle okunursa, ibret dersi kaçırılmamış olur.

İşte bir küçük hatırlatış, üstelik mânâ erlerine ilişkin:

Mevlânâ, Hak dostu Şems'i usandırıp kaçırdıkları için Konya halkına küsmüştü. Kimseyle görüşmez oldu, kabuğuna çekildi. İşte bu çekilmedir ki, O'na gerçeği gösterdi, kendi bakışındaki hatâyı düzeltmesine imkân verdi. **Dikkatle yorumlamak gerek: Düzelip değişen halk değildi, kendisiydi. Tefekkürle halkı tanıdı, halkı anladı. Ve ondan sonradır ki, 'ne olursan ol, gel' dedi.**

Bu anlattığımız, halka inanış derecesine göre, hikâye olamıyacak kadar gerçektir.

Şu kuralı gözden kaçırmamak gerek:

"Hidayet yolunu kesen halktan, hidayet yolunu açan Halk'a kaç!"

Yani, halk bölünmez bir bütün olduğuna göre, halkı, hidayete varmayı önlüyor sanmaktan kaç ve O'nu gerçek yüzüyle gör.

Kırk yıla sığan küçük demokrasi tarihimiz bile bunu isbat eden olaylarla dolu: Hep, halkı âlet veya engel gören kaybetti, amaç bilen kazandı.

YÜZEYSEL BAKIŞTAN KURTULMAK

Bir hadiste Resul-ü Ekrem iki defterden söz etmiştir. Birinde, insanın ilk nüshasından son ferdine kadar cennet ehli olanlar, ikincisinde ise, cehenneme düşecek olanlar kayıtlı. Bu nedir? Cehdügayreti yok edici bir kader hükmü mü?

Önce, binbir misale eşdeğer olan, bilinen bir misali hatırlıyalım: Deniz kaplumbağası, kumsala yumurtlar . Ve yumurtadan çıkan yavrular, daha yumurtalarının içinde kendilerine programlanmış bir hayat akışının gereği olarak, hemen denize yönelirler. Suya erişebilen kurtulup yaşar, erişemeyenler kuşlara yem olur. Bu yem olanlar, küllî sistem içinde, o denize erişip kurtulanlar için kurbandırlar. Tabiatın, kuşlara gıda için ayırdığı infak lütfu... Rahmaniyetinin ihsanı...

İlâhî sistem, yani küll., varoluşun her zerresinde, diğer zerreler için infak payı çıkarır. Kaplumbağaya, sürecek nesli için gerekli olandan çok fazla yumurta yumurtlatıp kuma gömdürür, saklatır, başka canlıların rızkını hazırlar.

Üstelik kaplumbağadan alınan bu rızk bedelsiz bile değildir: O yumurtaları yumurtlamak için, kesredilip çoğalmış, zenginleşmiş bir zevk te almıştır.

İhtiyaç duyulan kadar fiile, ihtiyaç duyulduğu kadar özne ve nesne... Katilini maktulünü, şâkisini, meleğini eksiltmeden...

Ben bugün bitki ve hayvanla beslenirim, yarın vücudumun zerrelerinden bitki ve hayvana gelişmesi için pay ayrılır. O bitki ve hayvandan, neslim rızıklanır... Küllî aklın bu 'infak-kurban-pay veren-pay alan' sistemi, Kayyumun kurduğu dengeyle hikmete matuf olarak sürer gider.

Kaplumbağa yavruları misalimiz üzerinde düşünelim: O denize ulaşamıyan yavruların cılızlığı, yavlaşlığı, marizliği, daha yumurtadayken genlerine işlemiş kaderleri değil midir?

Bu küçük nottan sonra, hadiste belirtilen hususa dönelim: Konuya öyle çok yönden eğilmek mümkün ki, nereden girişmeli:

Önce, en kolayından başlıyalım ve 'kaderin yazdığı olur' noktasını ele alalım: Ya o kadere boyun eğişteki rıza? Oyunun sonunu bilmez görünen Âdemin, rıza ile oyunu sürdürmesi? Kurbanlarını vere vere... İnfakını kendi içinden ayıra ayıra... Hazreti İsmail makamı, acaba her Âdem nüshasında bu açıdan idrake sunulmuyor mu? Ve acaba, cehennem dediğimiz, o rızayla uzanan boynu kesmeyen bıçak gibi mi?..

Bir başka yaklaşım belki şöyle ifade edilebilir:

Kaderin getirdiği cefada ısrar edip sol deftere yazılanlar, cehennem ateşinde tertemiz olurlar. Sağ defterdekilere gelince: Onlar, her fanî gibi, cehennemden mutlak geçerek cennete girerler ama, cehennem ateşinin kavurmasından mahrum kalarak ve kolay yoldan huzura kavuşarak... Acaba, merhale aşıldıktan, cehennemde su kaynadıktan sonra, hangisi hangisine gıpta edecek?.. Elini sıcaktan soğuğa sokmadan uçakla hacca gidip gelen mi, yoksa binbir meşakkatle, çöl ateşinde kavrularak kutsal diyarlara varıp kan ter içinde yüzünü Resul'ün makamına süren mi?

Şu ilâhî panayırda rol almak mı iyi, hiç davet edilmemek mi? Etliye sütlüye karışmadan sağ deftere yazılmaktansa, Allahın lütfu ile oyuna dahil edilmek, 'yan ve ol' emrine muhatap olmak şükre değmez mi? O yüce el yazsın da, hangi deftere yazarsa yazsın...

Allah aşıkı hangisini seçerdi dersiniz?

Sonra, nihayet, şu: Tek Âdem noktasından, hani yaradıldığı için onun dışında birşeyin kalmadığına iman ettiğimiz tek Âdem gerçeğinden, hadise eğilelim: Âdem, cenneti de, cehennemi de aynı demde tadar. Vuslat zevkini de, vuslat hasretini de içiçe yaşar. Deminki misalle söylersek, nefes alıp verircesine... Kader ne ki? Uğruna düzen kurulanın, Âdem için düşünülecek ne varsa acısı ve tatlısıyla hepsini birden yaşıyanın kaderi mi olur?

Kader, başka bir imkâna rağmen tayin edilmiş olan yol değil mi? Başka ne yol kalmış ki?

Sultanın kaderi, olsa olsa, lezzetleri yudumlamaktır!

"Vuslatla doğdum, ayrılık ömrüm oldu...
Vade doldu, ölümüm vuslat oldu."

O ÂN İÇİNDE

İlâhi Kudret bir mecrâ tayin etti ve o mecrâya yöneldi. 'Zat-ı Vacibülvücut terimiyle ifade edilen öz, cevher, kinetik kudret, böylece 'Mümkünülvücut' oldu.

Yani, Öz, kendinden yarattığı yönetilene kendinden yönetici tayin etti. Bu, lâfa kelimeye gelmiyen karmaşık vâroluş teorisi, belki kısaca şöyle ifade edilebilir: **"Ten kaftanı Ruh Sultanına biçildi. Giydi, kaftan şanlandı.„**

Yalnızca kaftanın, yani şu âlemin şanlanışı mı olan biten? Ya o kaftanı giyen? -- Şu vâroluş elbisesi O'na ne verdi?

Yaradılış kaftanı 'Öz'e, kendini tanıma heyecanını sundu:

"Kendini bilen, Rabbini bildi!„

İlâhi kudret böylesine haşmetli, böylesine hudutsuz...

Başka bir açıdan, yaradılış kaftanının 'Öz'e sunduğu, 'söze gelme' imkânıdır. Vâroluşu kendinde toplayan Âdeme, yüce Kur'an, 'beyanın öğretildiğini' bildirmiyor mu? Söz, beyan, eşya'dan tanınır. Vâroluş'tan görülüp bellenir.

Âlem kaftanının biçilip giyilmesi, kelâmın, sözün öğretilmesi, övmeyi mümkün kıldı.

Öven ve övülen, seven ve sevilen, tapan ve tapılan: **Kısaca, Hak varlığında kul yaratıldı: Övende, övülene, sevende, sevilene kul!..**

Yaratılan, kul ve kulda ilâh tutkusudur. Bu tutku, öveni övülene, seveni sevilene kul eder!

"Adem oldum, varlık oldu! --Varlık dedim, Âdem oldu!--
Yokluk, varlık bende sürdü! --Doğdum öldüm, zaman oldu!„

Vâroluş kaftanı bir defa giyildikten sonra, hüküm yürürlüğe girmiş demektir: Şu kul-İlah ilişkisi öylesine bir içki ki ayılmak mümkün değil 'Herşey aslına rücu eder' âyetince kulluk silinip süprülse, şânı, destanı, özlemi sürüp gider. Hep!

"Herşey geçip yok olur ama kerem sahibi Rabbin yüzü kalır!„ âyeti de şahit ya: Rab ki, hep var, o halde kul da, ister destanıyla veya özlemiyle olsun, hep var olacaktır!

Biçilmiş kaftan, hep sahibinin emrinde...

Yukarıdan beri söylemeye çalıştıklarımız aslında, ölüp dirildiğimiz ve bu ölümlü bakışa esir olduğumuz içindir: Bu âlemin şartları içindeyiz ve bu şartlara göre düşünmeye bağımlıyız:

O kadar ki, ezel, ebed sözlerini kullanmamıza rağmen, ezel'de bile bir başlangıç ve ebedde bile bir son 'bakışı' vardır.

Aynı şartlanmayla, en başta bir Öz, ve sonra, o özden meydana gelmiş bir âlem olduğundan hareket ederiz. Düşüncemize bir başlangıç noktası bulmak şart ya!

Oysa belki, İlâhi Güç, hep, ama hep açılıp saçılmada. Belki, açılıp saçılma bile diyemiyeceğimiz, öncesiz ve sonrasız bir devamlılık içinde...

"BAK! İKİ GÖZ İKİ BAKAR BİR GÖRÜR!"

Tek vücutta Allah iki göz yarattı. İki ayrı bakış tek emgede çakışır. Eğer iki gözün ayrı ayrı verdikleri resimler hakikat noktasında üstüste düşmese, göz astigmattır, hastadır,

Şu varoluş, potansiyel gücü gizleyen yokluk ile Allahı tanıma ısrarının birbiriyle çakışmasından hasıl olur. Tıpkı iki gözün görme noktalarındaki imgelerin üstüste çakışıp vücutlaşmış bir resim yaratması gibi:

Mânâ, iki aykırının müştereken verdiği boyutlarda belirir. 'Rahmaniyetime katkıda bulunun' anlamını da içeren ayet, işte bu aykırılıkların çakışmasından hasıl olan alemi görmeye teşvik eder.

Tekrar dikkat edile ki, hakikati göstermeye yarayan, zıtlıkların 'çatışması' değil, 'çakışması'dır! Üstüste, yani beraberce, tek resim vermesidir. Aynı sebeple, madde ilimleri de maneviyatla çakışmazsa kuru kalır, ortaya çarpık resim çıkar.

Mânâyı görebilmeyi iki gözün tek imge vermesi misaliyle açıkladıktan sonra şimdi bir adım daha gidelim ve mânâyı yalnız görmeyi değil, ve fakat yaratmayı da kavramaya çalışalım:

Maddede görünen misali, iki el: İşi sağ el yapar. Ama sol elin desteğiyle! Tek başına sağ el yetmez. Tek başına sol el ise beceremez! Bu âlemi yalnız rahmaniyetle kurmaz Allah! Şeytaniyetin tuzunu, biberini, tersine işleyişini de hamura katar. Hâlikin ve mahlukun karşılıklı alışverişini de... Cümlesini birbiriyle çakıştırır. Tek Adem vücuduna simgeler, ahediyette birleştirir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	**3**
KONUYA GİRİŞ	**5**
Konuya Giriş	7
İki Yol	8
Âdemde Birleşme	10
Tasavvuf ve İnsan Sevgisi	11
Bağışla Yâ Resulallah	12
Hikmet Okumak	14
Tasavvuf ve Yakıştırma	15
Mutluluk Yolu	16
Birliğin Ahengi	17
Yaratma Gücü	19
Görecelik Üzerine	20
Tefekkür Günahı	21
Mânâ İlmi	23
Ayna	24
Bir Veciz Söz Işığında	25
TASAVVUF VE BAĞNAZLIK	**27**
Temel Dayanaklara Sataşan İhlâstan Yoksundur	29
Her Şey Bir Şeydir. Cahil Hiçbir Şeydir	31
Hurafe Aslı Örten Her Türlü Yozlaşmadır	33
Oruç Adına	34
'Ben' Deme!	35
Tasavvuf Allah Tefekkürüdür	36
İrtica ve Tarikat	37
İlimde Destek ve Köstek	39
İslâmın Yüceliği	41
İslâm Hoşgörüsünde Laiklik	43
Kuş Eylemi	45
Münafıkın İşi	47
Hükme İhlâsla Varmak	49
Âleme Müslümanca Bakış (I)	51
Âleme Müslümanca Bakış (II)	53
Eşya ve Kutsallık	55
İhmalin Getirdiği	57

Dengeyi Korumak 59
Kaybedilen Kazanılan 61
GENEL TASAVVUF MESELELERİ 63
(Sabır-Tekrar-Nefis-Niyet-Yorum)
Tekrar ve Sabır 65
Arzular ve Tutkular 66
Niyet 68
Niyet ve Yorum Üzerine 69
Niyet ve Yorum Üzerine (II) 71
İslâm Tefekkürü 73
Gerçek Hadisin Mihengi 74
Küllün Niyeti 75
Niyetin Kapsamı 77
ÂDEM 79
Allahın İsimleri 81
İlâhi Nizamdan İlham 82
Hâtem-i Deyyan 84
İnsan Gerçeği 86
İnsan Gerçeği (II) 88
Kâbe 89
Gene Kâbe Konusunda 90
Melek ve Şeytan 91
Sadakat 93
Haller ve Şartlar 95
Gönül ve Ruh 96
Öğrenme İsteği 98
Kahırdaki Lütuf 100
Nazar 101
Vehim 103
Resulallahın Güzelliği 105
Tek Âdem - Tek Âlem 106
Kendine İyi Bak, Sen Bu Âlemin
Gözbebeğisin 108
Reenkarnasyon 110
Gene Reenkarnasyon Konusu 112
İman ve Küfrün Dengesi 114
Tek Âdemin Duası 115
Ağustosböceğinin Türküsü 116
Yaşamın Heyecanı 119
Zoru Başarabilmek 121
Yoğunlaşma 123

Renklerin Tevhidinden
Beyaz Görünür 125
ÂDEM HEDEFE VARIR 127
Sur 129
Kaynaktan Ummana 131
Emin Hedef 133
Hedefe Ulaşmadan Ömür Bitmez 135
CÜZ-İ ve KÜLLİ AKIL VE İRADE 137
Küllî İrade 139
Eşyadaki Mânâ 140
Özne ve nesne 141
"Kolaylaştırın, Zorlaştırmayın!" 143
Akıl ve Vesvese 145
Kapılmadan Oynamak 147
Bireysel İstek ve Kader 149
TEVHİD 151
Kelime-i Tevhid 153
Hazreti İsmail Olayındaki Hikmet 154
İnsanın Boyutları 155
Karanlık Gecede Berat Nuru 156
Volkan İçinden Kaynar 158
İBADET 161
Besmele 163
Halden Hale Geçiş ve Namaz 165
Oruç ve Huruç 167
İftardaki Hikmet 168
Binbir Hikmetten Yalnız Biri 169
Oruç ve Check-Up 171
Sabır ve Selâmet Ayı 173
Açlığın Dinanizmi 175
Öze Oruç 177
Kandaki Şeytan 179
Nice Bayramlara 181
Veren El Alan Elden Hayırlıdır 182
Taklitten Tahkike 184
Zikrullah 186
İbadette Düşünmenin Yeri 188
Farzı Aşan İbadetler 189
Dua ve Gayret 191
Tövbe 192
Dilekteki Endişe 194

Sığınmak 196
DÖNÜŞÜM 199
Tekrar Aşkı 201
Pota ve Lav 203
Zaman Yörüngesi 205
'Hayvanı Geçmeden' 206
Aslımıza Dönüş, Ama Şahane Dönüş 208
Madde ve Mânâda Dönüşüm 210
HİKMET BAKIŞI VE MİSALLERİ 213
Güzeli Görmek 215
Yaşlanma ve Kemal 216
Varlığın Lezzeti Kemal Bakışındadır 218
Keskin Bakış Ancak İlahî Nurla Bakandadır 220
Açıkgöz ve Uyanık 222
Kibir Üzerine 224
Maddenin Mânâsı 225
Takvim 227
Rızk 228
Nur 230
Tasavvuf Bakışında Toprak 232
Su 234
Hazreti İbrahimin Nesli 236
Hızır 238
El 239
İlahî Edep Üzerine 241
Gecenin Karanlığından Sabahın Aydınlığına 243
İhlâsın Yenilmezliği 245
Fatiha Suresi 247
"Bu Âlem Koskoca Bir Yalandır." 249
Bilim ve Ahlâkta Ahenk 251
Nasip ve Lânet 253
Dert ve Derman 255
Kadir Gecesi 257
Kadir Gecesi 259
Kadir Gecesi 260
Arefe ve Bayram 262
Kurban 263
İki Kıble 265
Kur'ân Mucizesi 267

Haramın Cazibesi 269
İtiraz 271
Nefesteki Hikmet 273
Yâ Şâfi! 274
Yaşama Zevki 275
Mahrumiyetteki Lütuf 277
Yemen Kokusu 279
Âmirler ve Âlimler 280
Son Akşam Yemeği 282
Yolu Açan Engeller 284
Hikmet Bakışındaki Kudret 286
Sürtüşmedeki Hikmet 288
Gölgelerin Hikmeti 290
MÜRİD-MÜRŞİD 293
Mürşid-Mürid 295
Sohbet Şartı 297
BAKIŞ BU ÂLEMDENDİR 299
Garip 301
Yasak Meyva 303
Seyribillah 305
Eşyanın Sırrı 306
Âlemler 307
Kul Hakkı 309
Cüz'ün Külle İhtiyacı 310
BERZAH VE ÖTESİ 313
Eylemsizlik Kuralı 315
Berzah 317
Dağlar Yürür, Denizler Birbirine Karışmaz 319
Ağaç Dikmek 321
VAHDET BAKIŞI 323
Ayın İkiye Bölünmesi 325
Mir'aç 327
'Ed Din-ü Daimin Vahidün' 329
Elin Yüzün Şahadeti 331
Mevlâna'nın Pergeli 333
DAHA SICAK ESİNTİLER 335
Gül Kokusuna Özlem 337
Hû Esrarı Hakkında 340
Göz Kırpışı Farketmek 341
Gerçeğe Acıkmak 342

Hareketin Türküsü 344
Tesadüf Mü? 346
Çevreyle Barışmak 348
Yüzeysel Bakıştan Kurtulmak 350
O Ân İçinde 352
Bak! İki Göz İki Bakar Bir Görür 353